

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI**

**GAZİLERİN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR VE MANEVİ
DANIŞMANLIK İHTİYAÇLARI ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA**

İLKE HARPUTLU

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN:
PROF. DR. ABDÜLKERİM BAHADIR**

KONYA-2023

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	İlke Harputlu		
	Numarası	16810201019		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/ Din Psikolojisi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	x	
	Tezin Adı	Gazilerin Karşılaştığı Sorunlar ve Manevi Danışmanlık İhtiyaçları Üzerine Bir Araştırma		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

İlke HARPUTLU

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	İlke Harputlu		
	Numarası	16810201019		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/ Din Psikolojisi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Abdülkerim Bahadır		
	Tezin Adı	Gazilerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Manevi Danışmanlık İhtiyaçları Üzerine Bir Araştırma		

Bu çalışma, orduda görev almış ve vatan savunması sırasında fiziksel, psikolojik ve manevi olarak yaralanmış gazilerin karşılaştıkları sorunları inceleyerek, bu sorunlar çerçevesinde onların manevi danışmanlık ihtiyaçlarının tespit edilmesini ve bu ihtiyaçlara yönelik çözüm önerilerine ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmanın yöntemi nitel araştırmadır, çalışma grubu 16 malul, 11 muharip ve 3 yara işareti taşıyan personel olmak üzere toplam 30 gaziden oluşmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış, elde edilen veriler betimsel analizine tabi tutulmuştur. Çalışmada dört üst tema belirlenmiştir. Bu temalar; gazilerin travma sürecinde yaşadıkları bedensel ve psikolojik sorunlar, gaziler için hayatın anlamı, gazilerin travma sonrası sağladıkları destek kaynakları ile başa çıkma uygulamaları ve gazilerin ihtiyaç duyduğu manevi danışmanlıktır. Elde edilen bulgulara göre; gazilerin yaşadıkları travma sebebiyle fiziksel çeşitli sağlık sorunları yaşadıkları, travmaya bağlı psikolojik sağlık sorunları ile mücadele ettikleri, yaşamış oldukları anlam kaybına bağlı manevi sorunlar yaşadıkları izlenmiştir. Gazilerin yaşadıklarını anlamlandırmak ve hayatlarına tekrar bağlanmak için hayatta anlam bulmaya çalıştıkları, travma sürecinde farklı kaynaklardan manevi destek alma eğilimleri olduğu ve verileceği takdirde manevi danışmanlık uygulamalarından faydalanacakları ve bu yönde çeşitli beklentileri olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen veriler ışığında; gazilere verilecek manevi danışmanlığın Varoluşsal Yaklaşım içinde anlam temelli ve bütünsel bir şekilde yapılmasının fayda sağlayacağı ve gazilere yönelik manevi danışmanlığın bilişsel, fiziksel, psikolojik, sosyal ve dini inanç merkezli olarak yapılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler; gazi, gazilik, maneviyat, manevi yaralanma, manevi danışmanlık.

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	--	---

ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	İlke Harputlu		
	Student Number	16810201019		
	Department	Philosophy and Religious Studies / Psychology of Religion		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	X	
	Supervisor	Prof. Dr. Abdülkerim Bahadır		
	Title of the Thesis/Dissertation	A Study on the Problems Faced by War Veterans and Their Spiritual Counselling Needs		

This study aims to examine the problems faced by veterans who have served in the army and who have been injured physically, psychologically and spiritually during homeland defense, to determine their spiritual counseling needs within the framework of these problems and to reach solutions for these needs. The method of this study is qualitative research, the working group consists of a total of 30 veterans, including 16 disabled, 11 combatants and 3 wound-bearing personnel. In the study, a semi-structured interview form was used as a data collection tool and the obtained data were subjected to descriptive analysis. Four top themes were identified in the study. These themes are; the physical and psychological problems experienced by veterans during the trauma process, the meaning of life for veterans, the practices of coping with the support resources provided by veterans after trauma, and the spiritual counseling that veterans need. According to the findings obtained; It has been observed that veterans experience various physical health problems due to the trauma they have experienced, struggle with psychological health problems due to trauma, and experience spiritual problems due to the loss of meaning they have experienced. It has been determined that veterans try to find meaning in life in order to make sense of what they have experienced and reconnect to their lives, that they have tendencies to receive spiritual support from different sources during the trauma process and that they will benefit from spiritual counseling practices if given and have various expectations in this direction. In the light of the data obtained; It has been suggested that the spiritual counseling to be given to veterans will be beneficial in a meaning-based and holistic way within the Existential Approach and that the spiritual counseling for veterans should be done cognitively, physically, psychologically, socially and religiously.

Keywords; veteran, veteran, spirituality, moral injury, spiritual counseling.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
TABLolar LİSTESİ.....	viii
RESİMLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR.....	x
ÖN SÖZ	xi
GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu	3
Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
Araştırmanın Temel ve Alt Problemleri	4
Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5
Konu İle İlgili Yapılmış Çalışmalar.....	5
Yurt İçinde Yapılmış Çalışmalar	5
Yurt Dışında Yapılmış Çalışmalar.....	8
BİRİNCİ BÖLÜM	10
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	10
1.1. GAZİLİK: KAVRAMSAL TANIMLAMA VE KÜLTÜREL BAĞLAM.....	10
1.1.1. Kavramsal Tanımlama	10
1.1.2. Din ve Gazilik	13
1.1.3. Dünya Kültürlerinde Gazilik Kavramı.....	16
1.2. TÜRK İSLAM KÜLTÜRÜNDE GAZİLİK	19
1.2.1. İslam Öncesi Türk Toplumlarında Alp Kavramı ve Alp Geleneği.....	19
1.2.2. İslam Sonrası Türk Kültüründe Gazilik Kavramı	21
1.3. MANEVİ DANIŞMANLIK	24
1.3.1. Maneviyat ve Manevi Danışmanlık	24
1.3.2. Manevi Danışmanlığın Amaç ve Önemi	29
1.3.3. Gazilere Yönelik Manevi Danışmanlık Programları	30
1.3.4. Gazilerin Manevi Danışmanlık Gereksinimleri	34
1.3.5. Gazilere Yönelik Manevi Danışmanlıkta Kullanılabilecek Destek Uygulamaları	47
İKİNCİ BÖLÜM.....	55
YÖNTEM	55

2.1. Araştırmanın Modeli.....	55
2.2. Çalışma Grubu.....	55
2.2.1 Çalışma Grubuna Ait Demografik ve Kişisel Bilgiler.....	56
2.3. Veri Toplama Araçları.....	56
2.4. Verilerin Toplanması ve Süreci.....	58
2.5. Verilerin Analizi.....	59
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	61
BULGULAR VE DEĞERLENDİRME.....	61
BULGULAR.....	61
3.1. Gazilerin Travma Sürecinde Bedensel ve Psikolojik Sorunları ile İlgili Bulgular.	61
3.1.1. Katılımcıların Gazi Oluş Nedeni ile İlgili Bulgular.....	61
3.1.2. Katılımcıların Bedensel Sağlık Sorunları ile İlgili Bulgular.....	65
3.1.3. Gazilerin Psikolojik Sağlık Sorunları ile Bulgular.....	68
3.1.4. Gazilerin Psikolojik Tedavi Alma Durumları ile İlgili Bulgular.....	70
3.1.5. Gazilerin Tedavi Süreçleri ile İlgili Bulgular.....	72
3.1.6. Gazilerin Tedavi Sürecinde Yaşadığı Durumlarla İlgili Bulgular.....	73
3.2. “Hayatın Anlamı” Bağlamında Gazilerin Düşünceleri ile İlgili Bulgular.....	76
3.2.1. Gazilerin Hayatın Anlamına Yönelik Düşünceleri ile İlgili Bulgular.....	76
3.2.2. Gazilerin Hayatın Yaşamaya Değer Olup Olmadığına Yönelik Düşünceleri ile İlgili Bulgular.....	79
3.2.3. Gaziliğin Hayata Bakışa Etkisi ile İlgili Bulgular.....	82
3.2.4. Gaziliğin İnanca Etkisi ile İlgili Bulgular.....	85
3.3. Gazilerin Sağlamış Oldukları Kişisel, Kurumsal Destekler ve Başa Çıkma Uygulamaları ile İlgili Bulgular.....	86
3.3.1. Gazilerin Sorunlarına Çözüm Arayışlarında Kişisel ve Kurumsal Desteklerle İlgili Bulgular.....	87
3.3.2. Tedavi Sürecinde Gazilerin Manevi Destek Kaynakları ile İlgili Bulgular.....	89
3.3.3. Gazilik Sürecinde Başa Çıkma Uygulamaları ile İlgili Bulgular.....	91
3.4. Gazilerin İhtiyaç Duydukları Manevi Destek ile İlgili Bulgular.....	94
3.4.1. Gazilerin Maneviyat Kavramına Yükleddikleri Anlamlarla İlgili Bulgular.....	94
3.4.2. Gazilerin Manevi Danışmanlıkla İlgili Görüşlerine Ait Bulgular.....	97
3.4.3. Gazilerin Manevi İhtiyaçları ile İlgili Bulgular.....	100
3.4.4. Gazilerin Manevi Destek ve Psikolojik Sağlık Sorunları ile Başa Çıkmaya Ait Bulgular.....	102
3.4.5. Manevi Destekten Beklenen Uygulamalar ile İlgili Bulgular.....	104

3.4.6. Manevi Destek Uzmanından Destek Talebi ile İlgili Bulgular.....	107
BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	110
3.5. Gazilerin Travma Sürecinde Bedensel ve Psikolojik Sorunları	110
3.5.1. Katılımcıların Gazi Olma Nedenleri	110
3.5.2. Gazilerin Bedensel Sağlık Sorunları	111
3.5.3. Gazilerin Psikolojik Sağlık Sorunları	113
3.5.4. Gazilerin Psikolojik Tedavi Alma Durumları	115
3.5.5. Gazilerin Tedavi Süreçlerinin Süresi	116
3.5.6. Tedavi Sürecinde Yaşanan Durumlar	117
3.6. Hayatın Anlamı Bağlamında Gazilerin Düşünceleri	120
3.6.1. Gazilerin Hayatta Anlam Bulmaya Dair İfadeleri	120
3.6.2. Gaziler İçin Hayatın Yaşamaya Değer Olduğu	124
3.6.3. Gaziliğin Hayata Bakışa Etkisi	126
3.6.4. Gaziliğin İnanca Etkisi.....	128
3.7. Gazilerin Sağlamış Oldukları Kişisel, Kurumsal Destekler ve Başa Çıkma Uygulamaları	130
3.7.1. Sorunlara Çözüm Arayışında Kişisel ve Kurumsal Destekler.....	130
3.7.2. Tedavi Sürecinde Manevi Destek Kaynakları	132
3.7.3. Gazilik Sürecinde Başa Çıkma Uygulamaları	135
3.8. Gazilerin İhtiyaç Duydukları Manevi Destek.....	139
3.8.1. Maneviyat Kavramına Yüklene Anlamlar	140
3.8.2. Gazilerin Manevi Danışmanlıkla İlgili Görüşleri	142
3.8.3. Gazilerin Manevi İhtiyaçları	143
3.8.4. Manevi Destek ve Psikolojik Sağlık Sorunları ile Başa Çıkma.....	146
3.8.5. Manevi Destekte Beklenen Uygulamalar	150
3.8.6. Manevi Destek Uzmanından Destek İstenmesi	154
SONUÇ	156
ÖNERİLER.....	172
KAYNAKÇA.....	174
EKLER.....	203
Ek 1 Mektup.....	203
Ek 2 Mektup.....	204
Ek 3 Mektup.....	205
Ek 4 Mektup.....	206
Ek 5 Mektup.....	207

Ek 6 Yara İşaret Beratı.....	208
Ek 7 Mor Kalp Madalyası.....	209
Ek 8 Kıbrıs Gazileri	210
Ek 9 Malul Gazilerle Fotoğraflar	211
Ek 10 Muharip Gazilerle fotoğraf.....	212
Ek 11 Yarı yapılandırılmış görüşme formu	213

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 Kappa Değerine Göre Uyumun Gücü.....	58
Tablo 2 Katılımcıların Gazi Oluş Şekline Göre Dağılımı.....	61
Tablo 3 Katılımcıların Bedensel Sağlık Sorunlarına Göre Dağılımı	65
Tablo 4 Gazilerin Psikolojik Sorunları ile İlgili Bulgular.....	68
Tablo 5 Gazilerin Psikolojik Tedavi Alma Durumlarına Göre Dağılımı	70
Tablo 6 Gazilerin Tedavi Sürelerine Göre Dağılımı.....	72
Tablo 7 Tedavi Sürecinde Yaşanan Durumlara Göre Dağılım	74
Tablo 8 Gazilerin Hayatta Anlam Bulmaya Dair İfadelerinin Dağılımı	76
Tablo 9 Gazilerin Hayatın Yaşamaya Değer Olup Olmadığına Dair İfadelerinin Dağılımı..	79
Tablo 10 Gaziliğin Hayata Bakışa Etkisine Dair Dağılım	82
Tablo 11 Gaziliğin İnanca Etkisine Dair Dağılım.....	85
Tablo 12 Sorunlara Çözüm Arayışında Kişisel ve Kurumsal Destekler ile İlgili Dağılım	87
Tablo 13 Tedavi Sürecinde Manevi Destek Kaynakları ile İlgili Dağılım.....	89
Tablo 14 Gazilik Sürecinde Başa Çıkma Uygulamaları ile İlgili Dağılım.....	91
Tablo 15 Maneviyat Kavramına Yüklenen Anlamlar ile İlgili Dağılım	94
Tablo 16 Gazilerin Manevi Danışmanlıkla İlgili Görüşlerinin Dağılımı	97
Tablo 17 Gazilerin Manevi İhtiyaçları ile İlgili Dağılım	100
Tablo 18 Manevi Destek ve Psikolojik Sağlık Sorunları ile Başa Çıkma ile İlgili Dağılım	103
Tablo 19 Manevi Destekte Beklenen Uygulamalar ile İlgili Dağılım.....	104
Tablo 20 Manevi Destek Uzmanından Destek Talebi ile İlgili Dağılım.....	107

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1 Kore gazisine ait mektup	203
Resim 2 Kore gazisine ait mektup	204
Resim 3 Kore gazisine ait mektup (a).....	205
Resim 4 Kore gazisine ait mektup (b).....	206
Resim 5 Kore gazisine ait mektup	207
Resim 6 Yara İşareti Beratı	208
Resim 7 Mor Kalp Madalyası	209
Resim 8 TSSB ile Yüzleşmek (Facing P.T.S.D.) Danny Quirk (2014)	209
Resim 9 1974 Yılında Kıbrıs Gazilerinin toplu mezarlarda cenazeleri çıkarması	210
Resim 10 125. Alay İmamı Siperlerde Askerlerle	210
Resim 11 Malul Kıbrıs Gazi	211
Resim 12 Malul Kıbrıs Gazisi.....	211
Resim 13 Muharip Gaziler.....	212

KISALTMALAR

DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı

Ed.: Editör

EYP: El yapımı patlayıcı

Çev.: Çeviren

GATA: Gülhane Askeri Tıp Akademisi

MDR: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

pp.: Sayfalar arası

S.: Sayı

ss.: Sayfalar arası

SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

TDV: Türk Diyanet Vakfı

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

TSSB: Travma Sonrası Stres Bozukluğu

ÖN SÖZ

“Vatan” olgusu ülkemiz kültüründe önemli bir kavramdır ve vatan savunmasında yer alan kişilere karşı özel bir saygı ve minnet duygusu beslenmektedir. Vatan savunmasına katılan ya da yaralanarak savaştan dönenlere “gazi” unvanı verilmektedir. Gazilik unvanı, bireylerin yaşamış oldukları zorluklar karşısında onlara dayanma ve başa çıkma gücü sağlayan en önemli manevi olgular arasında yer almaktadır. Bu olgunun özünde Allah inancı ve dini inançlar yatmaktadır. Gazilerin pek çoğu Allah’ın kendilerini bu şekilde onurlandırdığına inanarak yaşadıkları zorlukların üstesinden gelmektedirler.

Manevi danışmanlık, bireylerin karşılaştıkları kayıp, keder, sağlık sorunları veya acıyla başa çıkmalarında manevi gereksinimleriyle ilgilenir. Manevi danışmanlık bireyin kişisel anlam, amaç, umut ve inançla ilgili endişelerini en aza indirmesine ve fiziksel iyilik hali kadar duygusal olarak da iyileşmesine katkı sağlama amacı taşıyan bir danışmanlıktır.

Gazi bireyler kendilerini inandıkları değerler için feda etmişlerdir. Bu fedakarlıkları sonucunda hem fiziksel hem de ruhsal açıdan olumsuzluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Gaziler yaşamış oldukları travma sonrasında hayat amaçlarını, umutlarını, inançlarını sorgulama durumunda kalmaktadırlar. Bu sorgulama gazileri olumsuz bir duygu durumuna itmektedir. Bu çalışma, gazilerin karşılaştığı sorunlar çerçevesinde onların manevi danışmanlık ihtiyaçlarını tespit etme amacı taşımaktadır. Çalışma grubu malul ve muharip gazilerden oluşmaktadır. Çalışma grubunun gaziler olarak seçilmesinin sebebi, gaziliğin hem dinsel hem de kültürel bir kavram olmasıdır. Gazilerin yaşadıkları savaş travması, duyguları, tedavi süreçleri, bu süreçte aldıkları destekler ve başa çıkma uygulamaları, manevi danışmanlığa yönelik ihtiyaç ve beklentileri detaylı olarak incelenerek tespit edilmeye çalışılmıştır.

Din Psikolojisi alanında şehit aileleri ve gaziler üzerinde Esen Ateş’in 2018 yılında yapmış olduğu doktora çalışması bu konuda öncü bir çalışmadır. Esen Ateş, şehit aileleri, gaziler ve gazi ailelerinde dini başa çıkmayı çalışmıştır. Din Psikolojisi alanında manevi bakım ve malul gazileri ele alan ilk çalışma Yağlı ve Özdoğan tarafından 2019 yılında yapılmıştır. Araştırmada malul gazilerin manevi bakım

ihtiyaçlarına yönelik olarak; beden algısı ve engellilik, gazi olurken acı hissetmeme ve bunu anlamlandırma, arafta kalmışlık duygusu, ailevi sorunlar, alkol ve sigara bağımlılığı, Yaradan algısı ve maneviyat, baş etmede yardımcı faktörler, beklentiler ve mesajlar temaları ortaya koyulmuştur. Çalışmada sadece malul gazilere yer verilmiştir. Çalışma, gazilerin manevi ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik ilk çalışma olması açısından önemlidir.

Gazilerin karşılaştığı sorunlar ve manevi danışmanlık ihtiyaçlarını araştırdığımız bu çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, problemi, amacı, önemi, sınırlılıkları ve konu ile ilgili yapılmış çalışmalar hakkında bilgiler verilmektedir. İlk bölümde kavramsal çerçeveye yer verilmiştir. İkinci bölümde, araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanma süreci, verilerin analizi ve geçerlik güvenirlikle ilgili çalışmanın yöntemine dair bilgiler yer almaktadır. Çalışmanın   nc  bölümünde, bulgular, bulgulardan elde edilen sonuçların değerlendirilmesi yapılmıştır. Sonuç bölümünde, genel değerlendirme ve konuyla ilgili öneriler yer almaktadır.

Çalışmamı sürdürdüğüm bu süreç içerisinde birçok kişinin katkı ve yardımı olmuştur. Öncelikle çalışmaya gönüllü olarak katılan tüm gazilerimize, Türkiye Harp Malulü Gaziler şehit Dul ve Yetimleri Derneği İstanbul şube Başkanı Gazi  nder elik’e, Türkiye Muharip Gaziler Derneği İstanbul şube Başkanı Gazi Ahmet Kendigel’e, Gazi Hüseyin  zl k’e, çalışmanın analiz aşamasında bana yol gösteren Prof. Dr. Behçet  znacar’a teşekkür ederim.

Çalışmanın tespiti ve sonuçlandırılmasında desteklerinden dolayı danışman hocam Prof. Dr. Abdülkerim Bahadır’a teşekkür ve şükranlarımı sunarım. Kıymetli ve değerli görüşleriyle çalışmama katkıda bulunan Prof. Dr. Adem şahin ve Prof. Dr. Hakan Sarı hocalarıma, desteği için Dr. Abdurrahman Akbolat’a teşekkür ederim.

Son olarak beni her şekilde y reklendiren ve destekleyen anneme, dayıma, eşime, oğluma ve tüm dostlarıma teşekkür ederim.

 lke Harputlu

Konya 2023

GİRİŞ

Vatan savunması hem kültürümüzde hem de dinimizde kutsal kabul edilen bir olgudur. Aynı kültürel özelliklere sahip insanların beraber, bağımsız ve egemen bir şekilde yaşayabilecekleri vatanlarının olması tüm toplumlarda önemle üzerinde durulan konuların başında gelir. Bizim vatanımız özellikle jeopolitik açıdan dünya üzerinde paha biçilemeyen bir konumdadır. Bu nedenle geçmişten günümüze vatan topraklarımız açık bir hedef konumuna gelmiştir. Milletimizin vatan sevgisi ve bağımsızlık arzusu, vatanımızı candan öte korunması gereken bir değer yapmıştır. Ülkemiz; konumu itibarıyla ya kötü niyetli saldırılara maruz kalmakta ya da ülke menfaatini korumak için ordumuz tarafından çeşitli askeri operasyonlar düzenlemektedir. Bu faaliyetler sürecinde birçok kahraman genç vatan evladı canlarını feda ederek şehit ya da yaralanarak gazi olmuşlardır. Gazilik çok onurlu bir unvan olmasına rağmen yaşanan psikolojik travma ve sağlık sorunları sebebiyle başa çıkılması ve birey için mücadele edilmesi gereken bir durum yaratmaktadır. Gazi olan bireyler yaşadıkları bu süreçte kendilerini çoğu durumlarda psikolojik olarak yalnız, savunmasız, çaresiz ve güçsüz hissetmektedirler. Travma yaşayan diğer bireyler gibi gaziler de başlarına gelen durumu anlamlandırmak ve kabullenmek için farkında olmadan çeşitli başa çıkma yöntemleri geliştirirler. Bu anlamlandırma sürecinde devreye büyük ölçüde dini inançlar ve maneviyat girer.

Maneviyat, sihirli bir değnek görevi görüp bireyin yaşadığı travmayı ortadan kaldırmaz, her şeyi eski haline getirmez, yaşanan acıyı unutturmaz fakat bireye başa çıkma sürecinde yaşadıklarını anlamlandırmasına ve yeni bir anlam dünyası oluşturmaya yardımcı olur. Maneviyat, geçmiş dönemlerde de insanların kendilerini daha iyi hissetmeleri için aktif bir şekilde önemli bir destek olarak kullanılmıştır. Ne var ki, pozitivist akımın etkisi ile uzun bir dönem insanın tinsel yönü ve maneviyatın insana sağladığı faydalar göz ardı edilmiş, sağlayacağı olumlu etkilerden faydalanılmamıştır. Zaman içerisinde ortaya çıkan manevi ihtiyaçlar akademik alanda da kendini göstermeye başlamış ve bu alanda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda maneviyat ve dinin insan üzerindeki olumlu etkileri tespit edilmiştir. Farklı dezavantajlı gruplar üzerinde yapılan çalışmalarda da bu olumlu etkilerin fark edilmesi, bu alanlarda da bu tip çalışmalara olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışmada da farklı bir dezavantajlı grup olan gaziler, manevi danışmanlık ihtiyaçları açısından yaşadıkları sorunlar çerçevesinde araştırılmıştır. Çalışma, gazilerin yaralanmalarından normal yaşama geçene kadar yaşamış oldukları travma sürecini inceleyerek, manevi ihtiyaçlarını tespit etmesi açısından diğerk çalışmalara göre farklılık göstermektedir. Çalışmada, gazilerin travma sürecinde yaşadıkları fiziksel, bilişsel, psikolojik, sosyal ve manevi sorunlar tespit edilmeye ve bu yöndeki ihtiyaç ve beklentilerinin neler olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Konusu

Vatan savunması için yapılan savaş ya da operasyonlarda bedensel ve psikolojik yara alarak gazi olan askerlerin karşılaştıkları sorunları ve onların manevi danışmanlık ihtiyaçlarının tespiti bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır

Gaziler, vücut bütünlüklerinde bozulma, organlarında fonksiyon kaybı, psikolojik ve manevi olarak yaralandıkları için hayatlarında ciddi sorunlar yaşamaktadırlar. Tüm bu olumsuzluklar gazilerin yaşamlarına olumsuz etki etmektedir. Bu sebeple, gazilerin yaralanmalarından normal yaşama geçene kadar yaşamış oldukları sorunları saptayarak onların manevi danışmanlık ihtiyaçlarının neler olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktayız.

Bütüncül bir yaklaşıma sahip olan manevi danışmanlık, bireylerin zor zamanlarında hayatta anlam bulmalarına, yaratıcı ile bağlantı kurmalarına, tevekkül etmelerine, olumlu düşüncelerine ve kendilerini keşfetmelerine eşlik eden bir danışmanlıktır. Bu çalışmanın konusu, gazilerin karşılaştığı sorunlar ve gazilik sürecinde yaşadıkları olumsuzluklar açısından manevi danışmanlık ihtiyaçlarının neler olabileceğinin tespit edilmesidir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı; fiziksel ya da ruhsal olarak yaralanmış gazilerin yaşamış oldukları travma ile mücadelelerinde karşılaştıkları sorunları ve manevi danışmanlık ihtiyaçlarının tespit ve değerlendirmesini amaçlamaktadır.

Gazilik kavramı İslam Dinin ‘de özel önem arz eden bir kavramdır. İslam’da vatan savunması, gaza veya cihat; vatanın korunması, yükseltilmesi ve gerekirse yayılması için her türlü çalışmada bulunmak ve bu yolda savaşmayı ifade eder. Bu düşüncede Müslümanlar vatanlarını ve milletlerini savunmayı, bu uğurda hayatlarını feda etmeyi bir şeref olarak kabul ederler. Gazilik, milli kültürümüzde de çok gurur verici bir unvandır. Gazi olmadan önce sağlıklı, güçlü kuvvetli birer birey olarak vatanlarına hizmet eden bu genç ve fedakâr insanlar, yaşadıkları elim olaylardan sonra başka insanların desteği ile hayatlarını devam ettirmek durumundadırlar. Bu durum, bir insan için özellikle de bir asker için son derece gurur kırıcı ve yaşama arzusunu azaltan önemli bir sorun olabilmektedir. Yalnızca gaziler değil, orduda askerlik görevini yerine

getirirken çatışma ortamını yaşamış bireyler, bedenlerine yara almamış olsalar bile çok acı olaylara şahit olmakta ve psikolojik olarak yaralanmaktadırlar. Bu bireyler korku, öfke, suçluluk hissetme, yalnızlık, kaygı ve hüznün gibi olumsuz birtakım duygular hissetmektedirler.

Çalışma, gazilerin manevi danışmanlık ihtiyaçlarının; yaşadıkları, hissettikleri ve beklentileri yönünde verileri tespit ederek manevi danışmanlık ihtiyaçlarının belirlenmesi açısından önem taşımaktadır.

Çalışma grubunun gaziler olarak seçilmesinin diğer bir nedeni de benim asker eşi olmam ve askerlerin vermiş oldukları mücadeleye şahitlik etmemdir. Gaziler, travma sonrası farklı desteklere ihtiyaç duymaktadırlar fakat bu desteklere ihtiyaç duyduklarının farkında değildirler. Bu durum gazilerin hayatlarını zorlaştırmaktadır. Bu araştırma manevi danışmanlığın gazilerin ihtiyaç duyduğu bir destek olduğuna dikkat çekmeyi hedeflediği için önem arz etmektedir.

Araştırmanın Temel ve Alt Problemleri

Gazilerin yaşamış oldukları sorunları ve gazilerin manevi danışmanlık ihtiyaçlarının tespit edilmesini amaçlayan çalışmamızın temel problem cümlesi “Gazilerin yaşadıkları sorunlar ve manevi danışmanlık ihtiyaçları nelerdir?” Bu problemin tespiti için dört ana grup soru belirlenmiştir. Öncelikle gazilerin ne şekilde gazi olduğu ve bedensel, psikolojik sorunları anlaşılmaya çalışılmıştır. Ardından gaziler için hayatın anlamı olgusu incelenmiştir. Üçüncü olarak gazilerin yaşadıkları travma sürecinde sağlamış oldukları destekler ve başa çıkma uygulamaları incelenmiştir. Dördüncü olarak gazilerin ihtiyaç duyduğu manevi danışmanlık anlaşılmaya çalışılmıştır.

1. Gaziler yaşadıkları travma sürecinde ne tür bedensel ve psikolojik sorunlar yaşamışlardır? Bu durum hayatlarına nasıl etki etmiştir?
2. “Hayatın anlamı” bağlamında gazilerin hayatlarını anlamlı kılan şeyler nelerdir?
3. Gaziler yaşadıkları travma sonrasında hangi kaynaklardan ne tür destekler almışlar ve hangi başa çıkma uygulamalarını kullanmışlardır?
4. Gaziler nasıl bir manevi desteğe ihtiyaç duyarlar?

Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma 2019-2020 tarihleri arasında mevcut koşullara bağlı kesitsel bir nitelik taşımaktadır.
2. Araştırma, gaziler tarafından kurulmuş olan derneklerden ulaşabileceğimiz 30 gazi ile yapılan mülakatlarla sınırlıdır.

Konu İle İlgili Yapılmış Çalışmalar

Bu bölümde konu ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılmış olan araştırmalara yer verilmiştir.

Yurt İçinde Yapılmış Çalışmalar

1999 yılında Yeşilkanat'ın yapmış olduğu “Olağanüstü Hal Bölgesinde Askerlik Yapan ve Ekstremitte Kaybı Yaşayan Gazilerin Psikososyal Tepkilerinin İncelenmesi” başlıklı çalışmada OHAL bölgesinde askerlik yaparken gazi olmuş ve ekstremitte kaybı yaşamış bireylerle bu bölge dışında askerlik yapmış ve ekstremitte kaybı yaşamış bireylerin psikososyal olarak nasıl etkilendikleri incelenmiştir. Araştırmada organ kaybı yaşayan gazilerin yaşantılarının %96'sının olumsuz etkilendiği, %45,83'nün fiziksel olarak aktivitelerinin kısıtlandığı, %18,75'nin sosyal faaliyetlerinin azaldığı ve %8,33'nün de toplum tarafından hor görülüp, yeterince ilgi görmediği belirtilmiştir. Yine gazilerde anksiyete bozukluğu, depresyon, fobik anksiyete, kişiler arası duyarlılık, obsesif-kompulsif bozukluk, paranoid düşünceler, psikotizm, somatizasyon gibi psikolojik sorunlar tespit edilmiştir (Yeşilkanat, 1999).

2009 yılında Yılmaz'ın yapmış olduğu “War Trauma and Its Subjective Meanings: An Exploration On “Mehmed'in Kitabı: Güneydoğu'da Savaşmış Askerler Anlatıyor” başlıklı çalışmada; askerlik sırasında manevi yaralanma yaşanmasının uzun süre kalıcı psikolojik, davranışsal ve sosyal etkiler yaratabileceği ve ahlaki olarak yaralanan askerlerin psikolojik zorluklarla karşılaştıkları, özellikle düşmanı öldürdüklerini bildiren askerlerin öldürme eylemini sorguladıkları görülmüştür. Çalışmada savaş bölgesindeki travmatik deneyimlerin askerler tarafından anlamlı hale getirildiği, savaşta bir arkadaşın ölümünün çok derin bir kayıp olarak yaşandığı ve bu duygusal acının düşmana karşı intikam hissini uyandırdığı ve askerleri savaşa ve düşmanı öldürmeye motive ettiği bulgularına ulaşılmıştır. Bulgulara göre askerlerin bir

kısmında devlet tarafından savaşmak, öldürmek için kurban seçildikleri düşüncesiyle hayal kırıklığı ve öfkenin olduğu tespit edilmiştir (Yılmaz, 2009).

2013 yılında Eryücel “Yaşam Olayları ve Dini Başa Çıkma” adlı doktora çalışmasını şehit aileleri ve gaziler üzerinde yapmıştır. Çalışmada dini başa çıkmanın olumlu ve olumsuz formlarının birbirlerinden çok farklı sonuçlar ortaya çıkardığı görülmüştür. Olumlu-olumsuz dini başa çıkmada Tanrı imgesinin, yaşanan olayları ceza veya öğrenme olarak değerlendirmenin, olayı kabul edip edememenin, sosyal desteğe açık olma ile kapalı olmanın ve insanlardan memnuniyetin belirleyici olduğu görülmüştür. Ayrıca yukarıdaki ayırt edici maddelere göre yaşam memnuniyeti ve yaşam olaylarının bireyi olumlu-olumsuz değiştirmesi, farkındalığın artması-olmaması arasında da ilişkili olduğu görülmüştür. Yine yaşam olayının ne olduğundan çok bireylerin olaya bakış açılarının da kriz yönetiminde son derece belirleyici olduğu ortaya çıkmış ve olumsuz dini başa çıkmanın çözüm süreci üzerinde etkisiz ve olumsuz sonuçlar verdiği görülmüştür. Çalışmada duanın en sık kullanılan dini başa çıkma şekillerinden biri olduğu belirtilmiştir (Eryücel, 2013).

2014 yılında Williams tarafından yapılmış “Savaş, tanınma ve görünmez engellilik: Güneydoğu’da savaşmış askerlerin yaşadıkları tecrübelerin incelenmesi” adlı yüksek lisans çalışmasında zorunlu askerlik hizmetleri esnasında Güneydoğu’da savaşmış olup bedenlerinde bir hasar olmaksızın evlerine dönmüş olan askerlerin yaşamış olduğu psikolojik zedelenmenin tanınması meselesi incelenmiştir. Bu çalışmada askerliklerini yapmış bu bireylerin çoğunun ciddi travma geçirdiği, ölümle yüz yüze geldikleri, kendi vücutlarına yönelik yakın tehditler ya da yakınındaki bir arkadaşının ölümüne veya yaralanmasına tanıklık etme gibi savaş ortamındaki olayların etkisine katlanmak zorunda kaldıklarını göstermiştir. Bazılarının klinik destek istediği bazıların ise bunun damgalanma korkusu sebebiyle istemediği tespit edilmiştir. Askerlik görevlerini tamamlayan bu bireylerin sivil hayata başladıktan sonra savaş travmasıyla kendileri mücadele etmek zorunda kaldıkları ifade edilmiştir (Williams, 2014).

2017 yılında Başcılar tarafından “Malul terör gazilerinin sosyal destek ve yaşam kalitesinin değerlendirilmesi” konulu bir çalışma yapılmıştır. Çalışmadan elde edilen verilere göre malul gazilerin psikososyal yönden güçlenmesi ve sosyal işlevselliğini yeniden sağlayabilmesinin yolunun kendilerine verilecek sosyal destek sistemleri ile

hayata tutunmaları ve yaşam kalitelerinin istenilen seviyeye gelmesi ile olabileceği vurgulanmıştır. Sosyal desteğin genel olarak aile üyeleri, arkadaşlar, özel insan olarak nitelendirilmiş sosyal hizmet uzmanı, tıp doktoru, psikolog, sevgili, nişanlı, komutan, amir vs. tarafından sağlandığı tespit edilmiştir (Başcılar, 2017).

2018 yılında Esen Ateş'in yapmış olduğu “Şehit aileleri, gaziler ve gazi ailelerinde dinî başa çıkma: Adana örneği” adlı doktora tez çalışmasında, katılımcılar tarafından en aktif kullanılan dinî başa çıkma etkinliğinin dua olduğu, yaşadıklarını anlamlandırma açısından ise imtihan inancının önemli rol oynadığı tespit edilmiştir. Olumlu dinî başa çıkmada şefaath inancı, sabır ve empatik destek ön planda olduğu, sosyal desteğe travmanın ilk yaşandığı dönemde daha çok ihtiyaç duyulduğu, zaman içerisinde bu ihtiyacın azaldığı ve bunun daha zor olduğu sonucuna varılmıştır (Esen Ateş, 2018).

2019 Yağlı ve Özdoğan tarafından “Gaziler ve Yakınlarının Manevi Bakım İhtiyaçlarının Belirlenmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma” adlı çalışmada gazilerin manevi bakım ihtiyaçlarına yönelik olarak 8, gazi eşlerinin manevi bakım ihtiyaçlarına dair ise 5 tema ortaya çıkmıştır. “Beden algısı ve engellilik, gazi olurken acı hissetmeme ve bunu anlamlandırma, ârafta kalmışlık duygusu, ailevi sorunlar, alkol ve sigara bağımlılığı, Yaradan algısı ve maneviyat, baş etmede yardımcı faktörler, beklentiler ve mesajlar” gazilerle ilgili ortaya çıkan temalardır. Gazi eşlerinde ise; “hayat arkadaşlığının getirdiği sorumluluk, eşlerinin ârafta kalmışlık duyguları ve hayata uyum becerileri, eşlerinin özgüven eksikliğinden kaynaklanan sorunlar, baskıcı tutum ve içinde biriktirme, toplumsal baskı” temalarına ulaşılmıştır. Gazilere verilecek manevi bakımın gazi oldukları andan itibaren üç yıl içinde verilmesi gerektiği belirtilmiştir (Yağlı vd., 2019, ss.67-100).

2020 yılında Doğan, şehit yakınları ve gazilerde travma sonrası gelişim, travma sonrası gelişimin dinî başa çıkma ve içsel dini motivasyonla ilişkisini incelediği çalışmada; travmatik yaşantı sonucunda travma sonrası gelişimin alt boyutlarından en fazla değişimin manevi gelişim alanında olduğunu tespit etmiştir. Yaşamın anlamı ve değerini anlama boyutuyla ilgili olarak örneklem grubunun yarısının yaşadıklarından sonra hayatlarının değerinin arttığını, manevi gelişim alanında ise katılımcıların yarısının dini hayatlarında değişim yaşadıkları, katılımcıların %30'nun dini

bağlılıklarının travma öncesinde olduğunu gibi sürdüğünü, %20'sinin ise herhangi bir değişiklik yaşamadığı tespit edilmiştir. Çalışmada “inanç, şehitlik/gazilik, tevekkül, kader inancı, yaradana sığınma ve dua”nın dinden destek alan katılımcıların başa çıkma araçları olduğu görülmüştür. Olumlu dini başa çıkma ile içsel dini motivasyon arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. İçsel dini motivasyon ile yaşamın anlamı ve değerini anlama boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Şehit yakınları ve gazilerin tamamının şehitlik ve gaziliğin manevi bir merteye oluşunun kendilerini teselli eden ve acılarını hafifleten bir faktör olarak gördükleri belirtilmiştir (Doğan, 2020, ss. 257-263).

Yurt Dışında Yapılmış Çalışmalar

Macpherson'nın 2010 yılında yapmış olduğu “An Exploration Of The Formulation Of Life Purpose In Iraq War Combat Veterans Struggling With PTSD” adlı doktora çalışmasında Irak'ta savaşa katılmış Amerikalı gaziler yaşam amacı ve TSSB ile mücadeleleri incelenmiştir. Sekiz Irak gazisi ile yapılan nitel çalışmada 6 tema ortaya koyulmuştur. Gaziler üzerinde Irak Savaşı'nın bedensel ve psikolojik etkilerinin olduğu, gazilerin ordu algısını olumsuz etkilediği kendilerini ordu tarafından dışlanmış ve hayal kırıklığına uğramış hissettikleri, gazilerin savaş öncesi ve sonrasının karşılaştırdıkları ve TSSB'nin yaşamları üzerinde yıkıcı etki etkileri, TSSB'nin psikososyal etkileri, yaşadıkları travmanın gazilerin din ve maneviyat açısından dini ve ruhsal değişime sebep olduğu ve yaşam amaçları açısından yaşamın önemi ile ilgili sonuçlara ulaşılmıştır (Macpherson, 2010)

Bugg'ın 2019 yılında yapmış olduğu “What Cannot Be Forgotten: Moral Injury And Pastoral Practice” başlıklı çalışmasında görünmez yaralanma olarak tanımlanan manevi yaralanmaya yönelik gazilerin tepkileri nitel olarak incelemiştir. Manevi yaralanmaya yönelik olarak pastoral bakımı ve bu bakım içinde dinleme, güven inşaa etme, bireylerin yılmazlıklarının hatırlatılması ve yaratıcılık önerilmiştir. Ayrıca din adamlarının bu yönde eğitilmesi ve askeri kültür hakkında bilgi edinerek travma sonrası stres hakkında bilgilerinin geliştirilmesinin gerektiği önerilmiştir (Bugg, 2019)

Richardson 2020 yılında gaziler üzerinde yapmış olduğu “Injuries of the Mind, Body, and Soul: An Exploration of Key Definitional Constructs of Moral Injury” adlı çalışmada askerlik hizmeti sırasında tanıklık edilen eylemlerin fiziksel olarak

etkilemekle beraber ahlaki bir yaralanmaya neden olduğunu ifade etmiş ve ahlaki yaralanmanın kronik olarak travmatik deneyim, ihanet, ahlaki kararsızlık, ruh yaralanması ve uzlaşma eksikliğine neden olduğu belirtmiştir. Çalışma ahlaki yaralanmayı bir yapı olarak görmek yerine psikoloji, travma veya teoloji, alanlarından farklı daha sistemik bir çerçeve uygulanmasını ve ayrıca Bronfenbrenner’ın ekolojik teorisi önerilmiştir (Richardson, 2020).

Mitchell 2021 yılında yapmış olduğu çalışmada gazilerin ahlaki yaralanmalarını çeşitli psiko-sosyal sorunlarla ilişkilendirmiştir. Suçluluk, utanç, güven kaybı, sosyal kopukluk ve izolasyon, anlam ve amaç kaybı, affetme zorluğu, olumsuz benlik saygısı ve manevi sorunların bireylerin hayatlarını olumsuz olarak etkilediği belirtilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre manevi yaralanmanın zararlı etkilerini hafifletmek için çeşitli stratejiler geliştirilerek nihai hedef olarak anlam kaybının hafifletilmesi ve affetmeye odaklanılması gerektiğini göstermiştir (Mitchell, 2021).

Haralson’nun 2022 yılında yapmış olduğu “Human Trafficking and Moral Injury” adlı doktora çalışmasında ahlaki yaralanmaya maruz kalmış kadınlara yönelik manevi desteğin etkisi araştırılmıştır. Çalışmada manevi desteğe yönelik İncil çalışması, sanat çalışması ve egzersiz çalışmaları yapılmıştır. Katılımcıların bu çalışmalardan keyif aldığı ama sanat faaliyetlerinde kendilerini daha iyi ifade ettikleri ve Tanrı ile bağlantı kurdukları tespit edilmiştir. Ahlaki yaralanma ve manevi destek ile geçmiş travmalarını onurlandırmak için yaratıcı ritüellere ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir (Haralson, 2022).

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. GAZİLİK: KAVRAMSAL TANIMLAMA VE KÜLTÜREL BAĞLAM

Bu bölümde gazilik kavramının tanımlaması yapılacak ve farklı kıta ve inanç sistemlerinde gazilik kültürel bağlamda incelenecektir.

1.1.1. Kavramsal Tanımlama

Gazi kelimesi Arapça kökenli bir kelimedir. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde (TDK Sözlüğü, 1998, s.527) “gazi” kelimesi dört anlama gelmektedir: İslam’da düşmanla savaşan veya savaş yapmış kimse, olağanüstü yararlılıklar göstererek düşmanı yenen komutanlara veya şehirlere devlet tarafından verilen onur unvanı. “*Savaştan sağ ve zafer kazanmış olarak dönen kimse*” ve gazi olmak ifadesi “*Savaştan ölmeden dönmek*” (TDK Sözlüğü,1998, s.527) tanımlamalarıyla açıklanmıştır.

Tekin, gazi kelimesinin Türkçeye nasıl girdiğini açıklamak için kelimenin Arapça ve Farsça kökenlerini incelemiş ve Arapça kökenini “*gaz in*” “düşmanla savaşan ve talan eden”, kelimenin çoğul halini ise “*guzzat, guzat, guzza, guziyy, gaziyy*” gibi çeşitli şekillerde kaydedildiğini ifade etmiştir. Farsça kökende ise anlamının; “*dini sevap kazanma amacıyla din düşmanları ile harp ve kıtal eden kimseye denir*” (Tekin, 2001, ss.155-156) tanımlamasıyla aktarmıştır.

Vatan savunması yapan tüm bireyler kutsal ve onurlu bir görevi yerine getirmektedirler. Gazilik yüksek bir özgecilik duygusunun, fedakârlığın, kahramanlığın, şahitliğin ve bir değere kendini adamanın en canlı şeklidir (Palalar, 2006, ss.28-29). Gazi unvanına hak kazanan kişi bayan ise, “*gazi bacı*” veya “*gaziye*” olarak anılmaktadır (Çetinoğlu, 2015, s.86).

Mevcut bulunan yasal düzenlemelerde gazilik, “Harp Malûlü” ve “Muharip Gazi”, “Malûl Gazi” ve “Vazife Malulü” ifadeleriyle tanımlanmaktadır. Harp malûlü “*savaşta sakat kalmış asker*” olarak tanımlanmaktadır (TDK Sözlüğü, 1998, s.613). Harp malûlü tanımlaması Türk Silahlı Kuvvetleri personelini kapsamaktadır. Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununa (Kanun numarası 5510, madde 47), göre:

Harp malûlü; “Subay, astsubay, uzman jandarma, uzman erbaş ile Türk Silahlı Kuvvetlerince görevlendirilen kamu görevlilerinden;

- a) Harpte fiilen ateş altında,
- b) Harpte, harp bölgelerindeki harp harekât ve hizmetleri sırasında, bu harekât ve hizmetlerin sebep ve etkileriyle,
- c) Harpte veya harbe hazırlık devresinde her çeşit düşman silâhlarının etkisiyle,
- ç) Askerî harekâtı gerektiren iç tedip ve sınır hareketleri sırasında, bu hareketlerin sebep ve etkisiyle,
- d) Barışta veya olağanüstü hallerde, emir veya görev ile uçuş yapan uçucularla hangi meslek ve sınıftan olursa olsun emirle görevli olarak uçakta bulunanlardan uçuşun havadaki ve yerdeki sebepleriyle ve yine emir ve görev ile dalış yapan dalgıçlarla, hangi meslek ve sınıftan olursa olsun emirle görevli olarak denizaltı gemisinde veya dalgıç kıtasında bulunanlardan denizaltıcılık veya dalgıçlığın çeşitli sebep ve etkileriyle,
- e) Anayasanın 92’nci maddesi veya Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler uyarınca Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesini gerektiren durumlarda, birliklerin bulundukları yerlerden hareketlerinden itibaren yurt içinde, yurt dışında, yabancı ülkelerde veya yurda dönüş sırasında, vazife malulü olanlara harp malûlü denir. Ayrıca, kamu görevlisi olarak görev yapanlardan, uluslararası barışı koruma ve destekleme operasyonlarında Türkiye Cumhuriyetince görevlendirilenlerden vazife malulü olanlar ifade edilmektedir.”

Vazife Malulü; Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanuna, (Kanun numarası 5510, madde 47) göre: “5510 Sayılı Kanun’un yürürlüğe girdiği tarihten sonra ilk defa dördüncü maddenin birinci fıkrasının (c) bendi (Emekli Sandığı) kapsamında sigortalı olanlar için vazife malullüğü hükümleri uygulanır. “Malullük; sigortalıların vazifelerini yaptıkları sırada veya vazifeleri dışında idarelerince görevlendirildikleri herhangi bir kamu idaresine ait başka işleri yaparken bu işlerden veya kurumlarının menfaatini korumak maksadıyla bir iş yaparken ya da idarelerince sağlanan bir taşıtla işe gelişi ve işten dönüşü sırasında veya işyerinde meydana gelen kazadan doğmuş olursa, buna vazife malullüğü ve bunlara uğrayanlara da vazife malûlü denir.” 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilen darbe teşebbüsü ile bu eylemin devamı

niteliğindeki eylemler sebebiyle malul olan veya hayatını kaybedenler, 15 Temmuz Sivil Demokrasi Şehit ve Gazileri olarak kabul edilmektedirler. 667 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile vazife malûlü olarak kanunlarımızda yer almaktadır.

Malûl gazi; malûl, Arapça kökenli bir sözcük olup “sakat kimse” anlamına gelmektedir. Malûl gazi ise “*bir savaştan sakat olarak çıkmış*” tanımlanmasıyla ifade edilmektedir (TDK Sözlüğü, 1988, s.984). 2847 sayılı Türkiye Emekli Subaylar, Emekli Astsubaylar, Harp Malulü Gaziler Şehit Dul Ve Yetimleri İle Muharip Gaziler Dernekleri Hakkında Kanunun yapmış olduğu tanıma göre Malûl gazi; “*Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarından; Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırlarını korumak ve güvenliğini sağlamak görevi ile harpte veya Devletin bekasını hedef alan terör örgütlerine karşı yurt içi ve yurt dışı mücadelede her çeşit düşman veya terörist silâhlarının tesiriyle veya harp bölgesindeki harekât ve hizmetler sırasında, bu harekât ve hizmetlerin sebep ve tesiriyle yaralanarak tedavileri sonucunda sakatlığı rapor ile kesinleşenleri ifade eder.*”

Muharip gazi; muharip, Arapça kökenli bir sözcük olup “*savaşa katılan, savaştan, savaşçı*” anlamlarına gelmektedir (TDK Sözlüğü, 1988, s.1040). 1005 Sayılı “İstiklal Madalyası Verilmiş Bulunanlara Vatani Hizmet Tertibinden Şeref Aylığı Bağlanması Hakkındaki Kanun” kapsamında, muharip gazilik şu şekilde tanımlanmaktadır: “*Milli mücadeleye iştirak eden ve bu sebeple kendilerine İstiklal Madalyası verilmiş bulunan Türk vatandaşları ile 1950 yılında Türk Tugayının Kore’ye ayak bastığı Ekim ayında başlamak ve 1953 yılı Pan -Munjon Ateşkes Anlaşmasına kadar Kore’de fiilen savaşa katılmış olan Türk Vatandaşlarına ve 1974 yılında Temmuz 1. ve Ağustos 2. Barış Harekâtına Kıbrıs’ta fiilen görev alarak katılmış olan Türk vatandaşlarına “Muharip Gazi” denilmektedir (1005 Sayılı “İstiklal Madalyası Verilmiş Bulunanlara Vatani Hizmet Tertibinden Şeref Aylığı Bağlanması Hakkındaki Kanun).*

Yukarıda saymış olduğumuz gazilik kapsamlarına girmeyen fakat İç Güvenlik görevlerinde veya kaçakçılığın men ve takibi ile hudut emniyet hizmetlerinde fiilen çatışmalar sonucu yaralananlar ve yaralandıklarını onaylanmak suretiyle belgeleyenler ve göreve devam eden askeri personele verilen “**Yara İşaret Beratı**” bulunmaktadır.

TSK Kıyafet Yönetmeliğinde belirtilen esaslar dâhilinde bu personeller yara işareti takarlar (<https://alo144.ailevecalisma.gov.tr>, 2019)

Malul gazi, muharip gazi ve yara işaret beratı taşımanın ortak özelliği savaşa katılım sağlamış olmalarıdır. Malul gaziler bu grup içinde hem savaşa katılmış hem de bedensel olarak yara almış olan gazilerdir. Muharip gaziler savaşa katılmış fakat yaralanmamış ya da maluliyet gerektiren bir sağlık sorunu olmayan gazileri ifade etmektedir.

1.1.2. Din ve Gazilik

Kültürü etkileyen önemli faktörlerin başında din ve dini inançlar yer almaktadır. İslam dışında ki ilahi dinlerin kutsal kitaplarında da şehit ve gazilik kavramları Kur'an-ı Kerim'de yer alan açıklamalar kadar açık olmasa İncil ve Tevrat'ta ki bazı ayetlerde de geçmektedir.

İncil'de canını Tanrı uğruna feda edenlerin kurtulacağına işaret edilmektedir. İman uğruna şehit olarak ölenlerin fedakârlığı, Tanrı'ya sunulan bir kurban olarak gösterilmektedir.¹²³ Tevrat'ta anlatılan bazı karakterler üzerinden gazilik ve şehitlik kavramlarına işaret edilmiştir.⁴ Kur'an-ı Kerim'de Tevbe Suresi 111. ayette Allah yolunda kahramanca savaşmanın Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an' da yerine getirilmesi gereken bir vaat olduğu açıkça belirtilmiştir.⁵

Gaza, İslam dininde Müslümanların Müslüman olmayanlarla Allah yolunda giriştikleri savaş olarak adlandırılmaktadır. İslamiyet'in ilk döneminde Hz. Muhammed'in Medine'de kurmuş olduğu İslam devletini korumak amacıyla yapmış olduğu savaşlar “gaza” ya da “gazve” olarak adlandırılmıştır. Daha sonra Allah yolunda

¹ Matta, 10/39-16/25 “Canını kurtaran onu yitirecek. Canını benim uğruma yitiren ise onu kurtaracaktır”.
(); “Canını kurtarmak isteyen onu yitirecek, canını benim ve Müjde'nin uğruna yitiren ise onu kurtaracaktır.”

² Markos 10/45 “Çünkü İnsanoğlu bile hizmet edilmeye değil, hizmet etmeye ve canını birçokları için fidiye olarak vermeye geldi.”

³ Vahiy, 20/4-6 “Bazı tahtlar ve bunlara oturanları gördüm. Onlara yargılama yetkisi verilmişti. İsa'ya tanıklık ve Tanrı'nın sözü uğruna başı kesilenlerin canlarını da gördüm. Bunlar, canavara ve heykeline tapmamış, alınlarına ve ellerine onun işaretini almamış olanlardı. Hepsisi dirilip Mesih'le birlikte bin yıl egemenlik sürdüler. İlk diriliş budur. Ölülerin geri kalanı bin yıl tamamlanmadan dirilmedi. İlk dirilişe dâhil olanlar mutlu ve kutsaldır. İkinci ölümün bunların üzerinde yetkisi yoktur. Onlar Tanrı'nın ve Mesih'in kâhinleri olacak, O'nunla birlikte bin yıl egemenlik sürecekler.”

⁴ Ahd-i Atık, I. Krallar, 19/1-10; krş. II. Krallar, 2/10, Daniel, 3 ve 6. Bablar

⁵ Tevbe 111 “Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır. Bu, Allah'ın Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da yer almış gerçek bir vaadidir...”

yapılan tüm savaşlara “gaza” adı verilmiştir. Kur’an müminlerin gazaya sürekli hazır olmalarını ve gerekli durumda “bölük bölük ya da hep birden” savaşa gitmelerini buyurmaktadır (Nisâ:71). Allah yolunda savaşanlar lseler de lmeseler de büyük bir ödül kazanacaklardır (Nisâ:74). Gazada lenler şehit olurlar ve doğrudan cennete giderler, lmeyenler ise gazi olarak adlandırılır (AnaBritannica, 2004, s.324). İslamiyet’in ilk dönemlerinde eli silah tutan tüm Müslüman erkekler savaşa katıldığı için gazilik kullanılmıyordu. Gazilik, sonraları bir şeref unvanı olarak kullanılmıştır. Samaniler döneminde başlayan Maverünnehir ve Horasan’da tarihçiler tarafından gazinin oğulu guzat, fıtyan, ayyarun adı verilen gazi topluluklarının varlığından bahsedilmektedir. Bu topluluklar daha çok sınır boylarında yer almaktadır. Gaziler yarı savaşçı, yarı dinsel bir topluluk özelliğine sahiptir (Büyük Larousse, 1986, s.4433).

Gazi kelimesi Kur’an-ı Kerim’de bir yerde çoğul olarak yer almaktadır. Başka bir ayette de ima yoluyla şehitlikle birlikte övülmektedir. Kur’an da daha çok mücahid kelimesi geçmektedir (zkan, 1996, s.443).

Kur’an’da Allah ve onun elçisine inanan ve bu sebepten dolayı zulme uğrayan inananların hicret ederek yaşadıkları ülkeyi terk etmeleri, malları ve canlarıyla Allah için cihat eden kimselerin Allah katında üstün olduğu ve onların kurtuluşa ereceğine işaret edilmektedir.⁶ Düşmana karşı zafer kazanmanın, bu zafer yolunda şehadete erme ve şehit olmanın başa gelecek iyiliklerden olduğu ifade edilmiştir.⁷ Düşmana karşı hazırlık yaparak Allah için savaşa çıkmanın ve dünya hayatının gelip geçici menfaatleri yerine, ahiretin nimetlerini kazanmak isteyenlerin katılmış oldukları savaşlarda şehit ya da gazi olmalarının büyük bir ödülle dllendirilecekleri müjdelenmiştir.⁸

Kur’an’da savaşa katılmalarında bir manileri olmadığı halde katılmayan ve kulluk görevini yerine getirenlerle, gönüllü olarak Allah yolunda can ve mallarıyla

⁶ Tevbe 20 “İnanan hicret eden, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenlerin Allah katındaki mertebeleri pek büyüktür. Muradına erecek olanlar da onlardır.”

⁷ Tevbe 52 “Yine onlara de ki: “Bizim başımıza gelmesini umutla beklediğiniz, biri zafer kazanma, diğeri de şehadet şerbetini içmek olan iki iyilikten biri değil mi? İster Allah yolunda şehit olalım ister zafer kazanalım, her iki halde de kazanan biz olmayacak mıyız?”

⁸ Nisa 71 “Ey iman edenler! Düşmana karşı her türlü hazırlığınızı yaparak, duruma göre küçük gruplar halinde veya topluca Allah yolunda savaşa ıkın.”

Nisa 74 “O halde, dünya hayatının gelip geçici menfaatleri karşılığında ahretin sonsuz nimetlerini kazanmak isteyenler, Allah yolunda mallarını, canlarını feda ederek savaşsınlar!  Allah yolunda savaşanlara –ister şehit edilsin ister gazi olup zafer kazansın- hesap gününde büyük ödül vereceğiz!”

mücadeleye katılan müminlerin eşit olmayacağı ifade edilmiştir. Allah yolunda cihada katılanların diğer Müslümanlardan daha üstün tutulduğu ve onların diğer Müslümanlarla aynı olmadığı vurgulanmıştır.⁹ Yine Kur'an'da Allah'ın mücahitlere üstünlük derecesi vereceğinden ve bu derecelerin farklılık gösterdiğinden bahsedilmektedir.¹⁰

Hadislerde ise gazinin çoğulu *guzât* sıkça yer almaktadır. Hadislerden öğrendiğimiz bilgilere göre Allah yolunda yaralanmış her bir yaralının kıyamet gününde farklı bir şekilde değerlendirileceği aktarılmıştır.¹¹ Ayrıca Allah yolunda savaştıracak bir askeri donatmanın ve savaşa çıkan gazinin geride bıraktığı ailesine sahip çıkanlarında savaşmış gibi olduğu aktarılmıştır.¹² Sabrederek ve sevabını Allah'tan bekleyerek savaşmanın Allah katında değerinin farklı olduğuna dikkat çekilmektedir.¹³ Hadislerde düşmanla karşılaşmanın istenmeyen bir durum olduğu ama karşılaşıldığı zaman sabır gösterilmesinin gerektiği ve cennetin kılıçların gölgesi altında olduğu ifade edilmektedir.¹⁴ Sadakaların en değerlisinin de Allah yolunda mücadele gösteren mücahitlere gölge sağlamak için çadır bağışlanması olduğu, savaşa katılmayanların da savaşa katılan gaziye donatıp, gazinin ailesi ile ilgilenilmesi gerektiği aktarılmaktadır.¹⁵

⁹ Nisa 95 "Müminlerden -özür sahibi olanlar dışında- oturup kalanlar, malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad etmekte olanlara eşit olamazlar. Allah, malları ve canlarıyla cihad edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kıldı. Gerçi Allah bütün müminlere o güzel geleceği vaad etmiştir, ama mücahidleri -çok büyük bir karşılıkla- oturanlardan üstün kılmıştır."

¹⁰ Nisa 96 "O'ndan gelen rahmet, günahların örtülmesi ve üstünlük dereceleridir. Zaten Allah hep günahları örtmekte ve rahmetiyle muamele etmektedir."

¹¹ "Allah yolunda yaralanan her bir yaralı muhakkak kıyamet gününde yarası kanayarak gelir. Rengi kan rengi, kokusu ise misk kokusudur." (B5533 Buhari, Sayd, 31) (DİB Yayınları, 2014, cilt 4, ss.507).

¹² "Her kim Allah yolunda savaştıracak bir askeri (savaş için) donatırsa kendisi de savaşmış gibi olur. Kim de Allah yolunda savaşa çıkan gazinin arkasından ailesine iyi bir şekilde göz kulak olursa o da savaşmış gibi olur." (Müslim, İmare, 1 35; B2843 Buhari, Cihad, 38) (DİB Yayınları, 2014, cilt 4, ss.473).

¹³ "Ey Abdullah b. Amr! Eğer sen sabrederek ve sevabını sadece Allah'tan bekleyerek savaşırısan, Allah da seni sabreden ve yaptığı mücadelenin karşılığını sadece Allah'tan bekleyen bir kişi olarak diriltir. Eğer gösteriş ya da övünmek için savaşırısan, Allah seni gösteriş yapan ve övünen bir kişi olarak diriltir. Ey Abdullah b. Amr! Sen hangi hal üzere savaşırısan Allah da seni o hal üzere diriltir." buyurmuştur (DİB Yayınları, 2014, cilt 4, ss.481-482).

¹⁴ "Ey insanlar! Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin. Allah'tan afiyet isteyin. Fakat onlarla karşılaştığınız zaman da sabredin. Ve bilin ki cennet kılıçların gölgeleri altındadır." (M4542 Müslim, Cihad ve siyer, 20; B3025 Buhari, Cihad, 1 56) (DİB Yayınları, 2014, cilt 4, ss.485).

¹⁵ "Sadakaların en değerlisi, Allah yolunda (ki mücahitlerin) gölgelenmesi için çadır (bağışlamak), bir hizmetçiyi Allah yolunda (çalışmak üzere) hibe etmek veya at, deve gibi binilmeye uygun bir hayvanı Allah yolunda (kullanılmak üzere) bağışlamaktır." (T1 627 Tirmizi, Fedailü'l-cihad, 5) (DİB Yayınları, 2014, cilt 4, ss.509).

Ayet ve hadislerin ışığında Allah yolunda savaşmanın, şehit ya da gazi olmanın İslam inancı açısından ayrı bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Bu amaç için yapılan fedakarlıkların Allah tarafından karşılıksız kalmayacağı ve en güzel şekilde mükafatlandırılacağı belirtilmektedir. Hatta şehit ve gazi aileleri ile ilgilenilmesi gerektiği ve yapılmadığı takdirde bunun bir bedelinin olacağına dikkat çekilmektedir.

Dünyanın diğer kültürlerinde de ülke savunması yapan tüm kişiler onurlu, önemli ve hakkı ödenmez bireyler olarak kabul edilmektedir. Toplu yaşama geçildiği dönemden itibaren toprakların koruması hissi ve iktidarların bunu istemesi, sonrasında meydana gelen savaşlarla, o savaşlarda ölenlerin “savaş kahramanları” için düzenlenen devlet törenleri de farklılık göstermeye başlamıştır (Akyol, 2009, s.15).

Çalışmanın devamında farklı kıta, kültür ve inanç sistemlerine dâhil çeşitli ülkelerin gazilik kavramına bakış açılarına yer verilmiştir.

1.1.3. Dünya Kültürlerinde Gazilik Kavramı

1950 yılında Paris’te Belçika, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Türkiye, ABD, Yugoslavya ve 19 ülkenin ortak kararıyla kurduğu kâr amacı gütmeyen ve sivil toplum kuruluşu olarak faaliyet gösteren Dünya Gazileri Federasyonu (World Veterans Federation kısaca WVF) kurulmuştur. Bu federasyon mevcut yapısıyla 45 ülkeden yaklaşık 45 milyon gaziyi temsil eden 121 ülkeden ve 172 gazi kuruluşundan meydana gelmektedir. 1951’den beri Birleşmiş Milletler ile danışma statüsünü korumakta ve 1987 yılında “Barış Habercisi” unvanını almıştır. Kuruluş, uluslararası barışı ve güvenliği teşvik etmeyi, savunmayı ön planda tutmak ve tüm gazi ve savaş mağdurlarının sağlık ve iyiliğini sağlamada proaktif olmayı hedeflemektedir. Kuruluşun amacı, üyelerinin refah, sağlık ve bağımsızlığını artıracak, barış ve güvenliği teşvik eden girişimleri destekleme konusunda liderlik edebilmeleri için üyelerine rehberlik etmek ve tavsiyelerde bulunmaktır (<http://www.wvf-fmac.org/>, 2019).

Yaşlıların, engellilerin, kadınların ve çocukların korunması, Uluslararası Çalışma Örgütü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler sözleşme ve düzenlemeleri ile güvence altına alınmıştır. “Savaş ve görev şehitlerinin dul, sakat ve gazileri” şeklinde bir düzenlemeden ziyade engelliler ile ilgili düzenlemelere ağırlık verilmiştir. Uluslararası sözleşmelerde savaşta, görevde sakatlanıp gazi olanlarla ilgili sosyal güvenlik hakkı ve rehabilitasyon çalışmalarının sürdürülmesi devlete bir

yükümlülük olarak verilmiştir. Fakat savaş ve görev şehitlerinin dul ve yetimleri ile ilgili haklar için doğrudan bir düzenleme söz konusu değildir. Bu konu devletlerin anayasalarından ziyade askerî ve çeşitli güvenlik kurumlarının kendi yasaları kapsamında değerlendirilmektedir (Kara, 2010, ss 238-239).

İngiliz popüler kültüründe asker imajı geleneksel olarak “kahraman” ve “kurban” olarak düşünülmektedir. 19 ve 20 yüzyıllarda askerin kahramanlığı teması ön planda iken günümüzde askerin kurban olarak tasvir edilmesi giderek yaygınlaşmıştır. Kahramanlık temasında ifade edilen ise “Kahramanlık cesur bir şey yapmaktır, kişi için tehlikeli olabilir ama başkalarına yardım etmeyi ve hayat kurtarmayı amaçlar.” Bunun çok ahlaki bir davranış olduğu tanımlanmaktadır. Kahraman teması daha çok yaralanan veya ölen kişilerle ilgilidir. Afganistan ve Irak'taki çatışmalar Britanya halkında askerin zayıf strateji kurbanı olarak algılanmasına neden olmuştur. Bunun ana nedeni ise ülkenin izlemiş olduğu politikadan kaynaklanmaktadır. Bu çatışmalar sırasında yaralanan ya da hayatın kaybeden askerler “kurban” olarak görülmektedir (McCartney, 2011, ss.43-44).

İslamiyet'te din uğruna savaş anlamına gelen “cihat” kavramı Fransızca da “merveilleux chretien” kavramı ile tanımlanmaktadır. 778 yılında Fransız Kral Charlemagne'nin İspanya'daki Müslümanlara karşı yaptığı Haçlı Seferini anlatan Fransız epik destanı “Chanson de Roland” da mücadele veren askerler övülmüştür. Fransız kahramanların, Hristiyanlık dini için savaşan askerlerin dini bütün askerler olduğu ve bu savaşta cesaretle mücadele edilmesi gerektiğinin ve hatta en ideal ölümün elinde kılıç ile düşmana karşı mücadele ederek ölmekten bahsedilmektedir. Destan, bu savaşta görev alan savaş kahramanlarını cesaretlerinden dolayı över ve onların isimlerini yüceltir. Bu destanın ana kahramanı olan Roland, kralın yeğenidir ve savaşırken ölmüştür bu sebeple Tanrı, Roland'ın ruhunu cennete götürmeleri için Aziz Michel (Mikail), Aziz Gabriel (Cebrail) ve Aziz Cherubin meleklerini gönderdiği ifade edilmektedir (Boyacıoğlu, 2012, ss 67-82). Bu destana göre din için savaşmanın Hristiyanlıkta dinsel bir anlam ifade ettiği düşünülebilir. Fransa gazilere sosyal haklar açısından öncülük göstermiş bir ülke olmasına rağmen, ülkede genel olarak orduya ve gazilere saygı ve hayranlık kültürü yoktur (<https://www.quora.com>, 2019).

Rusya’da gazilerin akademik araştırma konusu olması yenidir. Önceki yıllarda Rusya’da, toplum-asker ilişkileri, halkın tartışması ve akademik ilgisi için sınırlı bir alandı. Ancak, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden ve Afganistan'daki en uzun Sovyet Savaşının (1979-1989) sona ermesinden bu yana, gaziler Rusya’da meşru bir çalışma alanı haline gelmiştir. Gazilerin sorunları medyada ve halk tarafından geniş çapta tartışılmış, ancak bilim adamları tarafından nadiren ele alınan bir konu olmuştur. Rus toplumunda askerlik “kutsal bir görev ve her Sovyet vatandaşının onurlu yükümlülüğü” olarak algılanmaktadır (Danilova, 2007).

Japonların vatan sevgisinin en iyi örneği “kamikazeler”dir. Japon kültüründe onur, aile, toplum ve vatan uğrunda intihar etmek kutsal bir davranış olarak kabul edilmektedir. Kamikazenin kelime anlamı “tanrısal, kutsal rüzgâr”dır. II. Dünya Savaşı’nın son yılında Japonya tarafından Pasifik Okyanusu’ndaki Amerikan Donanması’na karşı aktif olarak kullanılmıştır (Yahşi, 2015, s.45). Japon gazileri saygın olarak kabul edilirler, çünkü hayatlarını kendi ülkeleri için ortaya koymuşlardır (Yamazaki, 2006, s.75). Japonlar savaş yaşamış insanların sayısının hızlı bir şekilde azalması sebebiyle savaşın hafızalardan tarihe dönüşmesi ile savaşın trajedisini gelecek nesillere aktarılmasını çok önemsemektedirler (<https://www.nikkei.com>, 2018).

Çin’de gazilerin ekonomik, sosyal, kültürel ve politik değişimlerine uyum sağlanmasında zorluk yaşadıklarını görülmüştür. Gaziler, yoksulluktan, çözülmemiş tıbbi sorunlardan ve millete olan katkılarına saygı duyulmamasından şikâyet etmektedirler. Hükümet gazilere vaat edilen menfaatleri sağlamada (özellikle istihdam, sağlık hizmetleri ve emekli aylıkları) başarısız kalmıştır (Diamant vd., 2015, ss.1-48). Diğer ülkelerdeki gazilerin aksine Çinli gaziler toplum tarafından saygı görmemekte hatta küçümsenmektedir. (www.chinadaily.com, 2018). Çin’in Gazi İşleri Bakanlığı Mart 2018 tarihinde birçok protestolardan sonra açılmıştır (www.scmp.com, 2018) Kırsal alanlarda yaşamak zorunda kalan Çinli gaziler iş bulmakta, evlenmekte ve hayatlarını devam ettirmek için ciddi sorunlarla başa çıkmak zorunda kalmışlardır (Diamant, 2007, ss.1-43).

Finlandiya da gaziler bağımsız bir Finlandiya için savaşmış, savaşlarda hayatta kalmış ve ülkenin yeniden inşasını yönetmiştir. Finliler Fin değerlerini savaş gazilerinin kendilerine bıraktığı manevi miras olarak kabul etmektedirler. Bu değerlerin gelecek

nesillere aktarmanın önemli olduğunu düşünöler. Gazilerin mirası, fedakârlık, sebat, saygı, görev duygusu ve geleceğın vizyonu hikâyesidir (<https://tammenlehva.fi>, 2019). Finlandiya’da meşe yaprağı, tüm savaş gazilerini birleştiren bir sembol olarak kullanılmaktadır. Meşe yaprağı aynı zamanda Ulusal Gaziler Günü’nün ana kutlamalarının amblemidir (<https://core.ac.uk>, 2020).

Amerika’da askerlik görevini yaparken yaralananlara “Purple Heart” Türkçesi “mor kalp” olarak adlandırılan bir madalya verilmektedir. Bu madalya yüksek askeri ödöller arasındadır. Onur sadece sembolik değildir; Mor Kalp almak, bazı önemli askeri ve sivil faydalara erişim anlamına da gelir. Amerika Birleşik Devletleri, dünyadaki Gazileri için en kapsamlı yardım sistemine sahiptir ölkedir, bu sistemin kökleri, 1636’ya kadar gitmektedir (<https://www.va.gov>, 2018). Amerikan toplumunda orduda hizmet etmiş kişilere karşı hayranlık vardır. Halk gazileri disiplinli, vatansever ve çalışkan olarak görmektedir (<https://www.pewresearch.org>, 2021).

1.2. TÜRK İSLAM KÜLTÜRÜNDE GAZİLİK

Bu bölümde İslam öncesi Türk toplumlarının gazilik kavramı ve İslam sonrası Türk toplumlarında gazilik kavramın tarihsel gelişimi ele alınacaktır.

1.2.1. İslam Öncesi Türk Toplumlarında Alp Kavramı ve Alp Geleneğı

Türkler için bağımsızlık ve vatan düşüncesi çok önemlidir. Gök Tanrı da savaşmayan ve tutsak hâle gelen halk için “Öl!” emri vermektedir. İslamiyet öncesi Türk kültüründe vatan, “Türk tuğlarının ve al bayrağın dalgalandığı yerdir.” (Kafesoğlu, 2005, s.237). Hun İmparatoru Mete “*Vatan bizim malımız değildir, mezarda yatan atalarımızın ve kıyamete kadar doğacak torunlarımızın bu mübarek toprak üzerinde hakları vardır. Vatandan- velev ki bir karış kadar olsun- yer vermeğö hiç kimsenin selâhiyeti yoktur. Binaenaleyh, harb edeceğiz, işte, ben atımı düşmana doğru sürüyorum. Arkamdan gelmeyen idam olunacaktır*” diyerek Tatarların üzerine yürümüştür (Gökalp, 1976, s.146).

Türkler için vatan ve vatan için mücadele etme hatta savaşırken ölmek en onurlu ölüm olarak düşünölmekteydi. Bu şekilde ölen kişinin adının sonsuza kadar yaşatma imkânı tanıyan bengü taş dikme hakkı sağlamaktaydı. Bu inanç geleneğı Türklerin İslamiyet’i kabul etmelerinden günümüze kadar Allah, din, vatan ve millet için şehit olma arzusu içinde oldukları göstermektedir (Aslan vd., 2015, s.56).

Türkler, Orta Asya coğrafyasının sert karasal iklimi ve bozkırlarında egemenlik göstermiş bir toplumdur. Bozkır kültürünün egemen olduğu bölgelerde sert iklim şartları ve geniş bir alana hâkimiyetin getirmiş olduğu savunma gereksinimine ihtiyaç duymuşlardır. Bu sebeplerden dolayı kahramanlık, yiğitlik, cesaret övülmüş ve teşvik edilmiştir. Bu gelenek “alp” kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Zaman içerisinde de alplik karakteri kültürel bir kimlik kazanmıştır (Koçak, 2012, ss. 125-135). Eski Türk kaynaklarında “alp” kelimesi “gazi” kelimesi ile eş anlama gelecek şekilde kullanılmış. Orhun yazıtlarında alp, cesur, yiğit ve savaşçıdır (Köprülü, 1976, s.244).

İslam öncesi eski Türk dini ve terbiyesi kahramanlığa özel bir önem veriyordu. İnanişâ göre her şahıs hayatta düşmanlarına galip geldiği ölçüde, öbür dünyada muazzez olmaya aday addedilirdi. Alpin kahramanlığı sayesinde elde ettiği her ganimet, esirler, atlar, gökyüzündeki hayatında da onun malı sayılırdı. Hatta öldürdüğü düşmanlarının, “balbal” şeklinde kendisine öbür dünyada hizmete mahkûm olduğu fikri mevcuttu. Kahramanlığa bu şekilde önem verilmesi belki de bir ihtiyacın ifadesiydi ve Alplik vatanperverlik şartıydı (Esin, 1965, s.142).

Alp ve alplik anlayışının Türk toplulukları ile Türk devletlerinde önemli bir yeri vardır. Ordu ve askerlik, bu anlayış ve inaniş üzerine kurulmuştur. Devletin kuruluşu, devamı ve yükselişi bu anlayışa dayanırdı. Türk devletlerinin dayandığı tek güç, ordu ile alplik ve şecaattir. Hunlar ile Göktürk devletlerinde, alplığa ilave olarak “bilgelik” katılmıştır. Alp olan kişi sadece savaşçı değil aynı zamanda gelişmiş ve olgunlaşmış bir ruha sahip kişi anlamına da gelmektedir (Ögel, 1982, ss.245-246). Türk alp mezar taşlarında Alpliğin İslam’da olduğu gibi vatani yiğitçe savunurken, gerekirse ölmek gerektiği ifadelerine rastlanmıştır (Esin, 1978, s.89). Türk devletlerinde sadece erkeklerin değil Türk kadınlarının da alp kimliği vardı. Cesaret, mücadele, savaş ve zafer elde etmek, Türk kadınının başlıca özelliklerindendi. Türk kadını halkına evlat yetiştiren, eşi yoksa ocağına er olan, gerektiğinde devlet yöneten, savaşan, vatanına, topraklarına ve halkına sahip çıkan örnek kadın olup aynı zamanda “alp kadın” özelliğine sahiptir. Manas Destanının baş kadın kahramanı Kanıkey, Er Gökçe’nin eşi Ak Erkeç, Telli Hanım, Tomris Hatun, Canıl Mırza, Dilşad Hatun alp kadınlara birkaç örnektir (Kayhan, 2018, ss.43-49).

Asya'nın bozkırlarında hayvancılıkla geçimini sağlayan ve çoğunun henüz İslamiyet'i kabul etmemiş Türklerin oluşturduğu göçebeler, sert geçen kış mevsimlerinde hayvanları telef olunca şehir ve kasabalara inerek yardım isterlermiş. İstedikleri yardımı alamayınca zor kullanarak elde etme durumunda kalmaları ve bunun sık şekilde olması sebebiyle Emevî yönetimi bir çözüm olarak göçebelere karşı gönüllü birlikler oluşturmuşlar. İslam kaynaklarında bu gönüllüler gazi olarak adlandırılmışlar. Bu birliklerin barınması için şehir dışında ribât olarak adlandırılan kaleler ve özel mevkiiler inşa edilmiş. Gazilerin görevi şehirleri, kervanları korumanın yanında gayri Müslimleri (göçebelere) İslam'a davet etmek olmuştur. Abbasilerin ilk yıllarında ribât ve şehirlerde gönüllü gaziler huzursuzluk sebebi olmuş ve meskûn yerleri ve kervanları yağmalamaya başlamışlar, bu yüzden gazi kelimesi bir süre kötü bir anlam kazanmış fakat sonraki yıllara tekrar eski anlamında kullanılmıştır (Özkan, 1996, s.443).

İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasından sonra Türk Alpleri, önce alp gazi mahiyetini almışlar, tasavvuf ile beraber alp erenler, yani mücahit dervişler şekline girmişlerdir. Devletin sınırlarında uç bölgelerde yaşamışlardır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda bu alp erenler büyük bir rol oynamışlardır (Köprülü, 1989, s.525). İslam uygarlığı dönemine alp unvanı yerine gazi unvanı kullanılmaya başlanmıştır (Palalar, 2006, s.32).

1.2.2. İslam Sonrası Türk Kültüründe Gazilik Kavramı

Önceleri Hz. Muhammed'in İslam devletini korumak amacıyla açmış olduğu savaflara katılanlara gazi denirdi. Hulefa-yı Raşidin, Emeviler ve Abbasiler dönemlerinde İslam ordularına komuta edenlere “gaza komutanı” anlamına gelen bu unvanı taşımaktaydı. Savaflarda yarar gösteren ve yaralananlar da “gazi” unvanı alırdı. Orta çağda hükümdarların savafla gitmeleri bir kuraldı ve Müslüman hükümdarlarda gaziydi. Hükümdarların hem siyasi hem de askeri alanda “keh fe'lguzat ve'l-magazi” şeklindeki tanımlamalara yer verildi. Bu unvan hükümdarların askeri alanda ve askeri sınıf önünde yetkinliğini sağlamayı amaçlamaktaydı. Anadolu Türkmen Beylerinin çoğu Hristiyanlara karşı yapmış oldukları kutsal savaflardan dolayı Mengücek Gazi, Danişmend Gazi, Gazi Umur Bey, Osman Gazi unvanlar kullanmışlardır. Gaziliğin bu türü kabile hayatından devletleşmeye geçiş aşamasında hem ganimet hem de toprak kazanmak için yürütülen savaflılığın, Hristiyan topraklarına yönelmesi sebebiyle kutsal bir anlam ifade etmekteydi. Osmanlı Devleti'nin kurulmasından sonra ise “gazi”

unvanı törenleştirilerek bir sistematığe girmiştir. Bu sisteme göre padişah savaşa katılsa da katılmasa da dönemlerinde ki askerî harekâtta dolayı padişahlara şeyhülislam fetvasıyla gazi sanı verilmeye başlanmıştır. Ordu savaştan başarı ile çıkmasa bile padişah gazi olarak kabul edilirdi (AnaBritannica, 2004, s.328). Bunun sebebi ise şu hadistir; “*Kim Allah yolunda bir askerin teçhizatını temin ederse bizzat gaza yapmış olur*” (Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985, s.1010).

Türklerin İslamiyet’i kabul etmeleri ile beraber iktidar için cenk etme düşüncesi yerine; akıl, adalet, mutluluk gibi barışa ve uyumluluğa yönelik düşünceler ortaya çıkmıştır. “Alp” karakterinin yerine “veli”, “savaş” düşüncesinin ise “gaza” ve “cihat” kavramlarına dönüştüğü görülmektedir (Kurtuldu, 2008, ss.365-375).

Türk kültüründe vatan savunması tüm milletin sorumluluğundadır, kadın, erkek, çocuk ayrımı yapılmaksızın herkes üzerine düşen ya da düşmeyen tüm sorumlulukları almaya hazırdır. “*Ölürsem şehit, kalırsam gazi*” ifadesi Türk kültüründe vatanın ne kadar önem taşıdığının göstergesidir.

Türk kültüründe “her Türk asker doğar” düşüncesinin temelinde hem Türk erkeklerinin hem de Türk kadınlarının çocukluk döneminden başlayarak alp kavramının ilkeleri çerçevesinde hayata hazırlanmalarıyla ilgilidir. Türklerin Orta Asya’da zor ve mücadele isteyen hayat şartları sebebiyle kahramanlık, cesaret, iyi silah kullanma, töreye bağlılık gibi özelliklere sahip olunması önem taşımaktaydı. Göçebe ve akıncı bir toplum olmalarından dolayı kız ve erkek çocuklarının da kahraman, korkusuz, çevik ve yiğit olması istenilirdi (Karçığa, 2016, s.264). Alp tipi dünyayı fethetmek, değiştirmek, diğer insanlara galebe çalmak isterse de bu kendi benlik iradeleri veya benlik doyumu için değil, kendilerine Tanrı tarafından verilen bir görev olduğuna ve yaradılış sebeplerinin bu olduğuna inandıkları içindir (Günay, 1998, s3).

Askerlik görevi ise Türk milleti için kutsal bir anlam ifade eder. Kültürümüzde asker ocağı için “Peygamber ocağı” ifadesi kullanılır. İslam dininin vatan savunmasına önem veren bir din olması sebebiyle de askerlik ayrıca kutsal sayılmaktadır. Yine Allah yolunda yaralanmak şehitlik kadar yüce bir mertebe olarak kabul edilmektedir. Türk kültüründe askere giden gençler kına yakılarak asker ocağına gönderilir, şehitlik ve gazilik şeref kabul edilir.

Millî Mücadele döneminde ve öncesinde de Türk kadınları alp ruhunu bırakmamış askerlik hizmeti ve vatan savunmasında aktif rol üstlenmiştir.1877’de Türk-Rus harbinde kahramanlık gösteren Erzurumlu Nene Hatun, Kara Fatma Kadın, Nâme Kadın, Gül’izâr Kadın ve daha adını bilmediğimiz kadın gazilerimizdendir. İstiklal Harbinde aktif rol almış kadın mücahitlerimiz; Kara Fatma (Fatma Seher), Ayşe Hanım, Bitlis Defterdarının Hanımı, Kara Fatma Şimşek, Hatice Hatun, Tayyar Rahmiye, Melek Hanım, Tarsuslu Kara Fatma, Gaziantep’li Yirik Fatma, Mudurnulu Fatma Kadın, Nazife Kadın, Gördesli Makbule, Asker Saime Hanım gerek cephede gerekse cephe gerisinde kahramanca mücadelede etmişlerdir (Tansel, 1991, ss. 25-60).

Türk tarihinde çocuk kahramanların da önemli bir yeri vardır. Yaşlarının çok küçük olmasına rağmen cephede önemli görevler almışlardır. Çocukların Millî Mücadele sırasındaki hizmetleri; yeri geldiği zaman eline silâh alıp bir fiil çarpışarak cephelerde savaşmak, haber getirip götürmek suretiyle istihbarat faaliyetlerinde bulunmak, cepheye su, ekmek, mermi vs. taşıyarak lojistik hizmet sağlayarak oldukça faydalı olmuşlardır (Köstüklü, 2019). Fındıklıoğlu İbrahim, Sait Yalçın, Kısakürekzade Şahap, Etlioğlu Ahmet Duran, Bombacı Ahmet, Şekerci Ökkeş, Antep işgalinde Şehit Kâmil ve Çuhadar Ali, Maraş’ın kurtuluşunda önemli hizmetler vermişlerdir (Aydın, 2019), (<https://www.kulturportali.gov.tr>, 2019). Çanakkale Savaşlarında şehit olmuş birçok çocuk kahramanımız, vatan savunması için okullarını bırakmış cepheye koşmuş ve savaşmıştır.

Gazilik tanımını açıklarken olağanüstü yararlılıklar göstererek düşmanı yenen komutanlara veya şehirlere devlet tarafından verilen onur unvanı olduğunu belirtmiştik. 13 Eylül 1921 tarihinde Sakarya Meydan Muharebesi ile düşmanı yenerek zafer kazanılmasının ardından 19 Eylül 1921 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Başkomutan Mustafa Kemal Paşa’ya düşmana karşı göstermiş olduğu üstün mücadele için çıkarılan kanunla “mareşal” ve “gazi” unvanları verilmiştir (Kocatürk, 1987, s.43). Bu sebeple ülkemizde 19 Eylül “Gaziler Günü” olarak kutlanmaktadır.

1 Nisan 1920’den 7 Şubat 1921’e kadar Antep halkı Fransız kuvvetlerine karşı büyük bir mücadele vermiştir. Fakat sonra direniş kırılmış, şehri savunan Türk kuvvetleri geri çekilmiştir. Bu durumdan faydalanan Fransızlar 9 Şubat’ta şehirde duruma hâkim olmuşlardır. Kendi gücüyle işgale on ay direnerek ve düşmana geçit

vermeyen Antep’e 6 Şubat 1921’de Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından gazilik unvanı verilmiştir (Özdeğer, 2019).

1.3.MANEVÎ DANIŞMANLIK

Bu bölümde maneviyat, Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin tanımına yer verilerek Manevi Danışmanlığın tarihsel süreci incelenecektir.

1.3.1. Maneviyat ve Manevi Danışmanlık

Manevî kelimesi sözlükte; “*görülmeyen, duyularla sezilebilen, soyut, tinsel olarak tanımlanmıştır*”. Maneviyat ise “*maddî olmayan, manevi şeyler, yürek gücü ve moral*” olarak ifade edilmiştir (TDK Sözlüğü, 1988, s.986).

Etimoloji sözlüğünde maneviyat kelimesinin kökeni Arapça “manevi”; “*anlama ilişkin*”, “*özellikle gizli ve derin anlama ilişkin*” sözcüğünden alıntı olup bu sözcük Arapça ‘ny kökünden gelen ma‘nā “anlam” sözcüğünün +ī ekiyle nisbet halidir.” (<https://www.etimolojiturkce.com>; www.nisanyansozluk.com).

Maneviyat, insanların nihai anlam, amaç ve aşkınlık aradığı benlik, aile, toplum ve doğa ile anlamlı ya da kutsal bir ilişki deneyimlediği insanlığın dinamik ve içsel bir yönüdür. Maneviyat inançlar, değerler, gelenekler ve pratiklerle ifade edilir (Puchalski vd., 2014, ss.642-656). Pargament, maneviyatı “kutsalı aramak” olarak ifade eder (Pargament, 1999, s.12). Dindarlık ve maneviyat çalışmaları yapan araştırmacılara göre geleneksel ve formel dini yaşayışa dindarlık, varoluşa anlam veren bireysel inanç ve bağlanmalar maneviyat olarak nitelenmektedir. Kutsala duygusal, içsel ve kişisel bağlılığı ifade eden duygu ve düşünceler maneviyat kapsamında değerlendirilmektedir ve maneviyatın bireysel bir özellik taşıması da onu dindarlıktan farklı bir kavram yapmaktadır (Yapıcı vd., 2017, s. 70; Yapıcı, 2018, s.84).

California Eyalet Psikoloji Derneği maneviyatı; benzersiz, kişisel olarak anlamlı bir deneyim ve belirli dindarlık biçimleriyle ilişkili olmasına rağmen herhangi bir şekle veya görünüme bağlı olmayan içine bakma cesareti, güven, aidiyet, bütünlük, bağlılık ve sonsuza açıklık olarak tanımlamıştır (Shafranske vd., 1984, s.233). Maneviyat, aşkın bir varlıkla olan bağlantı duygusu olarak da tanımlanmaktadır ve maneviyatta yaşanan aşkınlık duygusunun evrensel bir deneyim olarak ifade edildiği görülür (Miller, 2020).

Maneviyatın geniş bir kavram olduğu ve maneviyatın dört farklı grupta ele alınabileceği ifade edilmektedir. Bunların ilki dinsel maneviyattır, bu grup maneviyat ibadete katılımda, kutsal kitapların ibadet için okunması ya da Allah’a dua edildiğinde deneyimlenen maneviyattır. İnsancıl maneviyat, diğer insanlarla birlik hissetme ve onların iyiliğine yönelik adanmışlıkla ilgilidir. Doğa maneviyatı ise doğayı gözlemleme, canlıların ve doğanın güzelliklerini gözlemlerken deneyimlenir. Evren odaklı maneviyat ise sınırsız olan evrenin bir parçası olduğunda yaşadığımız maneviyat türüdür (Worthington ve Aten, 2009, ss. 123-130; Akt.Ekşi vd.,2000, s.8).

Maneviyatın duygusal esenlik, olumlu toplumsal işlevsellik ve genel hayat kalitesine olumlu katkıda bulunabileceği beklenmektedir. Maneviyatın ayrıca dinin, psikolojik, bedensel ve kişiler arası ilişkiler üzerindeki faydalı etkilerini anlamada da bütünleştirici bir etkisinin olduğuna inanılmaktadır (Emmons, 2008, s.150). Maneviyat ve dinin beden-ruh sağlığı üzerinde iyi oluşa olumlu etkisinin dışında umut duygusu, barış, sevgi, neşe, hayatın anlamı ve amacı, kendini aşma, bağışlama, zorlukla mücadele, ölümlülüğün farkındalığı ve kabulünü sağlar. Maneviyatın varoluşsal anlam ve yaşam ilkesi aracılığıyla duygusal destek kazanımı sağladığı düşünülmektedir (Hoshi, 2008, s.69).

Ülkemiz din psikolojisi literatüründe manevi danışmanlık ve rehberliği ifade etmek için “inanç bakım ve danışmanlığı” (Ok, 2008, ss.103-140), “dini danışmanlık” (Altaş, 2012, ss.171-182), “pastoral bakım” (Özdoğan, 2006, ss.127-141),” manevi destek” (Kavas vd., 2014, ss 905-915), “manevi bakım” (Karagül, 2012, ss.5-27) ve “manevi danışmanlık” (Koç, 2016, s.51) gibi farklı birçok tanımlama kullanılmıştır. 2019 yılında Mesleki Yeterlilik Kurumunun hazırlamış olduğu Ulusal Meslek Standardında “Manevi Danışmanlık ve Rehberlik” ve “Manevi Danışman” için yapmış olduğu resmi tanımlamalar şu şekildedir (MYK, Ulusal Meslek Standardı, Referans Kodu / 19UMS0728-6, Resmî Gazete Tarih-Sayı/ 25.10.2019- 30929 (Mükerrer), ss.3-7.);

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik; “*danışanların inanç dünyalarının hayatlarına etkilerini bilmelerine yardımcı olma sürecini; danışanların din veya maneviyatla ilişkilendirdiği sorunlarıyla başa çıkmalarında bütüncül bir yaklaşımla modern danışma teknikleri ile dinî ve manevi yöntemleri birlikte kullanan; problemi*

konusunda danışanların hedeflerine ulaşmalarını sağlamak maksadıyla yapılan danışmanlık hizmeti.”

Manevi danışman; *“farklı yaşam dönemlerindeki bireylerin din veya maneviyatla ilişkilendirdiği sorunlarıyla başa çıkma süreçlerinde bütüncül bir yaklaşımla modern danışma teknikleri ile dinî ve manevi yöntemleri birlikte kullanan; problemi konusunda danışanların hedeflerine ulaşmalarını sağlamak maksadıyla bireyle ve grupta manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini sunan ve mesleki gelişim faaliyetlerini yürüten nitelikli kişidir.”*

Mesleki Yeterlilik Kurumunun yapmış olduğu tanımlamalar ve görev tanımları ile “MDR ve Manevi Danışman” kavramları resmi bir statüye kavuşmuştur.

Lartey, manevi danışmanlığı insan yaşamının aşkın bir boyutunu tanıyan kişilerin katıldığı sözlü sözsüz, doğrudan veya dolaylı gerçek veya sembolik iletişim biçimlerinin kullanılmasıyla, kişilerin kaygılarını önlemeyi, gidermeyi veya baş etmesini kolaylaştırmayı amaçlayan yardım faaliyetleri olarak ifade ederken (Lartey, 2016, s.5), Schlauch’a göre manevi danışmanlık; psikolojik, teolojik ve etik referans çerçeveleri aracılığıyla, beden, zihin ve ruha bütün olarak sağlanan bir yardımdır (Schlauch, 1985, s.219-228). Clinebell manevi danışmanlıkla, problem yaşayan insanların manevi bakış açılarını uyandırarak sağlığın tüm boyutlarının dengelenmesine dikkat çeker. Ayrıca manevi danışmanlıkla bir yenilenmenin sağlanacağını bu yenilenmenin de insanların koşulsuz bir biçimde kendilerini, bedenlerini, zihinlerini, ruhlarını ve ilişkilerini sevdiğinde başlayacağını ifade eder (Clinebell, 2011, ss.19-20).

Manevi danışmanlık, maneviyatı terapötik tedaviye dahil psikolojik danışma şekli olarak ifade edilirken amacının, altta yatan çeşitli psikolojik ihtiyaçların inanç temelli bir bakış açısıyla ele alınmasıdır (<https://www.wise-geek.com/what-is-pastoral-counseling.htm>).

Antik çağlarda fiziksel ve ruhsal hastalıklar arasında bir ayrım yapılmaz, her iki hastalığında tanrılar ya da şeytani ruhlarla ilişkili olduğuna inanılan genel bir düşünce hakimdi. Hastalıkların sebebi olduğuna inanılan kötü ruhların giderilmesine yönelik hem spiritüel (şamanistik uygulamalar) hem de fiziksel girişimlere başvuruldu. Fizyoloji, psikoloji ve anatomiye bütünleyen bir yaklaşım ilk defa Hipokrat tarafından ortaya koyulmuştur. Hipokrat hastalıkların doğaüstü güçlerle ilgili olmadığını vücut

sıvıları arasındaki dengesizlikten kaynaklandığını ifade etmiş, hastanın bedeninin ruhsal durumunu ve çevresi arasındaki dengesizliklerin hastalıklara yol açtığını vurgulamıştır (Özkan, 1993, s.1).

Orta çağda Hristiyan din adamları Hristiyanlaştırma amacı ile misyonerlik faaliyetleri yürütmüşlerdir. Dünya coğrafyasında geniş bir alana yayılan bu faaliyetlerle kilise rehberlik alanındaki gelişmelerden etkilenecek çalışmalarını bu yönde ilerletme gereksinimi duymuş ve bu alandaki hizmetleri geliştirmiştir. Günah çıkarma ile başlayarak çeşitli sosyal alanlarda dini danışma hizmetleri vermişlerdir. “Pastoral care” olarak ifade edilen tanımlamanın da kökeni bu hizmetlere dayanmaktadır. “Sade kır yaşantısı”, “çobana ait”, “papaza ait” anlamlarına gelen “pastoral care” ile papazın insanlara manevi destek, öğüt ve tavsiyeleri tanımlanmaktadır (Cebeci, 2012, ss.62-63). “Pastoral care” faaliyeti her ne kadar batıda çıkış yapan bir uygulama gibi görünse de tüm Doğu dini inançları içinde “ruhların iyileştirilmesi” geleneği ve mentorluk mevcuttur. Hindu pratiğinde farklı guru sınıfları (saygın danışman ve rehber); İslam da mürşit (rehberlik eden), pir ya da şeyh gibi uygulamalar bunlara örnek verilebilir (Lartey, 2003, s.43).

Ruh sağlığı ile ilgili sorunları tedavi eden çeşitli uzmanlık alanlarından seküler psikologların popülaritesi 1900'ler de başlamış ve etkisi büyümüştür. Bu durum kilisenin toprak kaybı olarak görülmüştür. Ruh sağlığı uygulayıcıları tarafından ele alınan bazı sorunlar; affetmeme, suçluluk ve birçok ilişki probleminin sonuçları gibi doğası gereği manevidir. Bazı Hristiyanlar, psikolojiye uyum sağlayanların zayıfladığını iddia ederek psikolojiye karşı direnmişlerdir. 1900'lerin başlarında muhafazakâr Hristiyanlar psikolojiden uzak durma eğilimindeydi ve ruhun iç meseleleri ve refahı yerine doktrine, ahlaki meselelere ve müjdeciliğe odaklanmışlardır. Pastoral bakımın ilk kurucularından biri Anton Boisen'dır. “Derinliklerin Dışında” başlıklı otobiyografisi, ruhsal hastalıkla yaşam boyu süren savaşını anlatmıştır. Bu akıl hastaları için pastoral bakım modelinin doğumu olmuştur. Boisen, hala bir hastayken hastanedeki erkekler için faaliyetler geliştirmekle ilgilenmeye başlamıştır. Westboro Eyalet Hastanesinden 15 yaşından sonra serbest bırakıldıktan sonra ilahiyat ve psikiyatri okumak için Harvard'a girmiştir. Boisen, akıl hastaları için Worcester Devlet Hastanesinde papaz olmuştur. Worcester'daki deneyimleri sonunda Chicago Teoloji Semineri ve Elgin State Hospital ile bağlantı kurmuş burada Klinik Pastoral Eğitiminin ilk programını başlatmıştır (Kerlin, 2014, s.43). Boisen, ilk klinik pastoral eğitim

hareketinin öncüsü olmuş ve bu alanın metodu ile ilgili yaklaşımını 1926 yılında “Teolojinin Metotları ve Görevi” isimli çalışmasında ifade etmiştir (Özdoğan, 2006, ss.127-141). Pastoral psikoloji, manevi rehberlik ile klinik psikoloji arasında bulunan sınır bölgede faaliyet gösteren din psikolojisine ait alanlardan bir tanesidir. Din psikolojisi yaklaşımları ile teolojik yaklaşımları birbirine bağlar ve ağır ruhsal hastalıkların tedavisini bu alanda uzman olan terapist ve psikiyatlara bırakır. Pastoral psikoloji yas, depresyon gibi genel olarak hayat görüşü ile ilgili problemleri kapsamaktadır (Holm, 2007, s.152). Pastoral danışmanlığın dinsel-yaşantısal amacı, bireyin yaşamın sınırsız olasılıklara sahip olduğunu anlaması hem diğer insanlarla hem de yaşamın yaratıcı ruhuyla iletişime geçmesine yardımcı olmaktır (Parlak, 2016, s.31).

Akademik açıdan manevi danışmanlık çalışmalarının teorik temelleri Amerikan Psikoloji Derneği’ne bağlı alt bir organizasyon olarak 1946 yılından beri farklı isimlerle faaliyetlerine devam eden din psikologları tarafından atıldığı kabul edilmektedir (Koç, 2012, s.209).

Maneviyatla ilgilenen psikolojinin alt dallarından biri de Transpersonel Psikolojidir. 1960’ların sonlarında Maslow ve meslektaşları kendilerini tamamen “hümanist” akımdan daha öteye, kozmik anlam veya nihai ilgi meselelerine daha çok yöneldiklerini fark etmeleriyle ortaya çıkan “dördüncü güç” olarak görülmüş ve “Transpersonel psikoloji” olarak isimlendirilmiştir (Wulff, 2006, s.243). Bu terimi ortaya koyan isim Stanislav Grof olmuştur. Transpersonel Psikoloji içinde din ve manevi öğeleri barındırmaktadır. Hinduizm, Budizm, Uzak ve Yakın Doğu’nun manevi sistemleri, batılı psikoloji, felsefi düşünceler, Şaman ve Kelt kültürleri, Amerikan ve Afrika yerli kültürlerini, pagan ve tasavvuf kültürlerine ait unsurlar görülebilir. Transpersonel Psikoloji maneviyatı insanın benöntesi yönü olarak görmekte ve bunun geliştirilerek ortaya çıkarılması gerektiğini savunmaktadır (Ayten, 2012, ss.159-168). Transpersonel psikoloji, bireyin çok derin ve yüce bir yanının olduğunu savunur. İnsanın sayısız bilinç hali olduğunu kabul eden Transpersonel psikoloji insanın en yüksek bilinç düzeyine erişmesini amaçlar. Her bireyin kendini iyileştirecek güce sahip olduğunu ve karşılaştığı problemlerle nasıl mücadele edeceğini öğretmek bireyin iş yapabilme sorumluluğunu, zihinsel ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılamasını sağlayacak gelişimi gerçekleştirmek amacı taşır (Parlak, 2016, s.35). Transpersonel psikoloji insanı

biyolojik, psikolojik ve manevi açıdan değerlendirir bu açıdan daha bütüncüldür (Aydın, 2023).

1.3.2. Manevi Danışmanlığın Amaç ve Önemi

Organizma iç ve dış ortamlarla dinamik bir denge ve uyum içinde olmak zorundadır. Eğer bu dengeyi sarsan olumsuz bir durum ortaya çıkarsa ve birey alıştığı baş etme yöntemleri ile bu olumsuzluğu çözemezse sorun krize neden olur. Birey yeni durumla baş edememektedir ve işlevselliği bozulur. Sorun yaşayan birey sorunla yüzleşemez ya da yeni duruma yönelik yöntemler geliştiremez. Manevi destekle amaç krizin kişi açısından çözümlenmesi ve işlev düzeyinin en azından kriz öncesi durumuna getirilmeye çalışmaktır (Özkan, 1993, s.284). Manevi danışmanlık, bireye yaşadığı olumsuz durumu anlamlandırmasında ya da hayatında yeni anlam oluşturmaya yardımcı olur. Manevi danışmanlık bireyin Allah ile iletişim kurmasına ve umudunu canlı tutmasına ve hayatla olan bağının devamını sağlama amacı taşımaktadır.

Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin gerekliliğinin beş ihtiyaç grubunu karşılaması beklenmektedir. Bunların ilki “Bilme İhtiyacı”dır. İnsanlar öğrenme ve bilme ihtiyacı ile yaratılmıştır. Doğru bilgi kişi üzerinde olumlu etki yarattığı zaman bireye güç verir. Aksi durumda, istenmeyen olumsuzluklar ortaya çıkar (Armaner, 1973, s.199). Rehberlik ve danışmanlık burada devreye girerek ihtiyaç duyulan bilgileri bireye ve ona yardım edenlere sağlar. Bu da rehberliğin bilgi sağlama fonksiyonudur (Tan, 2000, ss.74-75). İkinci ihtiyaç, “İkna Olma İhtiyacı”dır. Yaşanılan çeşitli sorunların sonucunda karışıklık yaşayan birey bu durumla başa çıkabilmek için bir çözüme ihtiyaç duyar. Üçüncü ihtiyaç “Yardım İhtiyacı”dır. İnsan doğası gereği kimsenin yardımına ihtiyaç duymadan yaşayabilecek durumda bir varlık değildir. Sosyal bir varlık olan insan çaresiz olduğu durumlarda yardıma ihtiyaç duyar (Cebeci, 2012, s.78). Dördüncü ihtiyaç “Moral İhtiyacı”dır. Moral, bireyi yaşama bağlayan en önemli güçtür ve bireye yaşam enerjisi verir. Bu enerji bireyin sevmeye, saygı duymaya, mutlu olma ve başarıya isteğini güçlendirir. Yaşamda karşılaşılan çeşitli sorunlar sebebiyle kişi bazen bu moral ihtiyacını karşılayamaz ve bunun dışarıdan sağlanması gerekli olur. İşte bu durumlarda manevi rehberlik devreye girerek bu moral ve manevi desteği bireye sağlar (Cebeci, 2012, s.79). Son olarak da “Uzlaşma İhtiyacı” yer almaktadır. Sosyal bir varlık olan insan zaman zaman diğer insanlarla anlaşmazlık ya

da uyumsuzluklar yaşayabilir. Yaşanan bu uyumsuzluklar bireyi olumsuz etkiler ve bunu gidermek için kendine yardım arayışına girer (Cebeci, 2012, s.81).

Manevi destek kişisel ya da kolektif olarak sağlanabilir. Kişisel manevi destekte dua ve ibadet gibi dinsel uygulamalarla Tanrı ile kurulabilecek bir ilişkidir. Kolektif manevi destek ise bireyin ait olduğu dini grup içinde sağladığı destek olarak ifade edilmektedir (Yapıcı, 2013, s. 90).

Manevi danışmanlık; sorun yaşayan bireyi iyileştirici, bireye yardım ederek destekleyici, çaresizlik anında yönlendirici, topluma yabancılaştığında ya da toplumdan koptuğunda kaynaştırma ve uyum desteği vererek uzlaştırıcı, zihnen ve ruhen güçlendirerek takviye edici, özgürleştirici ve bireyi kendi problemlerinin üstesinden gelmede, danışma sürecinde ve sonrasında değişen durumlar karşısında inisiyatif almasını sağlama açısından yetkilendirici görevi vardır (Kanger, 2015, s.84).

Ülkemizde manevi danışmanlık; ceza evlerinde, aile irşat bürolarında, hastanelerde, öğrenci yurtlarında, göç idarelerinde, huzurevlerinde sağlanmaktadır. Ayrıca farklı dezavantajlı gruplar ile ilgili yapılan manevi danışmanlık çalışmaları mevcuttur.

1.3.3. Gazilere Yönelik Manevi Danışmanlık Programları

Gaziliğin hem kültürel hem de dinsel bir öneme sahip olduğunu daha önce belirtmiştik. Gazilik unvanı onur veren bir unvan olmakla beraber, gazi bireylerin hayatlarında olumsuz birtakım durumları da tecrübe etmelerine sebep olmaktadır. Gazilerin yaşamış oldukları bu süreçte kendilerini yalnız, savunmasız hatta çaresiz hissetmeleri hayatlarını olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple verilecek manevi danışmanlıkla bilme, ikna olma, yardım, moral ve uzlaşma ihtiyaçlarının giderilmesi sağlanmalıdır.

Gazilere ilk etapta verilecek olan manevi danışmanlık hizmeti kriz müdahalesi kapsamında düşünülmelidir. *“Kriz müdahale; bireye ya da gruba olağanüstü bir olaydan kurtulabilmesi, yaşayabilmesi ve durumun zarar verici etkilerinin en aza indirilebilmesi ve bireyin yeni beceriler edinmesi, yaşama ve olaylara yeni bakış açısı kazanmasıdır”* (Akboy, 2007, s.266).

Yurt dışında gaziler üzerinde çeşitli manevi danışmanlık ve manevi içerikli programlar geliştirmek için akademik çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları;

Grimell, İncil’de bulunan savaş gazisi türleri ile günümüz gazilerini anlama ve destekleme üzerine yapmış olduğu çalışmada gaziler için süreci kolaylaştırabilecek çeşitli öneriler yapmıştır. Çalışmada dört çeşit gazi türü belirlenmiştir; Saul Tipi, David Tipi, Joab Tipi ve Uriah Tipi. Gazilerin özelliklerine göre bu farklı türlerle benzerlerini kullanılarak manevi danışmanlık yapılmaktadır. Çalışmada manevi danışmanlık genel çerçevesi üç aşama olarak belirlenmiştir. İlk aşamada manevi danışmanın askeri geçmişinin olmasının güven verici olacağı ve danışmanla birlikte neyin manevi olduğunu belirlemeleri gerekmektedir. Yine çalışmada İncil hikâyelerini okumaya teşvik edilerek kişisel travma üzerine düşünülmesi sağlanmış. İkinci aşama “Anma ve yas aşamasıdır” gazi tüm hikâyeyi derinlemesine ve detayları ile anlatır. Manevi danışman, süreçte tanık ve müttefik olarak hizmet eder. Hikâyenin anlatımı aynı zamanda anlamının sistematik bir incelemesini de içerir. Hikâyeyi anlatarak manevi danışman, tüm ayrıntılarıyla nihayet tam olarak neyin ne olduğunu anlayabilir. Bu nedenle ikinci aşama aynı zamanda yas tutmakla ilgilidir. Bu aşamada hayatta yeni anlam, amaç ve yön belirlenir. Üçüncü aşama; sıradan hayata yeniden bağlanma. Bu süreç uzlaştırmayı içerir kendisiyle birlikte, başkalarıyla kutsal anlam içeren yeni kimlik Tanrı tarafından bağışlanma, samimiyet ve güveni yeniden inşa etme kapasitesi yeniden kazanılır (Grimell, 2018, ss. 232-240). Grimell, yapmış olduğu çalışmada maneviyatın tanımlanması, İncil ile bibliyoterapi, yaşanılanı anlatma ve hayata yeniden bağlanma aşamalarıyla gazilere yönelik bir manevi destek programı önermektedir.

Oman ve Bormann tarafından geliştirilen “Mantram Tekrarlama Modeli”nde “Mantram” kısa sık sık tekrarlanması gereken ifade veya duayı tanımlamakta olup genellikle manevi bir gelenekten türetilmiştir. TSSB yaşayan gaziler üzerinde denenen bu modelde yaygın olarak kullanılan mantramlar Hristiyanlıkta “Jesus”, “Ave”, “Maria”, Budizm’den “Namu Amidabutsu” örnek olarak verilmektedir. Bu programda katılımcılardan mantrayı sadece sıkıntılı anlarda değil sıkıntılı olmadıkları anlarda da sessizce tekrarlamaları beklenir. İstenmeyen düşünce ve davranışları kesintiye uğratmak, konsantrasyonu ve dikkati geliştirmek için mantramı tekrar etmeleri önerilir. Bir deney grubu üzerinde uygulanan bu modelin TSSB’li gaziler için yardımcı tedavi

programı olabileceği ve savaş gazilerine destek sağlayabileceği belirtilmiştir. Modelin kişiler üzerinde farklı duyarlılık ve deneyim yaratabileceği ifade edilmiştir. Bu modelin uygulanmasında depresyonda azalma ve psikolojik faydaları olduğu, başa çıkma becerileri, öz-yeterlik kazanımları, semptomlarda azalma, iyilik halinin olumlu yönde etkilendiği tespit edilmiştir (Oman vd., 2014, ss.34-35). Oman ve Bormann'ın önerdiği model tasavvuf geleneğinde yer alan zikir uygulamasına benzerliği ile dikkat çekmektedir. Tasavvufta zikir özü nefsi terbiye etmektir ve Hak'ın isimlerini belli bir bilinçle sürekli tekrarlayarak onu anmadır (Özgen, 2013, s.215).

Harris ve arkadaşları tarafından geliştirilen “Manevi Güç Oluşturma Programı” sekiz seanslık, bir grup müdahalesidir. Bu programda dini gerginliği ele almak ve askeri travmadan kurtulanlar için dini anlam oluşturma ve geliştirme amaçlanmaktadır. Birinci seans sırasında, katılımcılara Manevi Güç Oluşturma Çalışma kitabı, grup kuralları ve bireysel manevi hedefler verilir. İkinci ve üçüncü oturumlar, deneyimsel ve yazılı dua egzersizlerini içerir. Bir “Yüksek Güç” ile açık iletişim kurmak için katılımcıların bir “dua günlüğü” tutması istenir. İnancı olmayan katılımcılar için dua günlüğü yerine meditasyon günlüğü yerini alır. Dua egzersizleri katılımcıların doğası hakkında manevi danışmanlara bilgi sağlar. Dördüncü oturum teodise (yani kötülüğün varlığını açıklamak) üzerine bir tartışmayı içerir. Bu oturum, her şeye gücü yeten Yüksek Güç ya da ruhsal evrendeki inançlar ile travmanın varlığı arasındaki çelişkileri çözmeye yardımcı olan bir tartışmadır. Beşinci oturum, bireysel dua, meditasyon gelişimini teşvik eder. Bu oturumda, dua ve manevi başa çıkma literatürünün sonuçları bireylere sunulur ve bireysel dua ya da meditasyon gelişimlerinin manevi başa çıkmaları üzerinde kendi değerlendirmelerini yapmaları istenir. Altıncı ve yedinci oturumlar affetmeyi ele alır ve çatışma çözümünü kolaylaştırır. Bu oturumlar kendisini, başkalarını ve kişinin Yüksek Gücü’nü kapsamaktadır. Bu oturumlarda affetme, devam eden bir süreç olarak tartışılır. Sekizinci oturum, sonlandırma konularının tartışılmasını, ilerlemenin öz değerlendirilmesini içerir. Bu oturumda bireysel ruhsal hedefler ve sürekli kişisel ruhsal gelişim için planlama mevcuttur. Program bir deney grubu üzerinde uygulanmış ve TSSB semptomlarında azalma görüldüğü tespit edilmiştir. Bu ilk randomize kontrol denemesinden elde edilen bulguların daha büyük örneklemelerde değerlendirmesi önerilmiştir (Harris vd., 2011, ss.425-438). Harris ve arkadaşlarının geliştirdiği modelde

duanın manevi güç oluşturmada etkin olarak kullanılarak yaşanan süreci anlamlandırmanın sağlanmasına yönelik uygulamalar yer almaktadır.

Decker tarafından geliştirilen “Eklektik Model”, savaş travmasından psikolojik iyileşmenin, keşfe bağlı olduğunu ve travmatik deneyime kişisel bir anlam kazandırmak gerektiğini ve bu programın gazilerin sivil hayata geçişlerinde manevi kavramların ve deneyimlerin anlamın keşfine yardımcı olması beklenmektedir. Bu modelde mistizim ve tasavvuftan faydalanılmıştır. Modelin temeli “anlam” oluşturmaktır. Savaşı yaşayan bireylerin inanç sistemlerinde oluşan bozuklukların düzeltilmesi ile oluşturulacak anlamla travma yaşamış bireylere yardımcı olmak hedeflenmektedir (Decker, 2007, ss.30-53). Decker’in önerdiği modelde de maneviyatla anlam oluşturma temeli alındığı görülmektedir.

Wahbeh ve arkadaşları, tekrarlanabilir bir şamanik programın etkisini rapor etmişlerdir. Bu program Şamanik sağlık uygulamalarının ruhsal travmayı ele alma konusundaki benzersiz özelliklerinden dolayı seçilmiştir. Bu tedavi protokolü 12 deneyimli şaman uygulayıcı tarafından sekizden fazla seansla uygulanmaktadır. Şamanik şifa programının amacı; travma sonrası stres bozukluğu olan gaziler için yapılandırılmış, tekrarlanabilir bir şamanik tedavi planı geliştirmektir. Araştırma altı katılımcı üzerinde uygulanmış fakat programı dört katılımcı tamamlamıştır. Bireylerden üçü, TSSB semptomlarının azaldığı bildirmiştir. Çeşitli bileşenlerle yapılandırılan programın (ilişki kurma, gücü geri alma, çıkarma, şefkatli ruh salıverme, lanet çözme, ruhu geri alma, affetme / kordon kesme, görünüm olgunlaştırma / ruhun yeniden şekillendirilmesi ve kehanet) potansiyel bir tedavi olarak değerlendirmek için daha geniş araştırmalara ihtiyacı olduğu ifade edilmiştir (Wahbeh vd., 2017, ss.207–217).

O’Brien’e göre manevi ihtiyaçlar; hastalık ve acının ortasında anlam bulma ihtiyacı, kendine, başkalarına, doğaya, önemli ya da kutsal olanla olan ilişkileri doğrulama ihtiyacı ve umut, yaratıcılık, şefkat, inanç, barış, güven, cesaret ve sevgi gibi aşkın değerlerin gerçekleştirilmesi olarak tespit edilmiştir (O’Brien,1999, ss.1-21).

Genel olarak gazilere uygulanan manevi destek uygulama modellerinin maneviyatla beraber anlam oluşturma temelli olduğu görülmektedir. Bazı modellerin dinsel bazı modellerin Şamanistlik uygulamalar barındırmaktadır.

1.3.4. Gazilerin Manevi Danışmanlık Gereksinimleri

Bu başlık altında gazilerin yaşamış oldukları travmanın onlar üzerinde yarattığı sorunlara yer vererek, gazilere yönelik manevi danışmanlığın neleri kapsaması gerektiğini incelemiş olacağız.

1.3.4.1. Belirsizlik

Literatürde belirsizlik kavramı; bilişsel yapılar, biliş ve deneyim ya da biliş ve davranış arasında yaşanan uyumsuzluk, öngörememe, şüphe ya da gelecekte karşılaşılabilecek olasılıklar olarak tanımlanmaktadır (Kagan, 1972, ss.51-66). Belirsizlik bireyde endişe ile birlikte tahammülsüzlük, kaygı, değer yargılarında katılaşma, öfke, suçlama gibi olumsuz duygu ve düşüncelere yol açmaktadır (Küçükkömürler, 2017, ss.329-344). Belirsizlikte geleceğe sahip olmadan şimdiki yaşamın anlamsızlığı duygusu hâkimdir (Chilson, 2017, s.529).

Gazi olan bireyler gerek psikolojik gerekse fiziksel sorunlarından dolayı belirsizlik yaşamaktadırlar. Mevcut hayatlarının hiç beklenmedik bir şekilde kırılmaya uğraması ve geleceğe yönelik herhangi bir öngöründe bulunamamaları, onların iyi oluş durumlarında olumsuz bir etki yaratmaktadır. Belirsizlikle başa çıkamayan bireylerde erteleme davranışının artması beklenmektedir. Erteleme, ulaşılması gerekli hedefin farklı bazı nedenlerle ötelenmesi ya da gecikmesi olarak tanımlanmaktadır. Belirsizliğin olduğu yeni durumlar; yenilik, karmaşıklık ve çözümsüzlük olarak üç şekilde karakterize edilmektedir. Genelde belirsiz durumu, üzücü olarak değerlendirilir, belirsizliğin olumsuz ve kaçınılması gereken bir durum olduğuna inanılır (Armutlu, 2019, ss. 2-3).

Berger ve Calabrese tarafından geliştirilmiş olan “Belirsizlik Azaltma Teorisi” yedi aksiyoma dayandırılmıştır.

1. Sözlü iletişim miktarı: Sözlü iletişim arttıkça belirsizlikler azalır, belirsizlikler azaldıkça sözlü iletişim artar.
2. Sözel olmayan bağlılık ifade etme: Sözsüz iletişim biçimi insanların başka bir kişiye karşı olumlu duygular beslemesini sağlar. (Örneğin, hoş yüz ifadeleri, baş sallama ve el ve kol hareketleri). Bu da belirsizlik düzeyini azaltır.

3. Bilgi arama davranışı: Belirsizliğin fazla oluşu, bilgi arayışının artmasına sebep olur. Belirsizlik düzeyi düşünce, bilgi arayışı da düşer.
4. İletişim içeriğinin yakınlık düzeyi: Bir ilişkide yüksek düzeydeki belirsizlik yakınlık derecesinin düşmesine sebep olur.
5. Karşılıklılık: Yüksek düzeyde belirsizlik, yüksek düzeyde karşılıklı münasebetini beraberinde getirir.
6. Benzerlik: Kişiler arasındaki benzerlik belirsizliği azaltır, farklılıklar belirsizliği artırır.
7. Sevme: Başka bir kişiye olumlu bir duygu veya saygı duymak, belirsizlik oranını azaltır (Reymond, 2015, s.9).

İnsanın bilgi edinmesi ve bu bilgiyi kullanması insanın bilgilenme sürecini yönetmektedir (Şahin, 2007, s.36). Yaşanılan olumsuz durumlarda belirsizliğin azaltılması için, belirsizlik yönetimi yukarıda bahsedilen aksiyomlar göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Öncelikli olarak bilgi akışı sağlanmalıdır (nasıl bir tedavi uygulanacağı, tedavinin süresi, zorlukları, olası olumsuz durumlar, yas süreci v.s.). Bu akış, bireyde bilişsel bir farkındalık yaratarak kabul ve kararlılık sağlanmasına yardımcı olur.

1.3.4.2. Olumsuz Beden İmajı

Beden imajı bireyin zihninde oluşan bir beden şeklidir ve sürekli değişme özelliğine sahiptir. Bedenin büyümesi, yaşanan travmalar, çöküş, sosyal çevreyle olan etkileşim gibi sebeplerle değişebilir. Bedenin şekli, bireylerin sosyal ilişkilerini etkilemektedir (Öngören, 2015, ss.25-45). Beden imajı, bireyin bedenine yönelik bilişsel boyutla beraber duyuşsal boyutları da kapsayan bir kavramdır. Beden imajının bilişsel boyutunu, bireyin bedeniyle ilgili deneyimleri, algıları, düşünceleri, duyuşsal boyutu ise, bireyin bedeninden memnun olup olmaması, sevip sevmemesi, kabul edip etmemesi ve tatmin olup olmaması gibi öğeleri kapsamaktadır (Altınok vd., 2017, s.171).

Beden imajı, psikolojik olarak bireyin yaşam kalitesini derinden etkileyen etmenlerin başında gelir. Beden imajının bu hayati rolü, erken çocukluktan itibaren başlar, günlük yaşamdaki duygularımızı, düşüncelerimizi, davranışlarımızı ve diğer

insanlarla olan ilişkilerimizi belirgin bir şekilde etkiler (Pruzinsky vd., 2002, s.7). Beden imajı estetik ile sınırlı değildir. Kişinin özelliklerini, sağlık durumunu, becerilerine kapsamaktadır. Dış görünüş birey için önemli bir nosyondur. Birey dış görünüşü ile başkalarının kendi hakkındaki görüşlerini içselleştirir. Geleneksel cinsiyet rollerinde arzu edilen imaj kadın için güzellik, erkek için ise güç, kuvvet ve kontrol bağlantılı çekici bir görünümdür (Neagu, 2015, ss.29-38). Vücut memnuniyeti erkekler için üç boyutludur; fiziksel çekicilik (yüz ve yüz özellikleri), üst vücut kuvveti (pazı, omuz genişliği, kollar ve göğüs) ve fiziksel şartlanmadır (dayanıklılık, ağırlık ve enerji seviyesi) (Grogan, 2001, s.62).

Yapılan çeşitli araştırmalarda, beden bozukluğu olan ergenlerin beden şekli yüzünden sosyal ortamlara girmekten kaçındığı tespit edilmiştir (Öngören, 2015, ss.25-45). Alt ekstremité amputasyonuna uğramış hastalar üzerinde yapılmış olan bir çalışmada, bedensel eksiklik hastaların vücut imajlarını ve benlik saygılarını etkilediğini ortaya çıkarmıştır (Holzer vd., 2014, ss.1-8).

Savaş ve çatışma ortamları travmatik ortamlardır. Eğer bireyler savaş ortamından yaralanarak ya da bir uzuv kaybı yaşayarak çıkıyorsa bunun yaratmış olduğu travma çok ağır olabilmektedir. Çünkü beden imajı bireyin sadece kişilik ve psikolojik yapısını içermez hem bireysel hem de toplumsal bir anlam taşır. Beden imajında oluşan en küçük değişiklikler bireyin öz saygısını ve psikolojik durumunu olumsuz yönde etkiler (Erkal vd., 1993, ss.62-71).

1.3.4.3. Amputasyon ve Protez

Gazilerin yaşamış olduğu en büyük sorunların başında amputasyon gelmektedir. Çatışma ve savaş ortamında yaralan askerler çeşitli tıbbi müdahaleler sonucunda amputasyona uğrama durumunda kalmaktadırlar. Amputasyon işlemi bireyi fiziksel olarak etkilediği kadar psikolojik olarak da derinden etkilemektedir. Amputasyon, bir organı kesip çıkarma anlamına gelmektedir (TDK Sözlüğü, 1988, s.64). Konumu itibarıyla ülkemizin terörle mücadelesi uzun yıllardır sürmektedir. Bunun bir sonucu olarak yaralanmalar sıklıkla yaşanmaktadır. Bu sebeple ampute ekstremitéye sahip hasta sayısında hızlı bir artış ortaya çıkmaktadır. Bu eksiklik sıklıkla mayın yaralanması sonrasında görülmektedir. Mayına basmaya bağlı travmatik amputasyona veya ilgili ekstremitéde ciddi yumuşak doku ve kemik hasarı meydana gelmektedir. Oluşan

hasarın ciddiyeti patlayıcı miktarı ile vücut kitlesinin oranlanmasına bağlı olmaktadır (Erdem vd., 2017, ss.92-100).

Amputasyon, ciddi fiziksel ve psikososyal sorunlar yaratan bir durum olup kayıp ve matem duygularının oluşmasına neden olur. Bu durumda bireyin kendine yeterliliği ve hareket yeteneği azalır. Sosyal ilişkiler ve özel hayatı yeniden yapılandırmak durumundadır ve değişen vücut imajına uyum güçlüğü görülür (Özkan, 1993, s.180). Amputasyonu diğer hastalıklardan ayıran en önemli özellik, kaybın sadece bir organ kaybı olmaması yanında beden imajı, işlev, iş ve sosyal ilişkilerde de kayıp yaratmasıdır (Oğul vd., 2005, ss.27-33). Yine beden imajının değişmesi ile bir başkasına duyulan ihtiyaç da bireyin benlik saygısının azalmasına ve psikolojik sorunlar yaşamasına sebep olmaktadır. Bacak amputasyonlarında yürüme, koşma yeteneklerinin kaybolması durumunda tehlikeli durumlarda kaçma ve kendini koruma içgüdüğü zarar görebilmektedir. Amputasyona uğrayan bireyler, herkesin kendine acıyacağını; aile reisi ise, sorumluluklarını gerçekleştiremeyeceğini; yaşlı ise, topluma yük olacağını düşünür (Ekici, 1995, ss.49-53). Amputasyon geçiren bireylerin kayıp ve yas sürecine girmeleri beklenen bir durumdur (Özsoy vd., 2016, ss.45-51).

Kronik bir rahatsızlık sonrası geçirilmesi gerekli olan amputasyon operasyonlarında, hastaların öncesinde bilgilendirme şansı mevcuttur. Savaş veya çatışmada yaralanıp bilincini kaybetmiş bir hastanın acil müdahaleye ihtiyacı vardır ve götürüldüğü hastanede yapılan müdahale sonucunda bilgilendirme şansı olmadan amputasyona uğraması, kabullenme sürecini etkileyecek bir faktördür. Bu süreçte doğru uygulanan psikiyatrik destek sonrası, rehabilitasyona uyumun arttığı ve komplikasyon oranında azalma ile birlikte hızlı bir iyileşme sağlandığı tespit edilmiştir (Erdem vd., 2017, s.99). Amputasyon sürecinde, hastalara ruhsal tedavi verilerek olabilecek çeşitli ruhsal sorunların önüne geçilmesi; yeni süreçle başa çıkmada yardımcı olunması, aile ve sosyal çevre ile olan ilişkilerin güçlendirilmesi ve bilinmezlikle baş etme yolları, aynı zamanda mücadele ve yaşama güdüsünün güçlendirilmesi amaçlanmaktadır (Özsoy vd., 2016, s.48).

Amputasyon işlemi, hasta için sadece organın kesip çıkarılması ile biten bir süreç değildir. Ampute edilen organın yerine, hastanın hayatını kolaylaştırmak için protez kullanması gerekebilir. Amputasyon sonrası çıkarılan organın yerini alabilecek

yapay organa “protez” denilmektedir. Protez uygulamasının tarihi, Milattan önceki dönemlere dayanmaktadır. I. Dünya Savaşında birçok cephede kaybedilen kol ve bacaklar, protezin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Savaşlar hem amputasyon cerrahisinin gelişiminde hem de protezlerin gelişiminde en etkili faktörlerin başında gelmektedir (Alsancak, 2000, ss.27-33). Protez kullanımı kolay kabul edilen bir durum değildir. Protez kullanımı ile beraber hastalar çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Yara bakımı, stresle başa çıkma, cinsellik, kilo kontrolü, öz-bakım uygulamaları, ilaç kullanımı, ilaç yan etkileri ve enfeksiyon riski, deri problemleri, alerjik reaksiyonlar ve ağrı bu sorunlardandır (Büyükyılmaz vd.,2018, ss.86-96). Bu açıdan manevi danışmanlık gazilerin yaşadıkları amputasyon ve protez sürecini anlamlandırmalarında gazilere yardımcı olabilir.

1.3.4.4. Travma

Travma kelimesinin sözlük anlamı bir doku veya bir organın yapısını, biçimini bozan ve dıştan mekanik bir tepki sonucu oluşan yaradır. Ruh bilimine göre de sarsıntı olarak ifade edilmektedir (<https://sozluk.gov.tr>, 2022). Travma yaratan sebepler üç grupta sınıflanabilir: İlk grup insan eliyle bilerek oluşturulan (savaş, işkence, tecavüz, terör eylemleri, cezaevi ve gözaltı uygulamaları) sebeplerdir. İkinci grup insan eliyle kaza sonucu oluşan (trafik, uçak, gemi, tren kazaları, iş kazaları, yangınlar) sebeplerdir. Üçüncü grup da doğal afetlerdir (DSM-5, 2013, s.143). Yaşamda geçirilmiş ağır olaylar, büyük korkular ve izi silinmeyen yaşantılar, bireyde, çaresizlik ve güçsüzlük duygusunun ortaya çıkmasına neden olur. Bu tür olaylar “travmatik durum” veya “travma” olarak adlandırılır. Travma yaşamış kişilerin duyguları, düşünceleri ve ruhsal durumları uzun süre yaşadıkları olayın etkisinde kalır. Travma sonrasında insanlar hem fiziksel hem de ruhsal olarak yaralar alırlar. Travma yaşayan kişinin dünyası değişir (Özen, 2017, ss.104-107). Travma genellikle ani, şiddetli ve hayatı tehdit edicidir. Özellikle savaş gazileri için travmatik olay, yaşamları boyunca onlara musallat olur (Wainrip, 2006, s.12).

Travmatize edici deneyimler, bireyin inançlarına, anlamlarına ve varoluşsal amaçlarına meydan okuyabilir, fakat travma sonrası olumlu değişimler de olabilir. Bu olumlu değişim, hayatın birçok yönünde görülebilir: Daha fazla sevmek, takdir edici olmak, kendini daha güçlü hissetmek, her günün değerini bilmek ve yaşam deneyimine sahip olmak gibi. Çoğu insan travmatik durumlardan etkilense de günlük yaşantılarına

devam eder ama gaziler için bu durum her zaman geçerli değildir. Savaş ortamına maruz kalmak, uzun vadeli hem psikolojik hem de fiziksel zararlara yol açabilir. Gazilerin iyileşme sürecine maneviyat eklenirse, maneviyat geçmişten gelen acımasız etkileri hafifletir. Geçmiş ve şimdi arasındaki mücadele, kötülük ve iyilik, suçluluk ve affetme, yavaş yavaş yeni bir evrime dönüştür (Gubkin, 2016, ss.311-330).

1.3.4.5. Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB)

Genellikle travmatik bir olayın ardından ortaya çıkan psikolojik bozukluğa Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) denilmektedir. TSSB'ye sebep olan travmatik olaylar; fiziksel saldırı, cinsel istismar, şiddet, trafik kazaları ve endüstriyel kazalar, savaş, terör olayları, başkalarının yaralanmasına veya ölümüne şahit olmak, yaşamı tehdit eden hastalıklar ve depresyon, tsunami, sel, kasırga gibi doğal afetlerdir (Kessler vd., 1995, ss.1048-1060). TSSB tanısı literatürde II. Dünya Savaşı sonrasında yer almaya başlamıştır (Özgen vd., 1999, ss.34-41).

TSSB'yi tanımlayan üç belirti kümesi vardır. İlk olarak “yeniden yaşanma”, travmatik olayın yaşandığı yoğun hatırlama bozukluğudur. İkinci belirti kümesi, “kaçınma/ uyuşma” belirtileridir. Bunlar, hayatta kalanların yeniden deneyim sahibi olmaya çalışma biçimleridir. Üçüncü belirti kümesi ise, “aşırı uyarılma” belirtileridir. Bunlar, yoğunlaşmakta ve uyumakta zorluk, sinirlilik, öfke ve abartılı irkilme tepkileridir (Drescher vd.,2008, s.88).

Travma sonrasında bireyin yaşadığı ortamın bireyi destekleyici olup olmaması, bireyin yardım ağı ve destek kaynaklarından yararlanabilme kolaylığı ya da zorluğu, travmanın etkilerinin çabuk atlatılıp atlatılmamasını belirleyen önemli etkenlerdendir. TSSB tanısı konulan bireylerin bir kısmı travmanın etkilerini daha kolay atlatırken, bazılarında bu durum ise kronikleşmektedir. Bireyin travma sonrasında yaşadığı ortamın özellikleri bundan dolayı önem arz etmektedir. Bu dönemde bireylere sosyal destek sağlanması travmanın kronikleşmesinin önüne geçebilecek önemli bir faktördür (Sungur, 1999, ss.105-108). Bu kapsamda bireylere verilecek manevi danışmanlık, travmayla başa çıkmada yardımcı olabilir.

TSSB, amigdala ve hipokampusu (limbik beyin) yaralayan zorlu koşullara karşı “korku kurbanı” bir tepkidir. Savaş gazilerinde TSSB tanısı ile yakalanmayan ilave problemler tespit edilmiştir. Bunlar şu şekilde sıralanmaktadır: Olumsuz tutumlar ve

davranışlar, maneviyat değişikliği veya kaybı, Tanrı hakkında atıflar, suçluluk, utanç ve yabancılaşma, anhedonia; haz yitimi ve disfori, başkalarına ve sosyal ve kültürel alanlara olan güvenin azalması, saldırgan davranışlar ve savaş gazileri tarafından kendine kötü bakım veya kendine zarar verme bildirilmektedir (Drescher vd.,2008, s.92).

Dünya Sağlık Örgütü, dünyadaki silahlı çatışmalarda travmatik olay yaşayanların %10'unun ciddi zihinsel sağlık sorunları olacağını ve %10'unun da çalışabilme yeteneklerinin engelleneceğini ön görmektedir (Murthy vd., 2006, ss.25-30).

Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) Ruh Sağlığı Anabilim Dalı'nın verilerine göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde görev yapmış askerlerin %27'inde anti-sosyal kişilik; %16,6'sında konversiyon bozukluğu, %13,2'sinde anksiyete bozukluğu, %10'unda travma sonrası stres bozukluğu, %8,8'inde şizofreni; %6,3 'ünde majör depresif bozukluk; %5,9'unda da uyum bozukluğu ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Psikolojik travmanın meydana geldiği tarih itibarıyla hastaların; % 21,9'unda uykuya dalma güçlüğü;%18.61'inde çabuk sinirlenme ve öfke patlamaları; %14.14'ünde kendisini her an tetikte hissetme, %13.05'inde suçluluk duygusu hissetme; %12.78'inin düşüncelerini yoğunlaştırmakta zorluk çekme; %12,7'sinde aşırı irkilme, tepki gösterme; %10,5'inde olayı hatırlatan durumlarda psikolojik sıkıntı çekme; %10.32'sinde olayı yeniden yaşıyormuş gibi hissetme, % 10.23'ünde olayı hatırlatan ortamdan uzaklaşma, %10'unda etrafı ile eskisi gibi ilgilenmeme; % 9.55'inde geleceğinin kalmadığı duygusuna kapılma; %9.26'sında insanlardan uzaklaşma ve %8.66'sında olayın önemli bir bölümünü hatırlamama gibi bulgulara ulaşılmıştır (TİHR, 1996, s.103).

1.3.4.6. Manevi Yaralanma (Moral Injury)

Ahlaki yaralanma, psikolojik travma gibi çeşitli olaylara maruz kalmanın zararlı etkilerini içeren aşırı ve benzeri görülmemiş bir yaşam deneyimini tanımlayan bir yapıdır. Yaşanan olaylar karşısında “derinlemesine tutulan ahlaki inançlar ve beklentiler” ahlaki olarak zarar görür. Bu nedenle, ahlaki yaralanmanın ön şartı, dini ya da manevi inançlara dayanan ahlaki ve etik beklentileri, adaleti, yaşamın değeri ile ilgili

kültür temelli, örgütsel ve grup temelli kuralları parçalayan bir dönüşüm eylemi olarak tanımlanmaktadır (Maguen vd., 2019).

Genel olarak savaş yaşantılarının ardından görülen rahatsızlık ve sorunların TSSB adı altında toplandığını görmekteyiz. Fakat çeşitli çalışmalar bunun TSSB'nin belirtilerine benzediğini TSSB ile ilgili ama farklı olduğunu ve bu belirtilerin “ahlaki ya da manevi yaralanma” olduğunu öne sürmektedir. Hatta TSSB tedavi çerçevelerinin manevi yaralanmayı (ahlaki yaralanma) yeterince hedeflemeyebileceği düşünülmektedir (Maguen vd., 2012, ss.1-6).

Ahlaki ya da manevi yaralanmanın altında yatan en güçlü olaylar; suç işleme, ölüm veya zararın önlenememesi (ihmal edilmesi,) ölüm veya zarara tanık olmak, sevilenlerin kaybı ve kötü niyetli ortamlar. Manevi yaralanma ile birlikte meydana gelen değişiklikler arasında saldırganlık artışı, değişim veya ahlak kaybı ve veya dini inançlar, dini korkular (örneğin, lanetlenme, ölümcül günah) sayılabilir (Callaway vd., 2016, ss.1-24).

Savaş ya da çatışma ortamı sıkıntı ve stres yaratır. Bu ortamda görev yapan askerlerin hayatlarını zorlaştıran aşırı fiziksel stresler vardır. Bunlar; giydikleri özel kıyafetler, taşıdıkları ağır donanımlı çantalar, sıcak ya da soğuk hava, susuzluk, açlık, ıslaklık, toz, kir, çamur, yüksek ses ya da sessizlik, zararlı duman, rahatsız edici kokular, hastalık, yaralanma gibi çeşitli olumsuz faktörlerdir. Fiziksel faktörlerin yanında duygusal stres faktörleri vardır: Arkadaş kaybı, yaralanma, ölüm korkusu, belirsizlik, çaresizlik, suçluluk, utanç, ailesinden ve sevdiklerinden uzak kalma, mahremiyet ve kişisel alan eksikliği sürekli askeri personel ile çevrelenmiş olma gibi. Savaş bölgesi deneyimleri, dünyanın nasıl olduğuna dair inanç ve beklentilerde değişikliklere neden olabilir ve bu da hayal kırıklığı, inanç kaybı ve manevi karmaşa doğurabilir. Bunlar bireyler üzerinde ciddi ve olumsuz etkiler bırakabilir (Drescher vd., 2018, ss.85-101).

Amerikalı gaziler üzerinde yapılmış olan araştırmalarda, gazilerin hayata karşı anlam kaybıyla beraber manevi yaralanma yaşamalarının gazileri çeşitli sorgulamalara ittiği görülmüştür (Harris vd., 2015, ss.256-266).

Askeri personeller üzerinde yapılmış farklı araştırma sonuçlarına göre dindar ya da maneviyatı güçlü olan personellerin; ölüm hakkında daha az endişe duydukları, daha yüksek seviyelerde ahlaki cesaret ve ahlaki eylem gösterdikleri, askeri değerleri

benimseme olasılıklarının daha yüksek olduğu, görevlendirildiklerinde daha olumlu ve umutlu bir bakış açısına sahip oldukları ve görevlendirildiğinde daha az olumsuz duygular yaşadıkları, daha az yorgunluk ve daha az somatik şikâyetler dile getirdikleri, savaş düzeni alma durumunda TSSB oranları, intihar, depresyon, öfke, saldırganlık seviyelerinin düşük, yaşam kalitesi, pozitif başa çıkma ve zihinsel iyi olma durumları daha iyi seviyelerde olduğu ve ailelerinin daha rahat oldukları tespit edilmiştir (<https://www.hqmc.marines.mil>, 2019).

Yine Amerika’da gaziler üzerinde yapılmış başka bir araştırmada travma sonrası zihinsel ve fiziksel sağlık ile dini başa çıkma arasındaki ilişki incelenmiş, affetme ve dini başa çıkmanın bireylerin TSSB tedavisinde önemli olabileceği sonucuna varılmıştır (vanOyen-Witvliet vd., 2004, ss.269-273).

Ülkemizde gaziler üzerinde yapılmış bir çalışmada gazilerin %74’ü, kaybettiklerini tekrar riske atmaktan kaçınmayacağını ve %89’u gazi olduktan sonra kaybettiklerini anlamlı bulduklarını ifade etmiştir. Kaybettiklerini anlamlı bulan gazilerin travmatik deneyime anlam yükleyerek var oluşlarının zedelenmesinin önüne geçtikleri ve yükledikleri bu anlamın TSSB’ye karşı koruyucu bir rol üstlenmiş olabileceği değerlendirilmektedir (Güloğlu vd., 2013, ss.237-244).

Ahlaki yaralanmanın tedavi edilmesi için çeşitli çalışmalar yapılmaktadır ve bu çalışmalar “Soul Repair” yani “Ruh Tamiri Çalışması” olarak adlandırılmaktadır. Burada bireyin savaşa bedenen, zihnen, ruhen ve manevi olarak girdiği ve savaştan çıkan kişinin asla eski gibi olmayacağı veya olanları unutamayacağı kabul edilir (Brock, 2019).

1.3.4.7. Yas

Yas, ölüm ya da bir felaketten doğan acı ve bu acıyı belirten davranışlar olarak tanımlanmaktadır (<https://sozluk.gov.tr>, 2022). Sevilen birinin kaybı, ölümcül bir hastalığa sahip olma ya da vücut bütünlüğünün bozulması, amputasyon gibi durumlarda bireyler yas süreci içine girerler ve yaşanan bu yas süreci, çeşitli evrelerden geçer (Oğul vd., 2005, ss.27-33). Ross'a göre yas sürecindeki evreler şu şekildedir sıralanmaktadır.

1. Evre İnkâr ve Yalnızlaşma: Bu evre ilk tepkinin verildiği evredir. Şok durumudur. Kişi “Bu bana olamaz, doğru değil” şeklinde bir tepki verir. Bu evrede kişi,

sosyal ilişkilerini sınırlar ve gerçeğe yüzleşmekten kaçınır. Beklenmeyen ve şaşırtıcı durumun ardından inkâr bir tampon işlevi görür. Bireyin kendini toparlamasına yardım eder. İnkâr geçici bir savunmadır ve kısa süre içinde kısmî de olsa kabullenmeye dönüşür.

2. Evre Öfke: Birey bu evrede verdiği ilk tepki olan “Hayır, bu doğru olamaz, ben olamam” tepkisi yeni bir tepkiye dönüşür: “Evet, benim, bu bir hata değilmiş.” İnkârın yerini öfke, hışım, kıskançlık ve küskünlük duyguları alır. Olayın yadsımasını korumaz ve kabullenme evresine geçer. Fakat bu evrede de “neden ben?” sorusunu sorar ve Tanrıya karşı öfke, nefret ve içerleme duyguları besler.

3. Evre Pazarlık: İlk anda olayı kabullenemeyen birey, bu evrede olayı kabullenmemek için anlaşma yapabilir. Pazarlık yapma, bir erteleme denemesidir; “iyi davranış” için bir ödül içerir.

4. Evre Depresyon: Birey yaşadığı durumu yadsımaz, öfke ve erteleme durumunun ardından çökkünlük durumuna girer. Duygusuzluğunun, metanetinin ya da öfkesinin yerini büyük bir kayıp duygusu alır. Depresyon sevilen her şeyin kaybedilecek olmasına hazırlanmak için kullanılan, kabullenme sürecini kolaylaştıran bir araçtır.

5. Evre Kabullenme: Bu evrede birey yaşadığı durumu kabullenir ve mevcut duruma uyum sağlamaya başlar. (Oğul vd., 2005, ss.27-33). Fakat kabullenme mutlu bir aşama olarak görülmemelidir, bireyi neredeyse hissizleştiren bir süreçtir (Kübler- Ross, 2010, ss.47-119).

Gaziler bu süreçleri bazen destekle bazen de tek başlarına mücadele ederek yaşamaktadırlar.

1.3.4.8. Anlam Kaybı

Psikolojik bir süreç olarak “anlam” kavramı Viktor E. Frankl’ın 2. Dünya Savaşı döneminde “Auschwitz” ve “Dachau” toplama kamplarında yaşadıkları olayların tecrübeleri sonucunda ortaya çıkmış olan Logoterapi’nin yani “anlam terapisi” ile psikoterapide yerini almıştır. İnsan tabiatı gereği hakikat arayışı içinde olan bir varlıktır. Hayatındaki belirsizlikten kurtulmak, hayattaki konumunu belirlemek, varlığını ve varoluş sebebini anlamlandırmak ister. Hayatın amacı her şeyden önce yaşamaktır.

Hayatın bireye sunduğu olumlu, olumsuz tüm yönleriyle hayatı yaşamaktır. En ağır koşullarda bile hayat insana çeşitli tercih yolları sunar (Bahadır, 2011, ss.13-31).

Logoterapi'ye göre yaşam anlamı üç yoldan keşfedilebilir.

1. Bir eser yaratarak ya da bir iş yaparak,
2. Bir şey yaşayarak ya da bir insanla etkileşerek,
3. Kaçınılmaz acıya yönelik bir tavır geliştirerek (Frankl, 2015, s. 125).

Yaşanan bir trajedi karşısında en iyi potansiyeli ortaya çıkarma açısından iyimserlik her zaman için önemlidir. İyimserlik, acıyı bir insanın başarısına dönüştürmeye ve bireyin suçluluk hisseden kurtulmasına yardımcı olabilmektedir. Yaşamın geçiciliğinden, sorumlu bir tavra yönelik girişim gücü kazanılmasına imkân tanıyarak “her şeye karşı yaşama evet demek” bireyin anlam arayışı ile acıyla başa çıkabileceği bir yetenek kazandırmaktadır (Frankl, 2015, ss 149-151).

İnsanın anlam istemi içsel veya çevre kaynaklı çeşitli sebeplerle engellenebilir, bu engellenme önlem alıp giderilmezse bireyi nevroza sürükler (Bahadır, 2011, ss132-135). Bu sorun aslında bireyde görünmez bir engellilik durumu yaratır. Bireyin yaşadığı bu duyguyu Frankl, “varoluşsal boşluk” ya da “anlamsızlık duygusu” olarak ifade etmektedir. Bireyin anlam arzusunun yeteri kadar tatmin edilmediği zamanlarda, hayata ve yaşamaya olan istek azalma gösterir (Bahadır, 2011, s.137). Anlamsız bir hayatta bireyler acı çeker (Frankl, 2020, s.200). Bedensel eksiklikler de bir çeşit engellenmeye sebep olmaktadır. Çeşitli nedenler sonucu bedensel engellilik yaşayan bireylerde de yaşadıkları sorunu anlamlandırma, önemli bir aşamadır. Bu aşamada birey “Neden ben?” sorusunu kendine sorarak cevap arayışına girecektir. Yaşadığı sorun karşısında Tanrı'nın imtihanı, cezalandırması, yaptığı bir davranışın sonucu olup olmadığı, kaderi gibi farklı sebepleri düşünerek dini konularla ilgili olup olmadığını da değerlendirecektir (Kula, 2005, s.29).

Manevi inançlar, travmadan kurtulan kişinin travma deneyiminden anlam çıkarma yeteneğini etkileyebilir. Çalışmalar travmaya maruz kalan bireylerde “Tanrı beni terk etti” ve “Tanrı beni cezalandırıyor” gibi olumsuz düşüncelerin veya Tanrı'ya kızmanın bir dizi kötü klinik sonuçla ilişkili olduğunu göstermiştir. TSSB tedavisi gören gaziler üzerine yapılan bir çalışmada, olumsuz dini başa çıkma ve affetme eksikliğinin hem daha kötü TSSB hem de depresyon semptomlarıyla ilişkili olduğu

bulgusuna ulaşılmıştır. Yaşamdaki anlamın yeniden kazanılması, düşünce değişikliği, faaliyetlere dâhil olma, dini veya manevi katılımın bir parçası olarak deneyimlenen ritüellerle sağlanabilir. Bazı araştırmacılar, travmatik olayların sıklıkla kişinin güvenlik, öz değer ve yaşamın anlamı hakkındaki temel inançlarına meydan okuduğunu öne sürmüşlerdir (<https://www.ptsd.va.gov>, 2020). İnsanın doğasında merak ve anlama duygusu vardır. Doğasında olan bu merakla, düşünmekte ve sorgulama yapmaktadır. İnsan daha iyiyi aramak, bir şeyi anlamak ya da yaşadığı hayatın olumsuzluklarını değiştirmek için arayışını sürdürür (Kartopu, 2013, s.87).

Gazilere yönelik manevi danışmanlık uygulamalarını incelediğimizde bu uygulamaların ana amacının, bireylerde yeniden anlam oluşturulmasının sağlanması olduğunu görmekteyiz.

1.3.4.9. Sosyal Destek

Sosyal destek, bireyin çevresinden elde ettiği sosyal ve psikolojik destek olarak ifade edilebilir. Sosyal desteğin teorik temeli Kurt Lewin'in Alan Kuramı ve davranış tanımına dayanmaktadır. Lewin, “yaşam alanını belirli bir zamanda bireyin davranışını etkileyen etmenlerin tümü; davranışı ise çevre ile bireyin fonksiyonu” olarak ifade etmiştir. Burada ifade dilen çevre bireyinde içinde olduğu psikolojik çevredir. Lewin’e göre davranış psikolojik çevrede oluşan değişmedir. Bireyin olumsuz davranışlarını ortadan kaldırmak ve bireye yeni davranışlar kazandırılması, onun psikolojik çevresinde değişiklik yapılması ile mümkün olabilir. Bireyin sosyal destek sistemi, onun psikolojik çevresi içerisinde yer almaktadır. Bireyin yaşamındaki olumsuz etkenleri eller ya da etkisini azaltır; bireyin olumsuz durumlarda dayanma gücünü arttırarak sağlık durumuna fayda sağlar; çevredeki stres faktörlerine karşı kısmen ya da tamamen tampon görevi yaparak yardım eder (Yıldırım, 1997, ss.81-87).

Sosyal destek; bireye sevildiğini göstermenin, sevgi ve empatinin bir ifadesidir. Sosyal destek, kurbanın travmatik deneyimle ilgili olarak kendini ifade edebilmesini, en azından travmatik deneyimin paylaşılmasını sağladığı için de önemlidir. Sosyal destek bireyin travma sırasında yetersiz veya uygunsuz bir tepki verdiği konusundaki düşüncelerini değiştirmesini sağlar. Sosyal destek ve paylaşma, bireyin dış dünyanın tehlikelerle dolu olduğu biçiminde gelişebilecek yeni şemalara karşı esnekleşmesini sağlar. Böylelikle “dış dünya tehlikelerle doludur” biçimindeki katı şema, “dış dünya

zaman zaman tehlikeli, zaman zaman güvenli; bireyler ise zaman zaman güvenilir zaman zaman güvenilmezlerdir” biçiminde ki daha esnek bir şemaya dönüşebilir. Travma sonrasında destekleyici bir ortamda bulunan insanlarda travmanın etkisi daha hafif olarak yaşanmaktadır. Vietnam Savaşı sonrasında destekleyici ev ortamına dönen askerlerde veya tecavüze uğrayan kişilerin destekleyici bir partnerinin bulunduğu durumlarda, travmanın etkilerinin daha hızlı ve hafif atlatıldığı tespit edilmiştir (Solomon, 1986, ss.232-263; akt. Sungur, 1999, ss.105-108).

1.3.4.10. Yılmazlık (Resilience) / Dayanıklılık (Endurance)

Yılmazlık kelimesinin sözlük anlamı “bir işten gözü korkup vazgeçmeme, yılmama durumu” olarak tanımlanmaktadır (TDK Sözlüğü, 1998, s.1632). Yabancı literatürde ise “resilience” kelimesi ile ifade edilen tanım, “hasar hastalık ve şoktan sonra çabuk iyileşme gücü, zorlukları yenme gücü, esneklik” olarak ifade edilmektedir (Cambridge Learner’s Dictionary, 2001, s.545). “Esneklik” terimi genellikle, olağanüstü durumlara uyum sağlayan, sıkıntı karşısında olumlu ve beklenmedik sonuçlar elde eden bireyleri tanımlamak için kullanılır (Fraser vd., 1996, ss.129-208).

Literatürde yılmazlık, üç temel yılmazlık olgusunu tanımlamak için kullanılmıştır. Birinci temel yılmazlık olgusu, her türlü olumsuzluğa rağmen mevcut zorlukları aşan ve beklenenden daha iyi bir başarı gösteren bireylerin ayakta kalmalarını sağlayan özellik ya da kişisel bir yeteneği ifade etmek için kullanılmaktadır. İkinci temel yılmazlık olgusu, stresli yaşam deneyimleri karşısında bireyin mevcut duruma hemen uyum sağlayabilme yeteneğine işaret etmektedir. Üçüncü yılmazlık olgusu ise, travmayı atlatmaktır. Burada ifade edilen travma anne, baba ya da kardeş ölümü olarak ifade edilmektedir (Gürgân, 2006, ss.50-51).

Yılmazlığı etkileyen çeşitli faktörler vardır. Bunların başında kişisel faktörler gelmektedir. Kişisel özellikler; dışadönük, uyumluluk, benlik saygısı, iç kontrol odağı, özyeterlilik, bilişsel değerlendirme, maneviyat, iyimserlik, umut, cinsiyet, yaş, ırk, etnik köken gibi faktörleri barındırmaktadır. Biyolojik faktörler ve sosyal destek, aile ilişkileri, anneye güvenli bağlanma, sosyal etkinlikler, din ve maneviyatı da içine alan çevresel faktörler yılmazlığı etkilemektedir (Herrman vd., 2011, ss.258-265).

Yılmaz bireylerin özellikleri üç grup altında açıklanmaktadır:

Sosyal Özellikleri; Yılmaz bireyler, arkadaşlıklar geliştirmede ve başkalarıyla pozitif ilişkiler kurmakta yeteneklidir, dilin uygun kullanımını gerektiren etkili iletişim becerilerine sahip olduğu görülür ve gerekli olduğunda yardım bulabilir ama yardım alma noktasında isteksizdir.

Duygusal Özellikleri; Yılmaz bireyler güçlü bir öz-yeterlik duygusu sergilerler, kendine güveninin yüksek bir düzeyde olduğu görülür. Yüksek öz-saygı ve kendini kabul çok açıktır. Duyguları denetleme ve farkına varma becerisi gösterirler ve yeni durumlara çabuk adapte olurlar. Kaygı ve engellenmeye dayanabilme gücü gösterirler.

Bilişsel/Akademik Özellikleri; Yılmaz bireylerin başarı güdüsü yüksektir ve geleceği düşünme ve planlama yeteneği sergilerler. Stresli ve travmatik olaylarla mantıklı bir şekilde mücadele ederler. Dışsal yüklemelerden (şans, yetenek vb.) daha çok içsel yüklemeler (çaba vb.) yaparlar. Çevrelerini yine çevresindekilerin yararı için biçimlendirir ve harekete geçirir (Gürgân, 2006, s.52).

1.3.5. Gazilere Yönelik Manevi Danışmanlıkta Kullanılabilecek Destek Uygulamaları

Manevi danışmanlık uygulamaları yapılırken destek alan bireylere bibliyoterapi ve müzik terapisi uygulamaları hale hazırda yapılmaktadır. Bu uygulamalara ilave olarak aromaterapi, nefes terapisi, mindfulness, ekoterapi, hortikültürel terapi ve mektup yazma terapisi gibi destek uygulamaları sağlanabilir.

1.3.5.1. Aromaterapi

Aromalar, tıbbi açıdan ve ruh halini değiştirmeye fayda sağlayan özellikleri nedeniyle tarih boyunca kullanılmıştır. Aroma moleküllerinin insan davranışları ve fizyolojisi üzerinde doğrudan etkileri vardır (Diego vd., 1998, s.218). Kokuların ruh sağlığı üzerindeki etkileri üzerine bazı araştırmalar yapılmıştır. Aromaterapinin ruh hali dalgalanmalarında, stresi yenmede, bireyleri yatıştırmak veya sakinleştirmek ve ağrıyı azaltmak için kullanıldığı bildirilmiştir (Graham, 2000, s.760).

Koklamak, bir ortamda bulunan kimyasalların, belirli reseptörler üzerinde meydana getirdikleri elektrokimyasal uyarıların beyin tarafından değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan hissin adıdır. Koklamanın temel görevi, diğer duyu organları ile algılanması zor ya da olanaksız olan kimyasalların ayırt edilmesini sağlamaktır. Koku

duyusu sayesinde gözlerle asla görülemeyecek ve çoğu zaman dokunarak hissedilemeyecek kimyasalların varlığı ayırt edilebilir. Koku duyusu, diğer duyulardan 10,000 kat daha hassastır bu sebeple koku algılaması hemen gerçekleşir. Dokunma ve tat gibi diğer duyular, önce vücuttan nöronlar ve omurilik yoluyla geçerek beyne ulaşmaktadır, oysa koku yanıtı doğrudan beyne uzanır. Merkezi sinir sisteminin doğrudan çevreye maruz kaldığı tek yer burasıdır (Acar, 2020, s.5).

Yapılan çalışmalarda aromatik kokuların bellekte geri çağırmaı kolaylaştırdığını, duygudurumunu olumlu etkilediğini, dikkati artırdığını ve yatıştırıcı etkilerinin olduğunu göstermektedir. Kokunun duygusal ve hoşnut edici bilgileri geri getirmede daha iyi bir uyarıcı olabileceği düşünülmektedir. Yine kokuların doğrudan duygu durumu etkilediğine dair bulgular mevcuttur. Yapılan bir çalışmada portakal ve lavanta kokuları duygudurumunu pozitif hâle getirirken kaygıyı da azalttığı, yine lavantanın rahatlatıcı etki ettiği rapor edilmiştir. Kokuların kullanımı Mısır ve Hindistan gibi ülkelerde binlerce yıllık bir gelenektir. Aromaterapinin kaygı bozukluğuna ve depresyona sahip hastalarda da etkili olduğu bilinmekte ve aromatik koku alan katılımcıların kaygı düzeylerinde düşüş gözlemlenmiştir (Akben vd., 2018, ss.215-235). İslami gelenekte de kokunun önemli bir yeri vardır. Kâbe'nin kokulandırılması ve tütsülenmesi İslâmiyet öncesinden beri devam eden hizmetlerdendir. Muâviye, hac mevsimlerinde ve Recep aylarında hoş koku ve buhurdanlıklar göndererek özel görevliler tayin etmiş ve Kâbe'nin sık sık kokulandırılmasını emretmiştir. Bu gelenek sonraki halifeler tarafından da devam ettirilmiştir (Ünal, 2021). Dini seremonilerde de koku kullanımı yaygındır. Kur'an'da da koku adlarının, cennet içeceklerinin özellikleri ayetlerde geçmektedir. Hz. Peygamber'in güzel kokuyu teşvik etmesi de İslâm kültüründe kokunun önemine işaret eden delillerdendir. Din ve koku arasındaki sıkı bağlantıya Kur'an'daki en önemli örneklerden birisi de Hz. Yusuf'un gömleğinin kokusudur (Güçlü, 2013, ss.151-167).

Aromatik yağlar 5000 yıldır kullanılmaktadır. I. Dünya Savaşı sırasında yaralanan Fransız askerlerin tedavisinde de bu yağlardan faydalanılmıştır (Perry vd., 2006, ss 257-280). Florence Nightingale'in Kırım Savaşı sırasında yaralı askerlerin alnına lavanta yağı uygulaması yaptığı bilinmektedir (Bilgiç, 2017, ss.134-141).

Günümüzde perakende, otelcilik gibi birçok sektörde müşterileri etkilemek için sadece o iş yerlerine özel kokular kullanılmaktadır. Aslında farkında olmadan günlük yaşantımızda da aromaterapi uygulamaları ile karşılaşmaktayız. Çeşitli kokular kullanarak insan psikolojisini etkilemenin mümkün olduğu yapılan çalışmalarla ortaya koyulmuştur. Bu çalışmaların ışığında manevi danışmanlık uygulamaları yapılırken aromaterapiden faydalanmak gazilere yarar sağlayabilir. Hangi kokuların ve kokuların nasıl kullanılması gerektiği (tütsü, koku taşı, koku lambası, aromaterapi difüzörleri) ile ilgili bilgilerin eczacılık biliminin önerisi ile sağlanarak duyuların ve ruhun harekete geçirilerek tekrar canlandırılması faydalı olacaktır.

1.3.5.2. Nefes Terapisi

Solunum, yaşamın hayati bir parçasıdır ve karbondioksiti ortadan kaldıran havayı soluyarak kan dolaşımı oksijen sağlar. Derin nefes alındığında parasempatik sinir sistemi harekete geçirilir ve karşılığında kalp atış hızı yavaşlatılabilir ve kan basıncımızı düşürülebilir. Bu da sakinlik hissi yaratır. Ayrıca göğüs nefesi yerine diyafram nefesi alındığında boyun ve göğüs kasları gevşer ve karın kasları çalışarak vücudun tüm hücrelerine ve organlarına daha fazla miktarda oksijen ulaşmasına yardımcı olur. Vücut stres altında çalışırken, kortizol ve adrenalin salgılar ve nefesin hızlanmasına ve daha sık hale gelmesine neden olarak nabızı ve kan basıncını yükseltir. Derin nefes almak, bu tepkiyi tersine çevirmeye ve vücudu rahatlatmaya yardımcı olabilir (<https://www.watertemple.com>, 2021).

Endonezya'da Ahmad Yani İslam Hastanesi Surabaya'daki hemodiyaliz hastalarında uyku hijyeni ve manevi bakım ile derin nefes alma egzersizinin uyku kalitesi ve yaşam kalitesi üzerindeki etkisi hakkında yapılan araştırmalardan; uyku hijyeni ve manevi bakım ile derin nefes egzersizi 30 gün 30 dakika uykunun uyku kalitesini ve hemodiyaliz hastalarının yaşam kalitesini etkilediği bildirilmiştir (Hasina vd.,2018, ss.140-151).

2014 yılında Amerikan gazileri üzerinde yapılmış bir çalışmada, gazilere uygulanan nefes teknikleri ile gazilerin travma sonrası stres bozukluğu semptomlarının önemli ölçüde azaldığı tespit edilmiştir (Seppela vd., 2014, ss.397-405).

Nefes beden, zihin ve ruh arasındaki bağlantıdır. Artan farkındalık ve bilinçli nefes alma ile derin fiziksel, zihinsel, duygusal ve ruhsal iyileşme değişiklikleri

meydana gelir. Nefes terapisinin amacı, daha sağlıklı öz farkındalık, bilinçli yaşam ve yaratıcı ifade düzeylerini teşvik etmektir (Manfredi, 2021). TSSB bozukluğu yaşayan bireylerin uygulayacağı nefes terapisi ile tüm vücudu oksijenlendiren ve derin nefes verme yoluyla toksinleri dışarı atılmasına yardımcı olması için basit derin nefes egzersizleri yaptırılarak vücutta uzun süre kilitli kalmış duyguların serbest bırakılmasına yardımcı olunabilir (<https://www.va.gov/vetsinworkplace>., 2021).

1.3.5.3. Mindfulness

Terapötik uygulamaların önde gelen ismi Jon Kabat-Zinn “mindfulness” kavramını; “dikkat çekmekle ortaya çıkan farkındalık” olarak tanımlar. Eski metinlerde kullanılan “Farkındalık”, Pali'nin İngilizce çevirisidir. Kelime, farkındalık, dikkat ve hatırlamayı ifade eder. Budizm kökenli bir uygulamadır (Siegel vd., 2008, ss.16-17). Fakat tasavvufta murakabe olarak ifade edilen kavramla benzerlik göstermektedir. Murakabe sözlükte “denetlemek, gözlemek, gözaltında tutmak, kontrol etmek” gibi manalara gelmektedir. Murâkabe tasavvufta manevi bir hali ifade etmek üzere kullanılmış ve çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Aynı kökten gelen rakīb kelimesi Allah’ın isimlerindendir. Kur’ân-ı Kerîm’de Allah’ın kullarını (Nisâ 4/1) ve her şeyi (Ahzâb 33/52) gözetim ve denetimi altında tuttuğu belirtilmektedir. Mutasavvıflar murakabeyi açıklarken yukarıda belirtilen ayetlere ve Hz. Peygamber’in ihsanı, “Allah’a O’nu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir.” şeklinde açıklamasına atıfta bulunurlar. Kul zâhir ve bâtınının, dış ve iç âleminin sürekli biçimde Allah’ın gözetimi altında olduğunu ve kendisinin O’nun huzurunda bulunduğunu kesin şekilde bildiği zaman murakabe halini gerçekleştirmiş sayılır (Uludağ, 2006, s.204). Allah insanı yeryüzüne halife olarak göndermiştir ve insana olayları gözlemlemesi ve değerlendirmesi için göz, kulak ve akıl, seçme yeteneği vermiştir. Akıl insanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliktir (Kutluer, 2000, ss.320-323). Bu bağlamda mindfulness uygulaması İslam dinine mensup bireylere verilecek manevi danışmanlık uygulamaları içerisinde kullanılabilir bir uygulama olabilir. Her süreçte Allah’ı hatırlamak, yaşanan her durumu anlamak ve yaşanan olayların tesadüf olmadığının bilinmesi ve yaşanan zorluklarda Allah ve insan ilişkisinin farkında olarak iyileşme sürecinin bilincinde olunması sağlanabilir (Dwidiyanti vd., 2019, s.8).

Amerikan Psikoloji Derneği'ne göre, çok sayıda araştırmada, farkındalık uygulamalarının stresi azalttığı, hafızayı arttırdığı, odaklanma ve konsantrasyonu

artırmaya yardımcı olduğu, duygusal tepkiyi azalttığı ve kişisel ilişkileri geliştirdiği belirtilmiştir. İslami çerçevede farkındalık uygulaması “Hangi şeylerin benliği karakterize ettiğini, neyi istediğini, neye çağırdığını ve neye komut verdiğini bilmektir.” Bu tür bir egzersiz, içteki düşünce ve duyguların nasıl davranacağını eğitmenin bir yöntemidir. Bunlar üzerinde daha fazla kontrol sağlamak ve böylece zihinsel ve ruhsal refahı zenginleştirme amacı taşır (Parrott, 2017, ss.4-7).

1.3.5.4. Ekoterapi

Ekopsikoloji terimi 1992 yılında ilk kez Theodore Roszak tarafından “The Voice of Earth” (Dünyanın Sesi) adlı kitabında kullanılmıştır. Roszak kitabında, insan faaliyetlerinin ve ekonomik sistemin nasıl değiştiğini bu değişen faaliyetlerin ve ekonomik düzenin ekosistemler üzerindeki olumsuz etkilerinden bahsetmiştir. Kentleşme nedeniyle insanın doğadan ve diğer insanlardan koptuğundan bahseden Roszak, bu kopukluğun hem insanın çevre üzerindeki olumsuz etkisini arttırdığını hem de psikolojik sorunlarını derinleştirdiğini ifade etmiştir. Belirtmiş olduğu sorunların çözümüne yönelik olarak kollektif bir ekopsikolojinin yaratılması gerekliliğini savunmuştur. Ekopsikolojinin çalışma alanı, ekolojik kriz ile insanın manevi veya psikolojik krizi arasındaki ilişkidir. Ekoterapi ise Ekopsikoloji yaklaşımının bir uygulama aracıdır. Clinebell, ekoterapi kavramını “dünya ile sağlıklı bir ilişki ile iyileşme ve büyüme” olarak tanımlamıştır (Kara vd. 2020, ss.257-277). Clinebell, ekoterapinin din psikolojisi disiplinden türetilen genişletilmiş bir manevi perspektifinin olduğunu öne sürmektedir (Clinebell, 1996).

Ekoterapi doğada açık hava etkinlikleri yaparak zihinsel ve fiziksel sağlığı geliştirmeyi amaçlayan tedavi programıdır. Bu programla insan ile doğa arasında bir bağ kurulması sağlanmaktadır. Bunun insan sağlığı üzerinde birçok olumlu etkisi olabilmektedir. Ekoterapi uygulamaları parklar, bahçeler, çiftlikler ve ormanlık alanlar, kırsal ve kentsel ortamlarda gerçekleştirilebilir. Bu uygulama için bir uzman desteği alınabileceği gibi birey kendi başına bu alanlarda vakit geçirerek de doğadan terapi hizmeti alabilmektedir. Ekoterapötik faaliyetler iki grupta değerlendirilmektedir; ilk grupta doğada çalışmak yer almaktadır. Doğayı koruma projelerinde yer alınması, bahçecilik ya da tarım faaliyetleri örnek olarak verilebilir. İkinci grupta ise doğayı deneyimlemek yer almaktadır. Doğal alanlarda yürüyüş yapmak, doğa içinde bisiklet sürmek, manzara izlemek vb. faaliyetler yapılabilir (Kara vd. 2020, ss.261).

TSSB ile başa çıkan gaziler için doğada olma duygusal olarak sakinleştiricidir ve onlara yardımcı etkilerinin olduğu ifade edilmektedir. Ekolojik terapiler sonucunda birçok gazi olumsuz ruh sağlığı semptomlarından kurtulabileceği ve geçmiş askeri deneyimlerinin ötesini görebileceği, yaralanmaların ötesinde daha büyük bir amaç duygusu oluşturabileceği yapılan çalışmalarla ortaya koyulmuştur. Doğanın stresi azalttığı, olumlu duyguları arttırdığı, bilişi geliştirdiği, bireylerin yeteneklerini arttırdığı, kan basıncını azalttığı, iyileşmeyi hızlandırdığı, aidiyet duygusunu kuvvetlendirdiğine dair sonuçlara ulaşılmıştır (Hawkins vd., 2016, ss.55-74).

İslam dini doğaya karşı inananların hassasiyet göstermesi gerektiğini ve doğanın insana bahsettiği nimet ve güzelliklere dikkat çekmektedir. İslam’a göre doğa Allah’ın bir eseridir ve kutsal kabul edilir. Bu sebeple manevi danışmanlık uygulamalarına doğanın katılması farklı bakış açıları kazandırması, bireyi zenginleştirmesi ve doğanın iyileştirici etkilerinden faydalanma açısından değerlidir. Gazilere yönelik manevi danışmanlık uygulamalarına ekoterapi uygulamasının dâhil edilmesi gazilerin manevi olarak güçlenmelerine destek sağlayabilir.

1.3.5.5. Hortikültürel Terapi (Bahçecilik Tedavisi)

“Hortikültürel terapi, çocuk ya da yetişkin veya zihinsel engelliler ile herhangi bir nedenle hastanede tedavi gören her yaş gurubu bireyin iyi olma halini destekleyen bitki, toprak ve doğa gibi elemanlara dayalı bir tedavi edici, eğitici ve geliştirici aktiviteler bütünüdür (Uslu vd., 2012, ss.134-143).” Hortikültürel Terapi yeni bir alandır fakat bitkilerin ve bahçeciliğin kökleri M.Ö. 2000’e kadar dayanmaktadır. Mezopotamya ve İran da tasarlanmış bahçelerin tüm duylara hitap ettiği ve Orta Çağ boyunca manastır bahçeleri hastaların iyileşmesi için kullanılmıştır. 18. Yüzyıl sonlarında ve 19.yüzyılda hastane ve akıl hastanelerindeki hastaların rahatsızlıklarından uzaklaştırılması için bahçeler kullanılmıştır. 1940’lar da ABD hükümeti gazi hastaneleri kurmuş hastane bahçelerinde bitkilerle iyileştirme uygulamaları yaparak gazilerin duygusal, zihinsel ve fiziksel sağlıklarının desteklenmesi sağlanmıştır. Aşağıda bazı örnek bahçecilik tedavisi faaliyetleri belirtilmiştir.

- a) Bitkilerin, bitki kesimlerinin uygulamalı çoğaltılması ve tohumlar,
- b) Fideleri saklamak,
- c) Bahçeler, bitkiler ve doğa ile ilgili gözlemler,

- d) Çiçek düzenleme,
- e) Kokla ve anlat seansları, dokun ve tanımla, tanıdık çiçekler, bitkiler, meyveler ve otlar,
- f) Doğa el sanatları, (ör. Yapraklara baskı yapmak, potpuri poşetleri),
- g) Bahçe kulübü tartışma grupları (ör. geçmiş bahçeler, mevsimler, Latince isimlerini öğrenmek)
- h) Topluluk gezileri (ör. Halka açık parkları ve bahçeleri ziyaret etmek) (Scott, 2015, ss.161-165).

Hortikültürel terapi uygulanan katılımcılar bahçeciliğin bazı psikolojik, sosyal ve manevi faydalarından bahsetmişlerdir. Psikolojik faydalar ile ilgili olarak katılımcılar, bahçecilik faaliyetlerinin sabır ve sükûnet geliştirmelerine, stresi azaltmalarına yardımcı olduğu ve düşünme yeteneklerine katkı sağladığını, diğer insanlarla olan iletişimlerini arttırdığını belirtmişlerdir. Manevi faydalarla ilgili olarak, mucizeyi takdir etmeyi öğrendiklerini ifade etmişlerdir (Siu, 2020, s.11). Tayvan’da yas sürecindeki bireyler üzerinde yapılan bir bahçecilik çalışmasında ise yine elde edilen veriler arasında manevi bağlantı kurma ile ilgili olumlu gelişmeler bildirilmiştir (Lin vd., 2014, s.608). Japonya’da doğayı takdir etmenin sağlığın manevi alanlarından biri olduğu düşüncesine dayandırılarak doğayı takdir etmenin, kritik durumlardaki insanlar için maneviyatı sağlıklı tutmanın bir yolu olduğunu öne sürülerek kanser hastaları üzerinde yeşil bir ortamda orman terapisi, bahçecilik terapisi, yoga meditasyonu ve destekleyici grup terapisi yaparak bütünlük tıbbın kanser hastalarının maneviyatı ve ilişkili yönleri üzerindeki etkilerini inceleyen çalışma sonucunda fonksiyonel iyi oluş ve manevi iyi oluş arasında anlamlı iyileşmeler rapor edilmiştir (Magri vd., 2013, ss.87-90) .

Gazilere yönelik manevi danışmanlık uygulamaları içerisinde “Hortikültürel Terapi”nin yer almasının gazilere fayda sağlayacağı göz ardı edilmemeli ve alternatif uygulamalar kapsamında değerlendirilmelidir.

1.3.5.6. Mektup Terapisi

Mektup yazma tekniği psikoterapi ve Morita Terapisinde sıklıkla kullanılan bir uygulamadır (France vd., 1995, s.317). TSSB yaşayan birçok savaş gazisi için

mektupların yeniden bağlantı kurmaya ve onarım yapmak için bir araç olduğu ve ilerleme sağlanmasında terapötik bir unsur olduğu belirtilmektedir. Çözülmemiş bir kedere hitap etmek için mektup yazma tekniği önemli bir yoldur. Birçok gazi duygusal olarak ölen arkadaşlarını düşünerek acı çekmektedir. Mektup bu durumu ortadan kaldırarak ölen kişiyle bağlantı kurma platformu oluşturur. Yine gazilerin suçluluk ve utanç gibi olumsuz duygular beslenen kişilere mektup yazmanın affetmenin bir anahtarı olarak görülmektedir (Keenan vd., 2014, ss.546-554). Din görevlisinin TSSB yaşayan bireye kişinin keder ve kayıp duygularını keşfetmesi amacıyla günlük tutma, şiir yazma, şarkı sözü yazma, sevdiklerine mektup yazma, kayıp arkadaşlar veya silah arkadaşlarına, kişinin kendisi ile aynı travmayı yaşayan kişilere, kaybedilen organa, Tanrı'ya, mermi veya bombaya ya da EYP'ye mektup yazma yönünde yönlendirilmesi tavsiye edilmektedir (Hughes vd., 2010, s.84).

Mektup yazma ve hikâye anlatımının travmayla uğraşanlara destekleyici bir ortamda geçmiş olaylarıyla yüzleşmeleri için güç veren yararlı bir tedavi şekli olduğu öne sürülmektedir (Mowatt ve Bennett, 2011, ss. 286-308). Mektup yazma tekniği, manevi danışmanlık uygulamaları içinde özellikle bireyin dini inancıyla ilgili sorunlarını çözmeye katkı sağlayabileceği gibi bireyin anlam arayışı sürecine de yardımcı edebileceği bir uygulama olarak kullanılabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, çalışma grubuna ait demografik ve kişisel bilgiler, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve süreci ve verilerin analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmanın araştırma yöntemi nitel araştırmadır. Nitel araştırmanın herkes tarafından kabul edilen genel bir tanımını yapmak zor olmakla beraber; *“gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algı ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir”* (Yıldırım vd., 2016, s.41).”

Çalışmada araştırma yönteminin nitel olarak seçilmesinin sebebi, gazilerin deneyimlerine, yaşantılarına, duygu ve inançlarına dair derinlemesine daha çok ve detaylı bilgi toplanmak istenmesidir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak veriler elde edilmiştir. Soru sorma ve yanıtlama şekline dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim süreci olarak tanımlanan görüşmenin amacı; araştırma yapılacak çalışma grubundaki bireylerin iç dünyasına girerek onların bakış açısını anlamaya, katılımcıların konu hakkındaki bilgi, düşünce, tutum ve davranışlarının nedenlerini öğrenme yönünde kullanılan bir yöntem olup yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olarak sınıflanmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme yönteminde sorular görüşmelerden önce belirlenir ve bu sorulardan elde edilen cevaplarla verilere ulaşılmaya çalışılır. Görüşmelerde önemli olan, kaynak kişilerin gerçeği söylemek için yeterince güdülenmiş olması ve ulaşılmak istenen verileri eksiksiz aktarabilmeleridir (Karasar, 2012, ss.168-170, Yıldırım vd., 2016, ss.129-133).

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubu 16 malul gazi, 11 muharip gazi ve 3 yara işareti taşıyan askeri personel olup toplam 30 gaziden oluşmaktadır. Malul gaziler terörle mücadele sırasında bedensel yara almış gazilerdir. Muharip gaziler, Kıbrıs Barış Harekâtına katılmış vücut bütünlükleri bozulmamış ya da yara almamış fakat psikolojik olarak yaralanmış gazilerdir. Yara işareti taşıyan personeller ise malul gazi sayılmayan fakat bedensel

yaralanmalara sahip TSK personellerini ifade etmektedir. Kore gazilerine yaş ve sağlık durumlarından dolayı ulaşılammış fakat yazmış oldukları mektup ve hatıratlar çalışmada değerlendirilmiştir.

Çalışmada yakın dönemde gazi olan, hastane sürecini atlatmamış bireyler özellikle seçilmemiştir. Bunun sebebi ise yakın dönem gazilerin henüz travmayı yaşıyor olmaları ve sürecin tamamını yaşamamış olmalarıdır. Seçilmiş çalışma gurubu hem yas sürecinin tamamını tamamlamış hem de başa çıkma yöntemlerini kendileri geliştirmiş bireylerdir. Dolayısıyla bu bireylerin tecrübelerinin, çalışmanın hazırlanmasına daha fazla katkı sağlayacağı varsayılmıştır.

2.2.1 Çalışma Grubuna Ait Demografik ve Kişisel Bilgiler

Çalışmaya katılan gazilerin rütbe olarak dağılımı; %10'u subay, %3 astsubay ve %87'si erlerden oluşmaktadır. Katılımcıların eğitim durumlarına göre dağılımı; %7'si lisans üstü, lisans, %20'si lise, %13'ü ortaokul ve %47'si ilkokul mezunudur.

Malul gazilerin %94'ü evli, %6'sı bekaıdır ve bu gazilerin %94'ü çocuk sahibidir. Çalışma yapıldığı zamanda malul gazilerin yaş ortalaması 49'dur ve ortalama gazilik süreleri 26 yıldır. Muharip gazilerin %82'si evli, %9'u bekar ve %9'u dulıur ve bu gazilerin %91'i çocuk sahibidir. Çalışma yapıldığı zamanda muharip gazilerin yaş ortalaması 67'dir ve ortalama gazilik süreleri 45 yıldır. Yara beratı taşıyan personelin %100'ü evlidir ve tamamı çocuk sahibidir. Çalışma yapıldığı zamanda katılımcıların yaş ortalaması 40 'tır ve yaralanma süreleri 2 yıldır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Çalışmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formundan elde edilen bulgularla sınırlıdır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Katılımcılardan alınan izin doğrultusunda görüşmeler ses kaydına alınmıştır. Aşağıda yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirme aşamalarına yer verilmiştir.

1.Aşama: Yarı yapılandırılmış görüşme formu literatürdeki örnekler incelenerek bir taslak oluşturulmuştur.

2. Aşama: Sorular araştırmacı tarafından oluşturularak tez izleme jürisinin görüşüne başvurarak gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

3. Aşama: İki gazi ile pilot çalışma yapılmıştır.

4. Aşama: Pilot çalışma sonrası anlaşılamayan sorular anlaşılabilir hale getirilmiş ve yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmacı ve danışmanın görüşleri ile son halini almıştır.

5. Aşama: Gazi derneklerine yapılan ziyaretler sonucu yarı yapılandırılmış görüşme formu çalışma gurubuna uygulanmıştır.

6. Aşama: Yapılan görüşmeler yazıya dökülmüştür.

7. Aşama: Yazılan veriler analiz edilmiştir.

Görüşmeye katılan gazilerde gönüllülük esastır. Görüşme esnasında gazilerin sorulara içten ve doğru cevaplar verdiği varsayılmıştır. Katılımcılara bu ses kayıtlarının sadece bilimsel amaçla kullanılacağı ve farklı kişilerle paylaşılmayacağı özellikle belirtilmiştir.

Çalışmada iç geçerliği arttırmak için çalışma konusu ve çalışmanın yöntemi ile görüşme soruları tez izleme jürisine sunulmuş ve uzman görüşleri alınmıştır. İç geçerlilik için elde edilen bulguların anlamlı ve tutarlı olmasına bakılmıştır. Veri analizinin geçerlilik çalışması yapılırken, araştırmada kodların ve kategorilerin elde edildiği katılımcı görüşlerinden birebir alıntı yapılmıştır. Araştırmanın iç geçerliliği verilere eleştirel bir gözle bakıp sonuçların gerçeğe uygun olup olmadığının kontrol edilmesi, başka bir araştırmacı tarafından incelenip geri bildirim alınması ile sağlanmıştır.

Araştırmacı tarafından yapılan kodlamaların güvenilirliğini sağlamak için NVivo’da yer alan “kullanıcı profilleri (user profiles)” işlevi kullanılarak ikinci bir kodlayıcı tarafından oluşturulan kategori, alt kategoriler ve kodlara atama işlemleri gerçekleştirmiştir. Sonrasında programda “kodlama karşılaştırma sorgusu (coding comparison query) işlevi kullanılarak araştırmacı ve diğer kodlayıcı arasındaki uyum yüzdesi ve Cohen’in Kappa Katsayısı hesaplanmıştır.

Cohen'in Kappa Katsayısı, iki kodlayıcı arasındaki karşılaştırmalı uyuşmanın güvenilirliğini ölçen bir istatistik yöntemidir. Ortaya çıkan değişken, kategorik değişken olduğu için parametrik olmayan bir istatistik türüdür (Cohen, 1960, ss 37-46). Elde

edilen Kappa değerini yorumlamak için Landis ve Koch’un oluşturmuş olduğu Kappa değeri ve uyum tablosu aşağıda verilmiştir.

Tablo 1 Kappa Değerine Göre Uyumun Gücü

Kappa Değeri	Uyumun Gücü
< 0.00	Zayıf
0.00-0.20	nemsiz
0.21-0.40	Düşük
0.41-0.60	Orta
0.61-0.80	önemli
0.81-1.00	çok yüksek

(Landis vd.,1977, ss.159-174)

Araştırmada gazilerle yapılan görüşmelerde elde edilen kodlayıcılar arası uyum yüzdesi hesaplanmıştır. İki kodlayıcı arasındaki Kappa Katsayısı “1” olarak hesaplanmıştır.

Dış geçerlik, araştırmanın genellenebilirliğine ilişkindir. Araştırmanın sonucu benzer ortamlara ve durumlara genelleme yapılabiliyorsa araştırmanın dış geçerliliğinin olduğu ifade edilir (Yıldırım vd., 2016, s.271). Çalışmada dış geçerliliği arttırmak için araştırma süreci detaylı olarak açıklanmaya çalışılmış, çalışmada doğrudan alıntılara, farklı kaynak ve çalışmalara yer verilerek sağlanmıştır.

2.4.Verilerin Toplanması ve Süreci

Verilerin büyük bir kısmı İstanbul’da bulunan Türkiye Harp Malulü Gaziler şehit Dul ve Yetimleri Derneği ile Türkiye Muharip Gaziler Derneği yelerinden yüz yüze görüşerek toplanmıştır. Ayrıca araştırmacının bireysel olarak tanıdığı farklı illerde yaşayan beş gönüllü katılımcıdan telefon görüşmesi yapılarak sağlanmıştır.

Görüşmeler 2019 yılı temmuz ve ağustos aylarında İstanbul da bulunan gazi derneklerine ziyaretler düzenlenerek iki aylık bir sürede gerçekleştirilmiştir. Daha nce Türk Silahlı Kuvvetler (TSK) kanalı ile gazilere ulaşılması denendiyse de TSK’nın gazilere ait bilgileri vermek istememesi sebebiyle dernekler yolu ile katılımcılara ulaşılmasına karar verilerek çalışmaya devam edilmiştir. Veri toplama sürecinin aşamalarına aşağıda yer verilmiştir.

1. Aşama: Hazırlanan sorularla gazilerin duygu ve düşünceleri derin olarak anlaşılmaya çalışılmıştır.

2. Aşama: Araştırmaya katılan gazilerden izin alınmıştır.
3. Aşama: Görüşme formu araştırmaya katılan gazilerin uygun oldukları vakitlerde derneklerde ki boş odalarda gerçekleştirilmiştir.
4. Aşama: Görüşme yapılmadan önce hangi amaç için yapılacağı hakkında bilgi verilmiş ve ses kaydı için izin alınmıştır.
5. Aşama: Görüşmeler ortalama 15 ile 60 dakika arası sürmüştür.
6. Aşama: Ses kayıtları görüşme çözümlenmek üzere yazılarak Nvivo programına aktarılmıştır. Aktarılan kayıtlar kodlanmıştır.
7. Aşama: Kodlamalar ile oluşturulan temaların frekans ve yüzdelikleri hesaplanmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Çalışmada “Miles ve Huberman Nitel Analiz Modeli” kullanılmıştır. Miles ve Huberman tarafından sosyal olguların nedenlerini açıklamak için geliştirilen bu model, azaltmak, sunmak ve sonuç çıkarmak şeklinde üç aşama ile kodlama, not alma ve öneri geliştirme olarak üç işlemden oluşmaktadır (Baltacı, 2017, ss.1-15).

Modelin ilk basamağı gözlem, görüşme ve doküman incelemesi gibi yöntemlerle elde edilen “verilerin azaltılmasıyla” başlamaktadır. Elde edilmiş veriler ayıklama, özetleme ve dönüştürme işlemlerine tabi tutulmaktadır. Bu süreçte araştırmacı, çalışmanın amacına göre hangi verileri çalışmanın dışında bırakacağına ya da hangi verileri kullanacağına ve nasıl bir sınıflandırma yapacağına karar vermektedir. İkinci aşamada “verilerin görsel hale getirilmesi” süreci başlamaktadır. Bu süreçte azaltılmış ve seçilmiş veriler sonuç çıkarmaya yönelik bir biçime sokulmaktadır. Veri analiz sürecinin son basamağını ise “sonuca ulaşma ve teyit etme” oluşturmaktadır (Özdemir, 2010, ss.323-343).

Yarı yapılandırılmış görüşme formundan elde edilen veriler, nitel veri analizi programı olan NVivo 12 Programına aktarılmış tema ve alt temalar oluşturularak betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analiz yaklaşımına göre elde edilen veriler, önceden belirlenmiş temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Görüşülen bireylerin görüşlerini dikkat çekici bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık bir şekilde yer verilir. Betimsel analiz dört aşamadan oluşur ilk aşama çerçeve oluşturmaktır.

İkinci aşama tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, üçüncü aşama bulguların tanımlanması ve son aşama bulguların yorumlanmasıdır (Yıldırım vd., 2011, s.224).

Araştırmacı elde edilen bulguları sunarken doğrudan alıntılar yapmış, bu alıntılar görüşmecilere verilen numaralarla birlikte sunulmuştur. Örneğin “Görüşme 1” ifadesi 1 numaralı gaziyi temsil etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

BULGULAR

Bu bölümde araştırmaya katılan çalışma grubundan toplanan verilerin bulguları alt problemler ile birlikte sıralanarak sunulmuştur.

3.1. Gazilerin Travma Sürecinde Bedensel ve Psikolojik Sorunları ile İlgili Bulgular

Bu bölümde katılımcıların travma sürecinde yaşadıkları bedensel ve psikolojik sorunlar altı alt tema ile birlikte incelenmiştir. Bu temalar; “katılımcıların gazi olma şekli”, “katılımcıların bedensel sağlık sorunları”, “katılımcıların psikolojik sorunları”, “katılımcıların psikolojik tedavi alma durumları”, “katılımcıların tedavi süreçlerinin süresi” ve “tedavi sürecinde yaşanan durumlar” başlıkları altında değerlendirilmiştir.

3.1.1. Katılımcıların Gazi Oluş Nedeni ile İlgili Bulgular

Bu başlık altında araştırmamıza katılan gazilerin hangi olay, tecrübe ya da nedenden ötürü gazi oldukları tespit edilmektedir. Bu amaçla gazilere şöyle bir soru yöneltilmiştir: “Nasıl ve ne zaman gazi olduğunuzla ilgili görüşleriniz nelerdir?” elde edilen cevaplar tablo 2’de sıralanmıştır.

Tablo 2 Katılımcıların Gazi Oluş Şekline Göre Dağılımı

Temalar	f	%
Kıbrıs Barış Harekâtı		
Psikolojik yaralanma	11	73
Patlayıcı madde yaralanması	3	20
Esir düşme	1	7
Toplam	15	100
Terörle Mücadele Esnasında		
Çatışma, operasyon, pusuya düşme	7	41
Mayın, EYP yaralanmaları	4	24
Sınır dışı operasyon yaralanmaları	4	24
Donma, düşme kazaları	2	11
Toplam	17	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi, katılımcıların gazi olma şekli açısından dağılımı Kıbrıs Barış Harekâtına katılanların %73 oranla ilk sırada psikolojik yaralanmalar gelmektedir bunu %20 oranla patlayıcı madde yaralanmaları ve %7 oranla esir düşme takip etmektedir.

Terörle mücadele esnasında; ilk sırada %41’lik oranla çatışma, operasyon, pusuya düşme yer almaktadır. Bunu %24 oranla mayın, EYP yaralanmaları, %24 oranla sınır dışı operasyon yaralanmaları ve %11 oranla donma, düşme kazaları izlemektedir.

Katılımcıların ikisi birden fazla temada yer aldığı için katılımcı sayısı toplam 32 olarak görülmektedir.

Araştırma bulgularına göre yapılandırılan temalardan, Kıbrıs Barış Harekâtı temasının bir boyutu olan psikolojik yaralanma boyutunu oluşturan katılımcı ifadelerine aşağıda verilmiştir.

Görüşme 18, Erkek,65 yaşında; *“Kıbrıs Gazisiyim, Mağusa’dan Lefkoşa’ya gidiyorduk yolda Muratağa Köyü’nün hocasıymış beyaz sakallı biri yolumuzu kesti. Saman yığınlarının altını saklanmış, toplu yapılan Rum katliamından kurtulmuş. Köy halkı toplu katliama uğramış, ağır silahlarla çoluk çocuk herkesi öldürmüşler ve bir yere gömmüşler. Üzerine de anlaşılmazın diye köyün çöpünü atmışlar. Hoca bizi oraya götürdü. Kazma kürek getirdi. Biz kazmaya başladık önce kucağında çocuğuyla gömülmüş bir bayan çıktı, sonra bir yaşlı 80-90 yaşında cesetler çıktı. Sonra biz bölüğümüzü çağırdık kepçeler geldi. Katliama uğrayan köy halkının cesetlerini çıkarmaya başladık çevre köylerden akrabaları yardıma geldi. Çoğu ceset yanmıştı, tanınmıyordu. Tanınmayanlara DNA testi yapıldı.”*

Görüşme 9, erkek, 66 yaşında; *“Komando tugayında askerlik yapıyordum. Mersin’e geldik, sonra helikopterlere bindik Kıbrıs’a geldik Boğazköy civarına indik. Beşparmaklara çıktık. Sonra Girne’ye gittik Zeytinlik köyüne. Mevzide taarruz ettik. İlerde bir topluluk vardı düşman topluluğu ama kamuflajları bizim askerlerimize benziyordu kollarında bandajlar vardı bir anda fark edemedik Rum askerleriymiş. Onlardan ateş geldi üsteğmen şehit oldu. Yemin etmişim intikamını alacam diye ama bende orda vuruldum. Kısmet olmadı. Sonra bir arkadaşım yanıma geldi sürüne sürüne suyun var mı diye sordu, yok dedim, yanımda tuzlu peksimet vermişlerdi kan kaybı yaşıyordum. Isırdım peksimetini ama ağzımda büyüdü. Yutamıyordum. Su yok, en son*

matarama idrarımı yaptım ciğerim yanıyordu susuzluktan güneş tepemize geldi dayanamıyorum ya rabbim ya canımı al ya da kurşunlat dedim. Sonra diğer bölüklerden birileri gelip buldu Allah’a şükür. Ayağa kalktım tüfekte destek yaptım kendime.”

Bu ifadelerden de görüldüğü gibi gazilerin bir anda hayattan vazgeçmek istedikleri sonra hayatta oldukları için Allah’a şükür ettikleri ve çok farklı duygu durumunu aynı anda yaşadıkları görülmektedir. Yaşadıklarının etkilerini uzun yıllar geçmesine rağmen atlatamadıkları ve travmanın etkisinden uzun süre kurtulamadıkları gözlemlenmiştir. Aşağıda konuyla ilgili katılımcıların dile getirdikleri ifadelere yer verilmektedir.

Patlayıcı madde ile yaralanma:

Görüşme 4, Erkek, 65 yaşında; *“1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtında gazi oldum. Havan atıldı arabaya onun infilak etmesiyle ayağım hasar gördü.”*

Görüşme 19, erkek, 66 yaşında; *“Kıbrıs gazisiyim. Kayseri’den paraşütle Kıbrıs’a indirme yaptık, paraşütçüydüm ben. Aktarma noktasından Boğaz’a geçtik, sonra Bozdağ’da çarpışma bölgelerine sızma yaptık. Bozdağ’da çarpışma esnasında ben yaralandım.”*

Esir düşme:

Görüşme 14, Erkek, 66 yaşında; *“Askerken Kıbrıs Harekâtına katıldım 16 gün esir düştüm. Dövdüler, sövdüler, işkence yaptılar. 10 gün hastaneye yattım %68 iş yapamaz raporu verdiler bana.”*

Savaşta esir düşmek bir insan için en kötü durumlardan biridir. Düşman cephesinde yaşanabilecek her türlü eziyet ve zulme maruz kalınması hem fiziksel hem de psikolojik hasarlara sebep olmaktadır. Esir düşmüş gazimizin normal yaşamda hala zorlandığı görülmektedir.

Araştırma bulgularına göre yapılandırılan temalardan, terörle mücadele esnasında gazi olunma temasına ait boyutlarla ilgili katılımcı ifadeleri aşağıda verilmiştir.

Çatışma, operasyon, pusuya düşme:

Görüşme 1, erkek, 55 yaşında; *“1985 yılında askerlik yaparken terörle mücadele operasyonunda silahlı çatışmada yaralandım.”*

Görüşme 11, erkek, 45 yaşında; *“1997 yılında, Tunceli de çatışmada gazi oldum.”*

Görüşme 25, erkek, 38 yaşında; *“İskenderun da askerliğimi yaparken Osmaniye Zorkun yaylasında operasyonda çember içinde pusuya düştük.”*

Mayın, EYP yaralanmaları:

Görüşme 2, erkek, 41 yaşında; *“2003 yılında mayına basma sonucu yaralandım.”*

Görüşme 27, erkek, 43 yaşında; *“1996 yılında Şırnak Kuzey Irak arası Bahar Operasyonunda mayına basarak dizimden yaralandım.”*

Sınır dışı operasyonlarında yaralanmaları:

Görüşme 16, erkek, 42 yaşında; *“4 Şubat 2018 tarihinde Yurdızı harekât alanında teröristlerle yaşanan çatışmada güdümlü füze atılması sonucu parmağım koptu.”*

Görüşme 22, erkek, 44 yaşında; *“12 Şubat 2018 tarihinde Zeytin Dalı Harekâtı esnasında aracıma atılan tanksavar silahı nedeniyle aracımın kaza yapması sonucunda sol omzumdan yaralandım.”*

Görüşme 27, erkek, 43 yaşında; *“1996 yılında Şırnak Kuzey Irak arası Bahar Operasyonunda mayına basarak dizimden yaralandım.”*

Donma, düşme kazaları:

Görüşme 5, erkek, 55 yaşında; *“1990 yılında Sarıkamış da cephanelikte nöbet tutarken donma sonucu ayak başparmaklarım kesildi.”*

Görüşme 20, erkek, 55 yaşında; *“1986 yılında Manisa Alaşehir’de askerlik yaparken çatıda bulunan mazot tankını doldurmak için çatıya çıktığımda 3. kattan aşağıya düştüm.”*

Savaş ve çatışmalarda savunma yapmak kadar saldırmakta önemlidir. Savunurken ve saldırırken en önemli araçlar silahlar ve patlayıcılardır. Maalesef bu araçlar insanlara zarar verme amaçlı kullanılmaktadır. Gazilerin gerek yurt içinde

gerekse yurt dışında katıldıkları operasyonlarda silahlar ve çeşitli patlayıcılarla yara aldıkları, ayrıca iklim koşulları ve askerken verilen farklı görevler sırasında yaralandıkları görülmektedir.

3.1.2. Katılımcıların Bedensel Sağlık Sorunları ile İlgili Bulgular

Bu başlık altında katılımcıların bedensel sağlık sorunlarını tespit etmek amacıyla katılımcılara “Bedensel sağlık sorunlarınız ile ilgili görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve cevaplar tablo 3’de sıralanmıştır.

Tablo 3 Katılımcıların Bedensel Sağlık Sorunlarına Göre Dağılımı

Temalar	f	%
Amputasyona bağlı ortaya çıkan sorular	9	26
Alt beden yaralanmaları	7	20
Üst beden yaralanmaları	5	15
Protez kullanımı ile ilgili sorunlar	5	15
Baş bölgesi yaralanmaları	4	12
Şarapnele bağlı yaralanmalar	4	12
Toplam	34	100

Tablo 3’de görüldüğü üzere, gazilerin en büyük sağlık sorunu olarak %26 oranla amputasyonun ön plana çıktığı görülmektedir. Bu sorunu %20 oranla alt beden yaralanmaları, %15 oranla üst beden yaralanmaları, %15 oranla protez kullanımı ile ilgili sorunlar, %12 oranla baş bölgesi yaralanmaları ve %12 oranla şarapnele bağlı yaralanmalar izlemektedir. Katılımcıların bazılarının sağlık sorunları birden fazla temada yer aldığı için katılımcı sayısı 34 olarak görülmektedir. Aşağıda konuyla ilgili katılımcıların dile getirdikleri ifadeler yer verilmektedir.

Amputasyona bağlı ortaya çıkan sorular:

Görüşme 5, erkek, 50 yaşında; “Ayak başparmaklarım kesik, sakatlığım sebebiyle yürüyemiyorum.”

Görüşme 6, erkek, 45 yaşında; “Fibula kemiğim yok ayağımda sorun var.”

Görüşme 27, erkek, 43 yaşında; “Sol diz altı amputasyon, protez kullanmaktayım.”

Görüşme 25, erkek, 38 yaşında; *“Bacaklarıma ve vücuduma mermi parçaları geldi bu sebeple sakat kaldım, ayağımda kısılmalar oldu. Kalça kemiğimden diz kapağıma kadar platinler var vidalarla kemiğe saplı onlar tutuyor.”*

Görüşme 4, erkek, 65 yaşında; *“Ayak bileğimin alt tarafın çalışmıyor, parmaklarımdan biri yok, diğer parmaklar çalışmıyor. Ayağımda hala şarapnel parçaları duruyor.”*

Görüşme 13, erkek, 34 yaşında; *“Sağ bacak dış kas grubunda hareket kısıtlayıcı fitik var. Kalıcı hasar oluştu. Sağ bacağıma rahat kullanamıyorum ve genel ağrı ve kramplar var. Ayrıca sağ kulağım orta seviye işitme kaybı oluştu.”*

Gazilerin en fazla sağlık sorununun %26 oranla amputasyona bağlı olarak yaşadıkları sorunlar teşkil etmektedir. Alt beden yaralanmalarının diğer beden bölgelerine oranla daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Bunun ana sebebi operasyonları genel olarak arazide araçsız ve yürüyerek gerçekleştirilmesi, yerlere döşenen mayın, EYP gibi patlayıcılarla ilk karşılaşılan bölgenin alt beden olmasıdır.

Alt beden yaralanmaları:

Görüşme 30, erkek, 45 yaşında; *“Belimden yaralandım, omurilik zedelenmesi var, bacağımda 9 cm incelik var. Bacağımda sorun mevcut, bacağıma kaldıramıyorum.”*

Görüşme 12, erkek, 66 yaşında; *“17 yerden yara aldım şarapnel parçası sırtım delik deşiktir, topuğum yok. Alınmayan şarapnel parçaları var vücudumda hala.”*

Üst beden yaralanmaları:

Görüşme 1, erkek, 55 yaşında; *“Kolumun birini kaybettim, kulağım işitme kaybı var.”*

Görüşme 14, erkek, 66 yaşında; *“Esir düştüğüm zaman ağır şiddete maruz kaldım dövdüler bizi. Bu yüzden göğüs kafesimde çökme var, kolumda şekil bozukluğu var.”*

Görüşme 20, erkek, 55 yaşında; *“1986 yılında Manisa Alaşehir askerlik yaparken çatıda bulunan mazot tankını doldurmak için çatıya çıktığımda 3. Kattan aşağıya düştüm. Bel kemiğimde sorun yaşandı vertebra da kırılmalar var. Çeşitli ameliyatlara geçirdim, hatta tekrar ameliyat olmam gerekiyor ama yaptırmayı*

düşünmüyorum, şükür bu halimize. Vücudumda platinler var yaş ilerledikçe kırıklar artıyor. Ayakta uyuşma ağrı oluyor.”

Protez kullanımı ile ilgili sorunlar:

Görüşme 11, erkek, 45 yaşında; *“Ayağımda 8 cm kısalık var, femur kemiğimden vurulmuştum. Kemikler dağılmıştı, zaten kemikleri görmüştüm. 8 cm kısalık var, ayağım katlanmıyor, araç sorunum var, toplu taşıma araçlarında oturamıyorum. Kemik kısalığı sebebi belimde yamukluk var ve sürekli ağrılarım var bu sebeple sürekli ilaç alıyorum. Devlet hastaneleri bize ilgi göstermiyor bize bakmıyor.”*

Görüşme 27, erkek, 43 yaşında; *“Sol diz altı amputasyon, protez kullanmaktayım... Protez kullanırken zor oluyor kanama oluyor, sivilce oluyor o zaman biraz isyan ediyorsun ama dini inançla onu da bertaraf ediyorsun.”*

Baş bölgesi yaralanmaları:

Görüşme 3, erkek, 41 yaşında; *“Sağ gözümden, kulağımdan yaralandım suratımda da estetik var şarapnel parçalarından dolayı...”*

Görüşme 13, erkek, 34 yaşında; *“Sağ kulağımda orta seviye işitme kaybı oluştu.”*

Şarapnele bağlı yaralanmalar:

Görüşme 19, erkek, 66 yaşında; *“Üç yerimde yaram var sağ bacağımda şarapnel var vücudumda da havan mermileri var sonra Lefkoşa asker hastanesine getirdiler ilaç olmadığı için şarapneli alamadılar bıraktılar. Sonra tekrar birliğime gittim devam ettim yaralı olarak. 2 harekâtta geri hizmette faaliyet gösterdim. 2. Harekât sonrası Pakistanlıların sahra hastanesi geldim orada şarapneli alamadılar beni Mersin’e sevk ettiler sonra GATA’ya sevk ettiler. Şarapnel yarası çürüme yapıyordu, çıkarılamadı bana arkadaş olarak kaldı. Kışın soğuk havalarda sıkıntım oluyor. Yaram kapandı. Ama şarapnel duruyor.”*

Görüşme 3, erkek, 41 yaşında; *“Sağ gözüümü, kulağımın biri ve suratımda da estetik var şarapnel parçalarından dolayı.”*

Şarapnel yaralanmaları %12 oranla tespit edilmiştir. Şarapnel yaralanmaları tıbbi olarak müdahale edilmesi çok tercih edilmeyen yaralanmalar olarak

değerlendirilmektedir, yaşamsal olarak bireyleri etkilemediği için fazla dikkate alınmamaktadır.

3.1.3. Gazilerin Psikolojik Sağlık Sorunları ile Bulgular

Bu başlık altında katılımcıların psikolojik sorunlarını tespit etmek amacıyla katılımcılara “Psikolojik sorunlarınız ile ilgili görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar tablo 4’de sıralanmıştır

Tablo 4 Gazilerin Psikolojik Sorunları ile İlgili Bulgular

Temalar	f	%
Travmatik olayı unutamama	3	27
Travmaya bağlı uyku sorunu	3	27
Travmaya bağlı konuşma isteksizliği	3	27
Travmatik olayı tekrar yaşama	2	19
Toplam	11	100

Tablo 4’deki bulgulara göre gazilerin en büyük sorunun %27 oranla travmatik olayı unutamama, %27 oranla travmaya bağlı uyku sorunu ve %27 oranla travmaya bağlı konuşma isteksizliğinin ön planda olduğu ve %19 oranla travmatik olayı tekrar yaşama izlemektedir. Bazı katılımcılar ilgili soruya cevap vermediği için katılımcı sayısı 11 olarak görülmektedir. Aşağıda konuyla ilgili katılımcıların dile getirmiş oldukları ifadeler yer verilmektedir:

Travmatik olayı unutamama:

Görüşme 19, erkek, 66 yaşında; *“Savaştan dönünce 10 yıl içinde bocaladım. Yaşadıklarımı hiç unutmadım bir süre psikiyatride tedavi gördüm ilaç kullandım şu an kullanmıyorum. Faydasını gördüm.”*

Görüşme 29, erkek, 65 yaşında; *“Hala devam eden sorunlarım var psikolojik olarak. Uykusuzluk sorunun var, yaşadıklarımı unutamıyorum. Ölenler, yaralananlar oldu, sakat kalanlar oldu onlara şahit oldum. O zaman psikolojik tedavi almadım ama şu an alıyorum. O zaman bizimle hiç ilgilenen olmadı.”*

Görüşme 18, erkek, 66 yaşında; *“Evlenmek istedim ama olmadı, bu savaşın etkisinden kimseye zarar vermek istemedim. Gece uyku sorunun var. Sinirlerimde hasar*

oluştı. Tedavi olmadım ama hala ufak tefek sorunlar var hala. Haksızlık karşından aşırı tepki veriyorum.”

Katılımcıların en büyük sorunu travmatik olayı unutamamaktır. Travma gazileri psikolojik olarak ağır bir şekilde etkilemiştir, bu etki gazilerin hem bedensel hem de ruhsal sağlıklarına zarar vermektedir. Uykusuzluk, isteksizlik, travmatik olayı tekrar yaşama gibi sorunlar travma sonrası stres bozukluğunda görülen ve beklenen sorunlardır.

Travmaya bağlı uyku sorunu:

Görüşme 25, erkek, 38 yaşında; *“Sorunlarım oldu tedavi görüyorum hala, ilk başlarda rüyalarımda çatışmayı görüyordum, isyan ediyordum, uyuyamıyordum, hala daha sorunlarım var.”*

Travmaya bağlı konuşma isteksizliği:

Görüşme 15, erkek, 67 yaşında; *“Uzun süre kimseyle konuşmak istemedim, kendime gelmem çok zor oldu. Ama herhangi bir tedavi görmedim.”*

Görüşme 26, erkek, 45 yaşında; *“Hayata pozitif baktığım için çok sorun yaşamadım ama başta kimseyle konuşmuyordum, yemiyorum içmiyorum o psikolojiyle. Hayata küstüm kendimi başka bir moda almıştım. Sonra kendime gelmem gerektiğini düşündüm ve toparlandım.”*

Görüşme 28, erkek, 69 yaşında; *“Ben takım çavuşuydum Mehmet isimli bir arkadaşımız geldi daha önce Kara Harp Okulunda öğrenciymiş babası oğlum ömür boyu askerlik yapmasın diye tazminatı ödeyerek oğlunu okuldan almış. Aldıktan sonra askerlik yaşı gelince askere gitmesi gerekmiş, o dönem askeri okuldaki süreler sayılmıyordu ve orada şehit oldu. Ben kadere orada inandım. Babasından mektuplar geliyordu onlar bende hep travma yarattı. Yakaladığımız esirlerin durumları hala gözümün önünde. Psikolojik destek almadım hiç, eşim hep söyler 10 yıl hiç konuşmadın der”.*

Travmatik olayı tekrar yaşama:

Görüşme 23, erkek, 44 yaşına; *“İlk başlarda psikolojik sorunlarım oldu. Hala gece çatışma yaşar gibi olurdum, zamanla bunlar azaldı ama sessiz kaldığımda hala kulaklarım çınlar.”*

Gaziler yaşamış oldukları travmatik olayı özellikle rüyalarında sıklıkla gördüklerini ifade etmişlerdir. Bu durum gazilerin kendilerini kötü hissederek iyileşmelerini zorlaştırmaktadır ve unutmalarına imkân vermemektedir.

3.1.4. Gazilerin Psikolojik Tedavi Alma Durumları ile İlgili Bulgular

Bu başlık altında katılımcıların psikolojik tedavi alma durumlarını tespit etmek amacıyla katılımcılara “Psikolojik tedavi alma ile ilgili görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar tablo 5’de sıralanmıştır

Tablo 5 Gazilerin Psikolojik Tedavi Alma Durumlarına Göre Dağılımı

Temalar	f	%
Psikolojik tedavi alma	9	53
Psikolojik tedavi ihtiyacı olmasına rağmen almama/alamama	8	47
Toplam	17	100

Tablo 5’de görüldüğü gibi, gazilerin psikolojik tedavi alma durumlarına göre dağılımı %53 oranla psikolojik tedavi alma, %47 oranla psikolojik tedavi ihtiyacı olmasına rağmen almama/alamama olarak tespit edilmiştir. Bazı katılımcılar ilgili soruya cevap vermediği için katılımcı sayısı 17 olarak görülmektedir. Katılımcıların ifadeleri aşağıda belirtilmiştir.

Psikolojik tedavi alma:

Görüşme 3, erkek, 41 yaşında; “*Psikolojik olarak çok sorun yaşadım yaralanmadan öncede çatışmaya girdik terörist leşleriyle çok karşılaştık. Rabbim bunu nasip etti. Askerlik sivil hayat gibi değil orada insan kabalaşıp sertleşiyor hayatın zorluklarını orda görüyoruz. Çatışma ortamını gördükten sonra ve yaralandıktan sonra psikiyatri hapları kullandım. Hala rüyalarımda yaşadıklarımı görüyorum. Pusuları tuzakları. Bu yüzden ilaç kullanıyordum. Hatta bir seferinde gece kız kardeşimi terörist diye kesmeye kalktım. Bu işler tv’de görüldüğü gibi değil maalesef. 20 yıl geçti yaşadıklarımın üstünden ama hala etkisinden kurtulmuş değilim. Kardeşimi kesmeğe kalktığım için kendi evimizde geceleri beni odaya kilitlemek zorunda kalıyordu ailem bu benim çok gücüme gidiyordu. Özgürlüğümüz kısıtlanıyordu. Hala bu beni rahatsız eder*

ve duygulandırır. Vatanımıza, bayrağımıza sahip olmak için bunları yaşadığım için rabbime şükrederim herkese nasip olmaz. Şu anda ilaç kullanmıyorum. Ama sinirleniyorum zaman zaman hırçınlaşıyorum.”

Görüşme 6, erkek, 45 yaşında; *“Hastane de yatarken ve yürüyen insanlara içimden küfür ediyordum. Hastanede psikolojik tedavi aldım. Hastanede yattığım dönemde psikolojik destek aldım sonrasında almadım. Ama hastaneden çıkınca koltuk değnekleri ile yürümek zorunda kaldım insanların bakışları beni rahatsız etti. Engellilerle gazileri aynı durumda değerlendiriyor insanlar. Sakat kaldım ama aynı zamanda ben bir gaziyim. Bunu insanlar sorulamıyor.”*

Görüşme 10, erkek, 66 yaşında; *“Unutkanlık problemim var savaştan sonra. Hatta çocuklarımı kaplıcaya götürdüm eve yalnız geldim eşim çocukları sordu. Çocukları almaya tekrar kaplıcaya gittim, kapıyı kırıp çocukları çıkarmışlar kaymakam bey ve belediye başkanı gelmiş. Kaymakam bey kendi şoförüyle çocukları eve gönderdi bana teslim etmedi. Bunun gibi daha neler yaşadım. 5 yıl tedavi gördüm.”*

Görüşme 14, erkek, 66 yaşında; *“Bu yaşadıklarım psikolojimi çok bozdu. Yaşadıklarımı unutamadım, psikolojik tedavi halen görüyorum. 45 senedir hala unutamıyorum sanki oradan diün geldim. İşkence yaptılar, dövdüler, duvara dizdiler gözlerimizi bağlayıp eziyetler yaptılar. Tek kişilik hücrede tuttular gelip sürekli tekme, tokat, odunla, silahla vurdular.”*

Psikolojik tedavi, toplumumuzda uzun yıllar sıcak bakılmamış bir tedavi yöntemi olarak görülmüştür. Bu olumsuz düşünceler sebebiyle ihtiyaç duydukları halde gaziler psikolojik tedavi almak istemedikleri belirtmişlerdir. Fakat uzun süre yaşamış oldukları psikolojik sorunlar sebebiyle psikolojik tedavi alma arayışı içine girerek tedaviye başlamışlardır.

Psikolojik tedavi ihtiyacı olmasına rağmen almama/alamama:

Görüşme 1, erkek, 55 yaşında; *“Ruhumu kaybettim daha ne olsun. Psikolojik destek almadım, sorulmadı da zaten ama sorulsaydı kesinlikle isterdim.”*

Görüşme 4, erkek, 65 yaşında; *“İlk zamanlar psikolojik sorunlarım oluyordu, konu komsu beni gördüğünde bana ikramlarda bulunuyor bana savaş anılarımı anlattırıyordu, o zamanlar kendimde geçtiğim oluyordu. Hala üzerimde etkileri var ama*

psikolojik tedavi hiç görmedim. Tedavim hastanedeki yaşadım olumsuz bir durum sonrası yarım kaldı yoksa tedavi yapılacaktı. Bazen ani sinirlenmemi kabullenemiyordum, Bakırköy’e Arif Verimli Hocaya gittim.”

Görüşme 11, erkek, 45 yaşında; *“Yaşadıklarımı kabullendiğim için pek psikolojik sorunum yok ama camide adamlar bacağımı bükemediğimden dolayı uzattığım için çek ayağını dediği zaman insanın psikolojisi de bozuluyor. Psikolojik destek verilmedi verilseydi isterdim. Bize ambulans bile verilmedi.”*

Psikolojik desteğin önerilmemesi sebebiyle bazı gaziler travma sonrası psikolojik destek almadıklarını ifade etmişlerdir. İlerleyen zamanlarda tedavi olmak için arayışa girerek psikolojik desteğe yönelmiş oldukları görülmektedir.

3.1.5. Gazilerin Tedavi Süreçleri ile İlgili Bulgular

Bu başlık altında gazilerin tedavi süreçlerinin süresini tespit etmek amacıyla katılımcılara “Tedavi süreciniz ne kadar sürdü?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar tablo 6’da sıralanmıştır.

Tablo 6 Gazilerin Tedavi Sürelerine Göre Dağılımı

Temalar	f	%
1-3 yıl	11	55
3-6 ay	5	22
3-6 yıl	2	11.5
Halen devam ediyor	2	11.5
Toplam	20	100

Tablo 6’da görüldüğü gibi, gazilerin tedavi sürelerinin en fazla %55’lik oranla 1-3 yıl süresinin önde olduğu, %22’lik oranla bu süreyi 3-6 ayın takip ettiği, %11.5’lik oranla 3-6 yıl ve %11.5’lik oranla halen devam eden tedavilerin izlediği görülmektedir. Katılımcıların bazıları ilgili soruya cevap vermediği için katılımcı sayısı 20 olarak görülmektedir. Katılımcıların bu konu ile ilgili ifadelerine aşağıda yer verilmiştir.

1-3 yıl:

Görüşme 1, erkek, 55 yaşında; *“1 yıl 9 ay kadar hastanede yatış sürecim oldu sonrasında da devam etti.”*

Görüşme 5, erkek, 50 yaşında; *“1 yıl kadar tedavi süreci geçirdim.”*

Görüşme 2, erkek, 41 yaşında; *“Göz protezi yapımı ve ufak tefek plastik cerrahi müdahaleleri ile birlikte yaklaşık 3 yıl sürdü.”*

Görüşme 11, erkek, 45 yaşında; *“Tedavim 3 yıl sürdü, sürekli GATA’ya gelip gittim.”*

Görüşme 12, erkek, 66 yaşında; *“2 yıl kadar sürdü tedavim. 6 ay GATA da yattım. Ama sürekli sıkıntılar oldu. Uzun süre koltuk değnekleri ile yürüdüm.”*

Görüşme 27, erkek, 43 yaşında; *“1 yıl ama psikolojik 15 yıl.”*

3-6 ay:

Görüşme 13, erkek, 34 yaşında; *“Tedavi sürecim 3 ay 15 gün sürdü.”*

Görüşme 22, erkek, 44 yaşında; *“Tedavi sürecim yaklaşık 4 ay sürdü.”*

3-6 yıl:

Görüşme 30, erkek, 45 yaşında; *“5 yıllık tedavi süreci yaşadım.”*

Görüşme 6, erkek, 45 yaşında; *“3,5 yıl sürdü, 7 ay hastanede yattım.”*

Halen devam ediyor:

Görüşme 14, erkek, 66 yaşında; *“Hala devam ediyor.”*

Görüşme 20, erkek, 55 yaşında; *“Tedavim halen devam ediyor, 1 yıl hastane sürecim oldu.”*

Gaziler hayatlarına sağlıklı bir şekilde devam edebilmek, vücutlarındaki sağlık sorunlarını bertaraf edebilmek amacıyla uzun süreli tedavilere maruz kalmışlardır. Bu tedavi süreçleri normal hayatlarına dönebilmeleri için gerekli süreçlerdir. Gazilerin bu süreçte acı, ızdırıp, kısıtlılık, bakıma muhtaçlık gibi olumsuz duygular yaşadıkları görülmektedir.

3.1.6. Gazilerin Tedavi Sürecinde Yaşadığı Durumlarla İlgili Bulgular

Bu başlık altında gazilerin tedavi sürecinde yaşadığı durumları tespit etmek amacıyla katılımcılara “Tedavi sürecinizde yaşadıklarınızla ilgili görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar tablo 7’de sıralanmıştır.

Tablo 7 Tedavi Sürecinde Yaşanan Durumlara Göre Dağılım

Temalar	f	%
Zorluk yaşama ve yıpranma	18	46
Kısıtlanma hissi duyma	10	26
Ameliyat geçirme	4	10
Proteze uyum sağlama	4	10
Ötenazi hakkı isteği	2	6
İntihara yönelme	1	2
Toplam	39	100

Tablo 7’de görüldüğü üzere, gazilerin tedavi sürecinde en fazla %46 oranla zorluk yaşama, yıpranmadıkları görülmektedir. %26 oranda kısıtlanma hissi duydukları, %10 oranla ameliyat geçirdikleri, %10 oranla proteze uyum sağlama bunu %5 oranla ötenazi hakkı isteği ve %2 oranla intihara yönelmenin takip ettiği izlenmektedir. Bazı katılımcıların yaşadıkları sorunlar birden fazla temada yer aldığı için katılımcı sayısı 39 olarak görülmektedir. Katılımcıların bu soru ile ilgili ifadeleri aşağıda belirtilmiştir.

Zorluk yaşama ve yıpranma:

Görüşme 11, erkek, 45 yaşında; *“Tedavi sürecinde hep kendi imkânlarımla hastane geldim gittim ayağım yaraydı, şişlik vardı çok zorluklar yaşadım.”*

Görüşme 12, erkek, 66 yaşında; *“Tedavi süreci zorlu oldu maalesef anlattığım gibi bürokratik sorunlar nedeniyle tedavim tam olamadı.”*

Görüşme 20, erkek, 55 yaşında; *“Şikâyetlerim sebebiyle zorlu bir süreç oldu sık sık hastanede yatma durumum oldu. Ameliyat oldum.”*

Görüşme 4, erkek, 65 yaşında; *“6 yıl maaş alamadım, en güzel yıllarım hep zorluklar içinde geçti.” “Beni kıtadan gelen askerlerle aynı konumda tuttular ben koltuk değnekleri ile yürüyordum. Ben savaştan geldim yaralıyım iş yapamam dedim diye orada çok sorun yaşadım. Beni ameliyat yapacaklardı ama yaşadığım olumsuzlardan dolayı beni zorla taburcu ettiler.”*

Gaziler yaşadıkları travma sonrasında sağlık sorunları ile beraber çeşitli bürokratik sorunlarla da mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Bu durumun gazileri yıprattığı ve zorladığı görülmektedir.

Kısıtlanma hissi duyma:

Görüşme 25, erkek, 38 yaşında; *“Hastane dönemi yıpratıcı bir dönemdi, evden uzak olmak, kısıtlanmak. Tedavi uzun sürdü 2 kez aynı bacadan ameliyat oldum. Eve çıktığımda da uyuyamıyordum, annemler gece kalkıp bana bakıyor ve tedirgin oluyorlardı. Yürüyemiyordum bastonu alıp onla yürümeye çalışıyordum.”*

Görüşme 2, erkek, 41 yaşında; *“En başta protez olmaması tekerlekli sandalye ile yaşama zorluğu çekmeme sebep oldu. Daha sonrasında ise yüzümde meydana gelen tahribatlar nedeniyle görünüşümle ilgili sürekli açıklama yapma zorunda kalmak zor bir durumdu. Daha sonra önceden yapıyor olduğum birçok spor aktivitesini yapamamam hayatımı değiştirmeme sebep oldu. Protezlere uyum sağlamadaki zorluklar, hastane sevk işlemlerinde yaşanan engeller, hepsi süreci zorlaştıran şeylerdi.”*

Kısıtlanma hissi, özellikle genç bireyler için olumsuz psikolojik baskı yaratan bir durumdur. Çevresindeki bireylere bağımlı olma duygusu gazilerin yıpranmalarına sebep olan bir unsur olarak görülmektedir.

Ameliyat geçirme:

Görüşme 16, erkek, 42 yaşında; *“2 defa ameliyat oldum.”*

Proteze uyum sağlama:

Görüşme 26, erkek, 45 yaşında; *“GATA güzel rahat, seni gezdiriyorlar, harçlık veriyorlar. Hastane de olmak güzeldi. Hastaneden çıkınca çok kötü oluyor. Her şeyle tek başına uğraşmak zorunda kalıyorsun. Hastaneden çıktığıma pişman oldum. Ayak yok hareket kısıtlı hastaneye gelme gitme lazım bunlar hastaneden çıkınca çok zor oldu. Kafamdan olumsuzları attım. Ankara da protezci buldum. Protezi takan bana 15 tane çorap giyeceksin dedi ayağın incelmesi gerekiyordu giydim ayağı incelttim. Ayak taktırdım kendime. ”*

İntihara yönelme ve ötenazi hakkı isteme:

Ülkemiz kanunlarında aktif ötenazi yasaktır. Fakat 1998 Hasta Hakları Yönetmeliği'nin 24 ve 25. Maddelerine göre *“Kanunen zorunlu olan haller dışında ve doğabilecek olumsuz sonuçların sorumluluğu hastaya ait olmak üzere; hasta kendisine*

uygulanması planlanan veya uygulanmakta olan tedaviyi reddetmek veya durdurulmasını istemek hakkına sahiptir.”

Görüşme 21, erkek, 34 yaşında; *“Tedavi süreci boyunca psikolojik olarak kendimi yetersiz hissettim. Ötenazi hakkımı bile kullanmayı teklif ettim.”*

Görüşme 30, erkek, 45 yaşında; *“Yürüyemediğim için ölmek istedim, ötenazi hakkımı kullanmak istedim, intihara teşebbüs ettim.”*

Travma sonrası yaşanan olumsuzluklar ve acı çekme duygusu, gazilerin hayat ile baş etme gücünü azalttığı için ötenazi ve intihar gibi hayatlarına son verecek uygulamaları düşündükleri görülmektedir.

3.2. “Hayatın Anlamı” Bağlamında Gazilerin Düşünceleri ile İlgili Bulgular

Bu bölümde gazilerin “hayat anlamı” üç alt tema ile birlikte incelenmiştir. Bu temalar; “gazilerin hayat anlamı”, “gazilerin hayatı yaşamaya değer bulma durumları” ve “gaziliğin hayata bakışa etkisi” başlıkları altında değerlendirilmiştir.

3.2.1. Gazilerin Hayatın Anlamına Yönelik Düşünceleri ile İlgili Bulgular

Bu başlık altında gazilerin hayatın anlamına yönelik düşüncelerini tespit etmek amacıyla katılımcılara “Hayatın anlamı sizin için nedir, hayatın anlamı ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar tablo 8’de sıralanmıştır.

Tablo 8 Gazilerin Hayatta Anlam Bulmaya Dair İfadelerinin Dağılımı

Temalar	f	%
Hayatı artısıyla eksisiyle yaşamak	9	26
Ailem ve sevdiklerimizle birlikte olma	7	21
Çocuklara bağlılık	7	21
Vatan, millet, bayrak sevgisi	5	14
Faydalı olma duygusu	3	9
Gazilik	3	9
Toplam	34	100

Tablo 8’de görüldüğü gibi, gazilerin hayatta anlam bulmaya dair ifadelerinde ilk sırayı %26 oranla hayatı artısıyla eksisiyle yaşamamanın aldığı izlenmektedir. %21 oranla ailem, eşim, sevdiklerimizle birlikte olma, %21 oranla çocuklara bağlılık, %14 oranla

vatan, millet, bayrak sevgisinin, %9 oranla faydalı olma duygusu ve bunu yine %9 oranla gaziliğin takip ettiği izlenmektedir. Bazı katılımcıların ifadeleri birden fazla temada yer aldığı için katılımcı sayısı 34 olarak görülmektedir. Katılımcıların bu konuya dair dile getirmiş oldukları ifadeleri aşağıda belirtilmiştir.

Hayatı artısıyla eksisiyle yaşamak:

Görüşme 12, erkek, 66 yaşında; *“Ben bir görev üstlendim bir evlilik yaptım, çocuklarım var onlardan sorumluyum, acı veya tatlı yaşamaya mecburum. Bu gibi şeyler olmasaydı çok yaşamaz öbür tarafa giderdim. Hayatın anlamı benim için yaşamak.”*

Görüşme 15, erkek, 67 yaşında; *“Bir komutanıma biz savaşa gidiyoruz öleceğiz değil mi? dedim. Gemiden iner inmez 2 arkadaşımız yaralandı. Hayatın anlamı yaşayabildiğin yere kadar yaşamaktır bence. Para, her şey gelir ama sağlığın varsa en güzeli budur.”*

Görüşme 19, erkek, 66 yaşında; *“Hayat güzel bir şey, insan hayatta bazı zorluklarla karşılaşılıyor hayattaki zorlukları geçtikten sonra rahatlıyorsunuz.”*

Görüşme 23, erkek, 44 yaşında; *“Hayat, yaşamak güzel, herkes yaşamak ister, içecek suyumuz varmış, yaşamak tarifsiz. Yanımda 4 arkadaşım şehit oldu daha yeni izinden gelmişlerdi. Şehit ailelerimizi ziyarete gittiğimizde keşke yaşasaydı da o da sizin gibi olsaydı dediklerinde hayatın kıymeti o zaman daha iyi anlaşılıyor. Allah bize sağlık, sıhhat verdiği sürece.”*

Görüşme 7, erkek, 66 yaşında; *“Hayattan zevk almaya bakacaksınız bir kere geliniyor dünyaya, 20-21 yaşındaki delikanlılar kollarımızda gittiler. Kaç yaşında olursanız olun zevk almaya bakacaksınız. Yani bir ideal uğruna kendinizi mahvetmeyeceksiniz. Hayatın nimetlerini terk etmeyeceksiniz. Ama bunu yaparken sağlıklı olmaya bakacaksınız. Bohem yaşayıp da gece barlarda gezmek ya da miskin miskin tekkelerde çıkmamak değil söylemek istediğim. Şöyle düşünüyorum Allah bizi yaratırken vücudu da bize emanet verdi, bu korumakla mükellefiz. Hayattan zevk alırken bu emaneti de yıpratmamak gerekiyor. Sadece vücudumuzu değil beynimizi ve tüm uzuvlarımızı korumalıyız.”*

Çalışmaya katılan gaziler, yaşadıkları yas sürecinin son aşamalarına geldiklerinde yaşadıklarını kabullenerek hayatları için yeni anlam kaynakları yaratmışlardır. Gazilerin hayatta kalmış olmalarını verilmiş bir şans ya da bir mükafat olarak düşündükleri ve minnettar hissettikleri görülmektedir. Bu durum, gazilerin olumsuz durum sonrası olumlu yönleri yeniden değerlendirmeye yöneldiklerini ve anlam arayışı içinde olduklarını göstermektedir.

Ailem ve sevdiklerimizle birlikte olmak:

Görüşme 24, erkek, 69 yaşında; *“İnsan doğuyor büyüyor çocukları oluyor torunları oluyor onları görüyorsunuz. Eskiden tüm yaşamlar bir aradaydı ama şimdi benim çocuklarım farklı yerde yaşıyor. Bence hayatın anlamı bunları görüp yaşamak. İnançlı olmak güzel.”*

Görüşme 13, erkek, 34 yaşında; *“Hayatın anlamı öncelikli olarak vatanım, ailem ve arkadaşlarımdır.”*

Görüşme 22, erkek, 44 yaşında; *“Hayatın anlamı sevdiklerimiz ve onlarla beraber geçirdiğimiz zamanların değeridir.”*

Çocuklarına olan bağlılık:

Görüşme 5, erkek, 50 yaşında; *“Hayatımdan memnun değilim ama ailem çocuklarım benim hayatımın anlamı.”*

Görüşme 1, erkek, 55 yaşında; *“Hayatın benim için tadı yok sadece nefes alıp vermek hayata tutunduran tek şey çocuklarım 3 tane çocuğum var. Fakat bu rahatsızlıklar beni sinirli bir kişi yapıyor.”*

Görüşme 25, erkek, 38 yaşında; *“Hayatla ilgili sadece çocuklarımı düşünürüm başka bir şey düşünmem.”*

Görüşme 27, erkek, 43 yaşında; *“Hayatın anlamı benim için çocuklarım. 2 çocuğum var.”*

Gaziler için ailelerinin ve çocuklarının çok büyük bir hayat kaynağı olduğu ve onları hayata bağladığı görülmektedir.

Vatan, millet, bayrak sevgisi:

Görüşme 3, erkek, 41 yaşında; “*Vatan, millet, bayrak sevgisi önce gelir sonra eşim ve çocuklarım gelir. Vatan, bayrak olmazsa hiçbir şey olmaz. Evliyim 4 çocuğum var 2 ayakla askere gittim 8 ayak oldum dönüşte.*”

Görüşme 4, erkek, yaş 65; “*Hayat anlamlıdır, güzeldir, iyi ki de gazi olmuşum, iyi ki de vatanım milletim için gitmişim bir şeyler yapmışım.*”

Vatan, millet ve bayrak sevgisi gazilerin değerlerini temsil etmektedir. Bu değerler gazilerin hayatı için anlam kaynağı oluşturmaktadır.

Faydalı olmalı duygusu:

Görüşme 2, erkek, 41 yaşında; “*Her şeye rağmen hayatın içinde olmak birilerine bir şeylere dokunuyor olmak. Etki ve yarar sağlamak çok güzel bir şey. Hayatımdan memnunum diyebilirim.*”

Görüşme 21, erkek, 34 yaşında; “*Topluma ve insanlığa faydalı bir insan olmak ve herkes tarafından sevilip saygı gösterilmek.*”

Gazilerin faydalı olma duygusu, toplum için iyi bir şey yapmış olduklarına inanmaları, yaşadıkları travmayı zafere dönüştürmelerinde hayat anlamı yaratan başka bir etken olarak görülmektedir.

Gazilik:

Görüşme 10, erkek, 66 yaşında; “*Ne mutlu bana ki gazi oldum.*”

Gazilik unvanın gazileri onurlandığını ve hayatlarına bu onur ve gururla devam etmelerine yardımcı olduğu görülmektedir.

3.2.2. Gazilerin Hayatın Yaşamaya Değer Olup Olmadığına Yönelik Düşünceleri ile İlgili Bulgular

Bu başlık altında gaziler için hayatın yaşamaya değer olup olmadığına yönelik düşüncelerini tespit etmek amacıyla katılımcılara “Hayatın her koşulda yaşamaya değer olduğuyla ilgili görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar tablo 9’da sıralanmıştır.

Tablo 9 Gazilerin Hayatın Yaşamaya Değer Olup Olmadığına Dair İfadelerinin Dağılımı

Temalar	f	%
Kesinlikle, mutlaka, tabi ki yaşamaya değer	30	83
Çocuklarım için yaşamaya değer	6	17
Toplam	36	100

Tablo 9’da görüldüğü gibi %83 oranla gaziler hayatı kesinlikle, mutlaka, tabi ki yaşamaya değer buldukları izlenmektedir. Bu oranı %17 oranla çocuklarım için yaşamaya değer ifadesi izlenmektedir. Bazı katılımcıların ifadeleri her iki temada da yer aldığı için katılımcı sayısı 36 olarak görülmektedir. Katılımcıların bu konuyla ilgili ifadeleri aşağıda belirtilmiştir.

Kesinlikle, mutlaka, tabi ki yaşamaya değer:

Görüşme 1, erkek, 55 yaşında; *“Evet, her koşulda kesinlikle yaşamaya değer olduğunu düşünürüm, çok acı çektim ama yaşamaktan hiçbir zaman vazgeçmedim.”*

Görüşme 19, erkek, 66 yaşında; *“Tabi şartlar ne olursa olsun hayat yaşamaya değer. Eğirdir de yine bir güzel bir söz vardı komando subaylarının sözü “Ölünüz bir işe yaramaz, diriniz birçok işe yarar.” “Hayata bağlıyız biz.”*

Görüşme 2, erkek, 41 yaşında; *“Pek tabi ki. İyisi kötüsüyle bu hayat benim. Ben dilediğim ve inandığım sürece Başaramayacağım bir şey yok. O nedenle yaşamaya değer bir hayatım var.”*

Görüşme 20, erkek, 55 yaşında; *“Evet, kesinlikle hayatın her koşulda yaşamaya değer olduğunu düşünüyorum, doktor beni ameliyata götürürken şarkı söyleyerek gittim, doktorum hiç böyle hasta görmedim dedi, sen ameliyattan iyi çıkarsın dedi. Belim kırıkta yanımda yatan hasta vefat etti ben aldım onu sedye ile morga götürdüm. Kendimi hiç hasta olarak görmedim. Normal hayatıma devam ettim. Şu an da serbest çalışıyorum, arkadaşlarım bana inanmıyor sen ağır yük bile taşırsın diyorlar. Hayatı angarya olarak görmüyorum, yaşam yaşadığın gündür. Ne yaşadıysak yanında o olacak, yanına o gelecek.”*

Görüşme 3, erkek, 41 yaşında; *“Hastanede yattığımda durumları benden daha kötü olan gazilerimizi görüyordum. İki bacakları, iki kolları, iki gözü görmeyen kişileri*

görüyordum diyordum ki ben böyle olsaydım ne yapardım o zaman insan hayata daha fazla sarılıyor. Yanımda bir gazimiz yatıyordu gözlerini kaybetmiş onun gece bağırımlarını hep duydum, intihar etmek istiyordu kendi, şu anda alanında dünya şampiyonu oldu. Daha sonra çocukları oldu ve çok başarılı, hayatını sürdürdü. Yaşamak, hayatı sürdürmek çok güzel.”

Görüşme 30, erkek, 45 yaşında; *“Yaralandığım zaman yanımdaki bodymin eline sarıldım elimi bırakma dedim. Ölmek istemiyorum, evlenmek, çocuk sahibi olmak istiyorum yaralanınca aklımdan bunları geçirdim. Yaralandığım an çocuklarım olsun göreyim öyle öleyim diye hep aklımdan geçirdiğim için uzun bir süre evlenemedim, çocuğum olunca ölücüm hissine kapıldım. Ötenazi ve intihar girişimime rağmen hayatta olmak çok değerli, bazen umutlar kırılıyor, kabullenmek zor oluyor bazı şeyleri.”*

Çalışmaya katılan gaziler, yaşadıkları travma ile acı çektiklerini kabullenmişlerdir. Fakat gaziler yaşadıkları acının kendilerini hayattan koparmasına izin vermemişlerdir. Çalışmaya katılan gazilerin hayatı yaşamaya değer buldukları görülmektedir.

Çocuklarım için yaşamaya değer:

Görüşme 11, erkek, 45 yaşında; *“Evet, kesiklikle değer, hele bir de çocukların varsa.”*

Görüşme 16, erkek, 42 yaşında; *“Düşünüyorum. Bir aileniz varsa hayat sadece size ait değildir düşüncesindeyim.”*

Görüşme 24, erkek, 69 yaşında; *“Kesinlikle düşünürüm, çocuklarımı, torunlarımı görmek bir arada vakit geçirmek güzel.”*

Görüşme 5, erkek, 50 yaşında; *“Ailem ve çocuklarım için hayatın yaşamaya değer olduğunu düşünüyorum.”*

Gaziler, kendi hayatlarını çocukları için yaşamaya değer bulmaktadır. Çocukları için fedakârlık yaparak onların mutluluklarını kendilerine hayat kaynağı yapmaktadırlar. Bu mutluluk ve umut duygusunun gazileri yaşama bağladığı görülmektedir.

3.2.3. Gaziliğin Hayata Bakışa Etkisi ile İlgili Bulgular

Bu başlık altında gaziliğin hayata bakışa etkisine yönelik düşüncelerini tespit etmek amacıyla katılımcılara “Gazilik durumunuz hayata bakışınızı nasıl etkiledi bununla ilgili görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar tablo 10’da sıralanmıştır.

Tablo 10 Gaziliğin Hayata Bakışa Etkisine Dair Dağılım

Temalar	f	%
Hayattan kopma	3	20
Şeref duyma	3	20
Hayata bağlanma	3	20
Sevdiklerine değer verme	2	13
Olgunlaşma hissetme	2	13
Hayal kırıklığı	2	13
Toplam	15	100

Tablo 10’da görüldüğü üzere, %20’lik oranla ilk sırada hayatta kopma, yine %20’lik oranla şeref duyma, %20’lik oranla hayata bağlanma, %13’lük oranla sevdiklerine değer verme, %13’lük oranla olgunlaşma hissetme ve yine aynı oranda hayal kırıklığı yarattığı izlenmiştir. Bazı katılımcılar ilgili soruya cevap vermediği için katılımcı sayısı 15 olarak görülmektedir. Katılımcıların bu konuyla ilgili ifadeleri aşağıda belirtilmiştir.

Hayattan kopma:

Görüşme 11, erkek, 45 yaşında; “... Çalışamadığım için içime kapanma oldu. Sonra yavaş yavaş dışarı çıkmaya başladım.”

Görüşme15, erkek, 67 yaşında; “Savaş sonrası o ortamdan çıkıyorsunuz savaş bitiyor. Ama psikolojiniz uzun süre düzelmiyor. Maalesef akıl durumumuz hiç normal olmuyor. Savaş sonrası 3-4 ay kendime gelemedim.”

Görüşme 25, erkek, 38 yaşında; “2,5-3 yıl boyunca yürüyemedim hep evde vakit geçirdim annem ve babamla beraber.”

Gazilerin yaşadıkları izolasyon süreci, çevrelerinin kısıtlanmasına ve gazilerin yalnızlık duygusu hissetmelerine neden olmuştur. Ölüme şahit olma, suçluluk hissetme, yetersiz hissetme izolasyon sürecinde gazilerin yaşadığı olumsuz duygulardandır.

Şeref duyma:

Görüşme 7, erkek, 66 yaşında; *“Allah’ın bana verdiği bir şeref olarak görüyorum gaziliği.”*

Görüşme 15, erkek, 67 yaşında; *“Gazilik güzel bir olay ben bir savaşa katıldım gaziyim diyebiliyorum bunun şerefi bana yetiyor. Çok büyük bir unvan. İslamiyet’te Cenabı Allah ne diyor açık ve net savaşa girmiş olan bir Müslüman bütün günahlarından arındırılmış olarak çıkıyor diyor. Bu öbür dünya da bir ödüldür bu.”*

Gaziler taşımış oldukları “gazilik” unvanı ile ödüllendirildiklerini düşünerek kendileri ile gurur duymaktadırlar. Bu şekilde hissetmelerinin ana sebebi gazilerin dini inançlarıdır. Gaziliğin kendilerine Allah tarafından bir mükafat olduğuna olan inançları, gazileri manevi yönden güçlendirmekte ve yaşadıkları ile başa çıkmalarında yardımcı olmaktadır.

Hayata bağlanma:

Görüşme 13, erkek, 34 yaşında; *“Gazi olmam hayata bakış açımı değiştirdi. Hayata olan bağımlı arttı.”*

Görüşme 23, erkek, 44 yaşında; *“Yaşayacağımız varmış yaşadık, hayatı daha kıymetli görüyorsun, çevredeki arkadaşları görünce hayata bakış açım değişti. Hastane de yanımda yatan arkadaşın ayağını kesmişlerdi beraber uyandık uyandığında o elini ayağını attı ayağı yoktu, o zaman kendi yaşadıklarımın daha hafif olduğunu düşündüm. Yaşadıklarımızı düşününce hayatı daha değerli görüyorum.”*

Görüşme 26, erkek, 45 yaşında; *“Ben gazi olmuşum ama 5 yıl bunun farkın da değildim kendi hayatımı yaşadım kimseden bir şey beklemedim. Kendi dünyamı kurdum. Evlendim hayatıma devam ettim. Bıraktığım gibi devam ediyorum ama sonra ihtiyacım oldu bazı şeylere sonra dernekle beraber askeriye ile tekrar bağlantım oldu. Aranıp soruldum o zaman gaziliğin hikmetini anladım. Madalya verildi beraatımı aldım o zaman gaziliğimi anladım.”*

Gaziler travmatik olay sonrası çeşitli sorgulamalar yaşamışlardır. Kendilerinin yaralanması, yanlarında şehit ya da yaralanan arkadaşlarının olması hayata bakışlarını değiştirmiştir. Kendi sağlık sorunları ile diğer arkadaşlarının sorunlarını kıyaslama eğiliminde oldukları görülmektedir. “Daha kötüsü olabilirdi.” düşüncesi ile şükür ederek pozitif bir bakış açısı geliştirdikleri görülmektedir.

Sevdiklerine değer verme:

Görüşme 4, erkek, 65 yaşında; *“Gaziliğin ayrı bir maneviyatı var. Mesela otobüste gazilik rozetimizi görüp yer veren gençler oluyor bu hoşuma gidiyor. Yaşımın ilerlemesi ve gaziliğimle dünyaya, eşime çocuklarıma farklı davrandığımı düşünüyorum.”*

Görüşme 28, erkek, 69 yaşında; *“Savaşta sonra daha duygusal olduk herhalde. Daha merhametli olduk. Aileye daha bağlı olduk.”*

Olgunlaşma hissetme:

Görüşme 9, erkek, 66 yaşında; *“Askerlik olgunlaştırdı bizi eskiye göre çok fark oldu. Özellikle de yaralanmadan sonra. Askere gitmeden önce kavak yelleri esiyordu yaralandıktan sonra iş değişiyor.”*

Görüşme 4, erkek, 65 yaşında; *“Dünya ya eskiden de pozitif bakardım ama gazilik beni olgunlaştırdı...”*

Çekilen acı ve ızdıraplar insanı olgunlaştırmaktadır. Gazilerde bu süreçte olgunlaşarak yaşadıklarına karşı sabır göstermişlerdir. Yaşadıkları olumsuzluklara anlam yükleyerek hayatları için anlam arayışına girmiş oldukları görülmektedir.

Hayal kırıklığı:

Görüşme 12, erkek, 66 yaşında; *“Gazilik durumu beni ters bir takla attırdı bana. Hayallerimde işlerimi daha çabuk daha güzel şeyler yapabilmek isterdim gazilik unvanı ile bütün hayallerim yıkıldı. Örnek olarak fabrika sahibi olabilirdim. Dokuma atölyesinde çocukken çalışmaya başladım orda para kazanmak ve orda ilerlemek gibi hayallerim vardı bunların hiçbirini yapamadım. İstanbul’a geldiğim zaman bir evlik yer alırdım sağlam olsaydım buralar dutluktuk o zaman. Askerden sonra yapamayacağım durumlarla karşılaştım.”*

Görüşme 5, erkek, 50 yaşında; *“Hayatımı gaziliğim kısıtladı sakatlıktan dolayı, fakat bunun ilahi bir takdir olduğunu düşünerek rahatlamaya çalışıyorum.”*

Askerlik görevini yerine getirmek için orduya katılmış genç erkeklerin görünür ya da görünmez yaralanmalara maruz kalmaları hayatlarını ve hayallerini sekteye

uğratmıştır. Gaziler bu durumu ilahi bir kader olarak düşünerek teselli olmaktadır. Gaziler, yaşadıklarının Allah'ın takdiri olduğuna inanmaktadırlar.

3.2.4. Gaziliğin İnanca Etkisi ile İlgili Bulgular

Bu başlık altında gaziliğin inanca etkisine yönelik düşüncelerini tespit etmek amacıyla katılımcılara “Gazilik durumu inancınızı nasıl etkiledi bununla ilgili görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar tablo 11’de sıralanmıştır.

Tablo 11 Gaziliğin İnanca Etkisine Dair Dağılım

Temalar	f	%
İnancı etkilememe	6	60
Maneviyatı arttırma	3	30
Huzur verme	1	10
Toplam	10	100

Tablo 11’de görüldüğü gibi, katılımcıların gaziliğin inanca etkisine dair ifadelerinde ilk sırada %60’lık oranla inancı etkilememe, %30’luk oranla maneviyatı arttırma ve %10’luk oranla huzur verme izlemektedir. Katılımcıların bazıları ilgili soruya cevap vermediği için katılımcı sayısı 10 olarak görülmektedir. Katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri aşağıda belirtilmiştir.

İnancı etkilememe:

Görüşme 13, erkek, 34 yaşında; “Ben ibadet eden bir insan değildim. Herhangi bir değişiklik olmadı.”

Görüşme 1, erkek, 55 yaşında; “İnancım iyileşmeme katkı sağladı. İnancımı hiçbir şekilde kaybetmedim.”

Görüşme 2, erkek, 41 yaşında; “İlk başlarda çok daha kaderci olmama sebep oldu. Ama sonraları zaten inancı olan birisi olduğumdan gazi olmamın günlük yaşam içerisinde herkesin başına gelebilecek normal bir şey olduğunu düşündüm. Zannederim benim yaşantımı inanç manasında çok da değiştirmede.”

Görüşme 20, erkek, 55 yaşında; *“Kesinlikle bir değişiklik olmadı, hep pozitif bir insandım ve hala da öyleyim. Çocukluğumdan beri mücadele ettim ve yılmadım hala daha mücadele ederim. Hayata karşı hep pozitifimdir.”*

Görüşme 27, erkek, 43 yaşında; *“Gazilikten öncede dini inançlarım mevcuttu hala öyle, neden benim başıma bu geldi diye hiç sorulamadım.”*

Gazilerin yaşamış oldukları travma dini inançlarını olumsuz yönde etkilememiştir. Bunun sebebinin; Allah’tan gelene sabır gösterme ve kader inancıyla ilgili olduğunu düşünmekteyiz. Dini bir olgu olan gaziliğin travma sürecinde gaziler tarafından dini başa çıkma yöntemi olarak kullanıldığı görülmektedir.

Maneviyatı artırma:

Görüşme 3, erkek, 41 yaşında; *“Allah’a şükürler olsun ki rabbim bize bu gazilik onurunu şerefini yaşattı. Her yerde göğsümüzü kabarta kabarta vatan için bir bedel ödedik diyebiliyoruz.”*

Görüşme 21, erkek, 34 yaşında; *“Manevi duygularıma katkı sağladı.”*

Görüşme 4, erkek, 65 yaşında; *“...Gaziliğin ayrı bir maneviyatı var. Mesela otobüste gazilik rozetimizi görüp yer veren gençler oluyor bu hoşuma gidiyor...”*

“Gazi” unvanının gaziler üzerinde manevi bir güç kaynağı yarattığı görülmektedir. Bunun toplum için alınmış bir sorumlulukta görev alma ve bu görevde canını bile feda edecek cesareti göstermiş olmalarının ve ellerinden geleni yapmış olmanın yaratmış olduğu huzur ile ifade edebiliriz.

Huzur verme:

Görüşme 22, erkek, 44 yaşında; *“Gazilik ve şehitlik olgusu zaten bizler için değerli olan mertebelerdir. Bu duyguyu yaşamak insana huzur ve mutluluk vermektedir.”*

3.3. Gazilerin Sağlamış Oldukları Kişisel, Kurumsal Destekler ve Başa Çıkma Uygulamaları ile İlgili Bulgular

Bu bölümde gazilerin sorunlarına çözüm arayışları üç alt tema ile birlikte incelenmiştir. Bu temalar; “kişisel ve kurumsal destekler”, “tedavi sürecinde gazilerin

manevi destek kaynakları” ve “gazilik sürecinde başa çıkma uygulamaları” başlıkları altında değerlendirilmiştir.

3.3.1. Gazilerin Sorunlarına Çözüm Arayışlarında Kişisel ve Kurumsal Desteklerle İlgili Bulgular

Bu başlık altında gazilerin sorunlarına çözüm arayışlarında kişisel ve kurumsal desteklere yönelik düşüncelerini tespit etmek amacıyla katılımcılara “Gazilik sürecinde kimler nasıl destek oldu bununla ilgili görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar tablo 12’de sıralanmıştır.

Tablo 12 Sorunlara Çözüm Arayışında Kişisel ve Kurumsal Destekler ile İlgili Dağılım

Temalar	f	%
Aile, anne, eş, akraba desteği	18	62
Arkadaş ve iş arkadaşları	5	17
Gazilerin desteği	2	7
Psikolog, psikolojik danışman, doktor desteği	2	7
TSK ve komutanların desteği	2	7
Toplam	29	100

Tablo 12’de görüldüğü üzere, gazilerin sorunlarına çözüm arayışında kişisel ve kurumsal almış oldukları desteklerin başında ilk sırada %62’lik oranla aile, anne, eş, akraba desteği yer almaktadır. Bu oranı %17’lik oranla arkadaş ve iş arkadaşları, %7’lik oranla gazilerin desteği, yine %7’lik oranla psikolog, psikolojik danışman, doktor desteği, TSK ve komutanların desteği izlemektedir. Katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri aşağıda belirtilmiştir.

Aile, anne, eş, akraba desteği:

Görüşme 1, erkek, 55 yaşında; “Sadece ailem destek oldu.”

Görüşme 11, erkek, 45 yaşında: “Ailem ve eşim destek oldu. Ablam geldi, amcam hiç yalnız bırakmadı.”

Görüşme 13, erkek, 34 yaşında: “Eşim ve ailem çok destek oldular ve bu süreci atlattırken çok yardımcı oldular.”

Görüşme 2, erkek, 41 yaşında: “Her aşamada ailem ve arkadaşlarım yanımdaydılar.”

Görüşme 5, erkek, 50 yaşında: *“Ailem destek oldu özellikle eşim çok destek oldu.”*

Görüşme 25, erkek, 38 yaşında: *“Annem ve ailem çok destek oldu.”*

Görüşme 9, erkek, 66 yaşında: *“Annem, babam, arkadaşlar akrabalar destek oldu.”*

Bireylerin yaşadığı olumsuz durumlar bireyle beraber aile ve yakın çevresini de etkilemektedir bu sebeple sorunlara çözüm arayışın ilk olarak aile tarafından sağlandığı görülmektedir.

Arkadaş ve iş arkadaşları:

Görüşme 22, erkek, 44 yaşında: *“Tüm sevdiklerim ve arkadaşlarım beni yalnız bırakmayarak bana destek oldular.”*

Görüşme 26, erkek, 45 yaşında: *“Ailem, arkadaşlarım destek oldu.”*

Görüşme 21, erkek, 34 yaşında: *“Psikolog ve görev arkadaşlarım.”*

Gazilerin desteği:

Görüşme 30, erkek, 45 yaşında: *“Çevremdeki gaziler destek oldu, aile desteği pek olmadı.”*

Görüşme 6, erkek, 45 yaşında: *“Ailem yanımdaydı onlar çok destek oldu. O dönemde evli değildim. Sonra evlendim. Hastane ve sonra tanıştığım gazi arkadaşlarım. Diğer arkadaşlarımla ettiğim sohbet gazi arkadaşlarımla ettiğim sohbet kadar keyif vermiyor, diğer arkadaşlar benimle empati kuramıyor. Diğer arkadaşlarım ayağımla ilgili espri yaptığında zoruma gidiyor ama gazi arkadaşlarım yaptığında ya da ben onlara yapığında zoruma gitmiyor. Birbirimizle, sorunlarla ilgili dalga geçebilir. Dernek bizim için terapi merkezi gibi. Burada şehit aileleri de var, onlar geldiğinde gel sana oğlum gibi bir sarılayım dediğimde yutkunamıyor. Ülkemizde herkes, engelli, gazi ya da şehit ailesi adayı. Komutanlarımızdan belli bir dönem bizi aradılar ama sonra unutuluyor.”*

Çalışmaya katılan gazilerin kendileriyle aynı kaderi yaşamış olan gazilerle birlikte olmaktan mutlu oldukları görülmektedir. Bunun yalnız olmama duygusundan kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Psikolog, psikolojik danışman, doktor desteği:

Görüşme 27, erkek, 43 yaşında: “Psikolojik danışmanlar, doktorlardan destek aldım. Bu zamanlara geldik ama hiç kolay olmadı çok zorlandım.

TSK ve komutanların desteği:

Görüşme 16, erkek, 42 yaşında: “Çalıştığım kurumun yeteri kadar destek olduğu kanaatindeyim.”

3.3.2. Tedavi Sürecinde Gazilerin Manevi Destek Kaynakları ile İlgili Bulgular

Bu başlık altında tedavi sürecinde gazilerin manevi destek kaynaklarına yönelik düşüncelerini tespit etmek amacıyla katılımcılara “Tedaviniz sürecinde manevi destek aldınız mı? Cevabınız evet ise nasıl ve kimden destek aldınız?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar tablo 13’de sıralanmıştır.

Tablo 13 Tedavi Sürecinde Manevi Destek Kaynakları ile İlgili Dağılım

Temalar	f	%
Aileden manevi destek alma	4	30
Din görevlileri ve dindar insanlarda manevi destek alma	4	30
Dua etme, Kur’an okuma	3	24
Askeri personelin manevi desteği	2	16
Toplam	13	100

Tablo 13’de görüldüğü gibi, gazilerin tedavi sürecinde manevi destek aldıkları kaynakların başına %30’luk oranla aileden manevi destek alma ve yine %30’luk oranla din görevlileri ve dindar insanlardan manevi destek alma gelmekte. Bu oranları %24’lük oranla dua etme, Kur’an okuma ve %16’lık oranla askeri personelin manevi desteğinin izlediği görülmektedir. Katılımcıların bazıları ilgili soruya cevap vermediği için katılımcı sayısı 13 olarak görülmektedir. Katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri aşağıda belirtilmiştir.

Aileden manevi destek alma:

Görüşme 13, erkek, 34 yaşında: “Ailemle beraber olmak onların varlığı beni motive etti.”

Görüşme 27, erkek, 43 yaşında: “Manevi destek almadım, ama aileden gelen bir dini desteğim var.”

Görüşme 4, erkek, 65 yaşında: *“Manevi destek almadım, ama annem, babam dindar ve inançlı bir aileydi.”*

Görüşme 6, erkek, 45 yaşında: *“Annemin babası dedem beni teskin etti, dedem inancı kuvvetli bir insandır.”*

Gazilere travma sürecinde en yakın olan ailesidir. Bu sebeple, gazilere ailenin sağlamış olduğu manevi destek ilk sırada gelmektedir. Ailelerin gazileri sakinleştirmeye ve yaşanan sorunların üstesinden gelebileceklerine dair yüreklendirdikleri görülmektedir.

Din görevlileri ve dindar insanlarda manevi destek alma:

Görüşme 12, erkek, 66 yaşında: *“Manevi olarak destek aldım. Görüştüğüm insanlar dindar insanlardır. Cami müezzinleri ile arkadaşlık yaparım o sohbetler beni sakinleştirir, rahatlatır.”*

Görüşme 18, erkek, 66 yaşında: *“Dini bilgisi olan hocalarımızdan bilgi alırım, onları can kulağı ile dinlerim.”*

Görüşme 25, erkek, 38 yaşında: *“Ailem beni Siirt’e bile götürdü..... Orda beni bir hocaya götürdüler o bana dua okudu, ben bu hocanın kendine hayrı yok falan dedim. Ama İstanbul’a geldikten sonra okunan duanın faydasını gördüm. İçime bir rahatlama geldi.”*

Görüşme 29, erkek, 63 yaşında: *“Almadım ama o zaman olsa almak isterdim. Bazen caminin hocasıyla konuşurum, beni rahatlatıyor onunla konuşmak. İnançlı bir insanım.”*

Gazilerin din görevlileri ve dindar insanlarla beraber olmak istemesi ve onlardan manevi destek sağlaması, manevi desteğe ihtiyaç duyduklarının bir göstergesidir. Gazilerin, din görevlileri ve dindar insanlarla beraberken kendilerini iyi hissetmelerinin sebebi yaşadıklarını anlamlandırmada gazilere yardımcı olmalarıdır.

Dua etme, Kur’an okuma:

Görüşme 15, erkek, 67 yaşında: *“Vatandaş olarak Allah onları korusun diye yapılan dualar, Allah’ın yardımı olmadan hiçbir şey olmaz güç kuvvet yeterli değil.....”*

Görüşme 20, erkek, 55 yaşında: *“Kendi kendime mücadele ettim, Kur’an dinlediğimde ağlarım, içten hissederim.”*

Kur'an, onu okuyanlar için büyük bir manevi destek kaynağıdır. Gazilerin de Kur'an okuyarak ve dua ederek kendilerine manevi destek sağladıklarını söyleyebiliriz.

Askeri personelin manevi desteği:

Görüşme 16, erkek, 42 yaşında: “Çevremdeki insanların (aile, arkadaş, iş çevresi) ziyaretleri en iyi manevi destektir diyebilirim.”

Görüşme 3, erkek, 41 yaşında: “Komutanlarımızın, askeri personellerin, komutanlarımızın eşlerinin ziyaretimize gelmiş olması bize manevi destek oldu.”

Gaziler, diğer askeri personellerin kendilerini daha iyi anladıklarını düşündükleri için onlardan sağladıkları desteğin iyi geldiğine inanmaktadırlar. Gazilerin profesyonel olmasa da manevi destek aldıkları ve bunun kendilerine fayda sağladığı görülmektedir.

3.3.3. Gazilik Sürecinde Başa Çıkma Uygulamaları ile İlgili Bulgular

Bu başlık altında gazilik sürecinde başa çıkma uygulamalarına yönelik düşüncelerini tespit etmek amacıyla katılımcılara “Yaşadığınız sürecin üstesinden gelmek için neler yaptınız ile ilgili görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar tablo 14’de sıralanmıştır.

Tablo 14 Gazilik Sürecinde Başa Çıkma Uygulamaları ile İlgili Dağılım

Temalar	f	%
Bir işte çalışma	8	30
Unutmaya çalışma	4	15
Dini uygulamalara yönelme	4	15
Spora yönelme	3	12
Aile desteği	3	12
Evlilik yapma	2	8
Mukayese yapma	2	8
Toplam	26	100

Tablo 14’de görüldüğü gibi, gazilik sürecinde başa çıkma uygulamalarında %30’luk oranla ilk sırada bir işte çalışmanın yer aldığı görülmektedir. %15’lik oranla unutmaya çalışma ve dini uygulamalara yönelme, %12’lik oranla spora yönelme ve aile

desteği, %8’lik oranla evlilik yapma ve mukayese yapmanın izlediği tespit edilmiştir. Katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri aşağıda belirtilmiştir.

Bir işte alışma:

Görüşme 17, erkek, 65 yaşında; *“Savaştan dönünce hemen bir fabrikaya girip işe başladım. O bana iyi geldi.”*

Görüşme 14, erkek, 66 yaşında; *“Askerden döndükten 1 yıl sonra babam vefat etti, sonra çalışmaya başladım o bana iyi geldi. alışmak unutmaya yardımcı oluyordu. Ama yatınca yine olan her şey aklıma geliyordu.”*

Görüşme 2, erkek, 41 yaşında; *“Mesleğime devam etmem, sosyal çevremin değişmemesi. Yaşadıklarımın beni daha az etkilemesini sağladığını düşünüyorum. Tedavi sürecinde okçuluk yaptım. Tedaviden sonra da görevime geri döndüm. Ekstra bir şey yapmadım.”*

Gaziler travma sürecinde kendilerini hem oyalamak hem de gelir elde etmek için çalışarak kendilerini rehabilite etmişlerdir. Bir işte çalışarak hem kendilerine olan güvenlerini tazelemişler hem de işe yaradıkları için faydalı oldukları duygusunu tatmin etmişlerdir.

Unutmaya alışma:

Görüşme 13, erkek, 34 yaşında; *“Yaşadığım o olayı unutmaya çalıştım.”*

Görüşme 15, erkek, 67 yaşında; *“Almanya’ya babamın yanına gittim, ortam değiştirdim. Almanya da savaşa gitmiş kişilere destek veriliyor. Ama bizde maalesef yok. Başka bir dünyaya döndüm yaşadıklarımı unuttum.*

Görüşme 29, erkek, 63 yaşında; *“Unutmaya uğraşıyorum ama unutamıyorum.”*

Travmaya maruz kalan bireylerin en önemli sorunu ve ortak özelliği travmatik olayın unutulamamasıdır. Travmanın yaratmış olduğu en ağır hasar maalesef unutamamaktır. Gazilerde bunu açık bir şekilde görmekteyiz.

Dini uygulamalara yönelme:

Görüşme 12, erkek, 66 yaşında; *“Allah’a sığındım.”*

Görüşme 5, erkek, 50 yaşında; *“Dua ettim bu süreçte, ibadet ettim.”*

Görüşme 30, erkek, 45 yaşında; *“Yaşadığım olayın benim için ilahi bir mesaj olduğunu düşünüyorum. Gece uyku uyuyamıyorum, gündüz uyuyorum. Zaman zaman içki içiyorum. Ama namaz kılarken rahatlıyorum.”*

Dini uygulamaların başa çıkmada etkin olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunun gazilerin Allah’a yaklaşma, Allah’ın hoşnutluğunu kazanma ya da Allah ile yeniden iletişim kurma isteklerinden kaynaklandığını değerlendirmekteyiz.

Spora yönelme:

Görüşme 13, erkek, 34 yaşında; *“Kendimi olumlu yönde motive ettim ve spora başladım.”*

Görüşme 2, erkek, 41 yaşında; *“Tedavi sürecinde okçuluk yaptım.”*

Görüşme 23, erkek, 44 yaşında; *“Özel bir şey yapmadım ailem geniş bir aile amcalar, onların çocukları onlar beni gittikleri her yere götürdüler, futbol turnuvaları yaparlardı beni de götürürlerdi.”*

Spor sağlık açısından faydalı olduğu gibi diğer insanlarla tanışma ve bir arada olma imkânı tanıyan bir faaliyettir. Ayrıca spor insanları olumsuz duygu ve davranışlardan koruyarak bireylerin ruh sağlığına katkı sağlamaktadır. Sporun gazilere sağlık, sosyalleşme ve ruhsal destek açısından fayda sağladığı görülmektedir.

Aile desteği ve evlilik yapma:

Görüşme 27, erkek, 43 yaşında; *“Askerden geldim 1 yıl sonra evlendim, eşimle öncesinden çıkıyorduk onun çok desteği oldu.”*

Görüşme 25, erkek, 38 yaşında; *“Hep evde vakit geçirdim, sonra evlenince hayata döndüm.”*

Aile çevresi ve eş desteğinin gaziler için önemli olduğu görülmektedir.

Mukayese yapma:

Görüşme 21, erkek, 34 yaşında; *“Rehabilitasyon süresi boyunca benden kötü durumda olan ve durumunu kabul etmiş kişilerin tutum ve davranışlarını görerek. Durumu kötü olan insanlarla konuştum.”*

Görüşme 22, erkek, 44 yaşında *“Kendim için sadece yaşadıklarımın muhasebesini yaptım.”*

İnsan düşünen bir varlık olması sebebiyle olaylara anlam verebilmek için mukayese eder. Gazilerinde kendi durumlarını diğer gaziler ile mukayese ederek kendilerini teselli ettiği görülmektedir. Mukayeseyi bir çeşit başa çıkma yöntemi olarak kullandıkları görülmektedir.

3.4. Gazilerin İhtiyaç Duydukları Manevi Destek ile İlgili Bulgular

Bu bölümde gazilerin ihtiyaç duydukları manevi destek altı alt tema ile birlikte incelenmiştir. Bu temalar; “gazilerin maneviyat kavramına yükledikleri anlamlar”, “gazilerin manevi danışmanlıkla ilgili görüşleri”, “gazilerin manevi ihtiyaçları”, “gazilerin manevi destekle psikolojik sağlık sorunları ile başa çıkma”, “manevi destekte beklenen uygulamalar” ve “manevi destek uzmanından destek istemesi” başlıkları altında değerlendirilmiştir.

3.4.1. Gazilerin Maneviyat Kavramına Yükledikleri Anlamlarla İlgili Bulgular

Bu başlık altında gazilerin maneviyat kavramına yükledikleri anlamlara yönelik düşüncelerini tespit etmek amacıyla katılımcılara “Maneviyat kelimesi sizin için ne anlam ifade ediyor bununla ilgili görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar tablo 15’de sıralanmıştır.

Tablo 15 Maneviyat Kavramına Yüklenen Anlamlar ile İlgili Dağılım

Temalar	f	%
İlahi bir inanç	8	38
Vatan, millet, bayrak sevgisi	3	14
Saygınlık, aidiyet duyulması	2	10
Gelecek beklentisi	2	10
Eğitim ve bilgi sahibi olma	2	10
Yardım edilmesi ve ilgi gösterilmesi	2	10
Doğru ve dürüst olmak	1	4
Teslimiyet duygusu	1	4
Toplam	21	100

Tablo 15’de görüldüğü üzere, gazilerin maneviyat kavramına yükledikleri anlamlar %38’lik oranla ilahi bir inanç ilk sırada yer almaktadır. Bunu %14’lük oranla vatan, millet, bayrak sevgisi, %10’luk oranlarla saygınlık, aidiyet duyulması, gelecek beklentisi, eğitim ve bilgi sahibi olma, yardım edilmesi ve ilgili gösterilmesi takip

etmektedir. Bu oranları %4'lük oranlarla doğru ve dürüst olmak, teslimiyet duygusunun izlediği görülmektedir. Katılımcıların bazıları ilgili soruya cevap vermediği için katılımcı sayısı 21 olarak görülmektedir. Katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri aşağıda belirtilmiştir.

İlahi bir inanç:

Görüşme 16, erkek, 42 yaşında; *“Uhrevi ilahi bir kavram, iç dünya vicdan kavramlarıyla bağlantılı bir kelime olduğunu düşünüyorum.”*

Görüşme 22, erkek, 44 yaşında; *“Maneviyat duygusu insanoğlunda bulunması gereken ve zor şartlarda insanoğlunun bu durumları atlatmasını sağlayan en önemli duygudur.”*

Görüşme 28, erkek, 69 yaşında; *“Çok derin düşünceler geliyor aklıma. Manevi duygular olmasa yaşamak boş gibi geliyor.”*

Görüşme 6, erkek, 45 yaşında; *“Maneviyat birçok şey ifade ediyor. Hayatın sonsuz olmadığını, gelecekte bir hayat olduğunu cennet ve cehennem olduğunu. Bu hayatın geçecek olduğunu biliyorum.”*

Görüşme 9, erkek, 66 yaşında; *“Maneviyat demek inanç demektir, Allah'a gereği gibi kul olmak demektir benim anladığım.”*

Görüşme 13, erkek, 34 yaşında; *“Maneviyat kelimesi bana göre insanın içindeki inancı anlatır. İnançlarını kaybeden hayatta tutunamaz.”*

Görüşme 2, erkek, 41 yaşında; *“İnsanın bir şeye inanıyor olması manevi açıdan boşlukta kalmaması gerek yaşantısına yön verirken aldığı kararlar gerekse hayata bakışı ve hayata bağlı kalabilmesi için maneviyatını güçlü tutması gerektiğine inanıyorum.”*

Görüşme 5, erkek, 50 yaşında; *“Benim için maneviyat hem dinsel anlam içeriyor hem de sevdiklerinizin yanında olması anlamına gelir.”*

Çalışmaya katılan gazilerin ifadelerine göre gazilerin %38'nin maneviyatı din ile ilişkili olarak algıladıklarını söyleye biliriz. Bunun sebebi; gazilerin yaşadıkları durumu ilahi bir güçle anlamlandırmalarıyla ilişkilidir.

Vatan, millet, bayrak sevgisi:

Görüşme 17, erkek, 65 yaşında; “*Vatan, millet, bayraktır maneviyattır.*”

Görüşme 27, erkek, 43 yaşında; “*Vatan, bayrak, aile benim için maneviyattır.*”

Görüşme 3, erkek, 41 yaşında; “*Değerler benim için vatan, millet, bayrak. Paradan puldan önemlidir maneviyat. Düşmanlarımız kimse, onlara kim destek veriyorsa onlarla mücadele maneviyattır benim için.*”

Çalışmaya katılan gazilerin %14’ü maneviyatı değerleri ile ilişkilendirmiştir. Vatan, millet ve bayrak sevgisi gibi değerler de aslında dini referanslar içermektedir. Bu değerlerin gazilerin davranışlarını ve hayata karşı tutumlarını etkilediği görülmektedir.

Saygınlık, aidiyet duyulması:

Görüşme 21, erkek, 34 yaşında; “*Ruhsal ve psikolojik olarak saygınlık ve aidiyet demek.*”

Görüşme 1, erkek, 55 yaşında; “*Sevgi, saygı, mutluluk, her şeyin güzeli, iyiliği ama sadece dini olarak olmaz.*”

Gaziler saygınlık ve aidiyeti maneviyat ile ilişkilendirmişlerdir. Bu hissetmiş olduklarını yalnızlık duygusundan kaynaklanmaktadır.

Gelecek beklentisi:

Görüşme 12, erkek, 66 yaşında; “*Geçmişte veya geleceğe karşı iyi ya da kötü bekleyiştir benim için maneviyattır.*”

Görüşme 20, erkek, 55 yaşında; “*Maneviyat benim için çocuklarımın geleceği...*”

Gaziler, gelecek beklentisini maneviyatla ilişkilendirmişlerdir, bunun geleceğe karşı taşınmış oldukları umuttan kaynaklandığı görülmektedir.

Eğitim ve bilgi sahibi olma:

Görüşme 19, erkek, 66 yaşında; “*Dini anlamda ise maneviyat bir eğitimidir.*”

Görüşme 29, erkek, 65 yaşında; “*Maneviyat bence bilgidir.*”

Gazilerin maneviyatı ilişkilendirdikleri bir diğer kavram eğitim ve bilgi sahibi olmadır. Bu gazilerin bilişsel bir beklenti içinde olduklarını göstermektedir.

Yardım edilmesi, ilgi gösterilmesi:

Görüşme 4, erkek, 65 yaşında; “Biz Ankara GATA’da yatarken genelevin kadınları bizi ziyarete gelmişlerdi. Hepsi sırtlarına kefe koymuşlardı elma, armut, sigara koymuşlardı. Bizlere bunları dağıttılar hepimiz ağladık. İşte bu maneviyattır.”

“Ailelerimize mektup yazıp haber vermemizi istediler ama ben mektubu yazdım ama param yoktu onu gönderecek, gözüme yaşlı bir amcayı kestirip ondan rica ettim bu mektubu gönderir misin benim param yok diye o da bana bu nasıl soru göndermez miyim hiç dedi işte bu maneviyattır, insanın yaralarını iyileştirir.”

Görüşme 7, erkek, 66 yaşında; “İnsanlara yardım etmek, Allah’ın yarattığı her şeyi korumak, ağaçta hayvanda dâhil.”

Kendilerine yardım edilmesi ile maneviyat arasında kurdukları ilişki ise kendilerine değer verilmesinden duydukları mutluluktan kaynaklanmaktadır.

Doğru ve dürüst olmak:

Görüşme 24, erkek, 69 yaşında; “Düzgün olmak, dürüst olmaktır maneviyat.”

Teslimiyet duygusu:

Görüşme 11, erkek, 45 yaşında; “Maneviyat teslimiyettir...”

3.4.2. Gazilerin Manevi Danışmanlıkla İlgili Görüşlerine Ait Bulgular

Bu başlık altında gazilerin manevi danışmanlığa yönelik düşüncelerini tespit etmek amacıyla katılımcılara “Manevi danışmanlıkla ilgili görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar tablo 16’da sıralanmıştır.

Tablo 16 Gazilerin Manevi Danışmanlıkla İlgili Görüşlerinin Dağılımı

Temalar	f	%
Manevi danışmanlık fayda sağlar	18	45
Manevi danışmanlık hakkında bilgi sahibi olmama	7	17,5
Manevi danışmanlığın bilimsel olması	3	7,5
Manevi danışmanlıkla değerli hissetme	3	7,5
Doğru dini bilgiye ulaşma isteği	3	7,5
Din adamları ile yapılan sohbetler	3	7,5
Toplam	37	100

Tablo 16’da görüldüğü üzere, gazilerin manevi danışmanlıkla ilgili görüşlerinde %45’lik oranla ilk sırada manevi danışmanlık fayda sağlar olarak tespit edilmiştir. %17,5’lik oranla manevi danışmanlık hakkında bilgi sahibi olmama, %7,5’lik oranla manevi danışmanlığın bilimsel olması, manevi danışmanlıkla değerli hissetme, doğru dini bilgiye ulaşma isteği ve din adamları ile yapılan sohbetler olarak izlenmiştir. Katılımcıların bazılarının ifadeleri birden fazla temada yer aldığı için katılımcı sayısı 37 olarak görülmektedir. Katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri aşağıda belirtilmiştir.

Manevi danışmanlık fayda sağlar:

Görüşme 2, erkek, 41 yaşında; *“Şahsi kanaatim; belli bir eğitim seviyesinin üzerindeki personel için (subay, astsubay) gazi olmak yaralanmak mesleğin gerektirdiği ve herkesin başına gelebilecek durumlar içerisinde yer almaktadır. Bu duruma hazırlıklı olmayan yedek subay ve erbaş/erler için yaralandığı andan itibaren manevi ve psikolojik destek kendileri ile birlikte ailelerine de eş güdümlü olarak sağlanmalı.”*

Görüşme 12, erkek, 66 yaşında; *“...Tophuma bunun faydası olur. Manevi olarak çok iyi olur. Bu konular insanı kendine çeker.”*

Görüşme 16, erkek, 42 yaşında; *“Gazilere maddi destek kadar manevi desteğinde önemli olduğu kanaatindeyim. Onlara değerli oldukları hissettirilmeli, özellikle uzuv kayıpları büyük olanlar için düşüncem.”*

Görüşme 3, erkek, 41 yaşında; *“Bu desteklerin alınması insanların iyileşmesini sağlar.”*

Görüşme 4, erkek, 65 yaşında; *“Şu anda iyiyim. Ama ilk başta olsaydı hemen giderdim.”*

Çalışmaya katılan gazilerin %45’i kendilerine manevi danışmanlığın faydalı olacağını düşünmektedirler. Gazilerin farklı kaynaklara yönelerek bu açığı kapatmaya çalıştıkları görülmektedir.

Manevi danışmanlık hakkında bilgi sahibi olmama:

Görüşme 20, erkek, 55 yaşında; *“Manevi danışmanlık konusu ile ilgili hiç bilgim yok, şimdi sizden duydum.”*

Görüşme 27, erkek, 43 yaşında; *“Konuyu yeni duyduğum için fikrim yok ama her türlü destek faydalı olur.”*

Görüşme 30, erkek, 45 yaşında; *“Manevi danışmanlıkla ilgili görüşüm yok bu konuyu şimdi sizden öğrendim.”*

Manevi danışmanlık ülkemiz için yeni bir alandır. Bu sebeple gazilere öncelikli olarak manevi danışmanlık hakkında bilgi verilmiş olmasına rağmen tam olarak nasıl bir uygulama olduğunu anlamadıkları için %17,5’lik oranında “bilgim yok” şeklinde bir sonuç çıkmıştır.

Manevi danışmanlığın bilimsel olması:

Görüşme 10, erkek, 66 yaşında; *“Hacı hoca işi bilim varken olmaz bu gün teknoloji var önce bilim sonra inanç gelmeli.”*

Görüşme 2, erkek, 41 yaşında; *“Travma sonrası sendromun atlatılması ve kalıcı birtakım etkilere maruz kalınmaması için gazilerin yapılacak mülakatlarla iyi değerlendirilip ihtiyaçlarının iyi tespit edilmesi lazım.”*

Gazilerin ihtiyaçları doğrultusunda verilecek bir manevi danışmanlığın kendilerine fayda sağlayacağına inandıkları görülmektedir.

Manevi danışmanlıkla değerli hissetme:

Görüşme 11, erkek, 45 yaşında; *“İslamiyet’te olması gereken budur aslında. Bizde empati kuran yok. İnsanlar bacağına verdin maaş alıyorsun şeklinde bakış açısına sahip”.*

Görüşme 16, erkek, 42 yaşında; *“Onlara değerli oldukları hissettirilmeli, özellikle uzuv kayıpları büyük olanlar için düşüncem.”*

Gazilere yönelik manevi danışmanlıkta değersizlik hissinin kaldırılmasına yönelik beklentileri olduğu görülmektedir.

Doğru dini bilgiye ulaşma isteği:

Görüşme 20, erkek, 55 yaşında; *“Gerçek dini anlatabilecek varsa onu dinlemek önemli olandır. Önemli olan iman ve inançtır.”*

Görüşme 22, erkek, 44 yaşında; *“Gerekli olduğu kanaatindeyim ama ehil kişiler tarafından yapılmak şartıyla.”*

Görüşme 24, erkek, 69 yaşında; *“Bunu yapacak kişiye bağlıdır. Doğru bilgi vererek sadece dini bilgi olmamalıdır.”*

Din adamları ile yapılan sohbetler:

Görüşme 11, erkek, 45 yaşında; *“Almanya da hastanede yatarken papazların geldiğini gördüm, bana da sordular. Yemekleri falan sormuşlardı, yanımdaki hastaya manevi bakım yapıyorlardı, dua ediyorlardı, yanımdaki hastanın keyfi yerine geliyordu.”*

Görüşme 6, erkek, 45 yaşında; *“Aklıma hoca, imam ile birebir etiğim sohbetler aklıma geldi ve o beni rahatlatır.”*

3.4.3. Gazilerin Manevi İhtiyaçları ile İlgili Bulgular

Bu başlık altında gazilerin manevi ihtiyaçlarına yönelik düşüncelerini tespit etmek amacıyla katılımcılara “Gazilerin manevi ihtiyaçları hakkındaki görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar tablo 17’de sıralanmıştır.

Tablo 17 Gazilerin Manevi İhtiyaçları ile İlgili Dağılım

Temalar	f	%
Dini uygulamalar yapılması	15	45
Sohbet edilmesi	9	27
Moral ve motivasyon sağlanması	5	15
Kendini değerli hissettirmek	4	12
Toplam	33	100

Tablo 17’de görüldüğü gibi, gazilerin manevi ihtiyaçlarına dair ifadelerine göre %45’lik oranla dini uygulamalar yapılması ilk sırada yer almaktadır. Dini uygulamalar olarak ifade edilen uygulamalar dua etme, ibadet etme, dini sohbet, Türkçe Kur’an okunması, dini eğitim gibi faaliyetleri nitelemektedir. Bunu %27’lik oranla sohbet edilmesi, %15’lik oranla moral ve motivasyon sağlanması ve %12’lik oranla kendini değerli hissettirmek takip etmiştir. Katılımcıların bazılarının ifadeleri birden fazla temada yer aldığı için katılımcı sayısı 33 olarak görülmektedir. Katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri aşağıda belirtilmiştir.

Dini uygulamalar yapılması:

Görüşme 3, erkek, 41 yaşında; *“Dini içerikli sohbet, Peygamberimizin hayatının anlatılması, ayetlerin okunmasını isterim şimdi.”*

Görüşme 30, erkek, 45 yaşında; *“Türkçe anlayacağım şekilde Kur’an okunsun, sohbet edilebilir.”*

Görüşme 15, erkek, 67 yaşında; *“Dua etmek iyi gelir.”*

Görüşme 16, erkek, 42 yaşında; *“Sohbet, motivasyon, dua, ibadet bunların etkili olacağını düşünüyorum.”*

Görüşme 22, erkek, 44 yaşında; *“Dua, ibadet, telkin, sohbet hepsinin olması gerektiğini düşünüyorum.”*

Görüşme 6, erkek, 45 yaşında; *“Beraber dua etmek, sohbet etsin dini içerikli sohbet edilmesi hoşuma gider.”*

Görüşme 19, erkek, 66 yaşında; *“Bilemiyorum dini eğitim olabilir.”*

Çalışmaya katılan gazilerin %45’i dini uygulamalar yapılmasını istediklerini ifade etmişlerdir. Bunun sebebi; dini duygularını tekrar canlandırmak ve yaşadıklarını değerlendirerek anlamlandırmak istemelerinden kaynaklanmaktadır.

Sohbet edilmesi:

Görüşme 8, erkek, 66 yaşında; *“İtikadi açıdan sohbetler düzenlenebilir, ziyaretler yapılabilir. Allah razı olsun, belediyeden, kaymakamlıktan, Sosyal Politikalar Bakanlığından arayıp soruyorlar.”*

Görüşme 20, erkek, 55 yaşında; *“Cemaat kurulup hoca anlatır ve bu şekilde sohbet gelişmeli, bu sohbet üzerinden hareket edilmelidir. Bire bir olması baskı oluşturur, cemaatle olması daha iyi olur. Birebir olma durumu sürtüşme oluşturur.”*

Görüşme 9, erkek, 66 yaşında; *“Ben İslami derslere katılıyorum. Moral verecek şeyler olabilir. İslami sohbetler faydalı olabilir. Dini bir guruba üyeyim zaten.”*

Görüşme 25, erkek, 38 yaşında; *“Gelip sohbet edilse hoşuma gider bu kafa dağıtıcı olur.”*

Görüşme 21, erkek, 34 yaşında; *“Sohbet ve motivasyon olabilir.”*

Konuşma insanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliklerin başında gelmektedir. İnsanoğlunun diğer insanlarla iletişim kurması konuşma yoluyla olmaktadır. Konuşamama insana psikolojik olarak zarar verir ve bireyin içe kapanmasına ve sorunlarının giderek artmasına neden olur. Konuşma yoluyla

sorunlarını ifade eden insan sorunlarına çözüm bulabilir. Bu sebeple gaziler sohbet edilmesinin kendilerine iyi geleceğini düşünmektedirler.

Moral ve motivasyon sağlanması:

Görüşme 28, erkek, 69 yaşında; *“Çatışma ortamından çıkan bireyleri bir arada toplamak onlara iyi gelir diye düşünüyorum bir kamp olabilir.”*

Görüşme 13, erkek, 34 yaşında; *“Sohbet ve motivasyon önemli...”*

Görüşme 4, erkek, 65 yaşında; *“Moral verilse travmaların atlatılmasına yardımcı olursa iyi olur.”*

Kendini değerli hissettirmek:

Görüşme 24, erkek, 69 yaşında; *“Kendilerini değerli hissetmelerini sağlamak gerektiğini düşünüyorum.”*

Görüşme 11, erkek, 45 yaşında; *“Bize devletin insan gözüyle bakmasını isterim. Yeterli değerin verildiğini düşünmüyorum.”*

Görüşme 26, erkek, 45 yaşında; *“Değer verilmesi, kıymet gösterilmesini iyi hissettirir.”*

Görüşme 18, erkek, 66 yaşında; *“Devletimizin gazi ve şehit ailelerine saygı duyulması için halkın bilgilendirilmesini istiyoruz.”*

Gazilerin sıklıkla ifade ettiği moral motivasyon beklentileri ve değersizlik hissinin bertaraf edilmesinin kendilerine fayda sağlayacağı görülmektedir.

3.4.4. Gazilerin Manevi Destek ve Psikolojik Sağlık Sorunları ile Başa Çıkmaya Ait Bulgular

Bu başlık altında gazilerin manevi destek ve psikolojik sağlık sorunları ile başa çıkmaya yönelik düşüncelerini tespit etmek amacıyla katılımcılara “Gazilerin manevi destek ve psikolojik sağlık sorunları ile başa çıkmaya yönelik görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar tablo 18’de sıralanmıştır.

Tablo 18 Manevi Destek ve Psikolojik Sağlık Sorunları ile Başa Çıkma ile İlgili Dağılım

Temalar	f	%
Evet, kesinlikle, iyi gelir, katkı sağlar	28	90
İnanç durumunun etkisi	2	6
Manevi desteğe olumsuz bakma	1	3
Toplam	31	100

Tablo 18’de görüldüğü gibi, manevi destek ve psikolojik sağlık sorunları ile başa çıkmaya dair ifadelerine göre %90’lık oranla evet, kesinlikle, iyi gelir, katkı sağlar yanıtı ilk sırada yer almaktadır. Bu sonucu %6’lık oranla inanç durumunun etkisi ve %3’lük oranla manevi desteğe olumsuz bakma izlemektedir. Katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri aşağıda belirtilmiştir.

Evet, kesinlikle, iyi gelir, katkı sağlar:

Görüşme 2, erkek, 41 yaşında; *“Manevi desteğin faydası olabilir. Maneviyatını kaybeden gaziler zararlı alışkanlıklara başlayarak iyileşme sürelerini geciktirebiliyorlar.”*

Görüşme 11, erkek, 45 yaşında; *“Manevi desteğin iyi geleceğini düşünürüm bizimle daha iyi ilgilenir sorunlarımızı görürler.”*

Görüşme 25, erkek, 38 yaşında; *“Kesinlikle katkı sağlar, giden kişinin gazilerin dikkatlerini başka yere çekip sorunlarından uzaklaştırması iyi gelir.”*

Görüşme 30, erkek, 45 yaşında; *“Kişiye ve duruma göre bunun katkısı değişebilir.”*

Görüşme 3, erkek, 41 yaşında; *“Aşırı dine yönelmeden, sohbet muhabbet, çözemediklerin sorunlar ile ilgili konuşmalar yapılırsa fayda sağlar.”*

Görüşme 16, erkek, 42 yaşında; *“Manevi destek hayata tutunmalarında, iyileşme sürecinde etkili olacaktır.”*

Çalışmaya katılan gaziler %90 oranında manevi danışmanlığın psikolojik sorunlarına iyi geleceğini düşünmektedirler. Maneviyatın insanı yalnızlık duygusundan koruması ve yaşadıkları her şeyin bir sebebi olduğuna inanmaları sonucun bu şekilde çıkmasının nedenidir.

İnanç durumunun etkisi;

Görüşme 27, erkek, 43 yaşında; *“Kesinlikle katkı sağlar ama inancın zayıf ya da kuvvetli olması ile ilgilidir bu biraz. İnancı kuvvetli insana iyi gelirken, zayıf inancı olana iyi gelmeye bilir.”*

Görüşme 6, erkek, 45 yaşında; *“Manevi destek verilsin isterim. Ama bu kişilerin inançları ile de ilgili birazda, gazi olduktan sonra durumları çok kötüye giden arkadaşlarımda oldu. Gazilik sonrası bağlanan maaş ve ayrıca çalışıyorsa ellerine iyi maaş bazı gazilerimiz bunu har vurup harman savuruyor, ailelerine bakmayan, fuhuş, kumar, içki gibi şeylere yönelen tanıdığım gaziler var...”*

Gaziler, manevi desteğin inanç sahibi olan bireylere faydalı olacağını, inanmayan bireyler üzerinde etki etmeyeceğini vurgulamak istemişlerdir.

Manevi desteğe olumsuz bakma:

Görüşme 7, erkek, 66 yaşında; *“Manevi desteğe olumlu bakmıyorum.*

Çalışmaya katılan gazilerin %3’nün manevi desteğe karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bakış açısının sebebi; sosyo kültürel nedenler ya da bireyin inanç durumu olabilir. Ama genel olarak değerlendirdiğimizde gaziler manevi desteğin kendilerine olumlu katkı sağlayacağına inanmaktadırlar.

3.4.5. Manevi Destekten Beklenen Uygulamalar ile İlgili Bulgular

Bu başlık altında gazilerin manevi destekten bekledikleri uygulamalara yönelik düşüncelerini tespit etmek amacıyla katılımcılara “Nasıl bir manevi destek uygulaması beklersiniz bununla ilgili görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar tablo 19’da sıralanmıştır.

Tablo 19 Manevi Destekte Beklenen Uygulamalar ile İlgili Dağılım

Temalar	f	%
Dini uygulamalar yapılması	15	39
Fikrim yok	8	21
Sohbet, motivasyon, dinleme ve ilgi gösterilmesi	8	21
Kendini değerli hissettirilmek	3	9
Eğitim verilmesi	2	5
Gazilerin bir araya getirilmesi	2	5
Toplam	38	100

Tablo 19’da görüldüğü üzere, manevi destekte beklenen uygulamaların ilk sırasında %39’luk oranla ilk sırada dini uygulamalar yapılması yer almaktadır. Onu %21’lik oranla fikrim yok ve sohbet, motivasyon, dinleme ve ilgi gösterilmesi izlemektedir. Dördüncü sırada %9’luk oranla ve kendini değerli hissettirilmek takip etmektedir. Son sırada ise %2’lik oranla eğitim verilmesi ve gazilerin bir araya getirilmesi izlemektedir. Katılımcıların bazılarının ifadeleri birden fazla temada yer aldığı için katılımcı sayısı 38 olarak görülmektedir. Katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri aşağıda belirtilmiştir.

Dini uygulamalar yapılması:

Görüşme 22, erkek, 44 yaşında; *“Dua etme, İbadet etme, telkin, sohbet, motivasyon hususlarını kapsayan ve bu konuda eğitim almış kişiler tarafından manevi destek uygulaması faydalı olur.”*

Görüşme 30, erkek, 45 yaşında; *“Türkçe anlayacağım şekilde Kur’an okunsun isterim. Kur’an’ın özünü bilmek isterim.”*

Görüşme 9, erkek, 66 yaşında; *“...Moral verecek şeyler olabilir. İslami sohbetler faydalı olabilir. Dini bir guruba üyeyim zaten.”*

Çalışmaya katılan gazilerin dini açıdan bilgilenme beklentileri olduğu görülmektedir. Bunun yaşadıklarını değerlendirirken kendilerine fayda sağlayarak yol göstereceğine inanmalarından kaynaklandığını düşünmekteyiz.

Fikrim yok:

Görüşme 28, erkek, 69 yaşında; *“Bununla ilgili hiç düşünmedim.”*

Görüşme 1, erkek, 55 yaşında; *“Başka ne olabilir fikrim yok.”*

Çalışmaya katılan gazilerin %31’i verilecek manevi desteğin içeriği hakkında fikirleri olmadığını ifade etmişlerdir.

Sohbet, motivasyon, dinleme ve ilgi gösterilmesi:

Görüşme 13, erkek, 34 yaşında; *“Sohbet ve motivasyonun yardımcı olacağını düşünüyorum.”*

Görüşme 16, erkek, 42 yaşında; *“Onlarla vakit geçirme daha çok dinleme. Keyif alabilecekleri şekilde vakit geçirilme diyebilirim.”*

Görüşme 10, erkek, 66 yaşında; *“İlgi gösterilmesi faydalı olur.”*

Görüşme 3, erkek, 41 yaşında; *“Komutanların gelmesi ziyaret edip sohbet etmesi bizi mutlu eder. Askerlik anılarından bahsedilmesi hoşumuza gider.”*

Görüşme 23, erkek, 44 yaşında; *“Geziler yapılabilir, dikkatlerinin dağıtmak gerekir, ilgi gösterilmeli.”*

Daha önceki boyutlarda da karşımıza çıkan sohbet, motivasyon, dinleme ve ilgi gösterilmesi isteklerini burada da ifade ettikleri ve beklentilerinin bu yönde olduğu görülmektedir.

Kendini değerli hissettirilmek:

Görüşme 24, erkek, 69 yaşında; *“Bireyin değerli hissetmesini de sağlaması gereklidir. Katkı sağlayacağını düşünüyorum güzel olur. Topluma faydalı bireyler olurlar, aileleri kazanırsınız.”*

Görüşme 2, erkek, 41 yaşında; *“Yaralanan personel Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) işlemleri bitmeden gazi olarak görülmediğinden tedavi sürecinde resmi bir statüye sahip olamıyor ve birtakım haklardan yararlanamıyor. Tedavi sürecinde gazilik statüsünün kazandırılmasının maddi ve manevi olarak hem gaziye hem de ailelerini olumlu etkileyeceğini düşünüyorum.”*

Görüşme 30, erkek, 45 yaşında; *“Gazi ve şehit ailelerin yaşadığı yerlerde bunun çevre tarafından bilinmesi gerektiğini düşünüyorum.”*

Eğitim verilmesi:

Görüşme 19, erkek, 66 yaşında; *“Ama eğitim kesinlikle şart hangi konuda olursa olsun. İster askeri anlamda ister dini anlamda ne yapılacaksa eğitim verilerek yapılmalı.”*

Görüşme 12, erkek, 66 yaşında; *“Gazilere yönelik bu konuda bir el kitabı basılsa, hazırlansa güzel olur.”*

Gazilerin bir araya getirilmesi:

Görüşme 6, erkek, 45 yaşında; *“Bizim gibi gazilerin bir arada gidebileceği yerler olması lazım.”*

Görüşme 25, erkek, 38 yaşında; *“Grupla beraber yapılması güzel olur yalnız yapılması yerine.”*

Çalışmaya katılan gazilerin manevi danışmanlık içerisinde; değersizlik hissinden kurtulma, bilişsel bilgilendirme ve duygudaşlık hissettikleri insanlarla bir arada olmaları yönünde beklentileri olduğu görülmektedir.

3.4.6. Manevi Destek Uzmanından Destek Talebi ile İlgili Bulgular

Bu başlık altında gazilerin manevi destek uzmanından destek talebine yönelik düşüncelerini tespit etmek amacıyla katılımcılara “Manevi destek uzmanından destek almak ister misiniz bununla ilgili görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar tablo 20’de sıralanmıştır.

Tablo 20 Manevi Destek Uzmanından Destek Talebi ile İlgili Dağılım

Temalar	f	%
Manevi destekten faydalanırdım	14	61
Fikrim yok	4	17
Manevi destek alıyorum	3	13
Manevi destek istemem	2	9
Toplam	23	100

Tablo 20’de görüldüğü gibi, manevi destek uzmanından destek talebi ile ilgili katılımcı ifadelerine göre ilk sırada %61’lik oranla manevi destekten faydalanacakları yer almaktadır. Bunu %17’lik oranla fikrim yok, %13’lük oranla manevi destek alıyorum ve %9’luk oranla manevi destek istemem izlemektedir. Katılımcıların bazıları ilgili soruya cevap vermediği için katılımcı sayısı 23 olarak görülmektedir. Katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri aşağıda belirtilmiştir.

Manevi destekten faydalanırdım:

Görüşme 3, erkek, 41 yaşında; *“Yaralandığım dönemde böyle bir uygulama olsa isterdim.”*

Görüşme 5, erkek, 50 yaşında; *“Bize manevi destek verilseydi faydalanırdım.”*

Görüşme 30, erkek, 45 yaşında; *“İsterim, bizler çoğu şeyi içimize atarız. Konuşmak, ilgi fayda sağlayabilir.”*

Görüşme 6, erkek, 45 yaşında; *“Manevi destek bence herkese hemen değil de ihtiyaçları ve beklentileri doğrultusunda verilmelidir. Doğru zamanda yapılırsa belki de inanmayan insanlar bile kazanılabilir.”*

Görüşme 2, erkek, 41 yaşında; *“16 yıllık gaziyim. İlk yılımda olsaydım manevi destek isterdim.”*

Görüşme 22, erkek, 44 yaşında; *“Kendim için şu an için hayır ama olayın yaşandığı zamanlarda olması faydalı olurdu.”*

Görüşme 11, erkek, 45 yaşında; *“O zaman isterdim iyi olurdu.”*

Görüşme 15, erkek, 67 yaşında; *“Şu anda değil ama daha önceden olsaydı isterdim.”*

Görüşme 23, erkek, 44 yaşında; *“Eskiden olsaydı isterdim ama şu anda gerek yok, yeni gazi olanlara fayda sağlayacaktır yaptığınız çalışma.”*

Çalışmaya katılan gazilerin %61'i manevi destek uzmanından destek isteyebileceklerini ifade etmişlerdir. Çalışmada elde ettiğimiz bulgular bu yönde bir arayış içinde olduklarını ve böyle bir desteğe ihtiyaç duyduklarını açıkça göstermektedir.

Fikrim yok:

Görüşme 1, erkek, 55 yaşında; *“Fikrim yok şu anda.”*

Görüşme 10, erkek, 66 yaşında; *“Bilemiyorum.”*

Manevi destek alıyorum:

Görüşme 12, erkek, 66 yaşında; *“Zaten hocalardan bu desteği alıyorum, iyi geliyor bana.”*

Görüşme 25, erkek, 38 yaşında; *“Hocadan almıştım. Alırım.”*

Görüşme 9, erkek, 66 yaşında; *“Dini bir gruba dâhil olduğum için zaten dini bilgileri alıyorum, öğrenmek istediklerimi öğreniyorum. İnsanın ufkunu geliştiriyor.”*

Manevi destek istemem:

Görüşme 7, erkek, 66 yaşında; *“Hayır istemem. Hiçbir din adamından manevi danışmanlık istemem. Ben aptal bir insan değilim onların bana öğreteceği birşey olamaz ben Kur’an ı Kerimi de Türkçe okuyorum. Araplık beni ilgilendirmiyor kimse bana Arapça Kur’an’ı dayatamaz. Türkçe okuyorum Arapça okuyandan daha çok şey biliyorum. Kur’an’ı Türkçe okuduğum için bana zarar vermeyen hiçbir şeyi öldürmedim, bana öldürme diye emrediyor. Esirleri öldürenler oldu bunlar nasıl Müslüman. Ben psikologla görüşebilirim ama din adamları yardımcı olamaz. Kimseye yardımcı olamaz. Kur’an-ı Kerim’i anlaşılır şekilde anlatacak din adamı yardımcı olabilir, yalan söylemeyecek.”*

Çalışmaya katılan gazilerin bazıları manevi destek istemediğini ifade etmiştir. Bunun farklı sebepleri olabileceğini değerlendirmekteyiz. Danışmanlık fikrine sıcak bakmamak, dini inanç, sorunları kendilerinin çözebileceği düşüncesi, geçmişte yaşanmış olumsuz birtakım olayların bu olumsuz bakış açısına sebep olabileceğini değerlendirmekteyiz.

BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın amacı, gazilerin karşılaşmış oldukları sorunlar ve manevi danışmanlık ihtiyaçları ile ilgili görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla farklı şekillerde gazilik unvanı almış gazilerin görüşlerine başvurulmuş ve elde edilen bulgular literatürde yer alan benzer çalışmaların sonuçlarına yer verilerek araştırmacının yorumları doğrultusunda değerlendirilmiştir.

3.5.Gazilerin Travma Sürecinde Bedensel ve Psikolojik Sorunları

Bu başlık altında bu tema ve bu tema ile ilgili alt temalara ait değerlendirmelere yer verilmektedir.

3.5.1. Katılımcıların Gazi Olma Nedenleri

Türk toplumunda askerlik yapmak manevi temelli bir yükümlülük ve onurlu bir vatan görevidir. Kültürümüzde erkekler için bu görevi yerine getirmek, topluma kendini kabul ettirmenin bir ifadesi olarak algılanmaktadır. Meslek olarak askerliği seçmek de toplumumuzda hem birey hem de bireyin ailesi için onur ve gurur verici bir durumdur. Görüşme yapmış olduğumuz gazilerin %83'ü askerlik görevini yerine getirdikleri dönemde, %17'si de askeri personel olarak görev yaparken fiziksel olarak bütünlüklerini kaybederek malul gazi, ya da muharip gazi olmuşlardır.

Malul gaziler %41'lik oranla düşmanla girilen çatışmalarda ya da operasyonlarda farklı silahların etkisiyle yaralanmışlardır. Gazilerin %24'ü düşmanın yerlere döşemiş oldukları mayın ya da EYP'nin patlaması sebebiyle vücut bütünlüklerini kaybetmişlerdir. Mayın ya da Eyp patlamalarının daha çok alt beden yaralanmaları sebep olduğu bilinmektedir. Gazilerin %24'ü TSK'nın sınır dışına düzenlemiş olduğu operasyonlarda silah ve patlayıcıların yarattığı zarar verici etkilerden yara almışlardır. Gazilerin %11'i askerlik görevlerini yerine getirirken soğuktan donma ile ya da kaza geçirerek bedensel olarak yaralanmışlardır. Farklı ülke gazilerinin benzer şekilde yara aldıkları ya da kuvvetli bombaların ve gazların askerler üzerinde kullanıldığı ve askerlerin bu sebeple gazi olduğu bilinmektedir.

Muharip gaziler Kıbrıs Barış Harekâtına katılmış olan gazilerdir ve bu gazilerin %73'nün psikolojik olarak yara aldığı tespit edilmiştir. Muharip gazilerin %20'si patlatıcı madde ile yaralanmış ve %7'si esir düşmüştür. Muharip gazilerin yara alma

durumu malul gazilere oranla daha az olduğu görölmekle birlikte onlar da savaştan psikolojik ve manevi yara alarak geri dönmüşlerdir.

Bir savaş ya da operasyonda esir düşmek bir asker için çok zor bir tecrübedir. Düşmanın esirlere fiziksel ve psikolojik şiddet uygulaması, açlık çektirmesi, kötü muamele etmesi ve ölüm riski gibi gayri insani uygulamalar yapması insan gururunu zedeleyen bir durumdur. Katılımcı bir gazimizin esir düşme sonucu ağır psikolojik sorunlarla beraber fiziksel sorunlar yaşadığı görölmektedir.

Savaşlarda kullanılan silahların yaralanmalara sebep olarak gaziliğe sebep olduğunu ayrıca savaş ortamının psikolojik ve manevi yaralanmalara sebep olduğunu söyleyebiliriz.

3.5.2. Gazilerin Bedensel Sağlık Sorunları

Elde ettiğimiz bulgulara göre, gazilerin bedensel sağlık sorunlarının başında amputasyona bağlı sorunların ilk sırada yer aldığı görölmektedir. Amputasyon gaziler üzerinde olumsuz bir beden imajı ve benlik saygısında azalmaya sebep olmaktadır. Ayrıca amputasyon sonrası gazilerin hayatlarını kolaylaştırmak için uygulanan protez uygulamaları gazilerin bedensel sağlık sorunlarından bir diğeridir. Protezler hayatı kolaylaştırmayı amaçlamaktadır fakat bunlara alışmak da bir süreç gerektirmektedir. Gaziler bu süreçte sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu sorunların başında protezin yerleşmesi için ampute edilen organın incelmesinin gerekliliği, ciltte tahriş oluşumu ve terleme yer almaktadır. Benzer bulgular Vietnam gazileri ile yapılmış bir çalışmada da karşımıza çıkmaktadır ve bulgularımızla benzerlik göstermektedir. Vietnam gazileri protez kullanımı ile ilgili ağrı, terleme, cilt tahrişi ve soket uyumu ile ilgili sorunlar yaşadıklarını bildirmişlerdir (Berke vd., 2010, ss.361–372).

Gazileri yara alma durumlarına göre değerlendirdiğimizde; alt beden yaralanmalarının ilk sırada, üst beden yaralanmalarının ikinci sırada, baş ve şarapnel yaralanmalarının üçüncü sırada yer aldığı görölmektedir. İlk sırada alt beden yaralanmalarının yer almasının sebebinin operasyonlarda ve savaşlarda askerlerin yürüyerek faaliyetleri icra etmeleri ve bu esnada maruz kaldıkları patlayıcı ya da yere döşenen mayınlar kaynaklı olduğunu söyleyebiliriz. Yine vücudun diğer bölgelerinde oluşan yaralamalar patlayıcı maddelerin ve silahların yaratmış oldukları hasarlardan kaynaklanmaktadır. Yurtdışında yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşıldığı

görülmektedir. Savaş yaralanmalarını istatistik olarak inceleyen bir çalışmada, I. Dünya Savaşı, II. Dünya Savaşı, Kore, Vietnam, Afganistan ve Körfez Savaşlarında yaralanmaları %50 ile %75 oranları arasında alt beden yaralanmaları, %2 ile %20 oranları arasında üst beden yaralanmaları, %4 ile %20 oranları arasında baş bölgesi yaralanmaları olduğunu ortaya koymuştur (Howard vd., 2003, ss.13-19).

Bedensel yaralanmalar içinde %12'lik orana sahip olan bir diğer yaralanma da şarapnele bağlı yaralanmalardır. Amerika Birleşik Devletleri Gazi İşleri Bakanlığı, şarapneli “zehirli gömülü parçalar” olarak ifade etmektedir. “Şarapnel”, savaş sırasında meydana gelen patlamalardan atılan kurşun, bomba ve diğer döküntülerin metal parçalarını ifade eder. Çalışmamıza katılan gaziler vücutlarında çıkarılamayan şarapnel parçaları bulunduğunu ve bu parçalar sebebiyle çeşitli sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Vücudunda organ kaybı olmayan fakat şarapnel parçaları bulunan birçok asker gazi sayılmamaktadır. Şarapnel yaralanmaları uzuv kaybı kategorisinde değerlendirilmediği için şarapnel ile yaralananlara yasal olarak gazi statüsü de verilmemektedir. Şarapnelin genellikle iki şekilde sağlık sorunlarına neden olabileceği belirtilmektedir; şarapnel parçasının gömülü olduğu yerde sakatlık yaratabilmesi ihtimali ya da metal iyonların parçadan salınarak vücudun diğer kısımlarını etkilemek için kan dolaşımına geçmesidir. Birçok şarapnel türü uranyum içermektedir. Uranyum oldukça zehirli bir maddedir ve böbrek hasarı, karaciğer kanseri, kemik kanseri, yüksek tansiyon, otoimmün ve üreme fonksiyonunun kaybına neden olabilir. Şarapnelin neden olduğu fiziksel sağlık sorunları, bir gazinin yaşam kalitesini bozabilir ve depresyon, anksiyete ve TSSB dâhil olmak üzere zihinsel sağlık sorunları riskini artırabilir. Şarapnel yarası olan birçok gazi, savaş sırasında karşılaştıkları acı verici yaralanmalar ve durumlardan dolayı TSSB'den etkilenir (<https://www.veteransdisabilityinfo.com>, 2022).

Elde ettiğimiz veriler ve literatürdeki çalışmaların sonuçları, savaş yaralanmalarının ortak özelliklere sahip olduğunu göstermektedir. Savaş yaralanmaları benzer fiziksel sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Fakat savaşlarda kullanılan farklı içeriklere (nükleer ya da kimyasal silahlar) sahip silahların yaralayıcı ya da zarar verici etkileri farklılıklar gösterebilir. Sonuç olarak yaralanmalar bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlıklarını olumsuz etkilemekle beraber, vücut bütünlüklerini de

bozmaktadır. Gaziler bedensel sağlık sorunları sebebiyle fiziksel, psikolojik ve manevi olarak sorunlar yaşamaktadırlar ve tüm bu olumsuz durumlar gazilerin hayat kalitelerini düşürmektedir.

3.5.3. Gazilerin Psikolojik Sağlık Sorunları

Gaziler yaşadıkları travma sonrası psikolojik sağlık sorunları yaşamaktadır. Bu sorunların başında travmatik olayı unutamamak, travmaya bağlı uyku sorunu, travmaya bağlı konuşma isteksizliği ilk sırada yer alırken bunları travmatik olayı tekrar yaşama takip etmektedir. Bu psikolojik sorunlar Travma Sonrası Stres Bozukluğu kapsamında değerlendirilen psikolojik sorunlardır. Psikolojik sağlığı olumsuz yönde etkileyen bu sorunlar gazilerde görünmez bir engellilik durumu yaratmaktadır.

Görünmez engellilik hem malul hem de muharip gazilerde görölmektedir. Malul gaziler görünür bir engellilik durumuna sahip oldukları için onların durumu daha somuttur. Oysa ki muharip gaziler fiziksel yaraya sahip olmadıkları için engellilikleri yok sayılmaktadır. Psikolojik olarak yaralanmış olmaları pek göz önünde bulundurulmamaktadır. Hâlbuki onların da psikolojik yaraları vardır ve görünmez engele sahiptirler.

Çalışmada, yaralanmalara bağlı olarak fiziksel yaralanan ve amputasyona uğrayan gaziler, organ kaybına bağlı olarak yas sürecine girmişlerdir. Bu süreçte duygusal bir çöküş, üzüntü, kaygı, çaresizlik, umutsuzluk ve hayal kırıklığı gibi hayatlarını olumsuz etkileyen duygular yaşadıkları tespit edilmiştir. Farklı hastalıklar sebebiyle organ kaybı yaşamış bireylerin geçirmiş oldukları süreç ve psikolojik durumları bulgularımızla benzerlik göstermektedir. Organ kaybı yaşayan bireylerin bir tür yas süreci yaşadıkları, bunun da onlarda duygusal olarak şok, hissizleşme, ağlama, üzüntü, pişmanlık, suçluluk, öfke, kaygı ve çaresizlik; fiziksel olarak halsizlik, iştah kaybı; bilişsel olarak inanmama, kafa karışıklığı, özgüven kaybı, hiçbir şeyden keyif almama; davranışsal olarak ağlama ve tükenmişlik tepkileri geliştirdiği tespit edilmiştir (Sağlam Demirkan, 2020, ss.75-137).

Amerikalı ve Koreli gazilerin psikolojik sağlık sorunları ile ilgili yapılmış çalışma sonuçları bulgularımızla benzerlik göstermektedir. Amerikalı gazilerde; depresyon, manik-depresif bozukluk, içki içme ve alkolle ilgili sorunlar, intihar riski, tütün ve uyuşturucularla ilgili sorunlar, depresyon, ağrı, uykusuzluk ve uyku

problemleri, olumsuz düşünceler ve duygular, kimseye güvenememe, ağrı ve diğer psikiyatrik bozukluklar, sosyal desteğe ihtiyaç, antidepresan kullanımı, baş ağrısı, baş dönmesi, yürüme sorunları, yorgunluk, sinirlilik, hafıza sorunları ve dikkat sorunları, amputasyonlar görülmektedir. ABD’de birçok gazinin yeniden topluma ve sivil hayata alışmakta zorlandığı tespit edilmiştir. Yine yaşanan bedensel travmanın engelliliğe sebep olması ya da çeşitli kimyasallara maruz kalınması (kirli su, radyasyon, duman, toz, kimyasal ya da biyolojik silahlar), gürültü ve titreşimin yaratmış olduğu sağlık sorunları yıllar sonra bile devam eden uzun vadeli sağlık sorunları ile ilişkilendirilmiştir (Olenick vd., 2015, ss.635-639). Kore Savaşına katılmış Koreli gaziler de TSSB kapsamında değerlendirilmiş ve genel olarak tüm gazilerde görülen benzer sağlık sorunları yaşadıkları tespit edilmiştir (Palmer vd., 2019, ss.554-562).

Savaşta esir düşen askerlerin savaş travmasını diğer askerle göre daha ağır ve farklı şekilde yaşadıklarını söyleyebiliriz. Kıbrıs’ta esir düşmüş bir gazinin hem bedensel hem de psikolojik olarak yaşadığı sorunlar, diğer gazilerden farklılık göstermektedir. Düşman tarafından yapılan işkenceler sonucunda iskelet yapısında düzelmeyen bozulmalar ve devam eden psikolojik sorunları mevcuttur. Psikolojik sorunları ile mücadele etmeye çalışsalar bile, yaşadıklarının hafızlarında hiçbir şekilde silinmediğini ifade etmektedirler. Benzer bulgular Kore Savaşında esir düşmüş olan Koreli gazilerde de görülmüş, onların sorunlarının diğer gazilere göre önemli ölçüde daha büyük travmalara yol açtığı tespit edilmiştir (Palmer vd., 2019, ss.554-562).

Çalışmaya katılan gazilerin %27’si yaşadıkları travmatik olayı unutamadıklarını ifade etmişlerdir. Kore Gazisi H.T.B’nin yazmış olduğu mektupta, 1951 yılında Kore’ye gittiğini ve mektubu yazdığında 85 yaşında olmasına rağmen Kore’de yaşadıklarını her detayı ile hatırlaması bunun açık bir kanıtıdır.

Travmalar insanların hayata olan bakış açılarını değiştiren olaylardır. Travma; bireye sorgulama, acı, belirsizlik, ani değişiklik, kayıp ve mücadele gibi birçok olumsuzluğun aynı anda yaşanmasına sebep olur. Travma yaşayan bireylerin bu karmaşada aynı duygu ve düşünceleri yaşamaları, beklenen bir sonuçtur. Burada farklılık gösteren en büyük etken bireylerin travma sonrası durumu kabullenme süresi ve başa çıkma şekilleridir. Bazılarının durumu kabullenmesi ve hayata hızlı bir şekilde geri dönmesi mümkünken, bazılarında bu sürenin yıllar aldığı gözlenmiştir. Gaziler

dayanıklı ve yılmaz bireylerdir. Gazilerin travmalarından kurtulmak için gayret gösterdikleri ve geleceğe karşı taşınmış oldukları umutla yaşama sarıldıkları gözlemlenmiştir.

3.5.4. Gazilerin Psikolojik Tedavi Alma Durumları

Gazilerin psikolojik tedavi alma durumlarında karşımıza iki durum çıkmaktadır. Bunların ilki psikolojik tedavi alma ikicisi ise psikolojik tedavi ihtiyacı olmasına rağmen almama ya da alamamadır.

Malul gaziler hastane döneminde isteğe bağlı olarak psikolojik tedavi almışlardır. Verilen psikolojik tedavi zorunlu bir çerçevede değil bireyin tercihinine bırakılmıştır. Genel olarak gazilerin psikolojik destek alma fikrine ilk etapta sıcak bakmadıkları gözlenmektedir. Bunun sebebi gazilerin, psikolojik tedavi alırlarsa toplum içinde damgalanacaklarını ayrıca sakatlık raporu verilirse çalışma şanslarının olmayacağını düşünmeleridir ve toplumdan dışlanma korkusudur. Bu gibi sebeplerle psikolojik tedavi istemedikleri görülmektedir. Fakat sorunları ile mücadelede çıkmaza girdiklerinde psikolojik destek almak zorunda kaldıkları izlenmektedir. Herman'a göre travmatize bireylerin çoğu kez herhangi bir tür yardım aramakta gönülsüz oldukları, travma sonrası stres bozukluğundan mustarip çoğu insanın, eninde sonunda akıl sağlığı sisteminden yardım aldığı belirtilmektedir. Vietnam gazileriyle yapılan bir çalışmada travma sonrası sendromu olan gazilerin hemen hepsinin, savaştan dönüşlerinden sonra en azından bir kez, akıl sağlığı sorunları için tedavi aradığı tespit edilmiştir (Herman, 2016, s.169). Herman'ın tespiti bulgularımızla benzerlik göstermektedir. Çalışmamızda gazilerin %53'nün hemen ya da daha sonra psikolojik tedavi aldığı tespit edilmiştir.

Çalışmamıza katılan gazilerin %47'si psikolojik tedavi ihtiyacı olmasına rağmen psikolojik tedavi almamış ya da alamamıştır. Bu grup özellikle çalışmamıza katılan Kıbrıs gazilerini temsil etmektedir. Kıbrıs gazileri psikolojik olarak kendilerine herhangi bir tedavi uygulanmadığını ifade etmişlerdir. Kıbrıs gazileri kendilerine psikolojik destek verilmediği için böyle bir desteğe ihtiyaç duyduklarının çok da farkında olmadıklarını dile getirmişlerdir. Gaziler, içe kapanıklık, konuşma istememe, uyku problemleri gibi sorunlar yaşadıklarını ama çözüm arayışına hemen girmediklerini belirtmişlerdir. İlerleyen zaman içerisinde şikâyetlerinin geçmemesi üzerine arayışa

girdiklerini ifade etmişlerdir. Psikolojik desteğe karşı toplumsal bir önyargı sebebiyle olumlu bakılmamakla beraber gazilerin çeşitli sorunlarla başa çıkamadıkları zamanda psikolojik destek için arayışa girdiklerini söyleyebiliriz.

Psikolojik destek almayan gazilerde bir şekilde hayatla bağlarını sürdürmüşler ancak başa çıkamadıkları sorunlarla daha fazla mücadele etmek zorunda kaldıkları görülmektedir. Bu sorunlar bireylerin iyileşme süresini uzatmaktadır. Bu sebeple savaş ve çatışma ortamından dönen tüm bireylere sistemli bir destek verilmesi ve iyileşmelerine katkı sağlanması gerekmektedir.

3.5.5. Gazilerin Tedavi Süreçlerinin Süresi

Gazilerin fiziksel yaralarının büyüklüğü ve yaralanmalarına sebep olan maddenin etkisi ile tedavi süreçleri 3-6 ay aralığından başlayarak 1-3 yıl, 3-6 yıl ve halen devam eden tedavi süreçleri yaşadıkları görülmüştür. Küçük fiziki yaralanmalar daha erken sürede iyileşirken, amputasyona uğrayan gazilerin iyileşme süreleri daha uzun zaman almaktadır. Ameliyatlardan sonrası cerrahi olarak gazilerin yaraları iyileşmiş kabul edilmesine rağmen aslında protezlerin belli aralıklarla yenilenmesi gerekliliği tedavi sürecini ömür boyu sürecine çıkarmaktadır.

Psikolojik travma sebebiyle uzun yıllar ilaç kullanmak zorunda olan gaziler bulunmaktadır. Bu durumdaki gazilerin tedavileri de “halen devam eden tedavi” kategorisindedir. Gazilerin kullandıkları bu ilaçlarla normal hayata adapte olmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Zaman zaman ilaç kullanmayı bırakmayı denediklerini ama bu durumun hem kendilerinin hem de ailelerinin hayatını zorlaştırdığını ifade etmişlerdir. Gaziler ilaç kullanmadıkları zamanda öfke kontrol sorunları yaşadıklarını dile getirmişler bunun da kendilerine, ailelerine ve çevrelerine zarar verebileceğini ifade getirmişlerdir. Gazilerin yaşamış oldukları travma sonucunda psikolojilerine almış oldukları hasar sebebiyle psikolojik tedavi almış olsalar bile tam olarak iyileştiklerini söylemek zordur. İlaç kullanmadan normal yaşama adapte olamadıkları görülmektedir.

Yapılan bir çalışmada hastalığın uzun sürmesi ve hastanede yatış süresinin artmasının umutsuzluğu arttırdığı, hastalık süresinin arttıkça algılanan sosyal desteğin azaldığı tespit edilmiştir (Arslantaş vd., 2010, s.96). Tedavi süresinin uzamasının gaziler üzerinde de olumsuzluklara neden olduğu görülmektedir. Gazilerin yaralanma sonrası beklentileri hızlı bir şekilde iyileşerek normal hayata geri dönmektir. Maalesef bu her

zaman mümkün değildir ve tedavi sürelerinde uzama söz konusu olabilmektedir. Bunun geleceğe yönelik umutsuzluğa ve belirsizliğe neden olduğu görülmektedir.

3.5.6. Tedavi Sürecinde Yaşanan Durumlar

Tedavi süreci, hastane ortamında geçirilen uzun zamanları kapsayan dönemlerdir. Bu süreçte gaziler hem ağır sağlık sorunları hem de yasal prosedürler ile mücadele ederken ailelerinden ve evlerinden uzak olmanın yarattığı psikolojik yıpranmayı yaşamaktadırlar. Tedavi sürecinde gazilerin hasta psikolojisi bakımından yalnızlık ve bir başkasının bakımına muhtaç hissetme, korku ve kaygı gibi olumsuz duygular yaşadıkları görülmektedir. Çalışmamıza katılan gazilerin %46'sının tedavi sürecinde hem sağlık sorunları hem de psikolojik sorunlar sebebiyle zorlandıkları ve yıprandıkları tespit edilmiştir.

Katılımcıların %26'sı kısıtlanma hissi yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bunun sebebi fiziksel sağlıklarının tek başlarına hareket etmelerine engel olması ve bir başkasının bakımına ihtiyaç duymalarıdır. Gaziler bu kısıtlanma hissi sebebiyle kendilerini, çaresiz ve yetersiz görmüşlerdir. Yine hastane ortamının gaziler üzerinde yaratmış olduğu kaygı kısıtlanmış hissetmelerinin bir başka nedenidir.

Çalışmaya katılan Kıbrıs gazileri, tedavi süreçlerinin çok zor geçtiğini, gazi olduklarını ispat etmeleri ve gerekli tedaviyi almak için çok mücadele verdiklerini ve tedavi sürecinde günümüzdeki teknolojik imkânların olmaması sebebiyle hayatlarının en zor dönemlerini yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Çalışmaya katılan gazilerin %10'u tedavi olmak için ameliyat geçirmişler ve %10'u protez kullanımı ile ilgili sorun yaşamışlardır. Yaralanma sebebiyle amputasyona uğrayan gaziler tedavi sürecini daha ağır yaşamışlardır. Çünkü hemen ayağa kalkma ve yaşamlarına devam etme şansları olmamıştır. Protez uygulamaları için belli bir süreye ihtiyaç vardır. Yaralı bölgenin iyileşmesi ve proteze uygun hale gelmesi gerekmektedir. Bu süre bireye, yaranın durumuna ve yaranın iyileşmesine göre değişiklik göstermektedir. Gaziler, özellikle alt ekstremitte protezleri hazır olana kadar tekerlekli sandalyelerden destek almaktadırlar. Tekerlekli sandalye kullanımı ise başlı başına bir sorundur. Evlerin bu sandalyeler için uygun olmaması, kaldırım, yol ve toplu taşıma sorunları gibi birçok kısıtlayıcı etken tekerlekli sandalye kullanımı olumsuz yönde etkilemektedir.

Savaş yaralanmalarının özellikleri sivil yaşamdaki yaralanmalardan farklılık göstermektedir. Sivil yaralanmalar; darp, yüksekten düşme, trafik kazası gibi künt ve delici-kesici alet yaralanmaları iken, savaş ortamlarında ki yaralanmalar daha çok yüksek kinetik enerjili, blast etki doğuran, silah, tabanca, tüfek, roket, el yapımı patlayıcı gibi maddelerin sebep oldukları yaralanmalardır. Bu yaralanmalar katastrofik yaralanmalardır ve geniş doku hasarlarına sebep olurlar. Yaralıların tedavi koşulları günlük cerrahi süreçlerden farklı bir atmosferde gerçekleşir. Yaşam kurtarıcı işlemler için karar verilmesi gereken bir inisiyatif sürecini içinde barındırır (Eryılmaz, 2021, s.29). Savaş ortamında yapılan müdahalelerden sonra yaralılar triyaj durumlarına göre tedavi alacakları kurumlara yönlendirilir. Yaralanmalar sonrası bireylerin hayatlarını kurtarmak amacıyla ameliyat kararları alınmaktadır. Bu süreçte zorunlu ameliyat olan gaziler, ameliyatlar sürecinde ve sonrasında da zorluklar yaşadıklarını hem fiziksel hem de psikolojik olarak etkilendiklerini ifade etmişlerdir.

Ülkemizde savaş yaralanmalarının tedavisini büyük bir sorumlulukla yerine getiren kurumların başında GATA ve askeri hastaneler gelmektedir. Fakat GATA ve askeri hastaneler 25.7.2016 tarih ve 669 nolu Kanun Hükmünde Kararname ile T.C. Sağlık Bakanlığı'na devredilmiştir. Bu devir sonrasında askeri hastaneler ve GATA'nın uzmanlık alanları değişime uğramıştır. Bu değişim savaş yaralanmasına maruz kalan bireyleri olumsuz olarak etkilemiştir. Gaziler GATA'da sağlık sorunları sebebiyle çok kötü bir dönem yaşamış olduklarını, fakat orada kendileri ile çok güzel bir şekilde ilgilenen tüm doktor, hemşire ve sağlık görevlerini hala hatırladıklarını ve onların kendilerine vermiş oldukları manevi desteğin kendilerine fayda sağladığını defalarca ifade etmişlerdir. Gaziler GATA'nın kapanmasına çok üzüldüklerini ifade ederek tekrar açılmasını istediklerini özellikle belirtmişlerdir. Gazilerin GATA ile ilgili ifadeleri;

Görüşme 3, erkek, 41 yaşında; *"..... GATA da tedavi oldum çok memnumdum. Keşke yetkililer sesimizi duysa. GATA'da ki sistemin geri dönmesini isterim, deneyimli ve profesyonel personeldi hepsine dua ederim."*

Görüşme 9, erkek, yaş 66; *"GATA'da askeri hastanelerdeki hemşirelerden çok destek aldım hepsinden Allah razı olsun, bize çok hizmet ettiler hiç unutmam yaptıklarını. Kıbrıs'tan gelince bizlere yemek yedirdiler, çok hizmetler ettiler bizlere. Annemiz yapmamıştır onların yaptığını."*

Çalışmamıza katılan iki gazi tedavi sürecinde kendilerine ötenazi uygulanmasını istediklerini, bir gazi ise intihar etmeyi düşündüğünü ifade etmiştir. İntihar ve ötenazi isteği travma sonrası beklenen bir tepkidir, belki birçok gazinin bunu düşündüğünü ama tarafımıza dile getirmediğini düşünmekteyiz. Yukarıda bahsettiğimiz zorluklar, hayata karşı inançlarını kaybetmeleri hem fiziksel hem psikolojik hem de manevi olarak acı çekmeleri yaşamak istememelerinin başlıca sebebidir. Logoterapi açısından gazilerin anlam kavramını değerlendiren Mercado'ya göre; gaziler Tanrı'ya veya herhangi bir yüceliği inanıp inanmadığına bakılmaksızın, her gazinin kendine özgü bir maneviyatı vardır. Burada anahtar hayatta anlam bulmaktır. Kişi anlamını kaybederse, belli bir düzeyde umutsuzluk ve çaresizlik ortaya çıkarsa varoluşsal boşluk oluşur ve kişi intihara meyilli hale gelir. Gaziler günlük yaşama döndüklerinde, hayatta hiçbir yeri ve değeri olmadığını hissettiğinde intihar düşüncesi bir ana odak haline gelebilir (Mercado, 2020). İntiharla ilişkili bir diğer kavram da umutsuzluktur. Umutsuzluk bireyin geleceğe karşı olan beklentisizliğini ve sorunlarını çözemeyeceğine olan yersiz inancıdır (Şahin, 2002, s.143). İntihar ve ötenazi isteklerinin altında yatan diğer sebepler; kısıtlanma, çaresizlik duygusu, bir başka kişinin bakımına ihtiyaç duyma, savaşta şahit oldukları kötü anılar ve suçluluk duygusudur. Suçluluk duygusu; savaşta bile olsalar bir başka insana vermiş oldukları zarardan kaynaklanmaktadır. Bu suçluluk duygusunu ifade eden katılımcıların ifadeleri;

Görüşme 30, erkek, 45 yaşında; *“Zaman zaman çatışmalarda öldürdüğümüz insanları düşünürüm ve bu bana acı verir.”*

Görüşme 7, erkek, 66 yaşında; *“Savaşta öldürmek zorundaydık ama işkence yapmadım.”*

İntihar etme düşüncesinin altında yatan bir diğer önemli sebep ise, “belirsizliktir”. Gazilerin gelecekte hayatlarının nasıl olacağına dair fikirlerinin olmaması ve bu durumla başa çıkıp çıkamayacaklarını ya da nasıl başa çıkacaklarını bilememeleri, intihar düşüncesinin başka bir sebebidir. Gaziler hayatlarını sonlandırma

düşüncesine rağmen, ölüm yerine yaşamayı seçmişlerdir. Gazilerin olumlu yöndeki bu seçimleri Kur'an'da işaret edilen ödüllendirilme¹⁶ ve bağışlanmayı¹⁷ hatırlatmaktadır.

ABD Gazi İşleri Bakanlığı, Ruh Sağlığı ve İntiharı Önleme Ofisi'nin 2019 Ulusal Gazi İntiharı Önleme Yıllık Raporu 'na göre gazilerin intihar etme olasılığının askerlik yapmamış kişilere göre 1,5 kat daha fazla olduğunu ortaya koymuştur (National Veteran Suicide Prevention Annual Report, 2019). Yapılan çalışmalar da gazilerde intihar davranış riskinin yüksek olduğunu ve TSSB yaşayan gazilerde intihar düşüncesinin uzun süre devam ettiği belirtilmiştir (Pompili vd., 2013, ss.802-812).

Çalışmamıza katılan gazilerin tedavi sürecini ağır bir şekilde yaşadıkları ve bu süreçte farklı sorunlarla mücadele ettikleri görülmektedir. Bu sürecin fiziksel ve psikolojik kısıtlanma sebebiyle olumsuz olarak hatırlanan bir süreç olması başa çıkmalarını zorlaştırmış olsa da bu süreçle başa çıkmayı başarabildiklerini söyleyebiliriz.

3.6.Hayatın Anlamı Bağlamında Gazilerin Düşünceleri

Bu bölümde bu tema ve bu tema ile ilgili alt temalara ait tartışmalara yer verilmektedir.

3.6.1.Gazilerin Hayatta Anlam Bulmaya Dair İfadeleri

Hayatımızı anlamlandırmak için; “Ben kimim?”, “Bu dünyaya neden geldim?”, “Hayatın bir anlam ve amacı var mı?”, “Varsa nedir?” gibi çeşitli sorulara cevap bulmamız gereklidir. Hayatımızı anlamlandırmak için buna ihtiyaç duyarız (Özdoğan, 2010, s.160). Anlam arayışı, insanların kendi hedef, amaç veya bizzat anlamlı hedeflere yönelik olarak tuttıkları yolları bir araya getirir, aynı zamanda dinamiktir. Anlam keşfi hedef ve değerleri yeniden oluşturma çabasını içeren bir süreçtir (Pargament, 2005, s.282). Yaşadığı sürece insan olumlu ya da olumsuz, iradeli ya da iradesiz tutum ve davranışlarında anlam bulmaya yönelik hareket etmektedir. Anlam arzusu insanı en acımasız koşullarda bile bir değer ve amaca yöneltecek güce sahiptir. Anlam, birisine karşı duyulan sevgi, yapılan bir iş ya da meslek ya da travmatik tecrübelerin içinde saklı olabilir (Bahadır, 2011, s.17).

¹⁶ Ferc 27 – 30 “Ey gönül huzuruna ermiş ruh! Sen Rabbinden razı, O senden razı olarak dön Rabbine! Sen de katıl has kullarımın içine, gir cennetime!”

¹⁷ İsra 25 “Kalplerinizdekini en iyi bilen Rabbinizdir. Eğer iyi olursanız bilersiniz ki Allah kendisine yönelenleri bağışlayıcıdır.”

Çalışmamıza katılan gazilerin %26'sı hayatın anlamının “yaşamak” olduğunu ifade etmiştir. Hayatın yegâne amacı da olumlu ya da olumsuz tüm yönleri ile hayatı yaşamaktır (Bahadır, 2011, s.17). Gaziler yaşamış oldukları acılara rağmen hayatın anlamlı olduğunu düşünmektedirler. Onlar, acıyı zafere dönüştürme başarısı gösterebilmiş dayanıklı bireylerdir. Gazilerin hayata bu şekilde pozitif yaklaşımlarının bir nedeninin de yaşlarının vermiş olduğu olgunluktan kaynaklandığını değerlendirmekteyiz. (Tüm gazilerin yaş ortalaması 52) Bahadır'ın yapmış olduğu çalışmada anlam arayışı ve yaş değişkeninin 46-65 yaş aralığında %88,4 oranında üst anlamlılık düzeylerinde yoğunlaşmış olması değerlendirmemizi destekler niteliktedir. Bireylerin hayata bakışının yaş artışı ile olumlu yönde artması, daha iyimser ve olaylara daha az tepki ile yaklaşma eğilimlerini göstermektedir (Bahadır, 2011, ss.69-70).

Çalışmamıza katılmış gazileri %21'i aile ve sevdikleri ile yine aynı oranda çocuklarına olan bağlılıkla anlam kavramını ifade etmişlerdir. Hayatta anlam bulmanın bir diğer yolu da biriyle sevgi merkezli bir ilişki kurmaktır (Bahadır, 2011, s.35). Gaziler, sevgi bağının kendilerini hayata bağladığını belirtmişlerdir. Malul gazilerin 16'sının 15'i evli, muharip gazileri 11'nin 10'u evli, yara beratı taşıyan 3 personelin 3'nün de evli olması gazilerin sevgi merkezli ilişkiler kurarak anlam bulmaya yöneldiklerinin bir göstergesidir. Muharip gazilerin tamamı savaş sonrası evlenmiştir. Yine malul gazilerin ikisi hariç diğerleri gazi olduktan sonra evlenmiştir. Bu evliliklerin bir kısmı aileler tarafından zorla yapılmıştır. Fakat evliliklerin gazilerin hayatlarını olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Gazi eşleri gazilere destek vererek onların iyileşmelerinde çok yardımcı olmuşlardır. Gaziler için çocuklarının ve ailelerinin olması kendilerini hayata bağlayan ve hayatlarını anlamlandıran en önemli olgular olduğu görülmektedir. Bu aslında onların hayata ümit var bir tutumda yaklaştıklarının en büyük göstergesidir.

Benzer bulguları yurtdışında yapılmış olan çalışmalarda da görmekteyiz. Yunanistan'da ordu donanmasında askerlik görevini gerçekleştiren erkek bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada evli ya da ilişki içinde olmanın da önemli bir destek ve anlam kaynağı yarattığı ifade edilmiştir. Bireyin hayat anlamı ne kadar yüksekse depresif semptomlarının da o kadar az olduğu, bireyin herhangi bir faaliyete katılımının önemli bir anlam kaynağı yarattığı, bunun anlam duygusunu artırarak depresif semptomların azalacağına işaret edilmiştir (Kleftaras vd., 2012, s.342). Gazilerin sevgi

temelli anlam kaynakları, onların yaşama arzularını canlı tutmaktadır. Yaşama arzusunun canlı tutulması, bireyin etrafında huzura ulaşabilecek çeşitli nedenlere sahip olduğunu algılamasına yardımcı olmaktadır (Bahadır, 2011, s.34). Çevrelerinde gazileri seven onlar için kaygı ve endişe duyan insanların olduğunu bilmek gazilerin kendilerini değerli hissetmesine yardımcı olmaktadır. Bu değerli hissetme duygusunun onların yaşama arzularını canlı tutan büyük bir motivasyon olduğu görülmektedir.

Çocuk sahibi olma ve onun büyüdüğünü görmek en büyük umuttur. Bir gazimiz eşinin hamilelik haberini aldığı anda hissettiği duygularını aşağıda ki şekilde ifade etmiştir (<https://www.facebook.com/onder.celik>, 2020):

“Eşimin ben hamileyim demesi benim oradaki bütün duygularımı, bütün güçsüzlüğümü ayağımdaki rahatsızlığımı bedenimden aldı gitti. Aldığım bu müjde, iki değneğin yere düşmesine neden oldu. Ondan sonraki süreçte tedavim hızlanarak devam etti. Ben de hayata daha çok sarıldım. Dördüzlerimizin olacağını öğrenince bu bize farklı bir sorumluluk kattı. Yaklaşık 24 ay tedavi gördükten sonra sağ bacağım diz altı his ve hareket yok, ortez ve protezle yürüyebiliyorum. Biz vatan için, bayrak için bırakın bacağımızı canımızı veririz. Bir gideriz bin geliriz.”

Yine başka bir gazimiz çocuk sahibi olmalarının ardından yaşadığı duygularını şu şekilde ifade etmiştir (Bahar, 2019, ss. 250-253):

“Bir yandan dua okuyor ve Allah’a şükrediyor, diğer yandan da gözyaşlarına engel olamıyordum. Sevinç gözyaşlarıydı bunlar. Mutluluğumu tarif edemiyordum. “Şimdi bu delikanlı bizim miydi?” Allah’ım bu nasıl bir mucizeydi.....” “.....Eve üzgün, stresli ve dayanamayacak ölçüde dünyaya kızgın olarak geldiğim zamanlarım olurdu. Öyle anlarda oğlumu kucağıma almak, ona sıkıca sarılmak, doyasıya koklamak, öpmek ve sevmek tüm negatif düşüncelerimi alır götürürdü. Sevginin ne kadar büyüleyici ve bir o kadar da etkileyici olduğunu o zor anlarımda çok net bir biçimde görebiliyordum. Sevginin gücü beni kendime getiriyordu.”

Gazilerin bir aile sahibi olmanın kendilerine sorumluluk yüklemesi ve yaşadıkları karşılıklı sevgi için hayatta kalmak istedikleri gözlemlenmiştir. Bazı durumlarda bilinçli olmasa bile gazilerin kendi hayatlarını anlamlandırmak, acılarını

dindirmek ya da acılarını anlamlı kılmak, hayatlarına beyaz bir sayfa açmak için böyle bir yönelimde bulunduklarını değerlendirmekteyiz.

Anlam ve değerler arasında da kuvvetli bir ilişki vardır, değerler yücelik ve insan ötesi bir varoluşa sahiptir (Bahadır, 2011, s.39). Değerler bireylere anlam kaynağı sunan önemli faktörler arasındadır (Drob, 2022). Değerler birey için yaşama ve var olma biçimidir. Değer; insanların hayatlarında ne yaptıklarını, zamanlarını, enerjilerini ve odaklarını nereye harcadıklarını izlerken bulunur (Lejeune vd., 2019). Frankl'a göre değerler yaratıcı, tecrübi ve düzenleyici değerler olarak üç gruba ayrılmaktadır. Gazilerin bu grupta sahip oldukları değerler düzenleyici değerleri ifade etmektedir (Bahadır, 2017, ss.54-55). Çalışmamıza katılan gazilerin %14'ü hayat anlamlarının vatan, millet ve bayrak sevgisi, %9'u gazilik gibi değerler olduğunu ifade etmiştir. Gaziler, vatanlarında özgürce yaşamak için fedakârlık yaptıklarının bilincindedirler. Hayatlarının anlam kaynağına bu değerleri koyan gazilerin, yaşadıklarından dolayı kendilerini bir şekilde onurlandırdıklarını ve bu değerlerle kendilerine hayat anlamı yaratmaya ve yaşadıklarını anlamlandırmaya çalıştıklarını söyleyebiliriz. Yaşanılan sıkıntılar, acılar, travmalar bireylerin hayata karşı olumlu ya da olumsuz tavır almalarına neden olur (Bahadır, 2011, s.62), gaziler de ise bu durum hayatın daha anlamlı yaşanmasına sebep olmuştur. Gazilerin Frankl'ın belirtmiş olduğu üç değer gurubuna sahip olduğu söylenebilir.

Gaziler, yapmış oldukları fedakârlıklarla özgecilik özellikleri gösteren bireylerdir. Anlam arayışı içerisinde özgeci davranış; diğerleri için fedakârlık göstermek ve diğerlerinin faydasına işler yapmaktır. Adler'e göre yaşamın gerçek anlamlarından biri de başkaları için yararlı işler yapmaktır. Toplum için yararlı bir iş yapan birey hayatına anlam vermiştir. Sadece kendini düşünen bireyler hayata hiç iz bırakmadan veda etmişlerdir ve ömürlerini boşa geçirmişlerdir (Adler, 2012, ss.11-12). Gaziler, vatanları ve milletleri için canlarını ortaya koymuş bireylerdir. Yapmış oldukları benzersiz ve paha biçilmez fedakârlık hayatlarına kıymetli bir anlam katmaktadır. Fakat yaşanan psikolojik ve fiziksel sağlık sorunları bunu hemen algılamalarına engel olmaktadır. İyileşmeleri sonrası bunu anlayarak ve yapmış oldukları fedakârlığı algılayarak kendilerini daha iyi hissettiklerini ifade etmişlerdir. Gazilerin yaşadıkları travmaya rağmen zamanla kendilerini daha iyi hissetmesi ise Kur'an'da kötü ve iyi olma

arasındaki seçme hakkının olumlu yönde kullanılmasının kurtuluşa erdirileceğinin referansı gibidir¹⁸.

Amerika’da Gaziler Dairesi’ne bağlı olan papazların gazilere vermiş oldukları manevi danışmanlığın temeli, gazilerin anlamı yeniden keşfetmesine yardımcı olmaktır. Yenilenmiş bir anlam duygusunun zor durumla başa çıkmada fayda sağlayacağı, manevi danışmanlık ile kendini kabul etmelerinin ve Tanrı ile yeniden iletişim kurmalarının onları intihar gibi olumsuz durumlardan uzak tutacağı belirtilmektedir (Kopacz vd., 2014, ss.1-10).

Gazilerin hayata tutunmak için anlam arayışı içinde olduklarını ve bu anlamı bulabilmek için aile kurma, çocuk sahibi olma, sevgi temelli ilişkiler yaşama, sorumluluk alma gibi yönelimler içerisine girdiklerini söyleyebiliriz. Bu yönelimlerin hayatlarına olumlu katkı sağladığı ve onları olumsuz duygulardan koruduğu görülmektedir. Fakat bu tüm gaziler için geçerli olmayabilir. Çalışmamızın katılımcıları dışında ki gaziler arasında kendine hayat anlamı yaratamamış gaziler de bulunmaktadır. Katılımcı gaziler bazı arkadaşlarının gazilik sonrası toparlanamadıklarını alkol problemi ve buna bağlı ekonomik sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumun sebebi, yaşadıklarını travmayı anlamlandıramamış olmaları ve mevcut durumun dışına çıkarak yaşadıklarını değerlendirebilecek psikolojik sağlığa sahip olmamalarından kaynaklanabileceğini değerlendirmekteyiz.

3.6.2. Gaziler İçin Hayatın Yaşamaya Değer Olduğu

Çalışmamıza katılan tüm gaziler hayatın olumlu ve olumsuz tüm yönleri ile yaşamaya değer olduğunu düşünmektedirler. Gaziler hayatlarının kolay bir şekilde geçmediğini kabul etmelerine rağmen, hayatla olan bağlarını da koparmak istememişler ve hayatta kalmak için kendilerine hayatın anlamını veren değerlere tutunmuşlardır. Yaşadıkları fiziksel sağlık sorunlarına, psikolojik problemlere ve çeşitli maddi imkânsızlıklara rağmen hayatta kalmayı seçmelerinin, içinde bulundukları mevcut koşullara şükrediyor olmalarının altında yatan en büyük kaynağın dini inançları olduğunu düşünmekteyiz. Dini inanç duygu, düşünce, tutum ve davranışları etkileyen önemli bir etkidir (Bahadır, 2002a, s.117). Gaziler, başlarına gelen olumsuz duruma

¹⁸ Şems 8-9 “Ona kötü ve iyi olma yeteneklerini yerleştirene ki, nefisini arındıran elbette kurtuluşa ermiştir.”

karşı Allah tarafından imtihan edildikleri yönünde bir tutum sergilemelerine rağmen, Allah'a olan inançlarının zorlukları kabullenmelerini kolaylaştırdığı görülmektedir. Bu inancın gazilerin başa çıkma tutumlarına yardımcı olduğunu söyleyebiliriz. Bununla ilgili bir gazimizin ifadesi şu şekildedir;

Görüşme 9, erkek, 66 yaşında; *“Tabii ki bu dünya imtihan dünyası Allah bizi imtihan ediyor. Demek ki benimde imtihanım bu şekildeymiş her zaman hamd ediyorum Allah'a beterinden saklasın diye. Niceleri var yatağa bağımlı Allah'a şükür ki kendi işimi kendim görebiliyorum. İlk yaralandığım zaman ben çok bir şeyin farkına varamadım, olayı kabullenemedim, yanımda küçük bir çocuk mücahit vardı bana abi ben şehit mi oldum dediği zaman bende jeton düştü. Niye vuruldum diyordum, o zaman anladım gazi olduğumu o küçük çocuk beni kendime getirdi.”*

Gaziler savaş ortamında geleceklerine dair hayal kuramadıklarını ifade etmişlerdir. Hayatta kalıp kalamayacaklarını bilmedikleri için yaşadıkları ana odaklanıp geleceğe dair plan yapamamışlardır. Fakat savaş sonrasında yaşadıkları tüm olumsuzluklara rağmen hayatta oldukları için şükrettikleri ve bundan mutluluk duydukları ve geleceğe umutla baktıkları görülmüştür. Hayatlarına son verme düşüncesi yaşadıklarını ifade eden gazilerin bile bu ihtimali seçmeyerek hayatı ve yaşamayı seçmeleri bunun açık bir göstergesidir. Gazilerin hayatı seçmelerinin bir diğer kuvvetli sebebinin de İslam dininde intiharın yasaklamış olmasıdır. Gazilerin dini inançlarının da hayatın yaşamaya değer olduğuna inanmalarını sağlayarak hayata tutunmalarının bir sebebi olduğunu düşünmekteyiz.

Ülkemizde gazilerin intihar vakaları ile ilgili sayısal bir veri bulunmamaktadır. Amerikan savaş gazilerinin ve askeri personellerinin ise intihar yatkınlığının fazla olduğu tespit edilmiştir. Araştırmacılar yaşamda anlam ve affetme gibi maneviyatın varoluşsal yönlerinin ve yüksek bir güce inancın intihar riskini azaltabileceği yönünde sonuçlara ulaşmışlardır. Askeri personellerin neden bazılarının intiharı seçtiği ve bazılarının yaşamının anlamlı olduğunu düşünmesi ise; yaşamayı seçenlerin hayatlarının anlamlı olduğu ve bu anlamın onlara pozitif bir etki yaratarak umutlu bir bakış açısı sağlaması ve hayatı yaşamaya değer kılmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir (Bryan vd., 2014, ss.74-78). Bireyler bir olayı aynı anda ve aynı koşullarda yaşasalar bile yaşanan olayın etkileri her birey üzerinde farklı duygular ve

düşünceler yaratabilir ve aynı etkiyi bırakmayabilir. Bu durum bireyin kişisel özellikleri, ailesi, yetişmiş olduğu toplum, kültür ve inandıkları inançla ilgili olabilir.

Gazilerin hayatı yaşamaya değer bulmalarının bir diğer sebebinin ise; yaşamış oldukları doruk deneyim ile zorlukların üstesinden gelebilecek manevi gücün, kendilerinde mevcut olduğunu algılamaları ile ilişkili olduğunu değerlendirmekteyiz.

Çalışmaya katılan gazilerin %17'si hayatlarının çocukları için yaşamaya değer olduğunu ifade etmiştir. Çocuk sahibi olmayı kendilerini hayata bağlayan önemli bir faktör olarak görmektedirler. Bir önceki tartışma konumuzda çalışmaya katılan gazilerin hayatlarının anlamı olarak %21 oranında çocuklarına karşı duymuş oldukları sevgiden bahsetmiştik. Sevginin hayatı yaşanabilir kıldığı ve yine bu sevginin hayata karşı umutları yeşerttiği gözlemlenmiş ve hayatı daha katlanılabilir yaptığı tespit edilmiştir.

Gaziler ortak bir amaç için mücadele etmişler, bu mücadele de özgeci bir tutum sergilemişler ve sonrasında hayata sarılmak için çaba göstermişlerdir. Tüm bunlar, gazilerin ne kadar güçlü olduklarının açık ve net bir göstergesidir. Çalışmamıza katılan gazilerin hayata karşı pozitif bir tutum içinde olduklarını, kendilerini yaşama bağlayacak kaynaklar bulduklarını, dini inançlarının da kendilerini olumlu bir şekilde etkilediğini söyleyebiliriz.

3.6.3. Gaziliğin Hayata Bakışa Etkisi

Askerlik, genç erkeklerin hayata başlama dönemlerinde önem arz eden bir süreçtir. Askere sadece genç bedenler gitmez o bedenlerle beraber gençlerin hayalleri, geleceğe dair iş hayatları, aile kurma planları ve sevdikleri de beraberinde gider. Dolayısıyla askerlik görevi sırasında yaşanan travmatik olaylar genç erkekleri fiziksel etkilediği kadar; hayata karşı bakışlarını, hayata bağlılıklarını, hayallerini ve kişiliklerini olumlu ya da olumsuz olarak etkiler. Çalışmamıza katılan gazilerin %20'si hayattan koştuklarını, %13'ü hayal kırıklığı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Böyle hissetmelerinin sebebi; öncelikli olarak yaşamış oldukları fiziksel kısıtlılıktan kaynaklanmaktadır. Amputasyon ya da fiziksel yaralanma gibi sebeplerle sosyal yaşantılarında eskisi gibi aktif olamamalarının bir sonucu olarak hayattan koştuklarını düşünmeleridir. Yaşamış oldukları hem fiziksel hem de duygusal kısıtlılık gazilerin varoluşsal bir boşluğa düşmelerine sebep olmuştur. Bu durum gazilerde bir gerginliğe, öfkeye, kaygıya, sıkıntıya ve çaresizliğe neden olarak hayattan kopmaya, geri

çekilmeye, içlerine kapanmaya neden olmuştur (Bahadır, 2011, s.134). Tüm bu olumsuz duygular gazilerin hayat anlamını kaybettiğinin açık bir göstergesidir.

Çalışmaya katılan gazilerin %20'si gazilik unvanının kendilerine şeref verdiğini, %20'si kendilerini hayata bağladığını, %13'ü sevdiklerine daha çok değer verdiğini ve %13'ü ise gaziliğin kendilerini olgunlaştırdığını ifade etmiştir.

Bu bulgulardan gazilerin kendilerini hayata bağlayacak anlamlar bulduklarını söyleyebiliriz. “Gazi” unvanı hem kültürel hem de dinsel olarak önemli bir kavram olmasından dolayı onurlu bir yaşama sahip olduklarını düşünerek hayatlarına devam etmeleri yaşadıkları travmayı olumlu bir şekilde anlamlandırdıklarını göstermektedir. Yine gazilerin sevdikleri ile yaşayacak güzel zamanlarının olacağını düşünmeleri ve geleceğe umutla bakmaları da travmayı olumlu bir şekilde anlamlandırma yönünde olduklarını düşündürmektedir. Gazilerin hayatta kalmış olmalarına sevinmeleri, kendilerinin Allah tarafından onurlandırıldıklarını düşünmeleri, yaşamak için ikinci bir şans verilmiş olduğunu düşünmeleri hayata daha fazla bağlanmalarına yardımcı olmuştur. Elimizdeki bu bulgulara göre çalışmamıza katılan gazilerin iyimser olduğunu söyleyebiliriz. İyimserlik; hayatta oluşabilecek tüm olumsuzluk ve sınırlamalara rağmen hem hayata hem de yaşamaya “koşulsuz olarak evet” diyebilmektir (Bahadır, 2011, s.100). Gaziler de yaşamaya koşulsuz olarak evet diyerek hayata dört elle sarılma gayreti göstermişlerdir.

Askeri deneyim, kişinin hayatında önemli bir dönüm noktasıdır ve dolayısıyla yaşamla ilişkilendirilir. Alman erkekler üzerinde yapılan bir çalışma, askeri eğitimin kişilik üzerinde etkilerini araştırmış ve askeri deneyimlerin bireysel düzeyde uzun süreli bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Askerlik yapan bireylerin toplum hizmetine karşı duyarlı, vicdani açıdan hassas, olgun ve uyumlu olduğu tespit edilmiş, bunun sebebinin ise verilen askeri eğitimin olduğu ifade edilmiştir (Jackson vd., 2012, ss.207-277). Görüşme yaptığımız gazilerin üçü, çok iyi bir askeri eğitim almış olmalarının kendilerini dayanıklı ve soğukkanlı yaptığını ifade etmişlerdir. Bu durum askeri deneyimin bireylerin kişiliklerini ve hayata bakışlarını etkilediğini göstermektedir. Bahsi geçen çalışma bulguları elde ettiğimiz bulguları destekler niteliktedir.

Çalışmaya katılan gazilerin %66'sının gazilik unvanı ile hayata karşı bakışlarında olumlu yönde bir etki ettiğini, %33'nün ise hayata karşı olumsuz bir bakış açısı yarattığını söyleyebiliriz.

3.6.4. Gaziliğin İnanca Etkisi

Yaşanılan savaş ve çatışma sonrası gazilik unvanı alan bireylerin inançlarının etkilenmesi beklenmektedir. Etkilenmenin olumsuz yönde olacağı gibi olumlu yönde de olabileceği düşünülebilir. Bu çalışmaya katılan gazilerin %60'ı gaziliğin inançlarını olumsuz yönde etkilemediğini ifade etmiştir. İnançlarını etkilemeyen gazilerin yaşadıkları olumsuz durumlar için Allah'tan geldiğine inanmaları, savaşa katılan Müslümanların günahlarından arınacağına ve ahiret hayatı için bir ödül olacağına inanmaları, gazilik ve şehitlik mertebelerinin İslam dininde önemli olması gibi sebeplerden kaynaklandığını düşünmekteyiz. Dini inanç hem başa çıkmada hem de olayları kabullenişte bireye yardımcı olan kaynakların başında gelmektedir. Elde etmiş olduğumuz verilerin bu yönde çıkmasının bir sebebi de daha önce belirtmiş olduğumuz yaş faktörü ve gazilik süresidir. Çalışmaya katılan gaziler yas sürecini atlatmış olan gazilerdir. Bu da onların yas evrelerini tamamlamış, yaşadıklarını anlamlandırarak belli bir olgunluk seviyesine gelmiş ve yaşadıklarını kabullenmiş olmalarının göstergesidir.

II. Dünya Savaşına katılan askerlerle yapılan bir çalışmaya göre askerlerin inançlarını ya kaybettikleri ya da kazandıkları yönündedir. Söz konusu çalışma, savaşta kişisel inancın daha karmaşık olduğunu öne sürmektedir. Buna göre bazı askerlerde güçlü bir dindarlık görülürken, bazılarının kayıtsız kaldığı ya da hiç değişmeyen bir dini tutum gösterdiği belirtilmiştir. Hayatta kalan askerlerin her günü bir işaret olarak kabul ettikleri ve bunun Tanrı'nın bir lütfu olarak değerlendirmeleri dini inançlarla ilişkili olduğunu düşündürmektedir (Pellegrino, 2013, ss.156-176).

Allport, savaşın gazilerin dini tavırları üzerindeki etkiyi incelemiş, istatistiksel olarak gazilerin %55'i savaşın kendilerini daha öncesine göre ne daha dindar ne de dinsiz yapığını belirtmiştir. Gazilerin %26'sı savaşın kendilerini daha dindar yaptığını öne sürerken, %19'luk bir kısmının savaşın dindarlıklarının azalttığını ifade etmiştir. Allport'a göre savaş, gazi olanlarla gazi olmayanlara göre çok az bir din karşıtlığı yaratmış, fakat dini hislerini koruyanlar arasında din çok daha yoğun bir önem kazanmıştır. Yine Allport kilise görevlilerine karşı yapılan şikâyetlerde, din

görevlilerinin savaşta ruhsal tedavi ile ilgili teknikleri yeteri kadar bilmedikleri ve bu konuda eğitime ihtiyaç duyduklarını ortaya çıkarmıştır (Allport, 2016, ss.65-68).

Dinin bireye sağladığı önemli fonksiyonlardan biri de hayatın anlamına yönelik bakış açısı sunmasıdır. Özellikle zor bir durum karşısında dindar birey, inandığı dinin öğretilerini düşünerek içinde bulunduğu durumu anlamlandırmaya çalışır. Çeşitli çalışmalar insanların kriz anlarında yaşadıkları olayı anlamlandırmak için bir anlam arayışı içine girdiklerini göstermektedir. Bu durum dinin bireyin olayları değerlendirme sürecinde etkin bir rol oynadığının göstergesidir (Şahin, 2007, s.43).

II. Dünya Savaşına katılmış gaziler üzerinde yapılan bir çalışmada savaşın dindarlık üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Çalışma iki aşamalı olarak yapılmıştır. İlk çalışmada savaşın korkutucu etkisinin artması ile dua ettiğini bildiren askerlerin yüzdesinin %42'den %72'ye yükseldiğini göstermektedir. İkinci çalışma ise, 50 yıl sonra birçok askerin dini davranışlar sergilediğini ancak bu durumun savaş deneyimlerine göre değişiklik gösterdiği ifade edilmektedir. Genel olarak, ağır çatışma savaş deneyimlerinin olumsuz olduğunu iddia edenlerin kiliseye katılımında %21'lik bir artışla ilişkilendirilirken, olumlu olduğunu iddia edenler için %26'lık bir azalma tespit edilmiştir. Bu da savaşa katılanların arasında ateist olmadığı hipotezini destekleyen sonuçların bulgulandığını göstermektedir (Wansink vd., 2013, ss.768-779).

Çalışmaya katılan gazilerin %30'u maneviyatlarında artış olduğunu ve %10'u da gaziliğin kendilerine huzur verdiğini ifade etmiştir. Vatan savunması için mücadele etmenin vermiş olduğu gurur ve bu gururun İslam inancında önemli olması, gazilerin maneviyatlarının artmasına ve kendilerine huzur vererek yapmış oldukları iyi işlerin kendilerini gururlandırmasına sebep olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirmekteyiz. Elde ettiğimiz bulgulara göre travmanın gazileri anlam arayışına ittiğini ve gaziler üzerinde olumlu manevi bir etki yarattığını söyleyebiliriz.

Travmatik olayların bireylerde anlam problemi yaratabileceğini daha önce ifade etmiştik. Travma, bireyin hayatını zorlaştırdığı kadar onu zenginleştirecek özel potansiyelleri de beraberinde getirir. Birey için burada önemli olan, kendisini tanıması ve neler yapabileceğinin farkında olup ona göre hareket etmesidir. Kendisini tanıyan birey, karşılaştığı sorunların üstesinden gelirken hangi referans kaynaklarından faydalanacağını bilerek hareket eder (Bahadır, 2011, s.174).

Bazı görüşlere göre travmatik olaydan sonra hayatta kalan bireyler için travma, Tanrısal bir nitelik kazanır. İnsanlar travmatik olayları Tanrı tarafından tezahür etmiş gibi yaşarlar ve bunun ilahi bir olgu olduğunu düşünürler. Yani travma bir katalizör etkisi yapabilir. Travma, esasen manevi bir deneyim olarak anlaşılabilir. Çünkü bireyi, önceden sahip olduğu değerleri ve dünya görüşlerini yeniden incelemesi için zorlar. İşte bu ayrım, maneviyat ve din arasında en alakalı hale gelir. Bir kişinin inandığı ya da inanmadığı bazı dini inançlar, travmadan kurtulanların çoğunun hayatlarının anlamını yeniden incelemeye itmektedir. Bu varoluşsal arayış, birçok maneviyat tanımının bir yüzünü teşkil eder. Bu nedenle, dini etkilerden bağımsız olarak, travmadan kurtulan çoğu kişi, bir manevi yola çıkabilir. Ayrıca travmanın yarattığı hasarın derecesini azaltabilir. Din, bireylere bir dizi kaynak sağlar ve kişisel kontrolün olmadığı durumlarda bir güçlenme aracı olabilir. İlahi bir gücün rehberlik veya destek sağladığı algısı, bireye güç ve cesaret verebilir. (Smith, 2004, ss.231-243).

Çalışmamıza katılan gazilerin gazilik unvanı ile yaşadıkları travmayı anlamlandırmak için dini inançlarını referans olarak kullandıklarını ve dini inançlarının yaşadıkları olumsuzluklara rağmen olumsuz yönde etkilemediğini hatta bazı gazilerin maneviyatına olumlu yönde etki ettiğini söyleyebiliriz.

3.7. Gazilerin Sağlamış Oldukları Kişisel, Kurumsal Destekler ve Başa Çıkma Uygulamaları

Bu bölümde bu tema ve bu tema ile ilgili alt temalara ait değerlendirmelere yer verilmektedir.

3.7.1. Sorunlara Çözüm Arayışında Kişisel ve Kurumsal Destekler

Çalışmaya katılan gazilerin %62'si sorunlarının çözümü konusunda aile, anne, eş ve akraba desteği aldıklarını ve onların vermiş olduğu bu sosyal desteğin kendilerine iyi geldiğini belirtmişlerdir. Gazilerin aileleri koşulsuz bir sevgi ile onları kucaklayarak iyileşmelerine destek olmuşlardır. Ülkemizde aile önemli bir kurumdur. Aile fertleri her koşulda değerlidir ve aileler aile fertlerinin mutluluk ve huzurunu sağlamak için gayret gösterir. İşte bu gibi özellikler ile donatılmış Türk aile yapısı ve Türk toplumu gazileri sevgi ve saygı ile kucaklamaktadır. Ülkemizde gaziler üzerinde yapılan bir araştırma da duygusal-empatik sosyal desteğe sahip olan gazilerin olmayanlara oranla benlik saygılarının yüksek, kaygı düzeylerinin düşük olduğu saptanmıştır. Bilgi sağlayıcı sosyal desteğe sahip olanların benlik saygısı olmayanlardan daha yüksek ve kaygı

düzeyleri daha düşük bulunmuştur (Duyan vd.,2013, ss.5-16). Ülkemizdeki gazilerin travma sonrası hayata geri dönme sürecinde kendi anlamlarını keşfederek, sistemli bir danışmanlık ya da ve rehberlik faaliyeti almadan toparlanmalarının ana sebebinin bahsettiğimiz Türk aile yapısından kaynaklandığını söyleyebiliriz

Askeri personel olarak görev yaparken gazi olan katılımcılar %7 oranında iş arkadaşlarından ve %7 oranında gazilerden destek gördüklerini ifade etmişlerdir. Çünkü kendileri ile en iyi empati kurabilecek kişiler silah arkadaşlarıdır. Aynı durumu gazilerin birbirine verdiği destek içinde söyleyebiliriz. Mülakatlarımız esnasında bir gazimiz bu durumu “damdan düşenin halini damdan düşen anlar” diyerek ifade etmiştir. Aynı olayı yaşayanlar birbirlerini daha iyi anlar ne hissettiklerini ne yaşadıklarını ve ne yaşayacaklarını bildikleri için kendilerini onların yanında daha iyi hissederler. Gaziler, özellikle bir arada oldukları derneklerde kendilerinin daha huzurlu ve mutlu olduklarını hatta diğer gazi arkadaşları ile engellilik durumları ile şakalaşabildiklerini fakat bunu diğer insanlarla yapmaktan rahatsızlık duyduklarını ifade etmişlerdir. Brock ve Lettini’nin çalışmasında da ahlaki kimliklerin, arkadaşlıklar yoluyla yeniden bulunabileceği ve arkadaşların birbirlerini daha eksiksiz hale getirmek için sorgulayıp, sırları ve birbirlerinin zayıflıklarını açığa çıkarıp derinliklerini onurlandıracakları ifade edilmiştir (Brock, 2012, s.101). Bu durum çalışmaya katılan gazilerin diğer gazilerle beraberken neden kendilerini mutlu hissettiklerinin bir göstergesidir.

Çalışmaya katılan gazilerin %7’si profesyonel destek ile çözüm yolu arayışına gitmeye sıcak bakmıştır. Bazı gaziler ilk etapta durumla başa çıkabileceklerini düşünerek ya da toplum tarafından dışlanma korkusuyla psikolojik desteğe ihtiyaç duydukları halde ihtiyaçları olmadığını ifade ederek tedavi olmayı reddetmişler, kendi kendilerine sorunlarını çözmeye çalışmışlar. Zaman içerisinde yaşadıkları ile başa çıkmakta zorlandıklarında tedavi olmak istemiş ve tedaviye başlamışlar. Fakat tedaviyi başta almadıkları için pişmanlık duygusu yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu bulgular Doğan’ın yapmış olduğu çalışma bulgularını destekler niteliktedir. Doğan’ın şehit aileleri ve gaziler üzerinde yaptığı çalışmada katılımcılara yaşadıkları ile başa çıkarken psikolojik destek alınıp alınmadığı sorulmuş katılımcıların %20’sinin destek aldığını, %80 ‘nin ise destek almadığı, destek alanların arasında fayda görenler olduğu gibi TSSB etkisini hala yaşayanlar olduğu tespit edilmiştir (Doğan, 2020, s.172).

Çalışmaya katılan gazilerin %7'si TSK ve komutanlardan destek aldıklarını ifade etmiştir. Gaziler, TSK ve komutanlardan daha fazla destek beklediklerini dile getirmişlerdir. Yaralandıkları dönemde TSK ve komutanlar tarafından aranılıp sorulduklarını, zaman içerisinde ise kendilerine olan bu ilginin azaldığından şikâyetçi olmuşlardır. Kendilerinin sadece özel günlerde hatırlanılmasını istemediklerini belirtmişlerdir. TSK ve komutanlardan daha uzun süreli bir destek beklемelerinin sebebi ise TSK'nın milletimizin için önemli bir kurum olması ve bu kurum tarafından hem onurlandırılmak istenmeleri hem de hala gerek duyulduğunda orduda görev yapacaklarına olan inançları ve kuruma olan güvenleridir. Diğer bir sebepte kurumun gücünü ve desteğini hissederek kendilerini değerli ve önemli hissetmek istemeleridir.

Gaziler, yaşadıkları travma sürecinde her türlü kaynaktan destek almaya ihtiyaç duymaktadırlar. Bu destekler gazilerin kendilerini daha iyi hissetmesine yardımcı olmaktadır. Desteklerin gaziler açısından önemli olmasının sebebi ise; yalnızlık duygusundan kurtulma, sorunlarının çözüleceğine olan inançları, sorunlar karşısında güçlü hissetmeleri ve değerli oldukları duygusunu yaşamaları açısından önemli olduğu görülmektedir.

3.7.2. Tedavi Sürecinde Manevi Destek Kaynakları

Çalışmaya katılan gaziler tedavi sürecinde farklı kaynaklardan manevi destek aldıklarını ifade etmişlerdir. Burada ifade edilen manevi destek profesyonel bir destek olmayıp çevrelerinden kendi düşüncelerine göre manevi olarak algıladıkları destektir.

Çalışmaya katılan gazilerin manevi desteği öncelikli olarak ailelerinden sağladığı görülmektedir. Aile büyüklerinin gazilere manevi destek vererek onları teselli ettiklerini ve çocuklarının durumlarına üzüldükleri için onların iyileşmesi için ellerinden geleni yaptıklarını belirtmişlerdir. Gaziler, ailelerinin onlar için dua ettiklerini, onları hocalara götürüp hocalardan yardım istediklerini ve Allah'a yaşadıkları için şükür ettiklerini ifade etmişlerdir. Gazilerin aileleri hem maddi hem de manevi olarak çocuklarının iyileşmesi için gerekli tüm gayreti göstermişlerdir. Yaşanan travmalar sadece gazilerin hayatlarını değiştirmemektedir, onlarla beraber ailelerinin de hayatlarını etkilemektedir. Aileler, yaşanan travmayla nasıl başa çıkabileceklerini ve yardıma ihtiyaç duyan evlatlarına nasıl yardım etmeleri gerektiği konusunda ilk dönemlerde zorlanmaktadırlar. Aileler travmanın şokunu atlattıktan sonra kendilerini

hemen toparlayarak gazilere destek olmakta ve onların sağlık sorunları ile ilgilenmektedirler. Bu durumun aileleri hızlı bir toparlanma sürecine soktuğunu söyleyebiliriz.

Çalışmaya katılan gazilerin %30'nun din görevlileri ve dindar insanlardan manevi destek sağladığı tespit edilmişti. Dindar insanlar ve din görevlileriyle arkadaşlık yaparak onların kendilerini teskin ettiğini hissetmişlerdir. Gazilerin bu tutumu, manevi destek beklentilerinin olduğunu göstermektedir. Gaziler dindar insanlar ve din görevlilerinden almış oldukları bu destekten fayda gördüklerini ifade etmişlerdir. Gaziler, aldıkları bu manevi destekle dini inançlarında yer alan kader, kazâ, sabır, şükür gibi kavramları tekrar hatırlamışlardır.

Çalışmaya katılan gazilerin %24'ü ise Allah'a olan inançları ile dua edip, Kur'an okuyup ve şükür ederek kendilerine bireysel bir manevi destek yaratmışlardır. Ergenler üzerinde yapılmış çalışmada dini ibadetlerin artması ile ergenlerin benlik saygılarında artış olduğu tespit edilmiştir (Şahin, 2005, s.194). Gaziler Kur'an okuma, dua etme, ibadet etme gibi uygulamalar ile Allah'a yakınlaşmışlardır ve farkında olmadan benlik saygılarını arttırmışlardır. Bu yakınlaşma hissinin kendilerinde bir rahatlama yarattığını ifade edebiliriz. Bu rahatlama hissi yaşadıkları olumsuzlukları kabullenmelerinde ve başa çıkmalarında yardımcı olmuştur. Allah'ın her zorlukla beraber bir kolaylık vereceğine olan inançları ve Allah'ın kendilerine yardım edeceğini düşünmeleri gazilere manevi bir destek sağlamıştır. Doğan'ın çalışmasının sonucunda da benzer sonuçlara ulaşılmış olup çalışmada katılımcılarının %90'nın dini başa çıkma yöntemlerine başvurduğu ve bundan olumlu bir şekilde etkilendikleri tespit edilmiştir. "Kader, sabır, rıza, şükür, Allah'a sığınma ve el açma, ibadet" kavramlarıyla olumlu dini başa çıkma biçimlerini açıklamışlardır. Çıkan bu sonuç çalışma bulgularımızı destekler niteliktedir (Doğan, 2020, s.217). Esen Ateş'in çalışmasında da benzer bulgulara ulaşılmıştır ve gazilerin dua ettikleri, dua etmenin gaziler üzerinde pozitif duygular uyandırdığı belirtilmiştir (Esen Ateş, 2018, s.154).

Ülkemizde bedensel engelliler ile ilgili yapılan bir çalışma da engellilerin dini başa çıkma etkinliklerini kullandıkları tespit edilmiştir. En çok dua ettikleri, Allah'ın destek ve yardımını istediklerini, Allah'ın yardımı ile sorunlarının üstesinden geleceklerine inandıkları anlaşılmıştır (Kula, 2005, s.241).

Kore Gazisi Arif Erkmen hatıralarını anlatırken zor durumlarda duaya sığındığını şu şekilde ifade etmiştir;

“Hem korkarak ilerliyor hem düşünüyordum. Düşmanla karşılaşırsam karanlıkta birkaç el ateş edip devamlı yer değiştirerek düşmanı oyalarım. Üzerimde 205 mermi, iki de el bombası var gece olduğu için bunlarla düşmanı birkaç saat oyalarım. Silah seslerini duyan bizimkiler yetişip beni kurtarır. Daha olmazsa ellerine düşmektense bombayı patlatır kendimi öldürürüm diye düşünürken hem bildiğim duaları okuyor hem de daha evvel aklımdan geçenlerin tersini düşünüyordum.” (Erkmen, 2021)

Çalışma bulgularımız ve literatürde ki diğer çalışmaların sonuçlarına dayanarak dua etmenin önemli bir manevi destek kaynağı yarattığını söyleyebiliriz.

Çalışmaya katılan gazilerin %16'sı askeri personelin manevi desteğinin kendilerine iyi geldiğini belirtmiştir. Askeri personel olarak görev yapan arkadaşlarının ya da beraber silah arkadaşlığı yapan kişilerin kendilerine moral verdiğini ifade eden gaziler, bu bireylerin kendileri ile daha iyi empati kurduğunu ve kendilerini daha iyi anladıklarını düşündükleri için bunu ifade ettiklerini düşünmekteyiz. Askerlik bireysel bir görev değildir ve ciddi bir ekip çalışması gerektirir, dolayısıyla beraber geçirilen zamanlar fazladır. Beraber zaman geçiren kişiler birbirlerini daha yakından tanır, birbirlerinin değerlerini ve hassasiyetlerini diğer insanlardan daha fazla öğrenme şansı elde eder. Bu sebeple erkekler için askerlik arkadaşlığı, askeri personel için silah arkadaşlığı önemlidir. Bu yakınlık bireylerin kendilerini zayıf hissettikleri dönemlerde ayrıca önem kazanır ve kendilerini yakından tanıyan arkadaşlarını yakınlarında görmek ve onlardan destek almak isterler. Toplum kültürümüzde hastaya ziyaret bir çeşit manevi destek uygulamasıdır. Hastaların hatırlarının sorulması, varsa ihtiyaçlarının karşılanması hasta bireylerin hem moralini yerine getirir hem de onlara mücadele etme gücüyle beraber değerli olduğu hissi yaratır. İslam dininde Hz. Peygamber'in hasta

ziyaretini teşvik ettiği, kendisinin hastaları ziyaret ederek onlara manevi destek verdiği ve hastalar için dua ettiği, onlara güzel sözlerle manevi destek yaptığı bilinmektedir.¹⁹

3.7.3. Gazilik Sürecinde Başa Çıkma Uygulamaları

Çalışmaya katılan gazilerin, travma sonrası süreçte zorlandıkları ve kendilerini bu zor durumdan kurtarmak için çeşitli başa çıkma yolları aradıkları görülmüştür. Bu başa çıkma uygulamalarının başında da bir işte çalışmak gelmektedir. Çalışmaya katılan gazilerin %30'u bir işte çalışmanın kendilerine iyi geldiğini ifade etmişlerdir. Gerek malul gerekse muharip gaziler kendilerinin bir işle uğraşarak yaşadıklarını unutmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca yaşlarının gazi oldukları dönemde genç olması sebebiyle de bir işte sorumluluk almaları gerektiği aileleri tarafından da teşvik edilmiştir. Bir işte çalışmak bireyin kendisinin hem bir işe yaradığını düşünmesi hem de hayatla bir bağ kurarak bir anlam arayışına hizmet etmektedir. Boş duran insan hayatını anlamsız bulacaktır. Gazilerin bir işte çalışması onların üretkenliğinin bir göstergesidir. Üretkenlik bireyin kendini gerçekleştirmesine ve bireye anlam kaynağı sağladığı için önemlidir. (Bahadır, 2000a, s.447). Yine bir işte çalışmak sorumluluk almak demektir. Gaziler yaşadıkları bu travma aşamasında sorumluluk alarak geleceklerinin inşasına katkı verecek huzur verici sorumluluğu seçmişlerdir (Bahadır, 2011, s.119). Birçok gazinin halen bir işte çalıştığı, bunun kendilerine bir terapi ve meşguliyet sağladığı görülmektedir.

Çalışma ve bir şeyle ilgilenmenin kendilerine iyi geldiğini, bu tür faaliyetleri sosyal ortama geri dönme fırsatı olarak gördüklerini ifade etmektedirler. Uzun süre travma yaşadıklarını, hayattan vazgeçmek istediklerini fakat zamanla kendilerine başa çıkma yöntemleri geliştirdiklerini ve bu tür faaliyetlerin kendileri için faydalı olduğunu düşünmektedirler. Karataş ve arkadaşları, işi olan engelli gazilerin yaşamdan duyduğu memnuniyetin arttığını hem maddi bir refah hem de bireylerin sosyal etkileşimlerinin gelişimine katkı sağladığını tespit etmişlerdir (Karataş vd., 2019, s.14).

Üsteğmen Ozan Bahar, geçirmiş olduğu bir kaza sonucu gazi olmuş ama hayatla bağını hiç koparmamıştır. Askerlik mesleğini devam ettirememiş fakat kendisini

¹⁹ Hz. Peygamber; “Müslümanın Müslüman üzerinde hakkı beştir: Selam verdiği zaman selamını almak, hastalandığı zaman ziyaretine gitmek, vefat edince cenazesine katılmak, davet ettiği zaman davetine icabet etmek aksırdığında “Yerhamukellah!” diye karşılık vermek” (Buhari, Cenaiz 2; Müsli, Selâm 4.)

akademik olarak geliştirmiştir. Kendisine 4 Aralık 2017 tarihinde, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından, Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki ilk bedensel engelli tekerlekli sandalye kullanan Dekan Sıfatıyla “Engelleri Ařanlar – 2017” ödölü verilmiştir. Bahar, hala Muęla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi'nde akademik yaşantısına devam etmektedir. Geçirdiği süreci anlatmış olduğu kitabında özellikle eşinden ve ailesinden görmüş olduğu desteğin kendisini güçlendirdiğini ve hayata karşı daha umut dolu bir bakış açısına yönelttiğini belirtmiştir (Bahar, 2019).

Azim ve gayreti ile hayatla bağını koparmayan Gazi Hüseyin Özlük aktif bir hayata sahiptir. Birçok kitaba imza atmış, çeşitli sivil toplum kurumlarının oluşumunu sağlamış ve aktif olarak siyasette faaliyet göstermektedir. Ayrıca sanatla ilgilenerek belki de herhangi sağlık sorunu yaşamayan bireylerden çok daha fazla hayata sarılmıştır. Yaralandıktan sonra bağımsız hareket edememiş olmanın üzüntüsünü yaşadığını, fakat zaman içinde daha bağımsız hale gelmesini şu şekilde ifade etmiştir (Özlük, 2010, s.145);

“Kendi işlerimi yapıyor olmam ve dış dünyaya az da olsa açılmam, ruhen beni çok rahatlatmıştı. Ruh yapımdaki bu değişiklik, bedenime de yansımış, vücudumdaki yara ve bereler hissedilir derecede iyileşme göstermişti. Ruhumdaki yaralar iyileştikçe, beden de ona tepki veriyordu.”

Çalışmaya katılan gazilerin %15’i başa çıkma yöntemi olarak yaşadıkları olayı unutmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Unutmak istemelerine rağmen bunu kolay başaramadıklarını ifade eden gaziler, rüyalarında bile olayı tekrar tekrar yaşadıklarını ve bunun etkisini kolay atlatamadıklarını dile getirmişlerdir. Çalışmamıza katılan gazilerin ifadelerine göre travmanın üzerinden uzun zaman geçse bile unutulmadığı fakat zaman içerisinde çekilen üzüntü ve ıstırapların şiddetinin azaldığını söyleyebiliriz. Travmalar, bireylerin tüm hayatlarını etkilediğini için unutulmaları pek mümkün değildir. Bireylerin kişiliklerini, hayata bakışlarını ve hayata karşı duruşlarını da travmalar şekillendirmektedir. Her insanın hayatında büyük ya da küçük travmalar mevcuttur. Bu sebeple insanları geliştiren, büyüten ve şekillendiren travmaları kabullenerek yaşamamız gereklidir.

Çalışmaya katılan gazilerin %15'i travmayla başa çıkmada dini uygulamalara yönelmişlerdir. Dini uygulamalar ruhsal hastalıklarla baş etmede bireye fayda sağlayacak fonksiyonlara sahiptir (Yapıcı, 2013, s. 120). Başlarına gelen durumu kabullenme sürecinde yas evrelerini yaşayarak “neden ben?”, “gençlik hatalarının cezası”, “Allah’ın imtihanı” gibi düşünerek yaşadıklarını sorguladıkları fakat ilerleyen zaman içerisinde olumlu bir dini başa çıkma davranışı göstererek yaşadıkları duruma şükür ettikleri görülmüştür. Olumlu dini başa çıkma sürecinde dua ettiklerini, namaz kıldıklarını, Allah’a sığınarak ibadete yöneldiklerini ifade etmişlerdir. Şahin’in ergenler üzerinde yapmış olduğu bir çalışmada; dindarlık ile benlik saygısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Dindarlık arttıkça benlik saygısının da arttığı görülmüştür (Şahin, 2005, s.195), gazilerin benlik saygılarını arttırmak için böyle bir yönelimde olduklarını değerlendirmekteyiz.

Kur’an’da Allah’ın inananları denediği zamanların olacağından ve bunun için çeşitli sınamalara tabi tutulacağından fakat Allah’a güvenerek sabır ve teslimiyet gösterdiklerinde bunun müjdeleneceği vurgulanmıştır.²⁰ Gazilerinde Allah’a olan inanç ve teslimiyetleriyle yaşadıkları sorunların üstesinden gelmeye çalıştıklarını söyleyebiliriz.

ABD Deniz Savunma Departmanının hazırlamış olduğu manevi bakım kitabında da travma sonrası stres bozukluğu yaşayan bireylerin yas evrelerini yaşadıkları ve bizim bulguladığımız sorgulamaların manevi sıkıntıdan kaynaklı olduğu işaret edilmektedir (Hughes vd., 2010, s.20).

Çalışmaya katılan gazilerin %12’si spora yönelerek bu yönde bir başa çıkma tutumu geliştirdikleri görülmektedir. TSSB’li gaziler için düzenli egzersiz yapmanın endorfin salgılanmasının artışıyla daha iyi bir ruh hali sağlayarak iyileşmeye katkı sağlayacağı tavsiye edilmektedir. Sinir sistemine yönelik olarak nefes meditasyonu, sevilen bir müzik dinlemek ya da sevilen bir kokuyu koklamanın sakinleşmeye yardımcı olacağı ve tüm duyuları harekete geçirmenin gerekli olduğu belirtilmektedir. Askeri personeller dışındaki kişilerle bağlantı kurmanın faydalı olacağı, kötü anılardan kaçınmadan onlarla mücadele edilmesi ve vücut sağlıklarına dikkat etmesi ve

²⁰ Bakara 155-156 “Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınayacağız. Sabredenleri müjdele! Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, “Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz.” derler.”

profesyonel destek alınması önerilmektedir (Smith vd., 2020). Rekreasyon, egzersiz ve spora katılımın, engelli gazilerin yaşam kalitesine ve kendilerine saygı duymasında bir etkisinin olup olmadığını incelemek amacıyla yapılan bir çalışmada; yılda 3 defa yapılan spor aktivitelerinden birine katılan 220 engelli gazinin; sakatlığının başlangıcından itibaren uzun yıllar spor, egzersiz ve rekreasyon aktivitelerine katılanlar ile yaşam kalitesi arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Etkinliklere katılmadan önce ve sonra kendine duyulan saygı arasında ise anlamlı bir farklılık görülmüştür. Aktivitelere bireysel katılanların, grupla katılanlardan daha az kendine saygı oranına sahip olduğu bulunmuştur. Yapılan spor, egzersiz ve rekreasyon faaliyetlerinin, engelli bireylerde yaşam kalitesi ve kendine saygı duyma üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmüştür (Laferrier vd.,2015, ss. 1026-1034). Gazi İbrahim Dal, satranç alanında kendini geliştirmiş ve milli takıma seçilmiştir. Dal'ın bu alanda birçok şampiyonlukları mevcuttur. Dal duygularını şu şekilde ifade etmiştir (<https://www.aa.com.tr/tr/>, 2021).;

“Engel, başarılı olmak için bir sorun değil. Önemli olan azim ve inançtır. Bu azmi insan yakalarsa her türlü başarıyı elde eder.”

Çalışmaya katılan gazilerin %12'si aile desteği ile bir başa çıkma tutumu göstermişlerdir. Aile desteği gazilere yalnız olmadıkları duygusunu verdiği için önemlidir. Gazilerin acı ve üzüntülerini paylaşacak yakınlarının olması sorunlara karşı beraber çözüm arayışı bulacaklarını düşünmelerine fayda sağlamaktadır. Gaziler, aile desteğini başa çıkmada etkin bir faktör olarak görmektedirler.

Fin savaş gazileri ile yapılan bir çalışmada gaziler kayıp bir çocukluk ve gençlik yaşadıklarını, savaş travmasının hayatlarını etkilediğini, erken yaşta hayata katıldıklarını, sonrasında ise kendilerini bulmak için uğraş gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Hayatlarına savaş sonrası sıfırdan başlamak zorunda kaldıklarını belirten gazilerin; fiziksel, psikolojik ve çevresel bir çok etken sebebiyle olumsuzluk yaşadıkları, aile ve eşlerinin vermiş olduğu sosyal desteğin kendileri üzerinde olumlu etki bıraktığı tespit edilmiştir (Nivala vd., 2015, ss.493-499).

Çalışmaya katılan gazilerin %8'i evlilik yaparak bu süreçle başa çıkmaya çalışmıştır. Gazilerin çoğunun gazilik sonrası evlenmesi daha önce de belirttiğimiz gibi onların yeni sorumluluklar almalarına sebep olmuştur. Evlilik, gazileri zorunlu olarak çalışmaya sevk etmiştir. Gaziler kendilerini bu şekilde motive ederek yeni hayat

amaçlarına yönelmişler ve kendi travma sonrası gelişimlerini gerçekleştirmişlerdir. Çalışarak kendilerini oyaladıklarını, çalışmanın yaşadıklarını unutmaya yardımcı olduğunu ifade etmişlerdir. Gazilerde travma sonrası büyümenin gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Travma sonrası büyüme; *“büyük bir yaşam krizi ile mücadeleden kaynaklanan önemli olumlu değişim deneyimi”* olarak tanımlanmaktadır (Calhoun, 2000, s.5). Gaziler evlilikle birlikte daha fazla sorumluluk altına girmişlerdir. Fakat bu durum kendilerinde olumsuz bir durum yaratmamış, aksine yalnızlık hisleri azalmış, geleceğe karşı umutlarını yeşertmiş, topluma yeniden uyum sağlayarak hayatla bağlarının tekrar kurulmasını sağlamıştır. Bir gazimiz hastanede yatarken şahit olduğu olayı şu şekilde aktarmıştır: *“Ben hastanede yatarken iki ayağı diz üzerinden kopan gazi arkadaşımın nişanlısı nikâh memurunu almış gelmiş ve hastanede nikâh kıydılar.”*

Çalışmaya katılan gazilerin %8'i mukayese yaparak bu süreçle başa çıkmaya çalışmışlardır. Gaziler kendi durumlarından daha kötü durumda olan gaziler ile kendilerini kıyaslayarak bir sosyal karşılaştırma yapmışlardır. Bu karşılaştırma sonrasında kendilerine olumlu bir bakış açısı yarattıkları görülmektedir. Oluşan bu pozitif bakış açısına şükür diyebiliriz. Şükür kavramı manevi olgunluğun bir sembolüdür. Şükür; *“nimeti, nimeti verenden bilme, nimetin verilmesinden dolayı mutluluk hissetme ve nimeti verenin amacına ve sevgisine uygun bir şekilde davranma”* olarak tanımlanmaktadır (Göcen, 2014, s.85). Gaziler yaşadıkları tüm olumsuzlukların ve sağlık sorunlarının Allah'tan geldiğine inanmaktadırlar. Gazilerin durumlarına şükür ve sabır göstermelerinin kaynağının Kur'an olduğunu değerlendirmekteyiz. Kur'an da birçok ayette şükür kavramına dikkat çekilmiş ve şükürün ödüllendirileceği²¹ buyrulmuştur. Şükrederek ödüllendirileceklerine inanan gazilerin kendilerine manevi bir başa çıkma yöntemi yarattığını ifade edebiliriz.

3.8. Gazilerin İhtiyaç Duydukları Manevi Destek

Bu bölümde bu tema ve bu tema ile ilgili alt temalara ait tartışmalara yer verilecektir.

²¹ Al-i İmran 145“Hiçbir kimse Allah'ın yazılıp bir süreye bağlanmış izni olmadan ölmez. Kim dünya nimetini isterse ondan kendisine veririz; kim âhiret nimetini isterse ona da ondan veririz ve şükredenleri ödüllendireceğiz.”

3.8.1. Maneviyat Kavramına Yüklenen Anlamlar

Maneviyatla ilgili araştırmalar incelendiğinde, maneviyat ve dindarlık arasındaki ilişkiyle ilgili üç farklı yaklaşımın olduğu görülmektedir. İlk yaklaşım dindarlığı maneviyatın ayrılmaz bir parçası olarak gören yaklaşım; ikinci yaklaşım dini ayrı maneviyatı ayrı olarak gören yaklaşım ve     nc  yaklaşım ise, maneviyatla dindarlığı eşanlamlı olarak gören yaklaşımdır (Gross, 2006, s.424). Maneviyat, daha çok inanç kaynaklı kişisel bir deneyimdir ve bireye yaşamda anlam ve amaç, yaşamın kutsallığı duygusu ve dünyanın iyileştirilmesi için bir bakış açısı sağlayan içsel bir inanç sistemi olarak tanımlanabilir. Maneviyat “benliği aşan bir bağlantıya” vurgu yapar. Daha yüksek bir g  , evrensel bir enerji, kutsal veya doğa ile bağlantılıdır (<https://www.ptsd.va.gov>, 2020).

Çalışmaya katılan gaziler “maneviyat” kavramını %38 oranında ilahi bir inanç olarak ifade etmişlerdir. Gazilerin bu temaya giren ifadelerine göre dindarlık ve maneviyat arasında bir ilişki kurduklarını söyleyebiliriz.

Gazilerin diğer altı temaya göre; vatan, millet, bayrak sevgisi %14, saygınlık, aidiyet duyulması %10, gelecek beklentisi %10, eğitim ve bilgi sahibi olma %10, yardım edilmesi ve ilgi gösterilmesi %10, doğru ve dürüst olmak %4, olan ifadeleri ise toplamda %58 oranında maneviyatı birebir dinsel bir kavram olarak algılamadıklarını göstermekle beraber; ifade etmiş oldukları kavramlar hem dinsel hem de kültürel öğeleri işaret etmektedir. Bu sebeple katılımcıların maneviyatı tamamen dindarlıktan ya da dinî referanslardan ayrı tuttuklarını ifade etmek doğru bir tespit olmayacaktır. Vatan, millet, bayrak sevgisi teması altında değerlendirilen kavramlar hem İşlam hem de Türk kültüründe bireylerin kendi hayatlarından daha  nde tuttukları değerlerdir. Bu değerler kuvvetli bir İşlam inancı içermektedir ve dini inançla doğrudan bağlantılıdır.

“Gelecek beklentisi” ve “teslimiyet duygusu” temalarındaki ifadelerde ise kaz  ve kader inancı referans edilmektedir. Kaz  ve kader inancı da İşlam dinin en temel inançları arasında yer almaktadır. Bu sebeple katılımcıların %28’nin maneviyatı dindarlıkla eş gördüğünü söyleyebiliriz. Doğru ve dürüst olma teması yine İşlam dinine dayanmaktadır. İşlam dini doğruluk ve dürüstlüğü temel almaktadır, bu sebeple bu temayı da dindarlıkla eşdeğer kategorisinde değerlendirmektediriz.

Bununla birlikte “maneviyat” kelimesinin tamamen dinsel bir kavram olmadığını; kendilerinin zor durumda iken hatırlarını soran, onları ziyarete giden, ihtiyaçlarını karşılamayan çalışan, kendilerine moral ve motivasyon sağlayan, kendilerini iyi hissetmeleri için yapılan her türlü desteği işaret eden gazilere ait tanımlamalar da tespit edilmiştir. Fakat bu prososyal davranışlarda yine İslam dininin referanslarına dayanmaktadır. Bu sebeple maneviyatın dinsel bir kavram olarak algılandığını söylememiz yerinde olacaktır. Gazilerin maneviyat algıları ile ilgili bazı ifadeleri aşağıda verilmiştir.

Görüşme 4, erkek, 65 yaşında; *“Çok güzel bir şey, duyarlı olunması, insanlara yardım, gönlünü okşama, tatlı söz, insanların yaralarını iyileştirir. Biz Ankara GATA’da yatarken genelevin kadınları bizi ziyarete gelmişlerdi. Hepsi sırtlarına kefe koymuşlardı elma, armut, sigara koymuşlardı. Bizlere bunları dağıttılar hepimiz ağladık. İşte bu maneviyattır.”*

Görüşme 23, erkek, 44 yaşında; *“Dini boyutu da var ama çevre ve arkadaş olarak manevi değeri var, iyi bir ortamda bulunduğun sürece her zaman yüksektir, kötü ortam olursa morali bozuyor.”*

Görüşme 15, erkek, 67 yaşında; *“Yaşayabileceği şekilde bir maneviyatı olması gerekir. Allah devletimize zeval vermesin biz savaşa vatan borcu olarak gittik. Bize bir şeref ayıltı verdiler, serbest dolaşım için kart verdiler bunlar o maneviyatın içine giren olaydır işte.”*

Maneviyat ile ilgili ortaya konan tanımlamalar dikkate alındığında, maneviyat kavramının gaziler için dini referanslı bir kelime olmakla beraber, prososyal davranışları da kapsayan birçok olumlu davranışı içinde barındırdığını söyleyebiliriz.

Amerika’da gazilerin maneviyat ve zihinsel iyiliklerinin incelendiği bir çalışma bizim çalışmamızla benzerlik göstermektedir. Çalışmada maneviyat ister dini ister seküler yollarla ifade edilsin, TSSB’yi tedavi etmek için tamamlayıcı veya tamamlayıcı tedavi yöntemlerinin bir parçasıdır ve özellikle travma ile mücadelede etkili olduğu ifade edilmiştir. Aşağıda sıralanan birkaç nedenden ötürü maneviyatın travma ile mücadelede büyük bir öneme sahip olduğu vurgulanmıştır. Birincisi; maneviyat, bir sağlık krizi, travma veya stresle karşılaşıldığında genellikle ilk ve en çok kullanılan başa çıkma yöntemidir. İkinci olarak, askeri din görevlileri uzun zamandır savaş

bölgelerinde manevi danışmanlık sağlamış ve çoğu kez gazilerin destek arayacağı ilk ve tek profesyonel personel olmaları nedeniyle duygusal desteğin “bekçileri” olarak işlev görmüştür. Örneğin, orta ila yüksek intihar riski taşıyan gaziler, diğer akıl sağlığı uzmanlarına göre daha sık din görevlileri hizmetlerine başvurur. Muharebe bölgelerinde görev yapan personelde öldürme kaynaklı suçluluk, utanç ve affetme duyguları geleneksel psikolojik uygulamalarla iyileştiriyor gibi görünse de ruhsal ve ahlaki açıdan zararlı bileşenler devam edebilir. Gazilerde maneviyat ve akıl sağlığı ile ilgili yapılan araştırmalar incelenmiş ve maneviyatın gazilerde ruh sağlığı sorunlarını hafifletmede destekleyici bir rol oynadığını belirtilmiştir (Smith-MacDonald, 2017, ss.1920-1940). Hem bizim çalışmamızda hem de Amerika’da ki çalışmada maneviyat ve din ikili şekilde yani maneviyatın dinle ilişkili olduğu yorumlanmıştır.

3.8.2. Gazilerin Manevi Danışmanlıkla İlgili Görüşleri

Çalışmaya katılan gazilerin %45’i manevi danışmanlık uygulamalarının gazilere fayda sağlayacağını ifade etmiştir. Bunun sebebinin; manevi danışmanlıkla yaşadıklarını anlamlandırarak kendilerine farklı bir bakış açısı sağlaması ayrıca cezalandırılma düşüncesinin dışına çıkarak farklı bir dini başa çıkma yöntemi oluşturmalarına yardımcı olma düşüncesinden kaynaklandığını değerlendirmekteyiz.

Ailesi Almanya’da yaşayan bir gazimiz tedavi sürecinin bir kısmını Almanya’da geçirmiş ve hastanede kaldığı dönemde oda arkadaşı için hastanede manevi danışmanlık uygulaması yapıldığına şahit olduğunu ve hasta arkadaşının bu destek sonrası kendisini daha iyi hissettiğini gözlemlediğini belirtmiştir.

Çalışmaya katılan gazilerin %17,5’i manevi danışmanlığın ülkemizde yeni bir uygulama olması sebebiyle bu konu ile ilgili bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmişlerdir. Kendilerine manevi danışmanlık ile ilgili bir bilgilendirme yaptıktan sonra bu uygulamanın gazilere fayda vereceğini ifade etmişlerdir. Manevi danışmanlığın ülkemizde yeni bir alan olması ve halk tarafından bilinmiyor olması manevi danışmanlığın faydalarının bilinmemesine sebeptir. Bu sebeple manevi danışmanlığın bilinirliğinin artırılmasına yönelik uygulamalar yapılarak bireylerin bu konuda ki yoksunluklarının giderilmesi gereklidir.

Çalışmaya katılan gazilerin %7,5’i kendilerine böyle bir bakım verilecekse bunun bilimsel olmasının, %7,5’i doğru dini bilgi içermesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Manevi danışmanlığın kendilerine fayda sağlayacağını belirtmelerine rağmen, bazı gaziler bu konuda farklı çekincelerinin bulunduğunu ifade etmişlerdir. Bunun da sebebi; dini inancın insanları kolay bir şekilde etkileyebilecek güce sahip olması ve insanları inançları ile istismar ederek gerek bireylere gerekse ülkemize zarar verme ihtimali olduğunu belirtmişlerdir.

Çalışmaya katılan gazilerin %7,5'i kendilerine verilecek manevi danışmanlıkla kendilerini değerli hissetmek istediklerini dile getirmişlerdir. Gazilerin sıklıkla ifade ettiği beklentilerden biri de “değerli hissetmektir”. Yaşadıkları olumsuzluklar sebebiyle kendilerini değersiz görmeleri bu yöndeki beklentilerini arttırmaktadır. Manevi danışmanlık bu yönde gazilere kendilerini tekrar keşfedip sevmelerine yardımcı olabilir.

Yine katılımcıların %7,5'i içinde bulundukları travma sürecinde manevi destek almak için din adamları ile sohbet ettiklerini ifade etmişlerdir. Gazilerin manevi danışmanlığı kavram olarak bilmemelerine rağmen yaşadıkları süreçle başa çıkabilmek için çeşitli arayışlar içine girdiklerini söyleyebiliriz. Bunun için gazilerin din adamları ile sohbet ederek yaşadıklarını anlamlandırma ihtiyaçları olduğu ve farkında olmadan manevi danışmanlık arayışı içinde olduklarını değerlendirmekteyiz. Yine çalışmaya katılan gaziler, ailelerinin kendileri askerde iken kaygı duyduklarını hem bu kaygıyı azaltmak hem de çocukları Allah tarafından korunsun diye geleneksel halk inanç ve uygulamalarına başvurduklarını dile getirmişlerdir. Kıbrıs Barış Harekâtına katılan bir gazimizin ailesi, köylerinde dini büyük olarak saydıkları kişiye giderek oğullarına dua etmesini istemişlerdir. Başka bir gazi katılımcımızın ailesi de çocuklarına faydası olur düşüncesiyle dini büyük olarak saydıkları bir kişiye götürerek dua okuttuklarını, bunun başta kendisine faydalı olmayacağını düşündüğünü ama dua sonrası bir ferahlama hissederek kendini iyi hissettiğini belirtmiştir.

Gazilerin ifadelerinden yola çıkarak gazilerin manevi danışmanlığa ihtiyaç duyduklarını ve manevi danışmanlık arayışında olduklarını söyleyebiliriz. Verilecek manevi danışmanlıktan fayda bulacaklarını değerlendirmekteyiz.

3.8.3. Gazilerin Manevi İhtiyaçları

Çalışmaya katılan gazilerin %45'i manevi ihtiyaçları için dini uygulamalar yapılmasının kendilerine iyi geleceğini belirtmişlerdir. Bazı gaziler Kur'an okunmasını bazı gaziler de Kur'an'ın Türkçe okunmasını istediklerini, dua edilmesini, ibadet

yapılmasını ve kendileri ile dini sohbet yapılmasının kendilerine iyi geleceğini ifade etmişlerdir. Dini uygulamaların cemaatle yapılırsa daha etkili olacağını vurgulamışlardır. Gazilerin dini uygulamalar istemelerinin ana sebebi yaşamış oldukları travmayı anlamlandırma çabasıdır. Gazilerin hem yaşadıklarını anlamlandırmak hem de geleceğe umutla bakabilmek için manevi desteğe ihtiyaç duydukları görülmektedir. Gazilerin dini uygulamalar istemelerinin bir başka nedeni de Allah'a yaklaşmak istemeleridir. Kendilerini geçirmiş oldukları travma sürecinde Allah tarafından cezalandırıldıkları ya da Allah tarafından imtihana tutulduklarını düşünmeleri yalnızlık ve çaresizlik hissetmelerine sebep olmuştur. Dini uygulamalar yaparak Allah'la olan bağlarını yenilemek ve Allah'la tekrar bir iletişime girme gayreti duyduklarını söyleyebiliriz. Yapılacak olan dini uygulamalarla bunun sağlanabileceğine inandıkları için manevi destek uygulamaları içinde dini uygulamaları istemektedirler.

Hırvatistan ve Bosna Hersek'te TSSB hastalarının manevi ihtiyaçlarını araştırmak üzere hem gaziler hem de siviller üzerinde yapılmış bir çalışmada katılımcıların üçte ikisi kendilerini dindar olarak tanımlamış ve çeşitli manevi ihtiyaçları olduğu tespit edilmiştir. Manevi ihtiyaçlar; dini ihtiyaçlar, varoluş ihtiyaçları, iç huzur ihtiyaçları, verme /üretim ihtiyaçları ve sosyal destek ihtiyaçları olarak belirlenmiştir. Gaziler ve siviller arasında önemli ölçüde bir farklılık tespit edilmemiştir. Dini ihtiyaçlar gurubunda gazilerin ihtiyaçları; %76,8 oranında daha yüksek bir güce dönüşmek, %61,9 oranında kendi başına dua etmek, %54,7 oranında dini kitaplar okumak, %53,5 oranında dini kutlamalara katılmak, %46,5 oranında biriyle dua etmek, %32,6 oranında kendi için dua edilmesi tespit edilmiştir. Verme/ üretim ihtiyaçları içinde en yüksek oran birinin hayatının anlamlı ve değerli olduğunu bilmek, iç barış ihtiyaçlarında en yüksek oran sakin ve huzurlu bir yerde yaşamak, varoluş ihtiyaçlarında hayatın/ ıstırabın anlamını bulma, sosyal destek ihtiyaçlarında ise aileye bağlı olma sonuçlarına ulaşılmıştır (Glavas vd., 2017, ss.282-290).

1092 Alman askeri üzerinde yapılan bir çalışmada, manevi ve manevi olmayan ihtiyaçların stres algısı ile ilişkisi incelenmiş; %21'inin zor zamanlarda dini inançlarını dayanak olarak gördükleri tespit edilmiş ve sadece birkaçının özel dini ihtiyaçları olduğu bulgulanmıştır. Katılımcıların korkularını, endişelerini, iç huzur elde etme arzularını iletme ihtiyacı ve varoluşsal ihtiyaçları olduğu tespit edilmiştir. Çalışmaya katılan askerlerin stres algısı ve travma sonrası stres bozukluğu semptomları özellikle

varoluşsal ve içsel huzur ihtiyaçları ile ilişkilendirmiştir (Büssing vd., 2016, ss.747-764).

Çalışmaya katılan gazilerin %27'si sohbet ile kendilerinin telkin edilmesinin, %15'nin de kendilerine moral motivasyon sağlanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Gaziler kendileri ile sohbet edilmesini, yaşadıkları kötü anılardan uzaklaşmak için bir çözüm olarak görmektedirler. Kendilerinin de diğer insanlar gibi arkadaşlıklara ihtiyaç duymaları, sosyalleşmeleri ve kendilerini iyi hissetmek için böyle bir istek duyduklarını değerlendirmektediriz. Diğer insanlar tarafından onaylanmak, takdir edilmek insanın doğasında vardır. Gaziler de onaylanarak, yaptıkları fedakârlıkların takdir edilmesini beklemektedirler. Diğer insanların kendileri ile ilgilenmeleri onlara moral ve motivasyon vermeleri gazilerin kendilerini hem değerli hem de önemli hissetmelerine yardımcı olacaktır.

Çalışmaya katılan gazilerin %12'si yaşadıkları travma sonrası kendilerini değersiz ve önemsiz hissettiklerini değerli hissedilmeye ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Değersizlik hissi, travma sonrasında yaşanan yas ve çeşitli sağlık sorunları sonrasında beklenen bir tepkidir. Beden imajı değişikliği, ailede ya da toplumda yaşanan rol değişikliği gibi olumsuzluklar bireyin kendini değersiz ve önemsiz hissetmesine sebep olmaktadır. Ayrıca gazilerin sosyal güvenlik sisteminin çeşitli yasal işlemleri bitmeden gazi olarak kabul edilmemeleri, bunda tedavi sürecinde resmi bir statüye sahip olamamaları ve birtakım haklardan faydalanamamaları değersizlik hissini arttıran bir etken olmaktadır. Tedavi sürecinde gazilik statüsünün kazandırılmasının maddi ve manevi olarak hem gaziye hem de ailelerini olumlu etkileyeceği kaçınılmazdır. Değersizlik hissini bir diğer sebebi ise farklı gazilik statülerinin ve uygulamalarının bulunmasıdır. Gaziler bu durumdan rahatsızlık duymaktadırlar ve bunun kendilerini manevi olarak zedelediğini ifade etmektedirler.

Boztilki ve Ardıç'ın aktarımına göre Duke Üniversitesi Maneviyat, İlahiyat ve Sağlık Merkezi bireylerde hastalıkla ilişkili olarak ortaya çıkan manevi gereksinimlerini şöyle açıklamıştır. Hastalığı anlamlandırma ihtiyacı, hastalık süreci devam ederken "anlam" ihtiyacı duyma. Manevi inançlara saygı gösterilip desteklenmesi ihtiyacı, zihni hastalıktan farklı konulara yoğunlaşma ihtiyacı, ölümü kabul etme ve bununla başa

çıkma, affetme ve affedilme gereksinimi, hastalığı yaşama sürecinde şükretme gereksinimi ve umut hissetmeye olan gereksinimlerdir (Boztilki vd., 2017, ss.39-45).

Belirtilen manevi gereksinimler içinde yer alan anlamlandırma, manevi inançların kabul edilmesi, saygı gösterilmesi ve desteklenme ile zihnin farklı konulara yoğunlaşma ve umut hissetme gereksinimi çalışmamızda çıkan sonucumuzla benzerlik göstermektedir.

3.8.4. Manevi Destek ve Psikolojik Sağlık Sorunları ile Başa Çıkma

Çalışmaya katılan gazilerin %90'ı travma sonrası manevi destek verilmesinin kendilerine iyi geleceğini ifade etmiştir. Travma sonrası gazilere verilecek olan manevi destek, gazilerin iyileşmesine katkı sağlayacaktır. Travma sürecinde verilecek olan manevi destek onlara yalnız olmadıklarını hissettirerek mücadele etmek için güç toplamalarına yardımcı olacaktır. Görüşme yapılan gaziler travma sonrası süreçlerinde sistemli bir destek almadan kendilerini toparlamaya çalışmış ve sosyal yaşantılarına geri dönmüşlerdir. Fakat hala atlatamadıkları problemlerle başa çıkmaya çalıştıkları görülmektedir. Gazilerin, yaşadıkları travmayı dini inançlarıyla baş etme eğiliminde oldukları ve Allah'tan gelene sabır göstermenin mükâfatı olacağına inanmaktadırlar.

Ülkemizde yapılan çalışmalarda dinsel inançları ve tevekkül tutumu içinde olan insanların, şehitlik ve gazilik gibi dinsel değerlerin yardımıyla savaş stresi ile daha iyi baş edebilecekleri belirtilmektedir. Bunun için de askeri psikolojiye aşina ve bu konuda deneyim sahibi olan din adamlarının desteğinin alınmasının faydalı olabileceği görüşü savunulmaktadır (Çetingüç vd.,1994, ss. 250-254). Çeşitli travmalar sebebiyle yaşanan zorlukların umutla, dini inanç ve değerlerle aşılabileceği ve bunun da bireyleri olumlu yönde etkilediği yapılan çalışmalarda görülmektedir (Kula, 2017, ss.117-147). Ülkemizde alt ekstremité amputasyonu geçirmiş gaziler üzerinde yapılan bir araştırmada, gazilerin başa çıkma stratejileri arasında ilk sırada dinin yer aldığı tespit edilmiştir (Tuncay vd., 2015, s.473).

Hayatlarının son dönemindeki gaziler ve ailelerinin manevi danışmanlık ve manevi ihtiyaçları ile ilgili yapılan bir çalışmada gerek gaziler gerekse ailelerinin manevi danışmanlığa ihtiyaç duydukları belirtilmiştir. Gaziler askeri deneyimlerinin maneviyatlarını olumlu yönde etkilediğini ifade etmişlerdir (Chang vd., 2012a, ss.610-617).

İranlı gaziler üzerinde yapılan bir çalışmada olumlu dini başa çıkmanın gazilerin ruh sağlığı üzerinde pozitif yönde katkı sağladığı tespit edilmiştir. İranlı gaziler Irak'la savaşa katılımlarını bir direniş ve topraklarını savunmak için dini ve milli bir görev olarak benimsemişlerdir. Allah yolunda öldürülmenin şehit kabul edilmesi ve aynı zamanda Allah'ın iradesi için acı çekmenin en kötü travmatik deneyimlerle baş etmelerine yardımcı olduğu görülmüştür. Yine sosyal desteğin gaziler üzerinde olumlu etkileri olduğu belirtilmiştir (Aflakseir vd.,2009, ss.175-190).

İleri düzeyde fiziksel sağlık sorunu bulunan hastaların sorunlarıyla baş etme sürecinde dinin rolü incelenmiş, hastaların kaygılarını azaltmak, kontrol duygusu kazanmak, hayatlarında anlam bulmak ve umutlu olmak için dini inanç ve uygulamalara başvurdıkları belirtilmiştir. Yine aynı çalışmada dini katılımın psikolojik stresi azaltmaya ve sosyalliği artırmaya ve daha sonra oluşacak olumsuz etkileri tamponlamaya yardımcı olacağı, dini inancın bireyleri sigara içme, aşırı alkol kullanımı, riskli cinsel uygulamalardan uzak tutacağı belirtilmiştir (Koenig vd, 2001, ss.352-359).

Sri Lanka'da engelli gaziler üzerinde ruh sağlığı ve kültürel dini başa çıkma ile ilgili bir çalışmada gazilerin Budist dini aktivitelerinin, burç okumanın, aile ve arkadaşlığın engelli gazilerde depresif belirtileri azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Budist dini ritüellerinin gazileri rahatlattığı ve sivil hayata geçişte onlara fiziksel ve duygusal olarak destek sağladığı yine burçlara olan inancın bireyi bu olumsuz deneyimi atfetmesine izin verdiği, astrolojiye göre “kötü dönemler” gelir ve gider, bunun kötü bir dönem olduğuna ve daha güzel zamanların geleceğine dair umut verilir. Dolayısıyla burçlara olan inancın, zor bir yaşam dönemi boyunca sebat etme gücü verdiği belirtilmiştir (Zoysa vd., 2011, ss. 4-12).

Japonların dini davranışları ise Japonca da “*kurushii toku no kamikanomi*” şeklinde ifade edilmekte olup bunun anlamı: “sıkıntı anında tanrılara dönün” (Musick vd., 2000, ss.73-85). İslam inancında da zor zamanlarda Allah'a sığınarak sıkıntıların üstesinden gelinebileceği İnşirah Suresinin 7. ve 8. ayetlerinde “..... *Rabb'ine irtibatını bir an olsun koparma: Ve bu kutlu yolcuğunda tüm kalbinle ve sadece Rabb'ine yönel! Tek hedefin onun rızasını kazanmak olsun.*” buyrulmuştur. Yine aynı surenin 5. ayetinde her zorluğun içinde o zorluğu aşabilecek bir kolaylık olduğu buyrulmuştur. İnanan

insanların bu bilinçle hareket ettiklerinde, Rablerini yanlarında hissederek sorunları aşma gücünü kendilerinde bulacakları işaret edilmiştir (Kula, 2021, ss.10-24).

Gazilerle yapılan bir çalışmada, psikolojik sağlamlık düzeyleri yüksek olan gazilerin yaşadıklarını din ile anlamlandırdıkları ve dini inançla olumlu bir başa çıkma biçimi kullandıkları tespit edilmiştir. Savaşta öldüklerinde cennete gideceklerine, her şeyin Tanrı'nın kontrolünde olduğu düşüncesi, Tanrıyla dua yoluyla bağlantı kurduklarına inanmaları anlam dünyasında dinin önemli bir yeri olduğunu göstermektedir (Larner, 2013).

İranlı gaziler üzerinde yapılan bir çalışmada İranlı gazilerin yaşadıkları sağlık sorunlarını hayatın bir gerçeği olarak kabul ederek dini inançları yardımıyla buna uyum sağladıkları bu durumun ilahi kader olarak algılandığı tespit edilmiştir. Travma sonrası dini inançları ile ilgili olumsuz bir sorun yaşamadıkları, memleketleri ve aileleri için savaştıklarından dolayı kendileri ile gurur duydukları belirtilmiştir. Bazı gazilerin intiharı düşünmüş olmasına rağmen dini inançlarından dolayı bunu yapmadıkları ifade edilmiştir. Dini tutumların ve ulusal duyarlılığın gazilerin hastalıklarının üstesinden gelmesine yardımcı olan en önemli faktörler olduğu bulgularan çalışmada, dinin en önemli psikolojik rolünün ise insanların hayatı anlamasına ve onunla başa çıkmasına yardımcı olduğu vurgulanmıştır (Nir vd., 2013, ss.719-729).

Avustralya gazileri ile ilgili yapılan bir çalışmada manevi uygulamaların genellikle affetme eylemini destekleme yönünde olduğu öne sürülmüştür. Birçok gazinin de ruhsal yaraları genellikle bağışlanma ile ilgilidir. Tanrı'nın hala onu sevip sevmediği sorgulamasını yapmaktadırlar. Çünkü başka insanları öldürmek zorunda kalmışlardır. Bu eylemin affedilmesinin ve günahlarının telafi edilmesi veya kefaretilmesini gerekmektedir. Bu kefaretil eyleminin kolaylaştırılması noktasında manevi uygulamalar devreye girmektedir. Çoğu manevi gelenekte kefaretil; Tanrı iradesine tam teslim olmak anlamına gelir. Bu durum bazı insanlar için zayıflık, korkaklık ya da başarısızlık işaretil olarak görülebilir. Çalışmada teknolojinin manevi yarananma üzerinde kendine has sorunlar yarattığı belirtilmektedir. Örneğin eskiden iyileşme ve tefekkür için eve dönüş yolculuğunun uzun sürmesinin bir fırsat olduğu fakat, bugünün gazilerinin çatışma bölgesini terk ederek ertesi gün evlerine dönmeleri sorgulama ve dekompresyon için çok az bir zaman bıraktığına dikkat çekilmektedir. Yine kuşak

farkları sebebiyle farklı psikolojik sorunları olacağı ve aynı zamanda gazilerin farklı manevi profillerinin olacağı yönünde vurgu yapılmıştır (Davies, 2018, ss.35-42).

İran – Irak Savaşında hardal gazına maruz kalan 17 gazi ile yapılan bir çalışmada gazilerin hardal gazı sebebiyle ciddi ve uzun vadeli sağlık sorunları yaşadıkları ve bu sorunlarla dini inançları ve maneviyatları ile nasıl başa çıktıkları araştırılmıştır. Katılımcıların yaşadıkları süreçte işlerin daha iyi olmasını umdukları, dua ettikleri, Tanrı'ya güvendikleri görülmüştür. Dini inançlarını başa çıkma kaynağı olarak kullanan gaziler kronik hastalıkları ile olan yaşamlarını kabul ederek ona entegre olmuşlardır. Geleceğe umutla baktıkları bulgularan gazilerin dini sosyal faaliyetlere katılım sağlayarak toplumla olan bağlarını sürdürdükleri tespit edilmiştir (Hassankhani vd., 2010, ss.311-321).

Yurtdışında farklı inanç sistemleri ve farklı kültürde yapılmış olan çalışmalar ve bizim çalışmamızdan elde ettiğimiz verilere dayanarak dini inancın gazilerin psikolojik iyilik hallerine pozitif yönde katkı sağladığını söyleyebiliriz. Verilecek manevi danışmanlık ile birlikte sorunlarını daha kolay atlatacaklarını ve normal yaşamlarına daha hızlı dönmeleri yönünde yardımcı olacağına inanmaktayız.

Çalışmaya katılan gazilerin %6'sı manevi desteğin inançla ilgili olduğunu eğer bireyin inancı varsa bundan fayda göreceğini, inancı yoksa bir faydası olmayabileceğini ifade etmişlerdir. Fowler'a göre inanç bir insan aktivitesidir ve bu aktivite başkaları ile etkileşim yoluyla yürütülmektedir. İnancın en önemli iki özelliği ise güven ve bağlılıktır. Bireyler bir şeylere güvenir ve bağlanır işte bu bağlanma ve kendini adama ile gelişen ilişkiler yoluyla insanlar anlam oluşturur, maddi ve manevi dünyaları şekillenir (Ok, 2005, ss.111-135). Olumlu dini inanç algısına sahip olan insanlar zor yaşam olayları karşısında dini inançlarına sarılarak yaşamış oldukları çaresizlik, yalnızlık ve korku gibi olumsuz duygularını bertaraf ederler ve dayanma güçlerini attırırlar. Bu tutumdaki bireylere verilecek manevi destek psikolojik sağlıklarını olumlu yönde etkileyerek pozitif bir katkı sağlayacaktır. Olumsuz dini inanç algısına sahip bireylerde ise bu etki negatif yönlü olacaktır. Yaşanılan olumsuz olayları Allah'ın bir cezası ya da Allah tarafından sevilmediğinin düşünülmesi bireyi olumsuz bir psikolojiye sokarak sağlığına olumlu bir katkı sağlaması beklenilemez.

Yine çalışmamıza katılan gazilerden %3'ü manevi desteğe olumsuz baktıklarını ifade etmiştir. Bu olumsuz bakış açısı maneviyatla ilgili çalışmaların insanların dinsel inançlarıyla ilgili olmasından kaynaklanmaktadır.

Elde ettiğimiz bulgulara dayanarak manevi desteğin gazilerin psikolojik sağlıklarına katkı saylayacağını söyleyebiliriz. Ayrıca manevi destek, psikolojik yardım almak istemeyen gaziler için bir basamak görevi görebilir. Manevi destek ile kendini rahatlamış hissedecek olan birey psikolojik yardımla tedavi olma düşüncesini daha kolay kabullenebilir ve psikolojik tedavinin korkulacak ya da damgalamaya sebep olmayacağını farkına varabilir.

3.8.5. Manevi Destekte Beklenen Uygulamalar

Çalışmaya katılan gazilerin %39'nun manevi destek beklentisinde dini uygulamalara yapılmasını istediği görülmektedir. Gazilerin %21'i manevi danışmanlık uygulamasının mahiyetini bilmediği için herhangi bir fikir beyan etmemişlerdir. Manevi destek beklentisinin %21'nin sohbet, motivasyon, dinleme ve ilgi gösterilmesi yer almaktadır. Gazilerin manevi destekten bekledikleri uygulamaların Osmanlı Ordusu'nda verilmiş olan manevi destek uygulamaları ile benzerlikler gösterdiğini söyleyebiliriz.

Osmanlı Ordusu'nda III. Selim döneminde kurulan Nizam-ı Cedid Ordusu'nun kurulmasıyla tabur imam geleneği başlamıştır. Bu imamlar; “Tabur İmamlığı”, “Alay İmamlığı”, “Ocak İmamlığı”, “Gemi İmamlığı”, “Alay Müftüsü” ve “Ordu Şeyhi” gibi unvanlar alarak askeriyede görev almışlardır (İnam, 2017, ss.1-14). Bu imamların görevleri; Müslüman askerlere vakit namazlarını kıldırmak, Kur'an okumak, temel din bilgisi öğretmek gibi, Müslümanların gündelik ibadetlerine yardımcı olmak, askerliğin ve savaşın kutsallığına dair vaazlar vermektir. Zorunlu askerlik sisteminde askere alınan askerlerin askerliğe ikna edilmesi ve ısıdırılması konusunda da imamlardan “nasihat” yardımı da istenebiliyordu. Cephelerdeki birliklere vaaz vermek üzere cephelere yollanmış “seyyar vaizler” cephelerdeki birlikleri dolaşarak firarların engellenmesi ve askerlerin yıpranmakta olan savaşıma isteklerinin artırılması için dini motifli ikna konuşmaları yapmışlardır. Ordunun daimî personeli olan tabur imamları diğer askerlerin maruz kaldığı tehlikelerle karşı karşıya olmuşlar, savaşlardaki kayıplar arasında tabur imamları da yer almıştır. Tabur imamları savaş zamanları dışında kışlalarda ve diğer

askeri tesislerde askerlerin talim ve terbiyesinde görev almışlar, savaş zamanı motive edici rolleri ile ön planda olmuşlar, “askerin maneviyatını” yükseltici vaazlar ve telkinlerle cephede önemli rol oynamışlardır (Beşikçi, 2016, ss.1-33). Yine ordu sefere çıkarken orduyu ve askeri savaşa hazırlamak için çeşitli törenler yapıldığı, bu törenlerde ordunun dini duygularının galeyana getirildiği, askerlere moral ve motivasyon verildiği, çeşitli toplu namazlar, mevlid-i şerifler, sure okumaları yapıldığı bilinmektedir (Ertaş, 2012, s.85). Din görevlileri manevi danışman gibi faaliyet göstererek İslam Ordusu’nun başarısı için ülke genelindeki ibadethanelerde dua ve sure okuma görevini üstlenmiştir. Bu uygulama askerlerin iç huzurunu arttırma, kendilerini iyi hissetmeleri ve özgüvenli olarak cephelerde mücadele etmelerini hedeflemiştir. Ordunun başarısı için Fetih Suresi ve Âyete’l-kürsî’nin okunması istenmiştir. Askerlerin maneviyatını arttırmak ve onları cesaretlendirmek amacıyla da orduda Kadı İyaz’a ait Şifâ-i Şerîf ve İmam Buhari’ye ait Buhârî-i Şerîf okumalarının yapıldığı bilinmektedir. Okumaların dışında cemaatle kılınması farz olan Cuma ve bayram namazlarının ayrıca teravih namazının kılınabilmesi için kışla içerisinde veya yakınında yer alan ibadethane yapılarının fiziki koşulları uygun hale getirilerek din görevlileri görevlendirilmiştir (Kocaoğlu, 2020, s.1784).

1925 Yılında o dönemin Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak tarafından Diyanet İşleri Başkanlığına askere din bilgisi vermek üzere sade ve öz olarak yazılmış bir din bilgisi kitabının hazırlanması için bir talep gitmiştir. Askerler için çeşitli din kitaplarının olduğu fakat bu kitapların anlaşılabilir ya da çok uzun olması sebebiyle yeni bir kitap hazırlanması istenmiştir. Bu istek üzerine Ahmet Hamdi Akseki tarafından, 66 derslik “Askere Din Dersleri” adlı bir kitap hazırlanmıştır. Kitap; İslam Dininde İnanç, İslam Dininde İbadet ve İslam Ahlâkı olmak üzere üç bölümde bilgiler içermektedir. Kitap, Genel Kurmay Başkanlığı tarafından orduya dağıtılmıştır. Ordunun maneviyatı üzerinde çok iyi bir etki yaptığı görülen kitap 4-5 yıl sonra Türk harfleri ile ve çeşitli düzenlemelerle tekrar basılmış ve “Askere Din Kitabı” adı verilmiştir. Akseki, kitapla ilgili olarak düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir; “*‘Askere Din Kitabı’ adını taşıyan bu eser, okuyucularına dünyadan el etek çektirecek ve yalnız kabrin ötesini düşündürecek değil, belki onları Mevla’sına olduğu kadar dünyasına, yurduna ve yuvasına da sınıksız bağlayacaktır. Bu dersler şunu da öğretecektir ki, bir Müslümanın tembel ve uyuşuk olması, dinini iyi bilmemesinden ve Müslümanlığın, kendisine doğru*

bir şekilde anlatılmamış olmasındandır. Çünkü Müslümanlık, tembelliğin, uyuşukluğun, bilgisizliğin, ahlâksızlığın ve haylazlığın gerçekten düşmanı olan bir hayat, bir canlılık ve fazilet dinidir” (Akseki, 1976, s.16). Kitabın 52. dersi olan “Şecaat ve Cesaret” bölümünde “Askerlikte Maneviyatın Önemi” konusu işlenmiştir; “.....Kahraman Türk askeri! Sen, tarih boyunca, kalbinde taşıdığın Allah ve Peygamber inancı ile «Allah'ın kılıcı» olmak bahtiyarlığına eriştin. Kıyamete kadar da böyle olacaksın. Silâhın kabzasını sıkı kavra, sonra da Allah'a güven ve Ondan yardım dile. Maddî gücünü manevî güçle birkaç kat artırmayı ihmal etme! Unutma ki, maddî gücün ne kadar üstün olursa olsun, manevî güç olmadıkça, hiçbir fayda sağlamaz” (Akseki, 1976, s.222). Bu bilgiler ışığında Türk Ordusunda geçmiş dönemlerde doğru dini bilgiyi verme, askerleri manevi açıdan güçlendirme çalışmalarının yapıldığını söyleyebiliriz. TSK İç Hizmet Kanunun 39. maddesinde “Silahlı Kuvvetlerde askeri eğitim ile beraber ahlak ve maneviyatın yükseltilmesine ve milli duyguların kuvvetlendirilmesine bilhassa itina olunur.” ifadesine yer verilmiştir.

Diğer ülkelerin ordularında manevi danışmanlık uygulamaları yapılmaktadır. Kanada Silahlı Kuvvetleri’nde “Ruh Sağlığı Din Görevlileri” mevcuttur ve bu din görevlileri, personelin dayanıklılığını artırmak ve sıkıntının farkına varmanın yanı sıra sağlık ve aile hizmetleri ve desteklerine bir köprü görevi görecektir şekilde konumlandırılmıştır. Din görevlileri, askeri kariyerlerinin tüm aşamalarında hizmet üyeleriyle birlikte yürür. Bunu yaparken, önleme ve iyileşme ile ilgili destek sağlarlar. Akut ve kronik zorluklar için müdahale sunarlar. Din görevlileri ile temasın, yardım aramayla ilişkili potansiyel damgalanmayı azalttığı ve askeri personelin iyileşme için gerekli olan müdahalelere daha açık olma olasılığını artırdığı tespit edilmiştir. Din görevlileri ile askeri üyeler arasında önceden kurulmuş olan ilişki, iyileşme sürecinde paha biçilmez bir değer olabileceği ifade edilmiştir (Smith-MacDonald vd., 2018, ss.1-7).

Amerikan ordusunda askeri din görevlileri yer almaktadır ve bu personelin sağladığı pastoral bakımın dört farklı avantajına dikkat çekilmiştir;

- 1) Bazı dinamik sorunları çözerek yardımcı olabilir: Affetme ve suçluluk gibi,
- 2) Askeri ve kıdemli personele yardım etmek: Başa çıkma, dayanıklılık ve manevi kimlik oluşturma,

- 3) Ordu içindeki personelin destekleyici bir role alışmasını sağlama,
- 4) Bir değer veya inanç dayatması yapmaz ancak bireyin kendi maneviyatına ve anlam duygusunun gelişmesine katkı sağlar (Carey vd., 2018, ss.1-10).

Finlandiya’da din adamları 16. yüzyıldan beri Fin askerlerine hizmet etmektedir. İkinci Dünya Savaşı sırasında din adamları, manevi destek vermede önemli bir rol oynamışlardır. Askeri papazlar askerler arasında hareket ediyor, onlarla birlikte dua ediyor, ibadet ediyor ve yaralıları cesaretlendiriyorlardı. Lutheran ve Ortodoks papazları, Finlandiya Savunma Kuvvetleri ve Finlandiya Sınır Muhafızları personeli arasında ve uluslararası barışı koruma görevlerinde yer alan yedekler ve askerler arasında çalışır. Bu papazlar, askeri topluluk ve aileleri için ibadet, ilmi ve pastoral bakım sağlarlar (<https://evl.fi/our-work>, 2021).

İsrail Savunma Kuvvetlerinde askeri hahamlar bulunmaktadır. Bu hahamlar ordudaki din işlerinden sorumludur. Askeri hahamların görevleri; askerlere dini hizmetlerin sağlanması, Tevrat dersleri organize etmek, gerekirse düşmüş askerlere bakmak, ahlaki açıdan askerleri rutin ve acil durumlarda manevi olarak güçlendirmek ve Yahudi hukuku hakkında karar vermek (Kampinsky, 2020, ss.1-14). İbranice’de pastoral bakım “livui ruchani” veya “manevi refakatçi” olarak anılır. Terimin kökü bir başkası ile yürüyen eşlik eden anlamındadır (Borneman vd.,2013, ss.58-62). İsrail’de manevi destek uygulamaları için birkaç model önerilmektedir. Lahad’ın BASİC-ph modeli (Lahad vd., 2013), Friedman’ın PaRDeS modeli ve Chochinov’un Onur Terapisidir (Kinzbrunner vd., 2014, ss. 3-32).

Almanya’da askeri papazlık kanunla düzenlenmiştir. Askerler Yasasının 36. Maddesine göre, her asker pastoral bakım ve rahatsız edilmeden din uygulama hakkına sahiptir. Hizmete katılım isteğe bağlıdır. Orduda ki Müslüman askerler için de pastoral bakım uygulamaları mevcuttur (Şahinöz, 2018).

Çalışmaya katılan gazilerin %9’u verilecek manevi danışmanlıkla kendilerini değerli hissetmek istediklerini ifade etmişlerdir. Gazilere manevi danışmanlık veren din adamları bir çalışmada gazilerin suçluluk duygusuna hâkim olduklarını tespit etmişlerdir. Gazilere verilecek olan manevi danışmanlığın eşsiz olması gerektiğini ifade eden din adamları, erken yaşlarda orduya katılmış olan bireylerde Tanrı ile bağlantılarının kopmuş olması sebebiyle zorluklarla başa çıkmalarında zorlandıklarını

gözlemlemişlerdir. Yine çalışmada gazilerin önemsenmek ve onurlandırılmak istendiklerini tespit etmişlerdir (Chang, 2012, ss.273-278). Yapılmış olan bu çalışma, çalışmamız bulgularını destekler niteliktedir.

Çalışmaya katılan gazilerin %5'i manevi danışmanlık uygulamaları içinde kendilerine eğitim verilmesini beklediklerini ifade etmiştir. Bu eğitimin din eğimi olduğunu değerlendirmekteyiz. Gazilerin doğru dini bilgiye ihtiyaç duydukları yönünde beklentileri bulunmaktadır.

Yine gazilerin %5'i manevi danışmanlık uygulamaları içinde gazilerle bir araya gelme yönünde beklentilerinin olduğu görülmektedir. Bunun sebebinin gaziler ile paylaşım yapma, onların deneyimlerinden ve desteklerinden faydalanma isteklerinden kaynaklandığını düşünmekteyiz.

3.8.6. Manevi Destek Uzmanından Destek İstenmesi

Çalışmaya katılan gazilerin %61'nin manevi destek uzmanından destek almaya karşı olumlu bir bakış açısına sahip olduğu görülmektedir. Gazilerin bu yönde bir arayış içinde olduğunu daha önce tartışmış olduğumuz temalarda ifade etmiştik.

Amerikalı gaziler üzerinde yapılan bir çalışmada TSSB yaşayan gazilerin din adamlarından ya da ruhani danışmanlardan yardım alma durumları incelenmiş; gazilerin neredeyse yarısı din adamlarından yardım aramaya açık ve %12'si ruh sağlığı sorunları için bir din adamına danıştığını bildirmiştir. Yine gazilerin diğer akıl sağlığı uzmanları ve din adamları da dâhil olmak üzere diğer yardım sağlayıcılarına da danıştığı yani birden fazla kaynaktan yardım aradıkları tespit edilmiştir (Bonner vd., 2013, ss.707-718).

İranlı gazilerin maneviyat ve ruhsal sağlığının incelendiği bir çalışmada maneviyat ve ruh sağlığının gaziler arasında ölüm kaygısı seviyesini azaltabileceğini ortaya koymuştur. Maneviyat ve ruhsal iyilik ne kadar yüksekse ölüm kaygısının o kadar düşük olduğu tespit edilmiştir. Maneviyatın gazilerin psikolojik sağlığı ve başa çıkma stratejilerinden yararlanmaları için klinik bağlamda düşünülmesi gerektiği ifade edilmiştir (Nia vd., 2017, ss.336-343).

Çalışmaya katılan gazilerin %17'si manevi destek personelinden destek alma konusunda fikir beyan etmemişlerdir. Bunun manevi danışmanlık hakkında detaylı bilgi sahibi olmamalarıyla ilişkili olduğunu değerlendiriyoruz.

Çalışmaya katılan gazilerin %13'si manevi destek personelinden destek almadıklarını fakat kendileri için manevi olarak değerli hissettikleri kişilerden manevi destek aldıklarını ifade etmişlerdir. Böyle bir desteğin profesyonel olarak verilmesi durumunda manevi danışmanlık alacaklarını düşünmekteyiz.

Çalışmaya katılan gazilerin %9'da manevi destek personelinden destek almayacağını ifade etmiştir. Bu gaziler manevi danışmanlığa olumlu bakmayan gazilerimizdir.

Manevi danışmanlık gazilere fayda sağlayacak bir uygulamadır. Amerika'da aktif görevli askeri personelin sağlıkla ilgili davranışlarıyla ilişkili 2008 Savunma Bakanlığı anketindeki verilere göre, maneviyatın depresyon ve TSSB semptomlarına karşı tampon yaptığı bildirilmiştir (Büssing, 2015, ss.360-366). Yine maneviyatın gaziler ve eşlerinde daha yüksek aile uyumu ve uyumluluğuna yol açacağı tespit edilmiştir (Beygi vd., 2016, ss.33-39).

Bu çalışmada ulaşılan bulgular ve literatürdeki çalışmaların birbirini desteklediği görülmektedir. Manevi danışmanlık uygulamalarının ülkemizde yeni bir alan olması sebebiyle manevi desteğin aileden, din adamlarından, dindar insanlardan alma eğiliminde olan gazilerin geleneksel yöntemlere başvurmalarının yardım arayışı içinde olduklarının açık bir göstergesidir. Gaziler, manevi desteğin yaralandıkları dönemde verildiği takdirde bu desteğe istekli olacaklarını belirtmişlerdir.

SONUÇ

Gazilerin karşılaştıkları sorunlar çerçevesinde manevi danışmanlık ihtiyaçlarını konu alan bu çalışmada dört ana probleme cevap aranmaya çalışılmıştır. “Gazilerin travma sürecinde bedensel ve psikolojik sorunları”, “Hayatın anlamı bağlamında gazilerin hayatlarını anlamlı kılan şeyler”, “Gazilerin yaşadıkları travma sonrasında sağladıkları kişisel, kurumsal destekler ve başa çıkma uygulamaları” ve “Gazilerin ihtiyaç duydukları manevi destek” temaları ve ortaya çıkan kodlamalar doğrultusunda gazilerin manevi danışmanlık ihtiyaçlarının niteliği hakkında çıkarımlar ve elde edilen bulguların değerlendirilmesi şu şekilde ele alınmıştır;

Gazilerin travma sürecinde bedensel ve psikolojik sorunlarında şu tespitler ön plana çıkmaktadır.

Çalışmaya katılan muharip gaziler yaşamış oldukları savaş ortamından uzuv kaybı yaşamadan fakat %73 oranında psikolojik ve manevi yaralar olarak çıkmışlardır. Malul gazilerin ise hem bedensel hem de psikolojik ve manevi kayıplar olarak savaş ortamından geri döndükleri görülmüştür. Gazilerde oluşan fiziksel ve gizli yaralanmalar gazileri çeşitli sorgulamalar yapmaya ve hayata karşı olan tutumlarında değişikliğe sebep olmuştur.

Çalışmaya katılan malul gazilerin %26 amputasyon ile ilgili, %20 alt beden yaralanması, %15 üst beden yaralanması, %12 baş bölgesi ve yine aynı oranda şarapnele bağlı yaralanma gibi sağlık sorunlarına maruz kaldıkları görülmüştür. Savaş ortamları bu ortamlarda görev alan personeller için ciddi riskler taşımaktadır. Bu risklerin başında beden bütünlüğünü kaybetmek gelmektedir. Beden bütünlüğünü kaybetmek bireylerin beden imajlarını olumsuz etkilemektedir. Bu olumsuz etkinin hem fiziksel hem de psikolojik ve manevi sorunlar yaşamalarına neden olduğu gözlemlenmiştir. Ülkemizde şarapnel yaralanmaları, psikolojik ve manevi yaralanmalar ciddi yaralanma kapsamında görülmemektedir ve görmezden gelinmektedir.

Malul ve muharip gazilerin psikolojik olarak görünmez bir engellilik yaşadığını söyleyebiliriz. Gaziler travmatik olayı unutamama %27, travmaya bağlı uyku sorunları %27, travmaya bağlı konuşma isteksizliği %27, travmatik olayı tekrar yaşama %19 gibi TSSB semptomlarının uzun süre etkisinde kalmışlardır. Yaşadıkları travma gazilerin duygu, düşünce ve davranışlarında karmaşaya neden olmuştur. Bu durumdan rahatsızlık

duydıkları ve kurtulmak için gayret göstererek çözüm arayışı içine girdikleri görülmüştür.

Çalışmaya katılan gaziler, yaşadıkları travmanın olumsuz etkilerini azaltmak için ilk etapta damgalanma korkusu sebebiyle sıcak bakmadıkları, psikolojik destek uygulamalarına zaman içerisinde %53 oranında katılım sağladıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmaya katılan gazilerin almış oldukları yaraların durumuna göre 3-6 ay %22, 1-3 yıl %55, 3-6 yıl %11,5 ve yine aynı oranda ömür boyu süren tedaviler ile yaşamak zorunda oldukları görülmüştür. Bu süreler bireylerin izolasyon, belirsizlik, yetersizlik ve çaresiz hissetmelerine neden olmuştur.

Çalışmaya katılan gaziler çatışma ortamında yara aldıkları andan itibaren içine girmiş oldukları tedavi sürecinde zorluk yaşayarak yıpranma %46, kısıtlama hissi %26, ameliyat geçirme %10, proteze uyum sağlama %10, ötenazi isteme %5 ve intihara yönelme %5 gibi birçok olumsuz süreçten geçtikleri sonucuna ulaşılmıştır. Tedavi süreci gazilerin hayatları ile ilgili belirsizliğin en fazla olduğu dönemdir. Bu dönemde gazilerin kaygı, umutsuzluk, çaresizlik, mücadele etme gücünde azalma, hayata küskünlük ve yaşam amacı kaybı yaşadıkları görülmektedir.

Hayatın anlamı bağlamında gazilerin hayatlarını anlamlı kılan olgular açısından şu tespitler ön plana çıkmaktadır.

Çalışmaya katılan gaziler hayatlarında anlam bulmak için çeşitli kaynakları kendilerine referans olarak almışlardır. Bu referans kaynaklarının başında %26'lık bir oranla "hayatı yaşamak" ilk sırada gelmektedir. Aile ve sevdikleri ile birlikte olmak %21, çocuklarına olan bağlılık %21, vatan, millet, bayrak sevgisi %14, faydalı olma duygusu %9 ve yine aynı oranda gazilik kavramının geldiği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmaya katılan gazilerin tamamının yaşamış oldukları ağır travmalara, fizyolojik ve psikolojik sorunlarına rağmen hayatı yaşamaya değer buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Gazilerin hayatları için kurmuş oldukları hayalleri istedikleri gibi yaşayamamış olmalarına rağmen, hayatta kalmayı ve yaşamayı seçerek hayata tutunmayı seçtikleri görülmektedir. Gazilerin hayata bağlandıklarını, hayatı bir angarya olarak değil yaşamaya değer bir süreç olarak gördüklerini bunun en büyük kaynağının da dini inançları ve manevi duyguları olduğunu söyleyebiliriz.

Gazilik olgusu, gazilerin hayata karşı bakışlarında etkili olmuştur. %20 oranında gaziliğin kendilerini hayattan koparttığını yine aynı oranda gazilikten şeref duydukları ve hayata bağladığını, %13 oranında sevdiklerinin değerini anlama ve yine aynı oranlarda olgunlaşma ve hayal kırıklığı yaşattığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Yaralanmalar sonucu yaşadıkları sağlık sorunları olumsuz duygu ve düşünceler hissetmelerine sebep olmakla beraber çekilen acı ve sorunların kendilerini olgunlaştırdığını söyleyebiliriz. Yine gazilerin göstermiş oldukları hayat mücadelesi için kendilerini takdir ettiklerini ve bundan gurur ve mutluluk duydukları sonucuna ulaşılmıştır. Bunun da gazilerin dini açıdan ödüllendirilecek olmalarına inanmalarından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Gazi olmanın çalışmaya katılan gazilerin inançları üzerinde %60 oranında olumsuz bir etki yaratmadığı aksine %30 oranında maneviyatlarını arttırdığı ve gazilik unvanının %10 oranında kendilerine huzur verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Sonuçların bu şekilde çıkmasının ana sebebinin gazilerin mükafatlandırılacaklarına olan inançlarıdır. Gazileri rahatlatan en büyük sebebin bu inanç olduğunu düşünmekteyiz.

Gazilerin sağlamış oldukları kişisel, kurumsal destekler ve başa çıkma uygulamalarında şu tespitler ön plana çıkmaktadır.

Çalışmaya katılan gaziler yaşadıkları travma sürecinde kişiler ya da kurumlardan çeşitli destekler almaya çalışmışlardır. Kişisel desteklerin başında %62 oranında aile, anne, eş ve akrabaların olduğu, arkadaş ve iş arkadaşlarının %17, diğer gaziler %7, psikolog, psikolojik danışman ve doktor desteği %7 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kurumsal destek kapsamında ise %7 TSK'nın sağladığı destek tespit edilmiştir. Ailenin en büyük destek kaynağı olarak çıkması aile kurumun aile bireylerini koşulsuz ve karşılıksız kabul etmesi ve aile çevresinin bireye hastalık ve olumsuz durumlarda kucak açmasıdır. Travma sebebiyle tercih edilen yalnızlık sürecinde bireyler sadece aile bireylerine yanlarında yer açmaktadır.

Gazilerin tedavi süreçlerinde çeşitli kaynaklardan manevi destek sağlamaya çalıştıkları görülmüştür. Aileden %30, din görevlilerinden ve dindar insanlardan %30, dua etme ve Kur'an okuma %24 ve %16 askeri personellerden destek aldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Gazilerin manevi olarak destek aldığı ilk grup en yakın çevresi olan ailenin olduğu görülmektedir. Yukarıda belirttiğimiz gibi ailede koşulsuz kabul söz konusudur ve aile fertleri zarar gören aile bireyini iyileştirmeye çalışır. Gazilerin manevi destek

sağladıkları kaynaklar arasında yer alan din görevlileri, dindar insanlar ve Kur'an; gazilerin Allah ile yeniden bağ kurmak istemelerinin bir göstergesidir. Gaziler yaşadıkları travma sebebi ile hem bir sorgulama hem de Allah'a karşı olan inançlarında bir kırılma yaşamışlardır. Bu nedenle yas evrelerini atlattıkça Allah ile olan ilişkilerini tekrar düzenlemeye yönelmişlerdir. Bu yönelme sürecinde din görevlileri, dindar insanlar ve Kur'an'ın gazilerin manevi yönelimlerine yardımcı olduklarını düşünmekteyiz. Gazilerin sağlamış oldukları manevi desteklerle manevi yönlerini güçlendirmeye çalıştıkları söylenebilir.

Çalışmaya katılan gazilerin yaşadıkları travma ile başa çıkabilmek için çeşitli uygulamalara yöneldikleri tespit edilmiştir. Bu uygulamalar; bir işte çalışma %30, unutmaya çalışma %15, dini uygulamalara yönelme %15, spora yönelme %12, evlenme %8, kendi durumlarını mukayese yapma %8 olarak tespit edilmiştir. Gazilerin yaşadığı en büyük sorun, yaşadıkları travmayı unutamamalarıdır. Gazilerin dikkatlerini başka yönlelere çekecek uygulamalar ve başa çıkma yöntemlerini denemeye çalıştıkları görülmektedir. Yaşadıkları olumsuzlukların kaynağı olan travmanın geçen zamana rağmen tüm detayları ile gazilerin hafızalarında yer ettiği görülmektedir. Başa çıkma uygulamalarının tamamen travmayı unutturduğu söylenemez, fakat bu uygulamaların gazilerin hayata daha kısa sürede uyum sağlamalarına yardımcı olduğu görülmektedir.

Gazilerin ihtiyaç duyduğu manevi destek açısından şu tespitler ön plana çıkmaktadır:

Çalışmaya katılan gaziler maneviyat kavramına %38 ilahi bir inanç, %14 vatan, millet, bayrak sevgisi, %10 saygınlık, aidiyet duyulması, %10 gelecek beklentisi, %10 eğitim ve bilgi sahibi olma, %10 yardım ve ilgi gösterilmesi, %4 doğru ve dürüst olma ve %4 teslimiyet duygusu gibi anlamlar yükledikleri tespit edilmiştir. Gazilerin maneviyat kavramını ilahi bağlantılı bir olgu olarak değerlendirmeleri inanmış oldukları dini inançlarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca kültürel öğelerin de maneviyat algılarını bu yönde etkilemiş olduğu söylenebilir.

Çalışmaya katılan gazilerin manevi danışmanlıkla ilgili görüşleri; %45 manevi danışmanlığın gazilere fayda sağlayacağı yönünde tespit edilmiştir. Katılımcıların %17,5'i manevi danışmanlık konusu ile ilgili fikri olmadığını, %7,5'i manevi danışmanlığın bilimsel yollarla yapılması gerektiği, %7,5 manevi danışmanlıkla

kendilerini değerli hissetmek istedikleri, %7,5 manevi danışmanlıkla doğru dini bilgiye ulaşmak istedikleri, %7,5'nin de din adamları ile sohbet yapılması olarak tespit edilmiştir. Çalışmaya katılan gazilerin manevi desteğe karşı olumlu bir bakış açısına sahip olduklarını hatta bu yönde arayış içerisinde olduklarını söyleyebiliriz.

Çalışmaya katılan gazilerin manevi ihtiyaçları ise; %45 dini uygulamalar yapılması (gazilerin dini uygulamalar olarak ifade etmiş oldukları uygulamalar; Türkçe Kur'an okunması, dini içerikli sohbetler yapılması, dua ve zikir gibi uygulamalardır.), %27 sohbet edilmesi, %15 moral ve motivasyon sağlanması, %12 kendini değerli hissetmek olarak tespit edilmiştir. Çalışmaya katılan gazilerin dini uygulamalarla beraber, onların yalnızlık duygularını ortadan kaldırarak, değerli olduklarını kendilerine hatırlatacak manevi danışmanlık uygulamalarını bekledikleri söylenebilir.

Çalışmaya katılan gazilerin verilecek manevi destek ile psikolojik sağlık sorunlarını %90 oranında daha kolay başa çıkacakları tespit edilmiştir. %3 oranında ise manevi desteğe olumsuz baktıkları tespit edilmiştir. Gazilerin %90 oranında manevi destek ile psikolojik sorunları ile daha kolay baş edeceklerini düşüncelerinin ana sebeplerinden biri yalnızlık duygusunun giderilmesi düşüncesidir.

Çalışmaya katılan gaziler manevi destek uygulamaları içinde %39 dini uygulamalar, %21 ise herhangi bir düşüncesi olmadığı, %21 sohbet, motivasyon, dinleme ve ilgi gösterilmesi, %9 kendini değerli hissetme, %5 eğitim verilmesi ve yine aynı oranda gazilerle bir araya gelmek olduğu tespit edilmiştir. Gaziler yaşadıklarını anlamlandırmak için dini uygulamalara, yaşadıklarından uzaklaşmak için sohbet, motivasyon, dinleme ve ilgi gösterilmeye ihtiyaç duyduklarını söyleyebiliriz. Gazilerin kendileri ile ilgilenilmesinin kendilerini değerli hissettireceği yönünde bir beklenti içerisinde oldukları görülmektedir. Ayrıca kendilerine verilen eğitimle bilişsel olarak bir bilme ihtiyacı yaşadıklarını söyleyebiliriz.

Çalışmaya katılan gazilerin, %61'i manevi destek uygulaması verildiği takdirde bundan faydalanmak isteyeceklerini, %13'nün manevi destek aldığı ve %9'nun ise manevi destek uzmanından destek istemeyeceği ve %17'nin de fikri olmadığı tespit edilmiştir. Çalışmaya katılan gazilerin ifadelerine göre manevi desteğe ihtiyaç duydukları, hâlihazırda bundan faydalanmadıklarını fakat böyle bir arayış içinde olduklarını söyleyebiliriz.

Gazilerin ihtiyaç duyduğu manevi destek için edinmiş olduğumuz veriler ışığında; gazilerin maneviyat algılarını dini referanslı bir kaynak olduğu, manevi destek uygulamalarının ana hedefinin gazilerin kaybetmiş oldukları hayat anlamını tekrar kazandırarak moral ve motivasyonlarını artırıcı çeşitli uygulamalarla beraber, dini uygulamalara yer verilmesi gerektiğidir. Yine burada dikkat çeken bir olgu “kendini değerli hissetme” olgusudur. Gaziler kendilerini değersiz hissetmektedirler bu sebeple gazilerin kendilerini değerli, önemli ve biricik olduklarını hissettirecek uygulamalara ihtiyaç duyulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gazilere verilecek manevi danışmanlığın “hayat anlamı” temelli olması gerekmektedir. Gazilerin travma ile kaybetmiş oldukları hayat amaçlarının yapılacak manevi danışmanlık uygulamaları ile tekrar canlandırarak hayatın yaşanabilirliğine olan inançlarını yeniden yeşertmek amacı taşınmalıdır. Yapmış olduğumuz çalışmanın sonuçları bize verilecek manevi danışmanlığın sadece dini inanç merkezli bir manevi danışmanlık ile sınırlı olmadığını göstermektedir. Gazilere verilecek manevi danışmanlığın beş farklı açıdan sağlanması gerektiğini önermekteyiz. Bunlar; bilişsel sağlığa yönelik manevi danışmanlık, fiziksel sağlığa yönelik manevi danışmanlık, psikolojik sağlığa yönelik manevi danışmanlık, sosyal çevreyle ilgili manevi danışmanlık ve dini inanç merkezli manevi danışmanlıktır. Aşağıda bu danışmanlıkların içeriği hakkında bilgi verilmiştir.

Manevi Danışmanlıkta Temel Uygulama İmkanları

Gündelik yaşam ortamlarından çok farklı olan savaş ve çatışma ortamları bireylerin fiziksel, psikolojik ve manevi duygularının değişmesine neden olur. Savaş ortamları hayatta kalma odaklıdır. Bunun için gerektiğinde bir başkasını öldürmek zorunda kalınabilir, birinin ölümüne şahitlik edilebilir ya da bizzat bireyin kendisi ölebilir veya fiziksel olarak yara alabilir. Ayrıca savaş ortamının getirmiş olduğu çeşitli olumsuz çevre koşulları mevcuttur. Yaşanan bu durumlar bireyler için zor ve kabul edilmesi güç travmatik durumlardır. Bu tip travmatik durumlar bireylerin tüm yaşamlarını etkilemektedir. Çalışmamızda yukarıda saymış olduğumuz tüm bu olumsuz deneyimleri yaşamış olan gaziler çalışma grubu olarak seçilmiştir. Gaziler savaş ve çatışmalardan görünür, görünmez yaralarla geri dönerler ve varoluşsal krizler ve manevi yaralar gazileri yalnız bırakmaz. Manevi yaralanmadan sonra normal hayata dönüşte

bedensel kayıplar, kimlik kaybı, anlam kaybı, değer kaybı, inanç kaybı gibi kayıplar yaşanır. Gazilere verilecek manevi danışmanlık ile onların yaşadıkları süreci anlamlandırmaları ve hayatın anlamlı olduğu duygusunun geri kazanmalarının sağlanması hedeflenmektedir. TSSB yaşayan bireylerin başa çıkma stratejilerinin ilk sıralarında dini inancın yer aldığını bilmekteyiz.

İnanç ve maneviyat bireye daha hızlı bir iyileşme sunmada yardımcı bir faktördür ve bireylere dini inançları ile kaybetmiş oldukları anlam kaybını yeniden kazandırabilecek güce sahiptir.

Maneviyat fiziksel sağlık, bilişsel sağlık, psikolojik sağlık ve sosyal çevre ile bağlantısı olan bir kavramdır ve bunların herhangi birinde meydana gelen bir kırılma bireyde anlam kaybına yol açmaktadır. Bu sebeple gazilere yönelik manevi danışmanlık uygulamalarının Varoluşçu Yaklaşım temelinde bütüncül bir şekilde; bilişsel sağlığı, fiziksel sağlığı, psikolojik sağlığı, sosyal çevreyi ve dini inancı kapsayacak bir şekilde verilmesinin daha fazla yardımcı olacağına inanmaktayız.

Bilişsel Sağlığa Yönelik Manevi Danışmanlık;

Gazilere verilecek manevi destek ve danışmanlığın ilk müdahale döneminde gerçekleşecekse bu süreçte öncelikli olarak gazilerin ileride nelerin olacağına dair bilişsel bir bilgilenme ihtiyaçlarının olduğu göz önünde tutulmalıdır. Olayların kabullenmesinde bilişsel olarak sürecin işletilmesi, bireyin kabullenmesini ve olayla başa çıkmasını olumlu yönde etkilemektedir. Yaşayacakları süreçle ilgili oluşan belirsizlik bireylerde stres oluşturmaktadır. Bu sebeple belirsizliğin en alt düzeye düşürülmesi gereklidir. Bu belirsizliğin giderilmesi ilgili personelin vereceği bilgilendirme ile sağlanabilir. Yine benzer sorunlar için hazırlanacak bir kitapçık ya da broşür ile bu sürecin nasıl işleyeceğine dair çeşitli bilgilendirmeler yapılması önemlidir. Bu süreçte gazi yakınlarına da süreçle ilgili bilgilendirme yapılması gereklidir.

Özellikle fiziksel yaralanmaya maruz kalan malul gaziler yaralanma sonrasında bir belirsizlik yaşar. Bu süreçte gazileri en fazla belirsizliğe iten durumun başında beden imajı ile ilgili oluşan değişiklikler gelmektedir. Bu değişiklikler gazilerin kendilerini değersiz hissetmelerine sebep olmakla birlikte; “Nasıl bir tedavi uygulanacak? Tedavi sürecinde neler olacak? Tedavi ne kadar süre alacak? Sosyal hayata dönüş nasıl olacak?” gibi sorularına yanıtlar ararlar. Gazilerin sorularının cevaplanması gereklidir, bu

nedenle bilişsel sağlığa yönelik manevi danışmanlık sağlanmalıdır. Travma, bireyde bilişsel olarak çeşitli sorunlara neden olur. Alkol ya da bağımlılık yaratacak madde kullanımı, intihar düşüncesi, depresyon, anksiyete gibi sorunların yaşanması beklenebilir.

Bilişsel olarak yaşanan travmanın kabul edilmesi ya da algılanması sorunlarla başa çıkmada bireye bir yol haritası çıkarmasına yardımcı olacaktır. Bu açıdan bilişsel olarak algılama travma süreci için ve bireyin yaşadıklarını anlamlandırmasında önem teşkil etmektedir.

Bilişsel sağlığa yönelik manevi danışmanlık kapsamında, gazilerin mağdur olduğu düşüncesinden uzaklaştırılmasına yardımcı olmak için aşağıdaki ayetlerden faydalanılabilir.

- 1) Duhâ Suresi 3. ayeti ile sağlanabilir. (*“Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı.”*)
- 2) Allah’ın yarattığı her varlığa önem verdiğinin ve başa gelen her musibetin Allah’ın bir planı olduğu düşüncesi Tevbe Suresi 51. ayeti ile sağlanabilir. (*“De ki: Allah bize ne yazmışsa başımıza ancak o gelir, O bizim mevlamızdır.” “Müminler yalnız Allah’a güvenip dayansınlar.”*)
- 3) Allah’ın kullarına kaldıramayacağı yük vermeyeceği, her zorlukta bir kolaylık olduğu ve Allah’ın kullarını hiçbir zaman yalnız bırakmayacağı Kâf Suresi’nin 16. ve 17. ayetlerinden (*“İnsanı biz yarattık ve elbette içinden geçenleri biliriz; sağında solunda oturmuş iki alıcı (yaptıklarını) alıp kaydederken biz ona şah damarından daha yakınız.”*) faydalanılabilir.
- 4) Bu süreçte sabrın önemli olduğu ve sabrın dayanıklılığı arttırdığı hatırlatılmalıdır, bunun için Nahl Suresi 127. ayetten fayda sağlanabilir. (*“Sen sabret; sabır göstermen de Allah’ın ihsanı sayesinde olacaktır...”*)

Fiziksel Sağlığa Yönelik Manevi Danışmanlık;

Gazilik sebebi ile engellilik durumu ile karşı karşıya kalan bireyler kendi özbakım becerilerini aktif olarak kullanamadığı için çevresine ihtiyaç duymaktadır. Bireyin bu bağımlılık hissi ile başa çıkabilmesi ve bunun bir süreç olduğunu bilmesi gereklidir.

Bazı yaralanmalarda organlar eski durumlarına getirilememektedir ya da ikame organ kullanılamamaktadır. Gözde meydana gelen yaralanmalar bu tip yaralanmaların başında gelmektedir. Bu tip durumlarda bir başkasına bağımlılık uzun süreli olmaktadır ama yine de belli bir süre sonra bağımlılık oranında azalma meydana gelecektir. Bu süreç hızlı olmayabilir ama gazinin bunu tüm açıklığıyla bilmesi gereklidir. Yine ortopedik amputasyonlar sonrası uygun durumlarda organların faaliyetlerini yerine getirmesi için protez tedavileri uygulanmaktadır. Gazi eğer böyle bir uygulamaya tabi olacaksa bu tedavi hakkında bilgilendirme sağlanması bireyin kendini daha özgür hissedebileceğinin kabulüne yardımcı olacaktır. Yeni amputasyon geçirmiş bir gazi ile yaptığımız görüşmede, araba kullanamayacağını ve artık eskisi gibi bir baba ve eş olamayacağını düşünmesi gazinin kendini mutsuz ve umutsuz hissetmesine neden olmuştur. Kendisine bacak sorunları olan bireyler için üretilen özel araçlardan bahsettiğimizde “*Araba kullanabilir miyim bunu duyduğuma çok sevindim.*” diyerek şaşkınlığını ve sevincini dile getirmiştir. Gaziler engellilikleri sebebiyle olumsuz beden imajı ve benlik saygılarında azalma hissetmektedir bunun için de manevi danışmanlıktan destek alınması faydalı olabilir.

Fiziksel sağlığa yönelik manevi danışmanlık kapsamında aşağıdaki ayetlerden faydalanılabilir.

1) Gazilere hayatın Allah’ın bir hediyesi olduğu düşüncesinin ve hayata her şekilde bir şey katabilecek oldukları A’raf suresi 10. ayet ile hatırlatılabilir. (*Doğrusu sizi yeryüzüne yerleştirdik ve orada size geçim vasıtaları verdik. Ne kadar da az şükrediyorsunuz.*)

2) İnsanın sadece dış görünüşten ibaret olmadığını, önemli olanın vücut değil kişilik, yetenek ve hayata bakışın daha önemli olduğuna işaret edilmelidir. Bireyin bakış açısının değiştirilmesine yardım ederek pozitif bakış açısının tercih edilmesine yardımcı olmak için İsrâ Suresi 70. ayetinden faydalanılabilir. (“*Andolsun biz Âdemoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık*”).

3) Allah’ın her şeye gücü yeten ve her şeyden haberdar olduğunun hatırlatılması gereklidir bunun için Bakara Suresi’nin 284. ayetinden faydalanılabilir. (“*Göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah’a aittir. İçinizdekini açığa vursanız da*

gizleseniz de Allah sizi ondan hesaba çeker. Sonra dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder; Allah her şeye kâdirdir.”)

Psikolojik Sağlığa Yönelik Manevi Danışmanlık:

Travma sonrası bireylerde TSSB, depresyon, kaygı bozuklukları, uyum bozuklukları gibi psikolojik sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada profesyonel psikolojik destek verilmesi bireylerin süreçleri daha rahat atlatmasını sağlayacaktır. Özellikle amputasyon sonrası bireylere verilecek desteğin liyezon psikiyatrisi ile sağlanması daha fazla fayda sağlayabilir. Bu süreçte verilecek destek hem fiziksel yaralanması olan hem de ruhsal yönden yaralanması olan bireylere sağlanması gereken bir destektir. Yine gazilere yaşayacakları travma, TSSB, manevi yaralanma ve geçirecekleri yas süreçleri hakkında detaylı bilgi verilerek geçirecekleri süreçlerin normal olduğu bunları aynı durumda olan tüm bireylerin yaşadığı özellikle ifade edilerek yalnız olmadıkları belirtilmelidir.

Psikolojik sağlığa yönelik manevi danışmanlıkta; gazilerin ne kadar güçlü oldukları ve tercih seçeneklerinin olduğu hatırlatılmalıdır. Kendi yılmazlıklarının keşfedilmesine yardımcı olunmalı, isyan duygusunun yaşanılan süreç için normal olduğu ve bunu yaşayan bireylerin olduğu belirtilmelidir. Gazilerin geleceğe dair umutlarının canlı tutulması, farklı gelişim alanlarına yöneltilerek bu alanlarda ilerleme sağlanması desteklenmelidir. Gazilere mutluluğu hak ettikleri fakat bunun için çaba sarf etmeleri gerektiği düşüncesinin aktarılması gerekmektedir. Ayrıca gazi ailelerinin ve bakım verecek kişilerinde destek alması yönünde teşvik edilmesi yerinde olacaktır.

Psikolojik sağlığa yönelik manevi danışmanlık kapsamında aşağıdaki ayetlerden faydalanılabilir.

1) Külli bir iradenin var olduğu ve cüzi iradenin sınırlı olduğu düşüncesinin sağlanması amacıyla Hûd Suresi 107. ayetten (*“Rabbinin dilediği hariç, onlar gökler ve yer durdukça o ateşte ebedî kalacaklardır. Rabbin gerçekten istediğini yapar.”*) ve Kıyamet Suresi 36. ayetten (*“İnsan, kendisinin başı boş bırakılacağını mı sanır?”*) faydalanılabilir.

2) Allah’ın vermiş olduğu her zorlukla beraber bir kolaylığında olduğu düşüncesini sağlamak amacıyla İnşirah Suresi 5 ve 6. ayetlerinden faydalanılabilir. (*“Demek ki*

zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Evet, doğrusu her güçlüğü yanında bir kolaylık var.”)

3) İnsanın gücünün yetmediği ya da kontrolü dışında olan şeyler için Allah’ın hikmet sahibi olduğu düşüncesinin ve tevekkül etmenin hatırlatılması için Haşr Suresi 24. ayet (“O, takdir ettiği gibi yaratan, canlıları örneği olmadan var eden, biçim ve özellik veren Allah’tır. En güzel isimler O’nundur. Göklerdekilere ve yerdekiler hep O’nu tesbih ederler. O üstündür, hikmet sahibidir.”) ve Tevbe Suresi 129. ayetten (“Buna rağmen yüz çevirirlerse de ki: “Allah bana yeter, O’ndan başka ilah yoktur, ben yalnız O’na güvenip dayanırım; O, büyük arşın sahibidir.”) faydalanılabilir.

4) Yaşanılan kötü tecrübelerin isyana sebep olmaması ve bu süreçte Al-i İmran Suresi 160. ayetten (“Allah size yardım ederse artık sizi yenecek hiçbir kimse yoktur; eğer sizi yardımsız bırakırsa O’ndan sonra size kim yardım edebilir? Müminler yalnız Allah’a güvensinler.”) faydalanılabilir.

5) Allah’ın insanları yaratmasının bir sebebi olduğu ve bunun hatırlatılması için Zâriyat Suresi 56. ayetten (“Ben cinleri ve insanları, başka değil, sırf bana kulluk etsinler diye yarattım.”) faydalanılabilir.

6) Allah’ın yaratmış olduğu insanı yalnız bırakmadığını ve her şeyden haberinin olduğunun hatırlatılması için Hadid Suresi 4. ayetten (“Gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istivâ eden O’dur. Toprağa giren ve ondan çıkan, gökten inen ve ona yükselen her şeyi bilir. Nerede olursanız olun O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görmektedir.”) faydalanılabilir.

Sosyal Çevreyle İlgili Manevi Danışmanlık:

İnsan dünyaya geldiği andan ölümüne kadar geçen süre içerisinde yalnız değildir. Sosyal bir ortamda diğer insanlarla beraber yaşamaktadır. Bu sebeple diğer insanlarla maddi ve manevi olarak sürekli bir ilişki içerisinde. Sosyal hayatını tek başına yürütemeyen insanoğlu beraber yaşadığı diğer bireylerle olumlu ilişkiler sürdürmek zorundadır. İslam dininde de sosyal ilişkiler önemli bir yere sahiptir. Empati kurma, selam verme, ziyaret etme, yardım etme, güler yüz ve saygı gösterme insan ilişkilerinde dini açıdan da teşvik edilmektedir. Özellikle bakıma ve ilgiye muhtaç insanlarla daha çok ilgilenilmesi, onların ziyaret edilmesi, onlarla sohbet edilmesi bireylere ben sana değer veriyorum, sen benim için kıymetlisin, benim sana ayıracak

zamanım var senin sevincini, hüznünü ve paylaşmak istediklerini seninle paylaşabilirim düşüncesinin oluşmasını, insanlara değerli ve yalnız olmadıkları duygusunu hatırlatır.

Sosyal ilişkilerde bireylerin birbirine destek vermesi hem desteği veren hem de desteği alan tarafından ikili bir şekilde mutluluk oluşturacak bir durumdur. Birçok hadiste Hz. Peygamberin engelli ve bakım ihtiyacı olan bireylere itibarda bulunduğu, onları ziyaret edip onlara yardımcı olduğu, onlara karşı aşağılayıcı ve kırııcı olunmasını engellemek istediği ve iş imkânı sağladığı aktarılmıştır. Bunların hepsi aslında sosyal aşamadaki manevi desteğe örnek davranışlardır (Karagöz, 2005, ss.71-78). Travma sürecinde bireyler yalnızlık duygusunu yoğun yaşadıkları için yalnız bırakılmamaları çok önemlidir. Gazilerin derneklerde görev yapmaktan mutlu oldukları, çünkü derneklerde kendilerini anlayan, aynı şeyleri yaşamış arkadaşlarının olmasının kendilerini rahatlattığını belirtmişlerdir. Gazi bireyler, yeni gazi olan bireylere yardımcı olmaları konusunda görevlendirilmelidir. Bu görevlendirme yeni gazilerin geleceğe dair umut sahibi olmasına yardımcı olacaktır. Aynı zamanda gaziler bir başkasına yapacakları yardım ile kendilerini iyi hissedeceklerdir. Maneviyat, bağlanma ve ilişki kurmaya yardımcı olabilecek bir destektir. Sosyal destek kaynaklarına erişim sağlayarak, ahlaki değerlere rehberlik ederek, kişisel büyümeye fırsatlar sunarak bireylerin psikolojik sağlamlığına katkı sağlayacaktır (Kasapoğlu, 2020, s.5).

Travma sonrası bireylere sağlanacak sosyal destek ciddi önem taşımaktadır. Bu aşamada verilecek destek hem fiziksel hem de psikolojik olarak zedelenmiş tüm bireylere sağlanmalıdır. Öncelikli olarak aile tarafından verilen sosyal desteğin etkilerinin fazla olduğu görülmektedir. İlk etapta birey tarafından beklenen destekte budur. Anne, baba, kardeşlerin desteği sonrası eş, kız arkadaş, nişanlı gibi ikinci seviyedeki destekler gelmektedir. Daha sonra profesyonellerin, akraba, arkadaş, kurum ve derneklerin vermiş olduğu destek bireylerin süreci atlatmasına yardımcı olmaktadır. Gaziler kendilerini farklı faaliyetler (müzik, spor, satranç vb.) yaptıklarında iyi hissettiklerini ifade etmişlerdir. Bu faaliyetler sebebiyle yeni insanlar tanıyarak çevre edinmeleri ve sosyal destek kanallarının arttırılması sağlanabilir.

1) Sosyal çevreyle ilgili manevi danışmanlıkta; ailenin, akrabaların, arkadaşların sosyal destek verme yönünde teşvik edilmesi önerilir.

2) Gazilerin diğer gazilerle bir araya getirilmesi sağlanarak onların tecrübelerinden faydalanılması, dertleşmeleri sağlanmalıdır.

3) Bir başkasına yardım etmenin insana vereceği umut, mutluluk, işe yarama ve kendini önemli hissetme duygusu motive edilmelidir.

4) Gençlerle gazilerin bir araya getirilmesi ve onlarla paylaşımda bulunmalarının sağlanması gereklidir. Bu tür buluşmalarla toplumda gazilere yönelik saygının artması ve böylece gazilerin kendilerini değerli hissetmeleri sağlanabilir.

5) Toplumla gazilerin bir araya getirecek organizasyonların belli periyotlarla yapılarak gazilerin sadece özel günlerde hatırlanmasının önüne geçilmesi sağlanmalıdır.

Sosyal çevrenin manevi desteğe yönlendirilmesi için aşağıdaki ayet ve hadislerden faydalanılabilir.

1) Yunus Emre bir şiirinde “*Yaratılanı hoş gör yaratandan ötürü.*” demiş ve evrendeki tüm canlıların Allah tarafından yaratıldığını ve tüm canlılara karşı merhamet ve hoşgörü ile yaklaşılması gerektiğini bizlere hatırlatmıştır. Bu sebeple insanların diğer insanlara ihtiyaç duyduğu hastalık gibi özel durumlarda fedakârca davranılmasının hatırlatılması için Al-i İmran Suresi 92. ayetten (“*Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça iyiliğe asla eremezsiniz. Ne harcarsanız Allah onu hakkıyla bilir.*”) faydalanılabilir.

2) Hz. Peygamberin yedi şeyi emrettiği aktarılmaktadır bunların başında hasta ziyareti gelmektedir.²² Bu sebeple gazinin çevresi bu hadis ile ziyarete ve sosyal açıdan manevi desteğe teşvik edilebilir.

3) Hz. Peygamberin akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin dünyayı daha yaşanır kılacağı ve ömürleri uzatacağına dair hadisi gazilerin akraba, komşu ve çevresini destek vermek yönünde teşvik edici olabilir.²³

²² Bera' b. Azib (ra) şöyle demiştir: “Peygamber (sav) bize şu yedi şeyi emretti: Hastayı ziyaret etmek, cenazeyi (kabre kadar) takip etmek, aksırana Allah'tan rahmet dilemek, zayıfa yardım etmek, mazluma yardım etmek, selamı yaymak ve yemin edenin yeminini tasdik etmek.” (B6235 Buhari, İsti'zan, 8)

²³ Hz. Aişe'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) ona şöyle buyurmuştur: “Rıktan (yumuşak davranmaktan) nasibi verilen kimseye, dünya ve ahiret iyiliklerinden de nasibi verilmiştir. Sıla-i rahim (akrabalık ilişkilerini gözetmek), güzel ahlak ve iyi komşuluk, beldeleri mamur (yaşanır) hale getirir ve ömürleri uzatır.” (HM25773 İbn Hanbel, VI, 159)

4) Hz. Peygamber, müminlerin birbirlerini sevmesi, şefkat göstermesi ve acılarını paylaşması gerektiğini ve müminlerin birini etkileyen olumsuz bir durumun diğerlerini de etkilediğine dikkat çekmiştir. Bu hadis ile sosyal manevi destek teşvik edilebilir.²⁴

5) Bir hadiste Hz. Peygamber'in hasta ziyaretine gittiği ve hasta için dua ettiği, hastaya moral verilmesi gerektiği aktarılmıştır. Bu örnekler sosyal manevi destek uygulamaları için örnek ve referans olarak kullanılabilir.²⁵

Dini İnanç Merkezli Manevi Danışmanlık:

Askeriyede verilen manevi danışmanlık uygulamaları diğer ülke ordularında ordunun içinde başlamaktadır. Ordu mensubu manevi danışman savaş ve çatışma dönemlerinde de askeri personelin yanında olarak onlara manevi destek vermektedir. Ordu mensupları manevi danışman ile sağlıklı oldukları dönemde tanıştıkları için olumsuz bir durumla karşılaştıklarında manevi danışman ile iletişim kurmaları daha kolay olmaktadır. Ülkemizde böyle bir uygulama hale hazırda aktif olarak kullanılmamaktadır.

Ülkemizde gazilerle ilgili ciddi olumsuzluklarla karşılaşılmasının ana sebebi kuvvetli bir kader inancı, ilahi takdire inanma, aile desteği ve sevgisidir. Ama gelişen teknoloji ve değişen dünya şartlarında bu mevcut şekli ile devam eder mi bunu bilmiyoruz. Teknoloji ve endüstri bireye birçok avantaj sağlamakla beraber bireyin yalnızlaşmasına sebep olmaktadır (Bahadır, 2002b s.136). Bu sebeple sorun olduğunda müdahale yerine sorun olmadan müdahalelerin başlaması daha uygun olacaktır. Ordu büyük bir kurumdur ve çalışma şartları zordur, manevi desteğin kurum içinde olması gereklidir. Manevi destek personelinin bağlı olduğu birlikle hareket edip ordu

²⁴ Nu'man b. Beşr'den rivayet edildiğine göre, Resülullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Müminler birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermeye, tıpkı bir organı rahatsızlandığında diğer organları da uykusuzluk ve yüksek ateşle bu acıyı paylaşan bir bedene benzer." (M6586 Müslim, Birr, 66)

²⁵ Hz. Aişe'den nakledildiğine göre, Resülullah (sav) bir hastayı ziyaret ettiğinde şöyle derdi: "Ey insanların Rabbi! Hastalığın sıkıntısını gider! Ona şifa ver, şifa veren sensin. Senin vereceğin şifadan başka şifa yoktur. Öyle bir şifa ver ki ardında hiç hastalık izi bırakmasın!" (M5709 Müslim, Selam, 47) Ebü Said el-Hudri'nin naklettiğine göre, Resülullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Ziyaret için bir hastanın yanına girdiğinizde iyileşeceğini söyleyerek moralini yükseltin. Gerçi bu söz hiçbir şeyi önlemez fakat onun gönlünü hoşnut eder." (T2087 Tirmizî, Tıb, 35)

mensupları ile onların ortamlarında, empati kurarak gerekli durumlarda destek vererek çalışması ile mümkündür. Ordu bünyesinde, ordu manevi danışmanlık uygulamalarının hayata geçirilmesi gereklidir.

Gaziler, yaşadıkları travmayı anlamlandırmaları için dini referanslara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu dini referansların en başında Kur'an gelmektedir. Yüce Allah Kur'an'ın manevi bir ilaç olduğuna işaret etmiştir ve Kur'an ile şifa bulunabileceğini açıkça belirtmiştir.²⁶

Gaziler inançları ile yaşadığı bu durumu sorguladıklarında; imtihan, takdiri ilahi, ceza gibi çeşitli anlamlar yükleyerek yaşadıkları durumu anlamlandırmaya çalışmaktadır. Bu aşamada eğer dini danışmanlık talep ediliyorsa dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti sağlanmalıdır. İbadetleri için uygun ortam ve gerekli malzemelerin tedariki sağlanarak manevi inançlarına değer verildiğinin gösterilmesi gereklidir.

Gazilere verilecek manevi danışmanlıkta gazilerin yalnız olmadıkları duygusunun verilmesi gereklidir. Onlarla birlikte olmak, onları dinlemek belki sadece onların yanında oturmak onların rahatlamasına ve manevi danışmana olan güveni inşaa etmesine yardım edecektir. Gaziler ile müzik dinlenebilir, onlara Kur'an'ı Kerim, Mevlana'nın Mesnevi'si, Yunus Emre şiirleri, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Tefvizanamesi, Kindi'nin Üzüntü Risalesi okunabilir (Belen, 2014).

Ekoterapi ve hortikültürel terapi uygulamaları ile doğa, bitkiler, canlılar ile ilgili gözlemler ve sohbetler yapılarak hayata daha geniş bir pencerede bakmaları sağlanabilir. Çünkü bazen insan, diğer canlılardan da hayatta kalış ve onların hayata tutunuşları ile ilgili dersler çıkarılabilir. Betonlu delerek hayatına devam eden bir ağaç ya da kaldırım taşları arasında açan bir papatya, hasta bir hayvanın yavruları için verdiği hayat mücadelesi, karıncaların durmaksızın çalışması gibi çeşitli olaylar bireylerde bir kıvılcım oluşmasına yardım edebilir. Yine kendi hikayelerini yazmaları teşvik edilerek yaşam anlamlarının sorgulanması sağlanabilir.

Bazı kaynaklarda diyetisyenlerin bile manevi desteğe katılması gerektiği ifade edilmiştir. Yemeğin duygusal yaşamla ilişkili olduğu besinlerin sadece fiziksel sağlık için değil, aynı zamanda bir kişinin varoluşsal sağlığını geliştirmek için bir araç olarak

²⁶ İsra 82 "Biz Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki, o müminler için bir şifa, bir rahmettir; zalimlerin ise sadece ziyanını arttırır."

kullanılabileceği yapılan yemek sunumlarının çekici bir şekilde sunmak, hastaya ilgilenilmeye değer önemli bir kişi olduğu duygusunu yaratarak manevi bir bakım sağlayacağı aynı zamanda yemek yemenin başkaları ile bağlantı kurmaya yardımcı olabileceği belirtilmektedir (Chilson, 2017, s.531).

Gazilerin tedavi ya da ameliyatlarının iyi geçmesi ve sağlıklarına kavuşması için istek ve dilek duası edilebilir. Gazilerin istekleri doğrultusunda Kur'an eğitimi, din eğitimi, dini sohbetler, dini okumalar gerçekleştirilebilir. Ayrıca gazilerin ailelerine de manevi danışmanlık sağlanması faydalı olacaktır.

Verilecek her türlü bakımda alma verme dengesinin sağlanması, onların sadece alan taraf halinde olmamaları gereklidir. Bu gazilerin kendilerine olan güvenlerini arttıracak ve hissettikleri işe yaramama duygusundan kurtulmalarına yardımcı olacaktır. Dini inanç merkezli manevi danışmanlık kapsamında aşağıdaki ayetlerden faydalanılabilir.

1) Kaza ve kader inancının gazilere hatırlatılması sağlanmalıdır. Bunun için Al-i İmran Suresi'nin 145. ayetinden (*"Hiçbir kimse yok ki, ölümü Allah'ın iznine bağlı olsun. (Ölüm), belli bir süreye göre yazılmıştır. Her kim, dünya nimetini isterse, kendisine ondan veririz; kim de ahiret sevabını isterse, ona da bunda veririz. Biz şükredenleri mükafatlandıracağız."*) ve Tegâbün Suresi 13. ayetten (*"Allah'ın izni olmadan hiçbir musibet başa gelmez. Kim Allah'a iman ederse Allah onun gönlünü doğruya yöneltir. Allah her şeyi bilmektedir."*) faydalanılabilir.

2) İlahi taktir inancının bireyi güçlü kılacağı düşüncesi Tevbe Suresi 51. ayetle sağlanabilir. (*"De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişemez. O bizim Mevla'mızdır. Onun için müminler yalnız Allah'a dayanıp güvensinler."*)

3) Tevekkül düşüncesinin geliştirilmesi sağlanmalıdır. Bunun için Ankebut Suresi 59. ayetinden (*"Onlar, sabreden kimselerdir ve yalnız Rablerine güvenip dayanmaktadırlar."*) ve Ahzâp Suresi'nin 3.ayetinden (*"Allah'a güven. Vekil olarak Allah yeter."*) faydalanılabilir.

4) Gazilerin yaşamış oldukları manevi yaralanmaya yönelik olarak Yunus Suresi 57. ayetten faydalanılabilir. (*"Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdekine bir şifa, müminler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir."*)

5) Gazilerin yaşamış oldukları sağlık sorunlarına yönelik olarak Şuara Suresi 80. ayetten (*“Hastalandığım zaman bana şifa veren O’dur.”*) faydalanılabilir.

6) Yaşanılan kötü anıları ve bunun sebeplerinin affedilmesine yönelik çalışmalar yapılabilir. Allah’ın takdirine inanarak yaşadıklarını anlamlandırmaları için Fecr Suresi’nin 27-28-29-30. ayetlerinden (*“Ey imanın huzuruna kavuşmuş insan! Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak rabbine dön. Böylece has kullarımın arasına sen de katıl. Cennetime gir!”*) faydalanılabilir.

7) Gazilerin umutsuzluğa düşmemeleri ve umutsuzluk duygusundan kurtulmalarına yardımcı olmak için Hicr Suresi 55. ayetten (*“Sana gerçeği müjdeledik. Sakın ümitsizliğe kapılanlardan olma!”* dediler.”) faydalanılabilir.

ÖNERİLER

Öneriler bölümü iki grup olarak sunulmuştur. İlk grupta kurumlara ve araştırmacılara yönelik önerilere yer verilmiştir. İkinci grupta ise gazilere yönelik manevi danışmanlık programına yönelik öneriler yer almaktadır.

Kurumlara Yönelik Öneriler:

1) Türk Silahlı Kuvvetler ve diğer kolluk kuvvetleri bünyesinde manevi danışmanlık uygulamalarına aktif bir şekilde yer verilmesi önerilir.

2) Bireylerin gazi olduğunu gösteren çeşitli işaretlerden biri madalyalardır. Fakat bu madalyalar halk tarafından bilinmemektedir. Gazilerin çoğu bu madalyalarını günlük yaşamında kullanmamaktadır. Toplumun gazilik unvanına dikkat çekilmesi için gazi madalyalarının bilinirliğini artırıcı uygulamalar yapılması gereklidir. Toplum bilinçlendirerek bu madalyalar ile gazilere olan ilginin artırılması sağlanabilir.

3) Gazilerin kullandığı araç plakalarına madalyalarına işlenmesi sağlanabilir.

4) Askeri personel olarak görev yapan bireyler için belli dönemlerde psikolojik ve manevi destek uygulaması yapılması gereklidir. Göreve gidip geri gelen hiçbir asker aslında eskisi gibi değildir. Yaşadıkları ve şahit oldukları her olay onların moral ve motivasyonlarını etkilemektedir. Uygulanması gereken desteklerin bireylerin seçimine bırakılmaması, özellikle de travmatik olay yaşamış olanların hasta psikolojisi kapsamında değerlendirilerek sistematik bir şekilde destek sağlanması gerekmektedir.

5) Özellikle gençlerle gazilerin bir araya getirecek etkinlikler yapılarak gaziler ile toplumun genç kesiminin iletişim kurmaları desteklenmelidir. Bu hem tarihsel hem de kültürel açıdan gençlere fayda sağlayacaktır.

6) Gazilere yönelik manevi danışmanlık hattı kurulabilir ve farklı çevrimiçi uygulamalar ile çevrimiçi destek sağlanabilir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

1) Bu konu ile ilgili çalışma yapmak isteyen araştırmacıların farklı yas evrelerindeki gaziler ile çalışma yapması önerilir.

2) Araştırmacıların bu konuyu TSK'nın Hava Kuvvetleri, Deniz Kuvvetleri ve diğer kolluk kuvvetleri gazilerine yönelik olarak farklı araştırma yöntemleri ile çalışmaları ve farklı rütbede olan askeri personellerle çalışılması önerilir.

KAYNAKÇA

- ACAR**, Büşra (2020). **Konya İli Meram İlçesinde Bir Koku Bahçesi Tasarımı**, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- ADLER**, Alfred (2012). **Yaşamın Anlamı ve Amacı**, (Çev.Kamuran Şipal), İstanbul, Say Yayınları, İstanbul.
- AFLAKSEİR**, Abdulaziz, Peter G. Coleman (2009). “The influence of religious coping on the mental health of disabled Iranian war veterans”, **Mental Health, Religion & Culture**, 2009, V.12:2, ss.175-190.
- AKBEN**, Cantürk, Hamit Coşkun (2018). “Aromatik Kokuların Bilişsel ve Duygusal Etkileri Üzerine Bir İnceleme”, **Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi**, 2018, S.8(1), ss. 215-235.
- AKBOY**, Rengin, Engin, İkiz (2007). **Psikolojik Danışma ve Rehberlikte Çağdaş Bir Anlayış**, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- AKSEKİ**, Ahmet Hamdi (1980), **Askere Din Kitabı**, 3. Baskı, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- AKYOL**, Yasemin (2009). “**Dinsel Ritüeller ve Modern Milliyetçilikte Ritüel İnşası: Şehit Cenazeleri**”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ALLPORT**, Gordon W. (2016). **Birey ve Dini**, (Çev. Bilal Sambur), 3. Baskı, Ankara, Elis Yayınları.
- ALSANCAK**, Serap (2000). “Ortez ve Protez Tarihçesi”, **Ankara Üniversitesi Dikimevi Sağlık Meslek Yüksekokul Yıllığı**, C.1, S.1, 2000, ss.27-33.
- ALTAŞ**, Nurullah (2012). “Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri”, **Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri**, 1. Baskı, Ankara, Gündüz Yayıncılık.

ALTINOK, Ahmet, Ahmet Kara (2017). “Beden İmajı ile Psikolojik Belirti Düzeyi ve Kişilerarası Tarz Arasındaki İlişkiler: Alternatif Modeller”, **Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences**, 2017, 30, ss.170-180.

Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı (2013). 5. Baskı (DSM-5), Ankara, Hekimler Yayın Birliği.

Ana Britannica (2004). İstanbul, Ana Yayıncılık A.Ş.

ARMANER, Neda (1973). **Psikopatoloji’de Dinî Belirtiler**, 1. Baskı, Ankara, Demirbaş Yayınları No:2.

ARMUTLU, İpek (2019). “**Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Dürtüsellik, Ruminasyon ve Genel Erteleme Eğiliminin Psikolojik Belirtiler ile İlişkisi**”, T.C Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ASLAN, Ferhat, Zeynep Türksever, (2015), “İstanbul Folkloründe Şehitlik Etrafında Oluşan Halk İnançları, Uygulamalar ve Memoratlar: Edirnekapi Şehitliği Örneği”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, S. 2, ss.27-62.

ARSLANTAŞ, Hülya, Filiz Adana, Fadima Kaya, Dilek Turan (2010). “Yatan Hastalarda Umutsuzluk ve Sosyal Destek Düzeyi ve Bunları Etkileyen Faktörler”, **Florence Nightingale Journal of Nursing** , 2010, Cilt 18 – S.2, ss. 87-97

AYDIN, Necati (2017). “Kurtuluş Savaşı’nın Çocuk Kahramanları”, <https://www.haberler.com/kurtulus-savasi-nin-cocuk-kahramanlari-1-7223784-haberi/> (Erişim tarihi: 11.02.2019)

AYTEN, Ali (2012). **Din Psikolojisi Dine ve Maneviyata Psikolojik Yaklaşımlar**, 2. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık.

BAHADIR, Abdülkerim (2000a). “Hayatın Sorgulayıcılığı Karşısında İnsan ve Üretkenlik”. **SÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 10 (10), ss.443-452.

- BAHADIR**, Abdülkerim (2000b). “Psikoterapide Yeni Bir Yaklaşım: Logoterapi ve Viktor Frankl”, **Uludağ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 9, Cilt: 9, ss.1-17.
- BAHADIR**, Abdülkerim (2002a). “Ergen Kişiliği Bağlamında Din-Kişilik İlişkisi”, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 14, ss.111-123.
- BAHADIR**, Abdülkerim. (2002b). “Modernitenin Yıkıcı Etkileri Karşısında Savunmasız İnsan”, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 13(13): 129-142.
- BAHADIR**, Abdülkerim (2011). **İnsanın Anlam Arayışı ve Din**, 2. Baskı, İstanbul, İnsan Yayınları.
- BAHADIR**, Abdülkerim (2017). “Din Psikologlarının Dindarlık, Değerler ve Ruh Sağlığı Konusunda Temel Yaklaşımları: W. James, S. Freud, G. Jung ve V. Frankl Örneği”. **Din, Değerler ve Sağlık**, ed. Hayati Hökelekli, İstanbul, DEM Yayınları, ss.13-63.
- BAHAR**, Ozan (2019). **Vazgeçme**, 1. Baskı, İstanbul, İnkılâp Kitapevi,
- BALTACI**, Ali (2017). “Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli”, **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 3, S. 1, ss. 1-15.
- BAŞCILLAR**, Mehmet (2017). “**Malul Terör Gazilerinin Sosyal Destek ve Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi**”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- BELN**, Fatıma Zeynep (2014), “**Manevi Danışmanlıkta Bibliyoterapi Tekniği ve Uygulanması**”, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- BERKE**, Gary M Berke ve diğerleri (2010), “Comparison of satisfaction with current prosthetic care in veterans and servicemembers from Vietnam and OIF/OEF conflicts with major traumatic limb loss”, **Journal of Rehabilitation Research & Development**, Volume 47, Number 4, 2010 pp. 361–372.

- BEŞİKÇİ**, Mehmet (2016). “Askeri Modernleşme, Askeri Disiplin ve Din: Düzenli Kitle Orduları Çağında Osmanlı Ordusu’nda Tabur İmamları”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt 11, S. 1, ss.1-33.
- BEYGI A**, Mohammadifar, Rezayi Najafi M (2016). “Relationship of Spirituality and Forgiveness with Family Cohesion and Adaptability in Veterans”, **Scholarly Quarterly of Iranian Journal of War and Public Health**, Volume 8, Issue 1, pp.33-39.
- BİLGİÇ**, Şebnem (2017). “Hemşirelikte Holistik Bir Uygulama: Aromaterapi”, **Namık Kemal Tıp Dergisi**, 5(3), ss. 134-141.
- BONNER**, Laura M. ve diğerleri (2013). “Help-Seeking from Clergy and Spiritual Counselors Among Veterans with Depression and PTSD in Primary Care”, **J Relig Health**, 52, pp.707–718.
- BORNEMAN**, Tami ve diğerleri (2013). “Spiritual Care for Jewish Patients Facing a Life-Threatening Illness”, **Journal of Palliative Care**, 29:1, pp. 58–62.
- BOYACIOĞLU**, Fuat (2012). “Fransızların Roland Destan’ında Dinsel Bağnazlık ve Tarihi Olayların Çarpıtılması”, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S. 27, ss. 67-82.
- BOZTİLKİ**, Melike, Elif Ardıç (2017). “Maneviyat ve Sağlık”, G.O.P. **Taksim E.A.H. JAREN**, 3 (Ek Sayı), ss. 39-45.
- BRYAN**, J. R. Craig, Eugena Graham, Erika Roberge (2015). “Living a Life Worth Living: Spirituality and Suicide Risk in Military Personnel”, Spirituality in Clinical Practice, American **Psychological Association**, 2015, Vol. 2, No. 1, pp.74-78.
- BUGG**, Garrett (2019). **What Cannot Be Forgotten: Moral Injury And Pastoral Practic**, Lancaster Theological Seminary, Doctoral Thesis, Lancaster, Pennsylvania.

- BÜSSING**, Arndt (2015), “Spirituality/Religiosity as a Resource for Coping in Soldiers: A Summary Report”, **Medical Acupuncture**, Vol. 27, No. 5, ss.3, pp. 60-366.
- BOZBÜSSING**, Arndt, Daniela R. Recchi (2016). “Spiritual and Non-spiritual Needs Among German Soldiers and Their Relation to Stress Perception, PTSD Symptoms, and Life Satisfaction: Results from a Structural Equation Modeling Approach”, **J Relig Health**, 55, pp.747–764.
- Büyük Larousees** (1986). İstanbul, Milliyet Gazetecilik A.Ş.
- BÜYÜKYILMAZ**, Funda, Nur Güven Özdemir (2018). “Total Kalça ve Diz Protezi ile Yeni Yaşam: Hasta Eğitimde Anahtar Kavramlar”, **İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi**, ISSN: 2147-7892, Cilt 6, S. 2, ss.86-96.
- CALHOUN**, Lawrence G. ve diğerleri (2000). “A Correlational Test of the Relationship Between Posttraumatic Growth, Religion, and Cognitive Processing”, **Journal of Traumatic Stress**, Vol. 13, No. 3, pp.521-527.
- CALLAWAY**, Karis L., C. Richard Spates, (2016). **Moral Injury in Military Members and Veterans**, Oxford Handbooks Online.
- Cambridge Learner’s Dictionary**, (2001). Cambridge University Press.
- CAREY**, Lindsay B., Timothy J. Hodgson (2018). “Chaplaincy, Spiritual Care and Moral Injury: Considerations Regarding Screening and Treatment”, **Frontiers in Psychiatry**, December 2018, Volume 9,| Article 619, pp.1-10.
- CEBECİ**, Suat (2012). **Dini Danışma ve Rehberlik** 1. Baskı, Ankara, DİB Yayınları:881.
- CHANG**, Bei-Hung ve diğerleri (2012a). “End-of-life spiritual care at a VA medical center: Chaplains’ perspectives”, **Palliative and Supportive Care**, 10, pp.273-278.

- CHANG**, Bei-Hung ve diğeri (2012). “Spiritual Needs and Spiritual Care for Veterans at End of Life and Their Families”, **American Journal of Hospice & Palliative Medicine**, 2012 Dec;29(8), pp. 610-617.
- CHILSON**, Clark (2017). “The meaning of life in medicine: non-religious spiritual care in Japan”, **European Journal for Person Centered Healthcare**, Vol 5 Issue 4 pp. 527-533.
- CLINEBELL**, Howard (2011). **Basic Types of Pastoral Care & Counseling**, Abingdon Press
- CLINEBELL**, Howard (2013), **Ecotherapy Healing Ourselves, Healing the Earth**, <https://books.google.com>.
- CRESWELL**, John W. (2013), **Nitel Araştırma Yöntemleri**, 3. Baskı, Ankara, Siyasal Kitapevi.
- COHEN**, Jacop (1960). “A Coefficient Of Agreement For Nominal Scales”, **Educational and Psychological Measurement**, Vol.XX, No.1, 1960, pp. 37-46.
- ÇETİNGÜÇ**, Muzaffer, Mustafa Alan (1994). “Savaş Yorgunluğu”, **Kriz Dergisi**, 2(1), ss. 250-254.
- ÇETİNOĞLU**, Oğuz (2015). **Cihad Gazi Şehid İstanbul**, Bilge Oğuz Yayınları.
- DANILOVA**, Natalia (2007). “Veterans’ Policy in Russia: a Puzzle of Creation”, **The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies** [Online], Issue 6/7 <https://journals.openedition.org/pipss/873>. (Erişim tarihi:.01.10.2018).
- DAVIES**, Murray James (2018). “The Dark Nigh of The Veteran Soul- Understanding he Impact Of Spiritual Wound For Australian Veterans”, **Journal of Military and Veterans’ Health**, Volume 26 Number 2, April 2018, pp. 35-42.
- DECKER**, Larry R (2007). “Combat Trauma: Treatment from a Mystical/Spiritual Perspective”, **Journal of Humanistic Psychology**, 2007, Vol. 47 No. 1, January, 2007, pp.30-53.

- DIAMANT**, Neil J. (2007). “Veterans and the Failure of Martial Citizenship in China”, **EAI Working Paper Series II.**, 2007, pp.1-43.
- DIAMANT**, Neil J., Kevin J. O’Brien (2015). “Veterans' Political Activism in China”, **Modern China**, 41(3), 2015, pp.1-48.
- DIEGO**, Miguel A. Diego, Nancy Aaron Jones, Tiffany Field, Maria Hernandez-reif, Saul Schanberg, Cynthia Kuhn, Mary Galamaga, Virginia McAdam & Robert Galamaga (1998), “Aromatherapy Positively Affects Mood, Eeg Patterns of Alertness and Math Computations”, **International Journal of Neuroscience**, 96(3-4), ss.217–224.
- DOĞAN**, Mebrure (2020). **Acıdan Erdeme Yolculuk**, 2. Baskı, İstanbul, Çamlıca Yayınları.
- DRESCHER**, Kent D., David W. Foy (2008). “When They Come Home: Posttraumatic Stress, Moral Injury, and Spiritual Consequences for Veterans”, **Reflective Practice: Formation and Supervision in Ministry**, 2008, pp.85-102.
- DROB** Sanford L. (2022). Psychology, Values, and the Meaning of Life: Bridging the Philosophy–Psychology Divide. **Journal of Humanistic Psychology**, 002216782211161. <https://doi.org/10.1177/00221678221116170>
- DUYAN**, Veli ve diğerleri (2013). “Sosyo-demografik özelliklerin, hastalık sürecinin ve sosyal desteğin gazilerin benlik saygısı ve kaygı düzeyine etkisi”, **Ufkun Ötesi Bilim Dergisi**, 2013,5(1), ss 5-16.
- DWIDIYANTI**, Meidiana ve diğerleri (2019). “Concept Analysis of Mindfulness Based on Islam Religion”, **Jurnal Ilmu Keperawatan**, 2019, 6:2, pp.22-30.
- EKİCİ**, Behice (1995). “Amputasyon ve Hemşirelik Bakımı”, **Hemşirelik Bülteni**, C. 9, S.36, 1995, ss.49- 53.
- EKŞİ** Halil, Çınar Kaya, Nesrullah Okan (2020). “Maneviyat ve Psikolojik Danışma”, Manevi Yönelimli Psikolojik Danışma, Ed. Halil Ekşi, Nobel Yayınları, Ankara, ss.1-24.

- EMMONS**, Robert A. (2008). “Maneviyat Bir Zekâ mıdır? Güdülenme, Biliş ve Nihai  İlgisi Psikolojisi”,  ev. Ali Ulvi MEHMEDO LU, Fatma şENGüL M. . ** l hiyat Fakültesi Dergisi** 35 (2008/2), ss.133-158.
- ERDEM**, Yusuf, Cemil Yıldız, Mustafa K rkl  (2017). “Savaş ve Terör Yaralanmaları Sonrası Amputasyon”, **Okmeydanı Tıp Dergisi**, S.33(Ek sayı), 2017, ss.92-100.
- ERKAL**, Sibel, Hatice Pek (1993). “Beden İmajında Değişimler ve Hemşirenin Rolü”, **Hemşirelik Bülteni**, Cilt 7, S.30, 1993, ss.62-71.
- ERKMEN**, M. Aziz, **Bir Kore Gazisinin Günlüğünden Askerlik ve Kore Anıları**, <http://www.korehatiralari.com>, (erişim tarihi 10.01.2021).
- ERTAş**, Mehmet Yaşar (2012). “Evliya  elebinin Seyahatnamesinde G za”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt27., S. 1, Temmuz, 2012, ss.79-100.
- ERYILMAZ**, Mehmet (2021). “Dünyada ve  lkemizde Harp Cerrahisi: Planlama, Donanım, Eğitim ve Uygulama”, **Emerg Aid Disaster Science**, 2021;1(2), ss.28-30.
- ERYÜCEL**, Sema (2013). **Yaşam Olayları ve Dini Başa  ıkma**, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- ESEN ATEş**, Nesibe (2018). **şehit Aileleri, Gaziler ve Gazi Ailelerinde Dinî Başa  ıkma: Adana  rneği**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana.
- ES N**, Emel (1965). “Alp şahsiyetinin Türk Sanatında Görünüşü”, **Türk Kültürü**, S. 34, Ağustos 1965, ss. 141-161.
- ES N**, Emel (1978). **İslamiyet’ten önce Türk Kültür Tarihi ve İslamiyet’e Giriş**, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Matbaası.

- FRANCE**, M. Honoré, Jan Cadieax, G. Edward Allen (1995). “Letter Therapy: A Model for Enhancing Counseling Intervention”, **Journal of Counseling & Development**, January/February 1995, Volume 73, pp. 317-318.
- FRANKL**, Viktor E. (2015). **İnsanın Anlam Arayışı**, (Çev. Selçuk Budak), 23. Baskı, İstanbul, Okuyan Us Yayınları.
- FRANKL**, Viktor E. (2020). **Yaşamak İçin Bir Nedeni Olan**, (Çev. Sevgi Tuncay), İstanbul, Totem Yayınları.
- FRASER**, Mark W., Jack M. Richman, Maeda J. Galinsky (1999). “Risk, protection and resilience: Toward a conceptual framework for social work practice”, **Social Work Research**, 1999, 23, ss.129-208.
- GLAVAS**, Andrijana ve diğerleri (2017). “Spiritual Needs Of PTSD Patients In Croatia and Bosnia-Herzegovina: A Quantitative pilot Study”, **Psychiatra Danubina**, 2017, Vol. 29, No. 3, ss. 282-290.
- GÖKALP**, Ziya (1976). **Türkçülüğün Esasları**, 1. Baskı, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GRAHAM**, Jean Ann (2000). **Poucher's Perfumes, Cosmetics and Soaps** / “The Psychology of Fragrance and Aromatherapy”, Kluwer Academic Publishers, ss.749-767.
- GRIMELL**, Jan (2018). “To Understand and Support Contemporary Veterans Utilizing Biblical Combat Veteran Types”, **Journal of Pastoral Care & Counseling**, 2018, Vol. 72(4), pp. 232–240.
- GROGAN**, Sarah (2001). **Body Image**, Taylor & Francis e-Library.
- GROSS**, Zehavit (2006). “Spiritually, contemporary approaches to defining.”, Ed. Elizabeth M. Dowling, W. George Scarlett, Thousands Oaks, **Encyclopedia of Religious and Spiritual Development**, pp.424-425. London and New Delhi: Sage Publications

- GUBKIN, Rut** (2016). “An Exploration of Spirituality and the Traumatizing Experiences of Combat”, **Journal of Humanistic Psychology**, 2016, Vol. 56(4), pp.311–330.
- GÜÇLÜ, Betül** (2013). “Mevlâna’nın Eserlerinde “Yûsuf’un Gömleğinin Kokusu”, **Marife**, Kış 2013, ss. 151-167.
- GÜLOĞLU, Berna, Özlem Kararırmak** (2013). “Güneydoğu gazilerinde travma sonrası stres bozukluğu gelişimi”, **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, 2013, S.14, ss.237-244.
- GÜNAY, Umay** (1998). “Dede Korkut Hikâyelerindeki Karakterlerin Tahlili”, **Milli Folklor**, Cilt: 5, Yıl: 10,1998, S.38, ss.3-12.
- GÜRGÂN, Uğur** (2006). “Yılmazlık Ölçeği: Ölçek Geliştirme, Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 2006, C.39, S.2, ss.45-74.
- GÖCEN, Gülüşan** (2014). **Şükür Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü**,1. Baskı, İstanbul, Dem Yayınları.
- HARALSON, Debra.** (2023). **Human Trafficking and Moral Injury**, Faculty of the School of Theology at Mercer University, Doctoral Thesis, Atlanta, G.A.
- HARRIS, J. Irene ve diğerleri** (2015). “Moral Injury and Psycho-Spiritual Development: Considering the Developmental Context”, **Spirituality in Clinical Practice In The Public Domain**, 2015, Vol. 2, No. 4, pp.256-266.
- HARRIS, J. Irene ve diğerleri** (2011). “The Effectiveness of a Trauma-focused Spiritually Integrated Intervention for Veterans Exposed to Trauma”, **Journal of Clinical Psychology**, Vol. 67(4), 2011, pp. 425-438.
- HASİNA, Siti Nur ve diğerleri** (2018). “Effect Of Sleep Hygiene And Deep Breathing Exercise With Spiritual Care On Sleep Quality And Quality Of Life Of Hemodialysis Patient In Ahmad Yani Islamic Hospital Surabaya”, **Indonesian Journal Of Nursing and Midwifery**, 2018, pp.140- 151

- HASSANKHANI**, Hadi ve diğerkleri (2010). “Being Hopeful and Continuing to Move Ahead: Religious Coping in Iranian Chemical Warfare Poisoned Veterans, a Qualitative Study”, **J Relig Health**, 2010, 49, pp.311-321.
- HAWKINS**, Brent L., Jasmine A. Townsend, Barry A. Garst (2016). “Nature-Based Recreational Therapy for Military Service Members”, **Therapeutic Recreation Journal**, 2016, Vol. No. 1, ss. 55-74.
- HERMAN**, Judith (2016). **Travma ve İyileşme**, (Çev. Tamer Tosun), 4. Baskı, İstanbul, Literatür Yayınları.
- HERRMAN**, Helen ve diğerkleri (2011). “What Is Resilience?”, **The Canadian Journal of Psychiatry**, Vol 56, No 5, May 2011, pp.258-265.
- HOLM**, Nils G. (2007). **Din Psikolojisine Giriş**, (Çev. Abdülkerim Bahadır), 2. Baskı, İstanbul, İnsan Yayınları.
- HOLZER**, Lukas A. ve diğerkleri (2014). “Body Image and Self-Esteem in Lower-Limb Amputees”, **www.plosone.org**, March 2014, V. 9, Issue 3, ss.1-8.
- HOSHİ**, Miwako (2008). **Self-Transcendence, Vulnerability and Well-Being in Hospitalized Japanese Elders**, For The Degree Of Doctor Of Philosophy, The University Of Arizona.
- HOWARD**, R. Champion ve diğerkleri (2003). “A Profile of Combat Injury”, **The Journal of Trauma Injury, Infection, and Critical Care**, 2003, 54, pp.13-19.
- HUGHES**, Brian, George Handzo (2010). **Spiritual Care Hand Book On PTSD/ TBI**, Department of the Navy, Department of Defense, or the U.S. Government.
- İNAM**, Abdülhalim (2017). “Türk Ordusunda İmamlık Müessesesi ve Çanakkale Muharebelerindeki Mânevî Rolü”, **Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi**, 2017, 1(2), ss. 1-14.

- JACKSON**, Joshua ve diğerkleri (2012). “Military Training and Personality Trait Development: Does the Military Make the Man, or Does the Man Make the Military?”, **Psychological Science**, 23(3), 2012, pp. 270-277.
- KAFESOĞLU**, İbrahim (2005). **Türk Milli Kültürü**, 2. Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- KAGAN**, Jerome (1972). “Motives and Development”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 1972, Vol. 22, No. 1, pp. 51-66.
- KAMPINSKY**, Aharon (2020). “The IDF Military Rabbi: Between a “Kohen Anointed for War” and a “Religious Services Provider”, **Religions**, 2020, 11, 180, pp.1-14.
- KANGER**, Faruk (2015). “Manevi Rehberlikte Proaktif Bir Yaklaşım Olarak Hz. Muhammed’in (sav) Örnekliği”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3; S.6-7 2015, ss.79-103.
- KARA**, Bülent (2010). “Özel Olarak Korunması Gereken Harp ve Vazife Şehitlerinin, Dul Yetimleriyle, Malul ve Gazilerinin Sosyal Hakları ve Uygulamadaki Yeri”, **Zeitschrift für die Welt der Türken**, Vol.2, No,1, 2010, ss.233-243.
- KARA**, Didem, Gülden Oruç (2020) “Birey-Doğa İlişkisinin Yeniden Kurgulanması Bağlamında Ekoterapötik Mekânlar”, **Tasarım Kuram**, 2020,16(31), ss.257-277.
- KARAGÖZ**, İsmail (2005). **Engelliler**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 640, Halk Kitapları 158.
- KARAGÜL**, Aslan (2012). “Manevi Bakım: Anlamı, Yöntemi, Örneği, Eğitimi: Hollanda Örneği, **Dini Araştırmalar**, Haziran 2012, S.40, ss.5-27.
- KARASAR**, Niyazi (2012). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 23. Baskı, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

- KARATAŞ**, Kasım, Harun Aslan, Mehmet Başçılar (2019). “Hopelessness and Satisfaction With Life Among Disabled Veterans”, **Toplum ve Sosyal Hizmet**, 30(1), 2019, ss. 1-18.
- KARÇIĞA**, Servet (2016). “Dede Korkut Kitabında Alp’lık Kavramı ve Alp Tipi İnsanın Özellikleri”, **Karadeniz Araştırmaları**, Güz 2016, S.51, ss.259-272.
- KARTOPU**, Saffet (2013). “Dini Yaşayısta Hayatı Sorgulama ve Anlam Arayışı”, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2013/2, c. 2, S. 3, ss. 67-90.
- KASAPOĞLU**, Figen (2020).“COVID-19 salgını sürecinde kaygı ile maneviyat, psikolojik sağlık ve belirsizliğe tahammülsüzlük arasındaki ilişkilerin incelenmesi”, **Turkish Studies**, 2020, 15(4), ss.599-614.
- KAVAS**, Erkan, Nurgül Kavas (2014). “Manevi Destek Algısı Ölçeği: Geliştirilmesi, Geçerliliği ve Güvenirliği, **Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume**, 9/2 Winter 2014, Ankara, ss. 905-915.
- KAYHAN**, Shurubu (2018). “Tarihten Günümüze Türk Dünyasını Alp Kadınları”, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Reşim-İş Eğitimi Anabilim Dalı ve Türk Sanatı Topluluğu, **3. Alp Kadın Çalıştayı**, 2018, ss43-49.
- KEENAN**, Melinda J., Vicki A. Lumley (2014). “A Group Therapy Approach to Treating Combat Posttraumatic Stress Disorder: Interpersonal Reconnection Through Letter Writing”, **Psychotherapy**, 2014, Vol. 51, No. 4, pp. 546-554.
- KERLIN**, Ann (2014). “Pastoral Care: From Past to Present”, **Journal of Biblical Ministries**, Fall 2014, pp. 25-43.
- KESSLER**, Ronald C. ve diğerleri (1995). “Posttraumatic Stress Disorder in The National Comorbidity Survey”, **Arch Gen Psychiatry**, 1995, 52, ss.1048-1060.

- KINZBRUNNER**, Barry M, Bryan D Kinzbrunner (2014). “Spiritual care in Israel: the future is now”, **Israel Journal of Health Policy Research**, 2014, ss. 3-32.
- KLEFTARAS**, George., Evangelia Psarra (2012). Meaning in Life, Psychological Well-Being and Depressive Symptomatology: A Comparative Study. **Psychology**, 03(04), 337-345. <https://doi.org/10.4236/psych.2012.34048>
- KOÇAOĞLU**, Burak. (2020). “Osmanlı Ordusu’nda Maneviyatı Yükseltici Bazı Ritüeller (1787-1858)”. **Journal of History School**, 46, ss.1471-148.
- KOCATÜRK**, Utkan (1987). **Atatürk**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları 845.
- KOÇ**, Mustafa (2016). **Manevi-(Psikolojik) Danışmanlık Müslüman-Türk Diasporası**, 2. Baskı, Bursa, Emin Yayınları.
- KOÇAK**, Kürşat (2012). “Bozkır Kültüründe Alp Karakterinin Ortaya Çıkışında Türk Geleneklerinin Etkisi”, **Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 1, 2012, ss. 125-135.
- KOENIG**, Harold, David B. Larson, Susan S. Larson (2001). “Religion and Coping with Serious Medical Illness”, **Annals of Pharmacotherapy**, 2001, 35(3), pp.352-359.
- KOPACZ**, Marek S. ve diğerleri (2014). “Understanding the Role of Chaplains in Veteran Suicide Prevention Efforts: A Discussion Paper”, **SAGE Open**, October-December, 2014, pp. 1-10.
- KÖPRÜLÜ**, Fuad (1989). “Alp”, **İslam Ansiklopedisi**, C.2, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ**, Fuad (1976). **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, 3. Baskı, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- KÖSTÜKLÜ**, Nuri (2019). “Millî Mücadele’de Türk Çocukları ve Bir Destan”, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-37/milli-mucadelede-turk-cocuklari-ve-bir-destan>(Erişim tarihi: 11.02.2019).

- KUBLER-ROSS**, Elisabeth (2010). **Ölüm ve Ölmek Üzerine**, (Çev. Ekin Uşaklı), 1.Baskı, Ankara, April Yayıncılık.
- KULA**, Naci (2005). **Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma**, 1. Baskı, İstanbul, DEM Yayınları.
- KULA**, Naci (2017). “Engelliliğin Getirdiği Sorunlarla Başa Çıkma Dini İnanç ve Değerlerin Etkisi”, Ed. Hayati Hökelekli, **Din Değerler ve Sağlık**, ss.117-147 , İstanbul, DEM Yayınları.
- KULA**, Naci, Sevgi Sel (2020). **Engellilere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri**, Ed. Sevde Düzgüner, Ali Ayten, 2. Baskı, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1816.
- KULA** Naci (2021). “Zorluk ve Sıkıntılarla Başa Çıkma Süreçlerinde Manevi Destek Örneği Olarak İnşirah Suresi Üzerine Psikolojik Analizler”, **Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi**, Haziran 2021, S.3, ss10-24.
- KURTULDU**, M. Kayhan (2008). “Türk Toplum Yapısı ve Geleneksel Müzik Türleri Etkileşimi”, **38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi**, Ankara, 10-15 Eylül 2008, vol.3, ss.365-375.
- KUTLUER**, İlhan (2000). “İnsan”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 22. Cilt, İstanbul.
- KÜÇÜKKÖMÜRLER**, Sanem (2017). “Belirsizliğin Psikolojik Etkileri”, **Nesne Psikoloji Dergisi**, 2017, Cilt 5, S. 10, ss. 329-344.
- KOÇ**, Mustafa (2012). “Manevî-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı’da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma -I”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 12 (2), 201-237
- LAFERRIER**, Justin Z. ve diğerleri (2015). “Investigation of the Impact of Sports, Exercise, and Recreation Participation on Psychosocial Outcomes in a Population of Veterans with Disabilities” **American Journal of Physical Medicine & Rehabilitation**, December 2015, Volume 94, Issue 12, pp. 1026-1034.

- LAHAD** Mooli (2013). **The “BASIC PH” Model Of Coping And Resiliency** Ed. Mooli Lahad, Miri Shacham Ofra Ayalon, U.K., Jessica Kingsley Publishers
- LANDIS**, J. Richard, Gary G. Koch (1977). “The Measurement of Observer Agreement for Categorical Data”, **Biometrics**, Vol. 33, No. 1 Mar., 1977, pp. 159-174.
- LANG**, Ariel J. ve diğerleri (2012). “The Theoretical and Empirical Basis for Meditation as an Intervention for PTSD”, **Behavior Modification**, 36(6), 2012, ss. 759-786.
- LARNER**, Brad Alan (2013). “A Grounded theory study of meaning-making coping and growth in combat veterans.”, **Michigan State University**, Doctoral Dissertation, Retrieved from <https://d.lib.msu.edu/etd/826>.
- LARTEY**, Emmanuel Y. (1993). African perspectives on pastoral theology: a contribution to the quest for more encompassing models of pastoral care, **Contact**, 112:1, ss. 3-11. <https://doi.org/10.1080/13520806.1993.11758748>
- LARTEY**, Emmanuel (2003). **In Livin Colour**, U.K., Jessica Kingsley Publishers.
- LEJEUNE** Jenna J., Jason B. Luoma, J. B. (2019). **Values in Therapy : A Clinician’s Guide to Helping Clients Explore Values, Increase Psychological Flexibility, and Live a More Meaningful Life**. The Context Press Mastering ACT Series eBook Subscription Super Collection EBSCOhost.
- LİN**, Yeh-Jen, Chi Yun Lin, Yu-Chan Li (2014). “Planting Hope in Loss and Grief: Self- Care Applications of Horticultural Therapy for Grief Caregivers in Taiwan”, **Death Studies**, 2014, 38, pp. 603-611.
- MACPHERSON** Guy C (2011). **An Exploration of Life Purpose in Iraq War Combat Veterans With PTSD**, Institute of Transpersonal Psychology Palo Alto, Doctoral Thesis California,
- MAGRİ**, Maiko Nakau ve diğerleri (2013). “Spiritual Care of Cancer Patients by Integrated Medicine in Urban Green Space: A Pilot Study”, **Explore**, March/April 2013, Vol. 9, No. 2, pp. 87-90.

- MAGUEN**, Shira, Brett Litz (?). “Moral Injury in the Context of War”, https://www.ptsd.va.gov/professional/treat/cooccurring/moral_injury.asp, (Erişim tarihi: 22.02.2019).
- MAGUEN**, Shira, Brett Litz (2012). “Moral Injury in Veterans Of War”, **PTSD Research Quarterly**, Volume 23/No.1, 2012, pp.1-6.
- MANFREDI**, Christina (?). “Breath Therapy”, <https://fremantlecounselling.com.au/articles/breath-herapy/>, (erişim tarihi 01.03.2021).
- McCARTNEY**, Helen (2011). “Hero, Victim or Villain? The Public Image of the British Soldier and its Implications for Defense Policy”, **Defense&Security Analysis**, Vol. 27, No. 1, March 2011, pp.43-54.
- MERCADO**, Mario M (?). “Logotherapy; restoring meaning and purpose in the veterans life”, <https://www.objectivezero.org/>, (erişim tarihi 14.09.2020)
- MILES**, Matthew B., A. Michael Huberman (1994). **Qualitative Data Analysis**, U.S.A., Sage Publications.
- MILLER**, Kelly (?). “The Science Of Spirituality”, <https://positivepsychology.com/science-of-spirituality/>, (erişim tarihi 16.07.2020)
- MITCHELL**, Wessylne Kaye. (2021). **Forgiveness as a Spiritual Intervention for Moral Injury Repair**. Northcentral University, Doctoral Thesis, ProQuest Dissertations and Theses. <https://www.proquest.com/dissertations-theses/forgiveness-as-spiritual-intervention-moral/docview/2572537029/se-2?accountid=159111>
- MOWATT**, Rasul, Jessie, Bennett (2011). “War Narratives”, **Therapeutic Recreation Journal**, Vol XLV, No.4, pp.286-308.
- MURTHY**, Srinivasa, Rashmi Lakshminarayana (2006). “Mental health consequences of war: A brief review of research findings”, **World Psychiatry**, 2006; 5(1), pp. 25-30.

- MUSICK**, Marc A. ve diğerkler (2000). “Spirituality in Physical Health and Aging”, **Journal of Adult Development**, Vol. 7, No. 2, 2000, ss.73-85.
- MYK**, **Ulusal Meslek Standartı** (2019). Referans Kodu / 19UMS0728-6, Resmî Gazete Tarih-Sayı/ 25.10.2019- 30929 (Mükerrer), ss.3-7.
- NAKASHIMA BROCK**, Rita, Gabriella Lettini (2012). **Soul Repair**, Boston, Beacon Press.
- NAKASHİMA BROCK**, Rita (?). “Moral Injury and Soul Repair”, <http://pccmp.org/wp-content/uploads/2013/11/Moral-Injury-and-Soul-Repair-Chaplains-Montreat.pdf>, (Erişim tarihi:27.02.2019)
- NEAGU**, Alexandra (2015). “Body Image: A Theoretical Frame Work”, **The Publishing House Anthropology Of The Romanian Academy**, Series B, 2015, 17(1), ss. 29-38.
- NİA**, Hamid Sharif ve diğerkleri (2017). “The Relationship between Spiritual Intelligence, Spiritual Well-Being and Death Anxiety among Iranian’s Veterans”, **Journal of Military Medicine**, 2017, Volume 19, Issue 4, ss. 336-343.
- NİVALA**, Sirkka, Anneli Sarvimaki (2015). “The lifelong struggle of Finnish World War II veterans”, **Aging & Mental Health**, 19,6, 2015, pp. 493-499.
- NİR**, Masoud Sirati ve diğerkleri (2013). “Spiritual Experiences of War Veterans Who Suffer from Combat-Related Post-Traumatic Stress Disorder: A Qualitative Study”, **J Relig Health** ,2013, 52, pp.719-729.
- O'BRIEN**, Mary Elizabeth (1999). **Spirituality in Nursing: Standing on Holy Ground**, U.S.A., Jones & Bartlett Publishers.
- OĞUL**, Mine, Gülsen Erden (2005). “Amputasyonun Psikososyal Boyutu”, **Ankara Üniversitesi Dikimevi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi**, C.7, S.1, 2005, ss.27-33.

- OK, Üzeyir (2005). “Bir Aktivite Sistemi Olarak “İnanç”: İnanç Gelişimine Sosyo Kültürel Bir Yaklaşım”, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, V (2005), S. 4, ss.111-135.
- OK, Üzeyir (2008). “İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi”, Ed. Ali Seyyar, **Manevi Sosyal Hizmetler**, ss.103- 140, İstanbul, Rağbet Yayınları.
- OLENICK, Maria, Monica Flowers, Valerie J. Diaz (2015). “US veterans and their unique issues: enhancing health care professional awareness”, **Advances in Medical Education and Practice**, 2015,6, pp. 635-639.
- OMAN, Doug, Jill E. Bormann (2014). “Mantram Repetition Fosters Self-Efficacy in Veterans for Managing PTSD: A Randomized Trial”, **Psychology of Religion and Spirituality**, 2014 American Psychological Association, 2015, Vol. 7, No. 1, pp.34–45.
- ÖGEL, Bahaeddin (1982). **Türklerde Devlet Anlayışı** (13. Yüzyıl Sonlarına Kadar), 1.Baskı, Ankara, Başbakanlık Basımevi.
- ÖNGÖREN, Bülent (2015). “Sosyolojik Açıdan Sağlıklı Beden İmgesi”, **Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Bahar 2015, S.34, ss.25-45.
- ÖZDEĞER, Hüseyin (?)., “Gaziantep”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gaziantep#1> (erişim tarihi: 1.10.2019).
- ÖZDEMİR, Murat (2010). “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 11(1), 2010, ss. 323-343.
- ÖZDOĞAN, Öznur (2006). “İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım Pastoral Psikoloji”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2006, S. 2, Cilt: 47, ss.127-141.
- ÖZDOĞAN, Öznur (2010). **Aşkın Yanımız Maneviyat**, 2. Baskı, Ankara, Özdenöze Yayınları.

- ÖZEN**, Yener (2017). “Psikolojik Travmanın İnsanlık Kadar Eski Tarihi”, **The Journal Of Social Science**, Yıl 1, Cilt 1, S.2, 2017, ss.104-117.
- ÖZGEN**, Fuat, Hamdullah Aydın (1999). “Travma Sonrası Stress Bozukluğu”, **Klinik Psikiyatri**, 1999; ss.34-41.
- ÖZGEN**, Mehmet Kasım (2013). “Tasavvuf Felsefesinde Zikir Kavramı”, **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:1 Sayı:2 Aralık: 2013, ss.215-227.
- ÖZKAN**, İsmail Hakkı (1996) “Gazi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt 13, İstanbul.
- ÖZKAN**, Sedat (1993). **Psikiyatrik Tıp: Konsültasyon-Liyezon Psikiyatrisi**, 1.Baskı, İstanbul, Roche Yayınları.
- ÖZLÜK**, Hüseyin (2010). **Gözlerimi İstiyorum Komutanım**, 2. Baskı Ankara, Duman Ofset Matbaacılık.
- ÖZSOY**, İpek, Ülgen H. Okyayuz (2016). “Amputasyon Geçirmiş Kişilerin Baş Etme Becerileri: Olgu Sunumu”, **Klinik Psikiyatri**, 19, 2016, ss.45-51.
- PALABIYIK**, Hanefi (2008). “Millî Mücadeleye Destek ve Arka Plan Olarak Dinî Düşünce ve Dinî Gelenekler”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 36, Erzurum, 2008, ss.225-262.
- PALALAR**, A. Gönül (2006). **Unutulmak Acı Verir Her Gaziye**, 1. Baskı, İstanbul, Ladin Ofset.
- PALMER**, Barton W ve diğerleri (2019). “Aging and Trauma: Post Traumatic Stress Disorder Among Korean War Veterans”, **Federal Practitioner**, December 2019, ss.554-562.
- PARGAMENT**, Kenneth I. (1999). “The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No”, **The International Journal for the Psychology of Religion**, C. 9, S. 1 (1999), ss. 3-16.

- PARGAMENT**, Kenneth I. (2005). “Acı ve Tatlı: Dindarlığın Bedelleri ve Faydaları Üzerine Bir Değerlendirme”, (Çev. Ali Ulvi Mehmedoğlu), **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.5, S.1, 2005, ss.279-313.
- PARLAK**, Simel (2016). “Manevi Danışmanlığın Gelişimi”, Ed. Halil Ekşi, Çınar Kaya, **Manevi Yönelimli Psikoterapi ve Psikolojik Danışma**, 1.Baskı, , ss. 29-46, İstanbul, Kaknüs Yayınları.
- PARROTT**, Justin (2017). “How To Be Mindful Muslim”, **Yaqeen Institute For Islamic Research**, 2017, ss.1-24.
- PELLEGRINO**, Nicholas (2013). “Embattled Belief: The Religious Experiences of American Military Combatants during World War II and Today”, **The Journal of Military Experience**, 2013, 3.2: 10., pp.156-176.
- PERRY**, Nicolette, Elaine Perry (2006)., “Aromatherapy in the Management of Psychiatric Disorders”, **CNS Drugs**, 2006; 20 (4), pp. 257-280.
- POMPILI**, Maurizio ve diğerleri (2013). “Posttraumatic Stress Disorder and Suicide Risk Among Veterans A Literature Review”, **The Journal of Nervous and Mental Disease**, Volume 201, Number 9, September 2013, pp.802-812.
- PRUZINSKY**, Thomas, Thomas F. Cash (2002). **Body Image A Handbook of Theory, Research, and Clinical Practice**, U.S.A., The Guilford Press.
- PUCHALSKI**, Christina M. ve diğerleri (2014). “Improving the spiritual dimension of whole person care: Reaching national and international consensus.” **Jouurnal Of Palliative Medicine**, 17, 2014, pp. 642-656.
- RICHARDSON**, Natalie M. (2020). **Injuries of the Mind, Body, and Soul: An Exploration of Key Definitional Constructs of Moral Injury**, The Faculty Of Departman Of Human Development and Family Science, East Carolina University, Doctoral Thesis, Carolino, U.S.
- RUBIN WAINRIP**, Barbara (2006). **Healing Crisis and Trauma With Mind Body And Spirit**, New York, Springer Publishing Company, Inc.

- SAĞLAM DEMİRKAN**, Fatma (2020). “Organ Kaybı Yaşayan Bireylerin Manevi Yaşam Olguları Üzerine Nitel Bir Araştırma”, Ed. Zeynep Sağır, **Din Psikolojisi: Teori, Güncel Araştırmalar ve Yeni Eğilimler**, ss.75-137, 1. Baskı, İstanbul, Dem Yayınları.
- SCHLAUCH**, Chris R. (1985). “Defining Pastoral Psychotherapy”, **The Journal Pastoral Care**, September 1985, Vol. XXXIX, No.3. pp 219-228.
- SCOTT**, Theresa L (2017). “Horticultural Therapy”, Ed. Nancy A. Pachana **Encyclopedia of Geropsychology**, pp.161-165, Springer.
- SEPPELA**, Emma M. ve diğerleri (2014). “Breathing-Based Meditation Decreases Posttraumatic Stress Disorder Symptoms in U.S. Military Veterans: A Randomized Controlled Longitudinal Study”, **Journal of Traumatic Stress**, August 2014, 27, pp.397–405.
- SHAFRANKE**, Edward P., Richard L. Gorsuch (1984). “Factors associated with the perception of spirituality in psychotherapy”, **Journal of Transpersonal Psychology**, C. 16, S. 2 (1984), ss. 231-241.
- SIEGEL**, Ronald D., Christopher K. Germer, Andrew Olendzki (2008), “Mindfulness: What Is It? Where Did It Come From?” Ed. Fabrizio Didonna, **Clinical Hanbook Of Mindfulness**, pp.17-35, Springer.
- SIU**, Andrew M.H., Michael Kam, Ide Mok (2020). “Horticultural Therapy Program for People with Mental Illness: A Mixed-Method Evaluation”, **International Journal of Environmental Research and Public Health**, 2020, 17, 711, pp. 1-15.
- SMITH**, Melinda, Lawrence Robinson, Jeanne Segal (?). “PTSD in Military Veterans”, <https://www.helpguide.org/articles/ptsd-trauma/ptsd-in-military-veterans.htm>, (erişim tarihi: 16/10/2020)
- SMITH**, Stacy (2004). “Exploring the Interaction of Trauma and Spirituality”, **Traumatology**, Vol. 10, No. 4 December, 2004, pp.231-243.

- SMITH-MacDONALD**, Lorraine A., Jean-Sébastien Morin, Suzette Brêmault-Phillips (2018). “Spiritual Dimensions of Moral Injury: Contributions of Mental Health Chaplains in the Canadian Armed Forces”, **Frontiers in Psychiatry**, 14 November 2018, Article 592, pp.1-7.
- SMITH-MacDONALD**, Lorraine ve diğerleri (2017). “Spirituality and Mental Well-Being in Combat Veterans: A Systematic Review”, **Military Medicine**, Cilt 182, S. 11-12, Kasım-Aralık 2017, pp.1920-1940.
- SOLOMON**, Susan (1986). “Mobilizing social support networks in times of disaster”, **Trauma And Its Wake**, 2. Cilt, Ed.CR Figley, New York, Brunner / Mazel, 1986, pp. 232-263.
- SUNGUR**, Mehmet Z. (1999). “İkincil Travma ve Sosyal Destek”, **Klinik Psikiyatri**, 1999:2 ss.105-108.
- ŞAHİN**, Adem (2002). “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Umutsuz Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”, **Selçuk İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 13, Bahar 2002, ss.143-157.
- ŞAHİN**, Adem (2005). “Ergenlerde Dindarlık-Benlik Saygısı İlişkisi”, **Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 19, sayı. 19, Ağu. 2005, ss. 187-198.
- ŞAHİN**, Adem (2007). “Din Psikolojisinde Bilişsel Yaklaşım: “McIntosh’un Bilişsel Bir Şema Olarak Din” Teorisi Örneği”, **Selçuk İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 23, Bahar 2007, ss.35-49.
- ŞAHİNÖZ**, Cemil (2018). **Seelsorge im Islam**, OnlinePlus Material zu diesem Buch finden Sie auf <http://www.springer.com/978-3-658-22136-2>, p.99.
- TAN**, Hasan (2000). **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**, 3.Baskı, İstanbul, MEB Yayınları.

TANSEL, Fevziye Abdullah (1991). “İstiklal Harbinde Mücahit Kadınlarımız”, **Türk Kültüründen Görüntüler Dizisi**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı 11.

TEKİN, Şinasi (2001). **İştikakçının Köşesi Türk Dilinde Kelime ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler**, 1. Baskı, İstanbul, Simurg Kitapçılık.

TSK İç Hizmetler Kanunu

TUNCAY, Tarık, Ilgen Musabak (2015). “Problem-Focused Coping Strategies Predict Posttraumatic Growth in Veterans With Lower-Limb Amputations”, **Journal of Social Service Research**, 2015, 41:4, pp.466-483

TÜRK DİL KURUMU (1988). **Türkçe Sözlük**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu.

TÜRK DİYANET VAKFI (2014). **Hadislerle İslam**, 1. Baskı, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı.

Türkiye İnsan Hakları Raporu (1996). Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları, Ankara.

ULUDAĞ, Süleyman (2006). “Murakabe”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 31. Cilt, İstanbul.

U.S. Department of Veterans Affairs (2019). **Office of Mental Health and Suicide Prevention, 2019 National Veteran Suicide Prevention Annual Report**.

USLU, Aysel, Nasim Shakouri (2012). “Zihinsel ve Fiziksel Engelliler İçin Hortikültürel Terapi”, **Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, 2012, 12 (1), ss.134-143.

ÜNAL, Saadettin (?). “Kâbe”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kabe>, (erişim tarihi 01.03.2021)

VAN OYEN-WITVLIET, Charlotte ve diğerleri (2004). “Posttraumatic Mental and Physical Health Correlates of Forgiveness and Religious Coping in Military

Veterans”, **Journal of Traumatic Stress**, Vol. 17, No. 3, June 2004, pp. 269-273.

VUJICIC, Nick, **Limitsiz Yaşam**, (Çev. Serap Altuğ), İstanbul, Eftalya Kitap.

WAHBEH, Helane ve diğerleri (2017). “Shamanic healing for Veterans with PTSD: A case series. Explore”, **The Journal of Science and Healing**, 2017, 13(3), pp.207–217.

WANSINK, Brian, Craig S. Wansink (2013). “Are There Atheists in Foxholes? Combat Intensity and Religious Behavior”, **J Relig Health**, 2013, 52, pp.768–779.

WILLIAMS, Dennis (2014). **Savaş, tanınma ve görünmez engellilik: Güneydoğu’da savaşmış askerlerin yaşadıkları tecrübelerin incelenmesi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

WULFF, David M. (2005). “Hümanistik İnancın Umudu: Erich Fromm”, (Çev. M. Doğan Karacoşkun), **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, 2005, S. 4, ss. 243-253.

WULFF, David M. (2006). “Transpersonel (Benötesi) Psikoloji”, (Çev. Ali Ulvi Mehmedoğlu, Saliha Uysal), **Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, S. 30, 2006/1, ss.243-254.

WORTHINGTON, Jr., E.L., J.D. Aten (2009). “Psychotherapy with religious and spiritual clients: An introduction.”, *Journal Of Clinical Psychology: In Session*, 65,123-130.

YAĞLI, Nurdan, Öznur Özdoğan (2019). “Gaziler ve Yakınlarının Manevi Bakım İhtiyaçlarının Belirlenmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma”, **Journal of Analytic Divinity**, Cilt 3, S.2, 2019, ss. 67-100.

YAHŞI, Murat (2015). **Terör Örgütlerinde İntihar Bombacısı Kişiliği ve Etkinliği**, T.C. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- YAPICI, Asım (2013). Ruh Sağlığı ve Din (Psiko-sosyal Uyum ve Dindarlık), 2. Baskı, Adana, Karahan Yayınevi.**
- YAPICI, Asım, Ali Koçak (2017). “Türkiye’de Ruh Sağlığı, Maneviyat ve Dindarlık: Meta-Analitik Bir Değerlendirme”. Din, Değerler ve Sağlık, ed. Hayati. Hökelekli, İstanbul, DEM Yayınları, ss.65-115.**
- YAPICI, Asım (2018). “Eşlerin Dinsel Algı ve Yaşayışına Göre Evlilikte Dindarlık ve Maneviyat Huzur mu, Kusur mu?”, Turkish Studies, Volume 13/2, Winter 2018, ss. 79-106.**
- YAMAZAKİ, Jane (2006). Japanese Apologies for World War II: A Rhetorical Study, Routledge Taylor& Francis e-library.**
- Yeni Türk Ansiklopedisi (1985). Cilt 3, İstanbul, Ötüken Neşriyat.**
- YEŞİLKANAT, Sevinç (1999). Olağanüstü Hal Bölgesinde Askerlik Yapan ve Ekstremitte Kaybı Yaşayan Malul Gazilerin Psikososyal Tepkilerinin İncelenmesi, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.**
- YILDIRIM, Ali, Hasan Şimşek (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 10. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.**
- YILDIRIM, İbrahim (1997). “Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Geliştirilmesi Güvenirliği Ve Geçerliliği”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13, 1997, ss.81-87.**
- YILMAZ, Deniz (2009). War Trauma and Its Subjective Meanings: An Exploration On “Mehmedin Kitabı: Güneydoğu’da Savaşmış Askerler Anlatıyor, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.**
- ZOYSA, Piyanjali de, Thulitha Wickrama (2011). “Mental health and cultural religious coping of disabled veterans’ in Sri Lanka”, Journal of Military and Veterans’ Health, Volume 19 Number 3; July 2011, ss.4-12.**

ONLINE KAYNAKLAR

www.aa.com.tr/tr/yasam/gorme-engelli-gazi-korleme-ile-satrancta-rakiplerini-mat-ediyor/1328016 (erişim tarihi 10.01.2021)

[www.alo144.ailevecalisma.gov.tr/bilgi-bankasi/sehit-yakinlari-ve- gazi%CC%87lere-yoneli%CC%87k-hi%CC%87zmetler-dai%CC%87resi%CC%87-baskanligi](http://www.alo144.ailevecalisma.gov.tr/bilgi-bankasi/sehit-yakinlari-ve-gazi%CC%87lere-yoneli%CC%87k-hi%CC%87zmetler-dai%CC%87resi%CC%87-baskanligi) (erişim tarihi 18.10.2019)

www.canakkalemuzesi.com/defaultmain.asp?inc=subdetails&intCatID=31(erişim tarihi 15.03.2021)

<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/manevi> (erişim tarihi 04.08.2023)

www.evl.fi/our-work/church-and-state/military-chaplaincy (erişim tarihi 24.2.2021)

www.facebook.com/onder.celik.50115/videos/10216343195231375/ (erişim tarihi 14/09/2020)

www.hqmc.marines.mil/Agencies/Marine-Corps-Spiritual-Fitness/Spiritual-Fitness-Tie-ins-Copy/ (erişim tarihi 4.3.2019)

www.kulturportali.gov.tr/turkiye/gaziantep/kulturatlasi/seht-kaml-hkayes (erişim tarihi 30.07.2019)

www.militarybenefits.info/purple-heart-benefits/ (erişim tarihi 17.09.2018)

www.nikkei.com/article/DGXMZO62603010T10C20A8MM0000/ (erişim tarihi 01.10.2020)

<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/maneviyat> (erişim tarihi 04.08.2023)

www.pewresearch.org/fact-tank/2019/11/07/key-findings-about-americas-military-veterans/ (erişim tarihi 30.06.2021)

www.ptsd.va.gov/professional/treat/care/spirituality_trauma.asp#one (erişim tarihi 17.09.2020)

www.ptsd.va.gov/professional/treat/care/spirituality_trauma.asp#two(erişim tarihi 17.09.2020)

www.quora.com/How-are-French-veterans-treated-by-the-larger-French-society (erişim tarihi 24.01.2019)

www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2141894/chinas-military-veterans-ministry-opens-after-pension (erişim tarihi 01.11.2018)

www.tammenlehva.fi/veteraaniperinne/veteraanien-arvot-nykyaan/(erişim tarihi 04.04.2019)

[www. twitter.com/CaptainNuGu/status/1269007750895468545/photo/1](https://www.twitter.com/CaptainNuGu/status/1269007750895468545/photo/1) (erişim tarihi 13.07.2021)

www.va.gov/ (erişim tarihi 17.09.2018)

<https://www.veteransdisabilityinfo.com>, 2022

www.va.gov/vetsinworkplace/docs/em_eap_exercise_breathing.asp (erişim tarihi 10.01.2021)

<https://www.who.int/about/who-we-are/frequently-asked-questions> (erişim tarihi 25.02.2021)

www.watertemple.com.au/breathwork-health-benefits/(erişim tarihi 01.03.2021)

www.wvf-fmac.org/ (erişim tarihi 17.12.2019)

(<https://www.wise-geek.com/what-is-pastoral-counseling.htm> 1/8/23 (erişim tarihi 30.07.23)

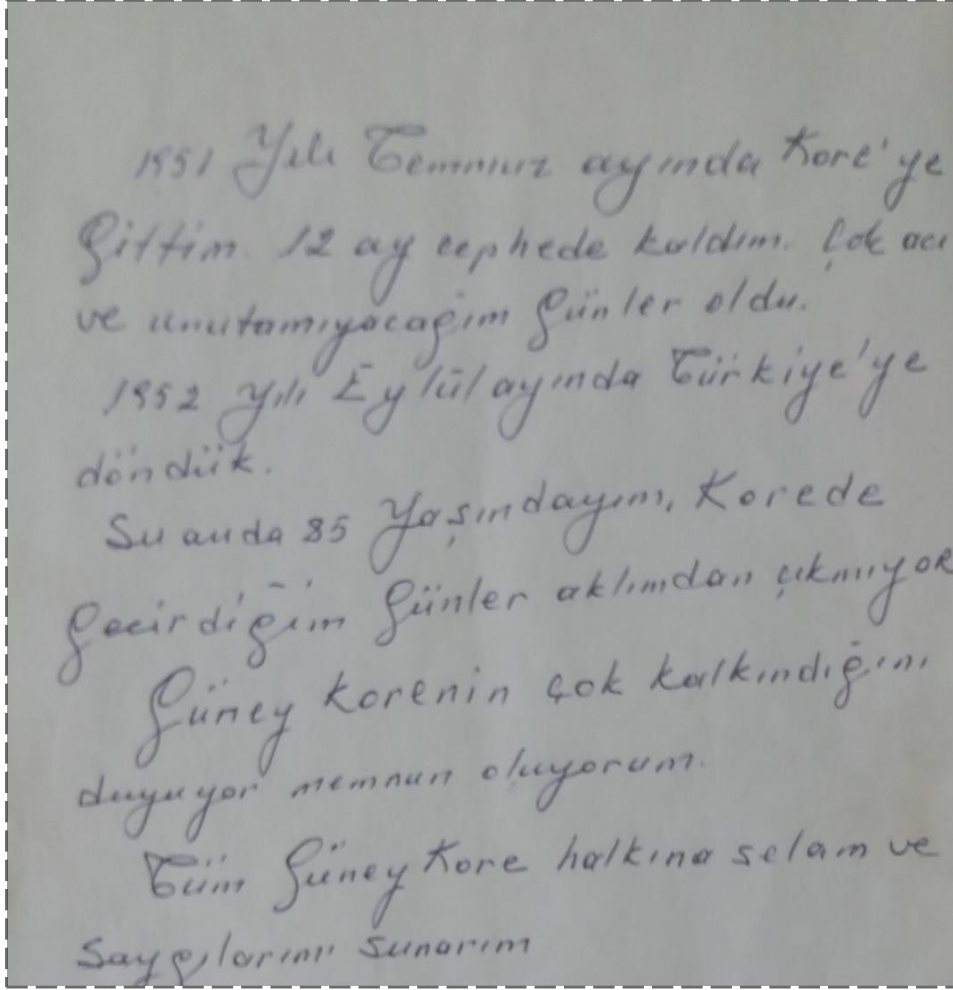
<https://tuba-aydin.com/transpersonal-psikoloji/> (erişim tarihi 25.07.23)

EKLER

Aşağıda 1951 yılında Kore Savaşına katılmış olan gazilerin yazmış olduğu mektuplar yer almaktadır.

Ek 1 Mektup

Resim 1 Kore gazisine ait mektup

Ek 2 Mektup

Ben 04.03.1931 doğumlu Ahmet ASLAN. Seferihisar-
dan Amerikan savaş gemisiyle bir aylık yolculuktan sonra
Kore'ye gittim. Gemiden Pusan'da indik, direk cepheye
gittik. Elkovegas cephesinde düşman 29 Mayıs gecesin-
de taarruza kalktı. Çatışmaya girdik. Snasi Sugan
yüzbaşımızın ayağı, Ali Selçuk astsubayımızın ayağı,
arkadaşım Ali Bastançının kafasının tamamı parçalandı.
O oksamki çarpışmada çok arkadaşım şehit oldu.
Benada 9 mermi isabet etti. Bir tanesi miğferime,
4 tanesi celik yelegime yani göğsüme, diğer 4
merminin 2'si sol 2'si sağ koluma isabet etti, yara-
landım. Sabah geri çekilirken yarası benden daha fazla
olan Mustafa Ton arkadaşımın kolunun altına girip
onu muharebe hattına kadar taşıdım. Arabalar
bizi alıp Amerikan Hastane gemisine götürdüler.
Hastane gemisinde 13 gün yattım. Kurşunlarımı
çıkartıp yaralarımı tedavi ettiler.

Resim 2 Kore gazisine ait mektup

Ek 3 Mektup

1
Koreye 29-9-1950 anholardan tirente
ishkenderuna gittik ve oradan donsan gemisiyle
portait limanina oradan süvey kanolından
gecerek ah deni kizil deniz ve okyonustan
gecerek 21 gün geceti gündüğü gecirerek
puşan limanına indin ve oradan tirente teko
şehrine geldik ve ora eğitim yaparak bize
amarikon şilaları verdiler ve 15 gün sonra
38 ar dağreğini gecerek doğru ceppeye
sarasmak üzere mancarya istikametine
doğru ilerledik ve tüm tepeye çıktığımız
zaman düşmanla hemen 300 metre kala
yaklaşmış ve hemen centere düşmek
üzere bizi hemen geri çekilmemizi bildirdiler
ve funariye geldik ve gece
büyük bir başın karşı karşıya kaldık ve
bizim toplar gece gündüz olmak üzere
nerede görerek düşman üzere ates ediyor-
du. emir geldi şinbindi hesabasına
geldi ve orada toplandık ve amarikon
ucakları okşam üstü düşmana yamyın
bombası atıyordu ve düşman büyük
bir panik ilerisi girdi ve bizler oradan
yavaş yavaş geri çekildik ve burada

Resim 3 Kore gazisine ait mektup (a)

Ek 4 Mektup

2
en büyük fayıhat verdi ve big
beradan ayrıldıktan sonra ve
amarikan Tümenini ~~Aumire~~ Aumirüde
koruma oluyor. Aimpay yarım
adaların merasimle amarikalılar
türk tugayına üstü bazarılarından
dolayı tugayına üstün hizmet
maddesi verile merasimle
ve big en büyük fayıhat, Aumirü ve
zindinde verdikbeni asheri hünem
3677

Resim 4 Kore gazisine ait mektup (b)

Ek 5 Mektup

Arkadaşlar KORE savaşı hakkında epeyce yazdılar herhalde,ben bunu başka açıdan inceleyeceğim.

Savaştan sonra ben şilelerde Telsiz Zabiti olarak çalıştım (1952-2002) bu arada birçok defa Kore limanlarına yük taşıdık,gemiden arkadaşlar benim Kore Gazisi olduğumu söyleyince onlar KAHRAMANIMIZ diye bağırlarına basarlardı,oradan Çine gidince bu sefer onlar DÜŞMAN derlerdi.

Ben savaş sonrası orda bulunduğum zamanlarda Kore halkının tamamı harap olmuş memleketlerini nasıl tekrar imar edip ekonomisinin yükselmesine ne kadar büyük fedakarlıklarla yardımcı olduklarına şahit oldum.

En çok takdir ettiğim tarafları dürüst,çalışkan ve hürmetli olmalarıdır.

Ekonomileri yüksek düzeye gelince başladılar savaşta onların yardımına koşan ülkeleri ziyarete,bu ziyaretler Cumhurbaşkanı,Başbakan,Bakanlar,Profesörler, Sanatkarlar,savaş gemileri,Müzik toplulukları,Talebeler ve Türkiye’de yaşayan Korelilerin Kültür merkezleri ile Türkiye’deki büyük Kore sanayicileri devamlı bizlerle temas halinde olmaları,her birinin verdiği hediyeler,Madalyonlar,Konser ve Konferans davetleriyle bizleri hiç yalnız bırakmadılar,bu arada torunlarımıza Burs ve doktora şansı vermeleri gibi kıymetli yardımlar,Kore’ye davet edilenlere büyük ilgi göstermeleri ve her fırsatta bize teşekkür edip bize

“SİZ OLMASAYDINIZ,BUGÜN KORE OLMAZDI,SİZ BİZİM KAN KARDEŞLERİMİZSİNİZ” diyerek bizi onurlandırmaları büyük bir vefakarlık örneği göstermektedirler ve bu bizi çok duygulandırmaktadır,zira tarihimizde Osmanlının yardım ettiği birçok ülke sonradan bize düşman olmuştur.

Korelilerin bize gösterdiği bu ilgi ve sevgi ile Türkiyede yaşayan Korelilerin bizlerle devamlı temasları bizi birbirimize o kadar yaklaştırmıştı ki ne zaman gazetelerde Samsung,Hyundai ve LG gibi Kore firmalarının başarılarını okusak sanki Türk firmalarıymış gibi seviniyoruz.

Bütün bu dostluk-kaynaşma nedeniyle kendilerine çok teşekkür ediyoruz ve ben şahsen “Bütün haklarımı Koreli kardeşlerimize helal ediyorum”

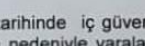
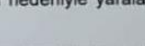
Resim 5 Kore gazisine ait mektup

Ek 6 Yara İşaret Beratı

T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
KARA KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI
ANKARA

YARA İŞARETİ BERATI

Adı ve Soyadı :
Sınıf ve Rütbesi :
Sicil Numarası :
Berat No. :
Veriliş Tarihi :

12 Mayıs 2016 tarihinde iç güvenlik görevi/harekâtı esnasında BTÖ ile girilen çatışma nedeniyle yaralandığınız yapılan incelemeden anlaşılmıştır.

Görevinizi üstün gayret ve özveriyle yerine getirirken vatan ve millet uğruna hayatınızı tehlikeye atarak yaralandınız. Büyük fedakârlığınız TSK tarafından daima takdir ve şükranla anılacaktır.

Üniformanızın üzerinde onur ve şerefle taşıyacağınız yara işareti ile bundan sonraki görevlerinizde başarılar dilerim.

Yaşar GÜLER
Orgeneral
Kara Kuvvetleri Komutanı

Resim 6 Yara İşareti Beratı

Ek 7 Mor Kalp Madalyası

Resim 7 Mor Kalp Madalyası²⁷

Resim 8 TSSB ile Yüzleşmek (Facing P.T.S.D.) Danny Quirk (2014)

Resmin açıklaması: Askeri kıyafetler giymiş bir adam bir taburede oturur. Sağ elinde bir tüfek ve sol elinde bir maske tutar. Maske ciddi veya konsantre bir ifadeyle yüzüne benziyor. Maskenin ardında, adamın kendisi ağlıyor veya acı çekiyor gibi görünüyor.²⁸

²⁷ <https://militarybenefits.info/purple-heart-benefits/> (erişim tarihi: 17.09.2018)

²⁸ <https://impactethics.ca/2018/01/12/moral-injuries-for-military-personnel-and-veterans/> (Erişim Tarihi: 22.02.2019).

Ek 8 Kıbrıs Gazileri

Resim 9 1974 Yılında Kıbrıs Gazilerinin toplu mezarlarda cenazeleri çıkarması

Resim 10 125. Alay İmamı Siperlerde Askerlerle²⁹

²⁹<http://www.canakkalemuzesi.com/defaultmain.asp?inc=subdetails&intCatID=31> (erişim 15.03.2021)

Ek 9 Malul Gazilerle Fotograflar

Resim 11 Malul Kıbrıs Gazi

Resim 12 Malul Kıbrıs Gazisi

Ek 10 Muharip Gazilerle fotograf

Resim 13 Muharip Gaziler

Ek 11 Yarı yapılandırılmış görüşme formu

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

Tarih:/...../.....

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda Doktora tezi olarak "Gazilerin Karşılaştığı Sorunlar ve Manevi Danışmanlık İhtiyaçları Üzerine" başlıklı konu hakkında gazilerin görüşlerinin değerlendirilmesi üzerine bir çalışma yapmaktayım. Bu çalışma bilimsel bilgi toplama amacıyla yapılmakta olup kişisel bilgileriniz paylaşılmayacaktır. Sorulara samimi ve içten vereceğiniz cevaplar çalışmanın güvenilirliği ve geçerliliği açısından önem arz etmektedir. Bu konudaki yardımlarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederim.

Doktora Öğrencisi
İlke Harputlu

- 1) Nasıl ve ne zaman gazi olduğunuzla ilgili görüşleriniz nelerdir?
- 2) Bedensel sağlık sorunlarınız ile ilgili görüşleriniz nelerdir?
- 3) Psikolojik sorunlarınız ile ilgili görüşleriniz nelerdir?
- 4) Psikolojik tedavi alma ile ilgili görüşleriniz nelerdir?
- 5) Tedavi süreciniz ne kadar sürdü?
- 6) Tedavi sürecinizde yaşadıklarınızla ilgili görüşleriniz nelerdir?
- 7) Hayatın anlamı sizin için nedir, hayatın anlamı ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
- 8) Hayatın her koşulda yaşamaya değer olduğuyla ilgili görüşleriniz nelerdir?
- 9) Gazilik durumunuz hayata bakışınızı nasıl etkiledi bununla ilgili görüşleriniz nelerdir?
- 10) Gazilik durumu inancınızı nasıl etkiledi bununla ilgili görüşleriniz nelerdir?
- 11) Gazilik sürecinde kimler nasıl destek oldu bununla ilgili görüşleriniz nelerdir?
- 12) Tedaviniz sürecinde manevi destek aldınız mı? Cevabınız evet ise nasıl ve kimden destek aldınız?
- 13) Yaşadığınız sürecin üstesinden gelmek için neler yaptınız ile ilgili görüşleriniz nelerdir?
- 14) Maneviyat kelimesi sizin için ne anlam ifade ediyor bununla ilgili görüşleriniz nelerdir?
- 15) Manevi danışmanlıkla ilgili görüşleriniz nelerdir?
- 16) Gazilerin manevi ihtiyaçları hakkındaki görüşleriniz nelerdir?
- 17) Gazilerin manevi destek ve psikolojik sağlık sorunları ile başa çıkmaya yönelik görüşleriniz nelerdir?
- 18) Nasıl bir manevi destek uygulaması beklersiniz bununla ilgili görüşleriniz nelerdir?
- 19) Manevi destek uzmanından destek almak ister misiniz bununla ilgili görüşleriniz nelerdir?